

82026

IX
Тази книга I. — от Есенното сражение на Македонския боен театър — 1916 г. се издаде:

в 60 отделни отпечатъци.

и като приложение към списание „Артилерийски преглед“ през годините 1943—1947, в томовете на същото списание № № 156—170; 172; 174—177.

д. 13/48
1948.

ЕСЕННОТО СРАЖЕНИЕ НА МАКЕДОНСКИЯ БОЕН ТЕАТЪР — 1916 ГОД.

На ГЕРМАНО-БЪЛГАРСКА АРМИЯ ВЪ БОРБАТА СЪ
ФРЕНСКО-РУСКАТА И СРЪБСКИТЪ АРМИИ (I, III и II)

ЧАСТЬ I

БОРБАТА ЗА БИТОЛЯ*)

(3. окт. — 18 ноем.)

УВОДЪ

На 30 септември 1916 г., — т.е. на другия ден следъ победата на Фалкенхайнъ (9. герм. армия) при Сибиу (29. септ.) и само единъ денъ преди контър-офанзивата на руско-ромънските армии въ Добруджа, срещу линията Первели, Ракова и предъ десанта, презъ Дунава при Рахово на III. ромънска армия (1. окт.) — на Македонския боенъ театъръ произлѣзе най-значителното военно събитие — завладяването на Каймакъ-чаланъ отъ сърбите.

И наистина, следъ 18-дневна героична защита (12—30. септ.) отъ изтощената вече 1/3. българска бригада, сръбската Дринска дивизия окончателно завладѣвърха (13 ч 30) и осъществи пробива на позицията — Леринъ, Соколь. Съ това, борбата за тази естествено силна отбранителна линия напълно бѣ решена въ полза на „Съглашенските армии на изтокъ“.

Поради този фактъ, германо-българското командуване заповѣда на войските, западно отъ върха, презъ нощта на 2/3. октомври да се оттеглятъ на Кеналската укрепена линия¹⁾.

Още презъ същия денъ (3. окт.), френско-руската (A.F.O.) и сръбските I. и III. армии се приближиха къмъ новата пози-

*) По картата 1:200,000 — австро-италианска.

¹⁾ Линията: Долно Дупени, к. 2000, к. 2094, с. с. Лажецъ, Кенали, р. Черна, Ероветъ, Градешница, Соколь.

ция на българите. И отъ този мигъ започна новия период — борбата във Битолско, Завоя на Черна и Ероветъ. Тя се изрази съ своята упоритост и ожесточение, най-вече въ Завоя на Черна. Атаки и контър-атаки се водеха тамъ за всъко село, висота, окопъ — безъ отдихъ, безъ смъна. Всички части, които можаха да бждат освободени отъ Добруджа, Струма, Вардаръ и Мъгленско, бързо се изпращаха въ този така застрашено участъкъ, защото тъкмо тамъ — въ Завоя на Черна — бъха насочени главните усилия на Съглашенското командуване: — I. и III. сръбски армии и ядрото на френско-руската армия (A.F.O.).

Борбата продължи до 11. декемврий, когато генералъ Жофръ отмъни¹⁾ офанзивната задача на Източните армии, стигнали вече предъ линията: Червената стена, к. 1248, к. 1050, Маково, Зовикъ, Градецница, Търнава, Соколъ.

Презъ това време, само въ Завоя на Черна, на единъ фронтъ отъ 20 км. преминаха 14 български и 4 германски пехотни полкове²⁾ и значителна артилерия.

Въ резултатъ, фронтътъ на отбраната бъ измѣстенъ на дълбочина отъ около 18 км (отъ с. Бродъ до Маково).

А поставената отъ генералъ Сарай целъ бъ: Битоля, Прileпъ, долината на Вардаръ, въ обходъ на силната Дойранска позиция. Следъ това — Скопие и София, за да се съедини съ руско-ромънските армии. И така, да се постигне предвидената за 1916 г. отъ Съглашението военно-политическа целъ — „Да се изкара България вънъ отъ строя на силите отъ Централния съюзъ“.³⁾

По останалия македонски фронтъ съглашенските армии водеха второстепенни нападателни бойове — въ Мъгленско (II. сръб. армия) и демонстративни бойове при Вардаръ и Струма — отъ французи и англичани.

Д въ Добруджа, презъ това време и после въ Влашко, се развиваше победоносното настѫпление на германо-българските армии, подъ общото командуване на генералъ-фелдмаршалъ Макензенъ. По късно, следъ руската революция (III. 1917 г.), то окончателно изкара Ромъния вънъ отъ строя на Съглашението.

Борбата на македонския театъръ струваше и на двете страни много морални и физически усилия и кървави жертви. И въпрѣки неблагоприятните условия за германо-българските войски — въ сили и срѣдства — тя бъ спечелена отъ тѣхния несломимъ духъ.

¹⁾ Ан. 1287.

²⁾ Български: 9, 10, 12, 21, 23, 27, 28, 30, 39, 40, 44, 55, 56, 58, п. п. и Германски: 42, 45, 146, и три отдѣлни егерски батальона.

³⁾ Ан. 982, 22 XI. G. Q. G. Fr. — до генералъ Сарай.

ГЛАВА I

ЖРАЯТЪ НА БОРБАТА ЗА ЛЕРИНЪ И ОТТЕГЛЯНЕ НА ДѢСНОТО БЪЛГАРСКО КРИЛО (НА XI. АРМИЯ) НА КЕНАЛСКАТА УКРЕПЕНА ПОЗИЦИЯ (Д. ДУПЕНИ — К. 2094 — КЕНАЛИ — ЗАВОЯ НА ЧЕРНА — ЕРОВЕТЪ — ТЪРНСКА — СОКОЛЪ)

Изгубването на Каймакчаланъ (30. IX.) съ 7 ордия, и при липсата на запасъ резервъ съ достатъчно силна артилерия, се счете отъ германо-българското командуване като непоправимо събитие. На следния денъ (1. X.) бъ изгубена и к. 2368. Така, пробивътъ бъ разширенъ до 2 км. на североизтокъ отъ Каймакчаланъ, а на западъ — включително първите окопи отъ Старковъ гробъ. 1/3. бригада заемаше вече чукъ при пътешествието за Султания Кюлбелери и за к. 1881.

Ето защо командуващиятъ XI. германо-българска армия,¹⁾ генералъ фонъ Винклеръ, въ същия денъ (1. X.) въ Битоля, отдае оперативна заповѣдъ (№ 112), за оттегляне на войските на нова позиция. Тя гласѣше:

1. Следъ като противникътъ завладѣ Каймакчаланъ и не можа да биде прогоненъ отъ тамъ, необходимо е щото 8-а Тунджанска дивизия и тритъ бригади отъ дѣсното крило, да се изтеглятъ на приготвената втора позиция. Новата позиция ще се заеме презъ нощта на 2-и срещу 3 и октомврий.

2. Позицията да се заеме така:

а) 8-а Тунджанска дивизия:

Бригадата Богдановъ да заеме участъка отъ височината 1881 (северно Нидже пл.) непосрѣдствено до третата дивизия, а на западъ — по височините северно дерето, що протича покрай Петалино до р. Черна.

Третата бригада: височините на лѣвия (западния) брѣгъ на Черна, съ лѣвото крило до устието на горепоменатото дере, а съ дѣсното до р. 1.8 км западно отъ Скочивиръ.²⁾

Първата бригада непосрѣдствено до третата, после чакъ до устието на р. Сакулева.

Втората бригада отъ устието на Сакулева до желѣзо пътната линия, при Кенали включително.

б) Бригадата Николовъ³⁾ въ разпореждането на която, въ Меджетли, се дава щаба и две дружини отъ 4-и Опълченски полкъ за употребление на дѣсното крило — отъ желѣзо-пътната линия при Кенали до пътя Холевенъ — Клѣщино включително.

¹⁾ Отъ 27-и септемврий, Шабътъ на XI. армия бъ поелъ командуването на войските на дотогавашната I. армия

²⁾ р. Рибникъ.

³⁾ 1/6 бр.

в) Бригадата Тасевъ¹⁾ — отъ пътя Холевенъ—Клещино изключително до к. 2094 изключително.

г) Бригадата Бошнаковъ²⁾ — отъ к. 2094 включително до Преспанското езеро при Долно Дупени.

3. Германската артилерия да заеме позиция:

Група А: една 10 см. и една тежка полска гаубична батарея въ дола при Градешница, а една 10 см. батарея въ Породинъ.

Група В: една 10 см. батарея при Вакъвъ—Егри—Горно, а една тежка полска гаубична батарея при Букри.

Група С: една 10 см. батарея и една тежка гаубична батарея — северно Веле-село.

4. 8-а дивизия и бригадитъ Николовъ, Тасевъ и Бошнаковъ да разузнаватъ най-обстойно водящите къмъ позициите пътища и самите позиции, а особено пътищата за артилерията и нейните позиции. Въ равнината артилерийските позиции тръбва, ако не може иначе, да се избератъ поне въ градините на селата. Всичка батарея тръбва да знае точно позициите си и пътя къмъ нея. Нуждните мостове и бродове на Черна тръбва веднага да се направятъ, а тия, които съществуватъ вече — поправятъ. Тръбва да се взематъ мърки, щото войските съ сигурностъ да намърятъ въ тъмнината пътищата и опредълениетъ имъ мъста. Навсъкъде тръбва да се внимава, щото да не се загуби връзката съ съседните части и да не се образуватъ интервали (разкъсвания). На новите позиции да се възстановятъ тактическите единици, доколкото е възможно.

5. Заповъдватъ въ подробности следното:

Германската артилерия да се изтегли на 2-и того, въ 19:30 ч., отъ сегашните си позиции. Въ 21:30 ч. да последва българската артилерия. Всичката българска пехота да остане въ позициите си до 24 часа полунощ, следът това, като се оставатъ силни охранявачи части (цѣли роти) въ сегашните си позиции, и тя ще се изтегли съ останалите части, безъ шумъ въ новите си позиции. Охранението да последва въ 4:30 ч. (на 3. X.), като остави за заблуждение на противника патрули и слаби части на голъмъ фронтъ, така че противникъ да мисли, че позицията е заета. Необходимо е, щото всичките движения да ставатъ при мрътва тишина.

Държа началниците лично отговорни, щото никой да не напушта позицията си преди заповъданото време и за съблюдаването на най-голъмъ редъ. Нуждните за разузнаване органи да се задължатъ да пазятъ най-голъма тайна. На войските да не се съобщава за изтеглянето по-рано отъ 2-и октомврий, 16 часа.

¹⁾ 3/6 бр. ²⁾ 2/9 бр.

6. Веднага да се донесе въ Щаба на армията за мъстата, където възнатъръва да се разположатъ щабовете на 8-а дивизия и бригадитъ Николовъ, Тасевъ, Бошнаковъ и да се установи телефонна връзка между тяхъ и Щаба на армията.

7. Пристигналата на разположение на Щаба на армията, въ Кенали, $1\frac{1}{2}$ дружина отъ 21-и полкъ да замине, на 2-и октомврий, въ 20 ч. за сръдно Егри: щабът на полка и двесте дружини отъ същия, които днесъ пристигатъ въ Битоля, да се настанятъ въ Жабяни. Всички гореспоменати части съ въ разположение на армията¹⁾.

8. Дужината Кабакчиевъ да се отправи на 2-и октомврий, 20 ч. за Велушина, където ще остане въ разпореждане на Щаба на армията. Бригадата Тасевъ да прѣдаде тая заповѣдъ на подполковникъ Кабакчиевъ.

9. Трета дивизия да държи на всичка цена досегашните си позиции. Особено внимание да се обърне за сигурното задържане височината 1881.

Изпълнението на тази заповѣдъ се извърши така:

2/9-а бригада (отдѣлна). За оттеглянето къмъ новата позиция, между Д. Дупени и к. 2094 включ., бригадниятъ командиръ отдаде опер. заповѣдъ (№ 5, 14.10 ч. 2. X.), споредъ която:

Отстѫпленietо отъ позициите да стане по следния редъ:
Артилерията да почне оттеглянето днесъ въ 21:30 ч., като 5/2 пл. батарея следва пътя презъ с. Буфъ, с. Германъ и застане на позиция въ дѣсния подучастъкъ. Заедно съ тази батарея да следва герм. картечно отдѣление № 217. 6/3 а пл. батарея да следва пътя отъ сегашната ѝ позиция²⁾, презъ с. Германъ, с. Дол Дупени, за кота 2000 и застане на позиция между котите 2000 и 1906. Тази батарея ще предшествува 5/3-а пл. батарея при отстѫпленietо. Батареите, щомъ заематъ новите позиции, веднага да се пригответъ за стрѣла, за да могатъ да поддържатъ пехотата въ всѣко време.

Пехотните части да почнатъ да се оттеглятъ на новите си позиции въ 24 часътъ. Пътътъ за следване на 1/15-а дружина да избере самъ командирътъ ѝ. 1/4-а опълченска дружина да следва по пътя, който върви задъ позицията и отива за с. Германъ и с. Дол. Дупени. 52-и полкъ да следва пътя отъ сегашната си позиция за к. 1906³⁾.

При оттеглянето, за охранение да се остави отъ ротите въ първа линия по единъ взводъ. Оставените взводове, отъ всѣките дружини участъкъ, да бѫдатъ подъ команда на единъ ротенъ командиръ.

¹⁾ Т.е. въ армейски резервъ сж: 21-и п. п. ($3\frac{1}{2}$ дружини) въ Жабяни, Ср. Егри и Крапа и 1/23-а дружина (6 роти) — въ Велушина.

²⁾ В. Чечево

³⁾ По билото на Баба-планина.

Охранението да почне да се оттегля въ 4.30 ч на 3-и то, като се оставят патрули и слаби части на голъмъ фронтъ, които да следват задъ частите на охранението и да ги прикриватъ.

Необходимо нужно е, всичките движения да ставатъ при мъртва тишина.

Началниците съ лично отговорни, щото никой да не напушта позицията си преди заповеданото време и за съблюдаването на най-голъмъ редъ.

Командирите на 52-и полкъ и на 1/4-а опълченска дружина да поставятъ своевременно постове по указаните имъ пътища за движение, за да бждатъ сигурни съ пътя презънощта. Тия постове ще се оттеглятъ заедно съ последните патрули на охранението.

Командирите на частите да разпоредатъ да се оттеглятъ още днесъ обозите и всички други тилови части, намиращи се въ тъхно подчинение, така щото, тъ да не прѣчатъ на движението на войските.

Съ заемането на новите позиции, командирите на частите да донесатъ веднага за това и за мястото дето се намиратъ, а командирите на 52-и полкъ, 3-о пл. артилер. отдѣление и 1/15-а дружина да устроятъ телефонна връзка съ щаба на бригадата. Офицерскиятъ кандидатъ М.... да устрои връзка съ армията по телефонната линия Битоля — Ресенъ — Николичъ (Наколецъ!) до шаба на бригадата, а по-късно отъ междинната станция — к. 2094, също до щаба на бригадата.

Щабътъ на бригадата ще се оттегля по пътя презъ с. Германъ за с. Любойна, дето ще се установи.

Оттеглянето на бригадата се извърши въ следния редъ: 1/15-а дружина — презъ Германъ и 52-и полкъ по билото за к. 1906. Но станаха и отклонения отъ установения планъ. Така, 5/2. пл. батарея отъ участъка на 27-и п. полкъ и 217-о германски отрядъ тръбаше да тръгнатъ единъ часъ по-рано и да освободятъ пътя на 52-и полкъ. Но тъ закъсняха и се наложи да минатъ по много околнъ пътъ (Буфъ, Градешница, Злокучане, к. к. 1404 и 2091, Брайчино, Любойна), вместо по прѣкия пътъ Германъ, Д. Дупени. Другите две батареи (6/3-а и 7/3-а) минаха, споредъ заповедта, презъ Германъ, Д. Дупени, после Любойна и Брайчино, поради нуждата да се остави пътеката по билото само за 52-и полкъ, който щъше да се движи дълго — въ колона по единъ.

Щабътъ на бригадата мина презъ с. Германъ и Д. Дупени за Любойна (8 ч.), кѫдето, по телефона презъ Ресенъ, влѣзе въ връзка съ Щаба на армията.

3/6-а п. бригада (отдѣлна) За оттеглянето къмъ новата позиция — между к. 2094 (изключ.) и пътя Холвенъ, Клецино — бригадниятъ командиръ отдае оперативна заповѣдъ (№ 8...).

2. X.), Щабътъ на бригадата ще биде на седловината югоизточно отъ с. Острецъ

Оттеглянето на бригадата се извърши въ редъ.

1/6-а бригада (отдѣлна). За оттеглянето къмъ новата позиция — между пътя Холвенъ, Клецино и ж. п. линия — бригадниятъ командиръ отдае оперативна заповѣдъ (№ 18, 2. X., 13 ч., с. Гор. Каленикъ), споредъ която:

15 и полкъ, 33-и полкъ и артилерията да се оттеглятъ на новите позиции по пътищата, които началникъ щаба на бригадата е указанъ лично на полковите адютанти и на адютанта на командира на артилерията.

Оттеглянето да стане на 2-и того, както следва: 1) германската артилерия и пионерната рота ще тръгнатъ въ 19.30 ч. отъ сегашните си позиции за новите такива — по указание отъ германското началство; полските, не с.с. и гаубичната батареи да се снематъ отъ позицията въ 21.30 часа.

15-и и 33-и пех полкове да почнатъ оттеглянето си въ 22 часътъ, като оставятъ на сегашните си позиции силни охраняващи части (цѣли роти), а съ останалите части се оттеглятъ безшумно на новите си позиции. Охраняващите части да напуснатъ позицията въ 4.30 ч. на 3-и того, като оставатъ за заблуждение на противника патрули и слаби части на голъмъ фронтъ, така че противникътъ да мисли че позицията е заета. Тъхното оттегляне да стане въ свръзка съ съседите. лично отговорни съ командирите на полковете и командира на артилерията щото никой да не напушта позицията преди заповедните часове, а така също за запазване най-голъмъ редъ при движението.

Домакинските обози да се разположатъ, въ указаните отъ командирите на частите пунктове, северно отъ линията с. Породинъ, к. 581.

Щабътъ на бригадата ще се установи на източния край на с. Лажецъ, отъ 4 ч. на 3 того, кѫдето щабовете на полковете и командирътъ на артилерията се свържатъ съ телефонъ.

При оттеглянето частите да прибератъ всички телефонни жили и други материали по позицията.

Тази заповѣдъ се изпрати и на съседите: 8-а дивизия и 3/6-а бригада. Къмъ нея последваха допълнителни нареджания (о. № № 573 и 578, отъ 13.10 ч. и 18.15 ч. на 2. X.): „домакинските обози на 15-и и 33-и пех. полкове, за да не прѣчатъ на движението на артилерията и на частите, съ изключение на готварниците, да се изтеглятъ на указаното имъ място, а 4 и опълченски полкъ, съ една дружина, къмъ 15 ч., да заеме участъка отъ окопите на шосето при Лажецъ, а съ другата — окопите до шосето при Меджетли, докато 15-и и 33-и п.”

полкове заематъ опредѣленитѣ имъ позиции, следъ което се оттеглятъ северно отъ с. Породинъ".

При мъртва тишина къмъ противника и при пълень редъ, оттеглянето на бригадата къмъ новата позиция започна въ опредѣленитѣ часове. То се извърши по силно разкаляни пѫтища, поради ваялия преди това проливенъ дъждъ. Въ 2.20 ч., бригадниятъ командиръ пристигна съ щаба си при с. Меджетлий, кѫдето дружинитѣ отъ 4-и оп. полкъ¹⁾ бѣха засели опредѣленитѣ имъ участъци. Позицията бѣ заета до 6 ч, а отъ 7 ч. бригадниятъ командиръ обиколи полковетъ, които усилено вече извършваша необходимите поправки.

8-а п. дивизия. За оттеглянето на дивизията дивизионниятъ командиръ отдаде опер. заповѣдь (№ 15, 1. X, 23 ч., с. Бачъ), споредъ която:

Оттеглянето на частитѣ къмъ новата позиция ще стане по следния редъ:

Българската артилерия тръгва въ 21:30 часа.

Пехотата ще остане на позициитѣ си до 24 ч, следъ което ще постави на тѣхъ силни задни охрани (цѣли роти), а съ останалитѣ си части се оттегли безшумно на новитѣ си позиции. Заднитѣ охрани напуштатъ позицията си въ 4:30 ч. (на 3. X.), като оставятъ на нея за заблуждение на противника патрули и широко разпръснати отдѣления. Безусловно нужно е щото всички движения да се извършватъ съвършено безшумно. Лично отговорни сѫ командиритѣ на полковетъ за това, че никой да не напушта позицията, освенъ когато е заповѣдано.

Сѫщо и за запазване на най-голѣмъ редъ при движението.

За разузнаване на новитѣ позиции и на пѫтищата къмъ тѣхъ, на 2 и октомврий въ 8 ч, да се явятъ въ щаба на дивизията началниците на щабоветъ на бригадитѣ и полковитѣ адютанти за получаване упътвания. Командирътъ на артилерийската бригада ще разпореди съответно до артилерийските командири, споредъ даденитѣ му указания. Да се взематъ всички мѣрки за движението въ редъ на колонитѣ по пѫтищата.

Мостоветъ на Черна ще се използвава така: 3/8-а п. бригада — тѣзи при Скочивиръ и Добровени; 1/8-а п. бригада — при Бродъ; 2/8-а п. бригада — при Сакулева, северо-западно отъ Рахманлий.

Лицата, които ще разузнаватъ позициитѣ и пѫтищата, както и тия, които по служба узнаятъ съдѣржанието на заповѣдта, трѣбва да пазятъ най-голѣма тайна. Частитѣ ще узнаятъ за преднамѣреното оттегляне не по-рано отъ 16 ч. (на 2. X.).

¹⁾ Който бѣше въ с. Меджетлий.

Командирътъ на пионерната дружина ще вземе мѣрки за изправното дѣржане на мостоветъ и пазене реда при преминаването имъ. За тази цѣль ще използува германска пионерна рота № 205 — за мостоветъ на Черна и пионерната рота на 2/8-а бригада — за мостоветъ на р. Сакулева. Отъ бригадитѣ, по разпореждане на бригадните командири да се назначатъ за всѣки мостъ команда, при офицеръ, която ще бѫде въ разпореждане на пионерните роти, за пазене редъ и поддѣржане мостоветъ въ изправностъ

Домакинскиятъ обози на частитѣ, парковитѣ взводове, разни складове съ храни и бойни припаси, както и съното на частитѣ, санитарните учреждения да се оттеглятъ още през деня на 2-и октомврий.

Линията на домакинскиятъ обози се опредѣля: Крапа, Пологъ, Балденци, Долно-Егри, Срѣдно-Егри.

Парковитѣ взводове се поставятъ на място по разпореждане на бригадните командири.

Тежкиятъ окопенъ инструментъ, както и други инженерни материали, които се намиратъ при частитѣ, да се привератъ още сутринта на 2 и октомврий, натоварятъ на кола. Сѫщите, по разпореждане отъ бригадните командири и заедно съ пионеритѣ роти, да заминатъ за новите позиции, гдето пионерните роти веднага да почнатъ укрепяването имъ. Тамъ, гдето това е невъзможно да стане денемъ, да се отложи за вечерята, но непремѣнно всичкиятъ шанцовъ инструментъ да бѫде прибранъ.

Щабътъ на дивизията ще бѫде въ с. Билиникъ (югоизточно отъ с. Новакъ).

Тази заповѣдь бѣ пратена и до командиритѣ на съседните: 1/6-а и 3/6-а бригади. Съ по-късни наредждания (о. №№ 333, 236 и 575) се дадоха допълнителни упътвания, какъ да се съобщи на пионеритѣ, че последните части отъ пехотата сѫ минали р. Черна, за да се съборятъ мостоветъ.¹⁾

* * *

Оттеглянето на дивизията къмъ новата позиция се извърши въ редъ. При това:

Полковетъ и артилерията отъ 2/8-а бригада, на путь за новата позиция — отъ ж.-п. линия до устието на Сакулева — минаха Сакулева по ж.-п. мостъ и по дѣрвения такъвъ северо-западно отъ Рахманлий. На позицията тѣ стигнаха до 4:30 ч., на 3-и октомврий и до 6 ч. сѫщата бѣ заета. Батарейнитѣ

¹⁾ До командира на 205. герм. пион рота съобщено (съ № 235): При всѣки мостъ има офицеръ, за да узнае — кога всички части сѫ се изтеглили и той отъ името на дивизионния кръ ще даде заповѣдь на германскиятъ офицери да хвърлятъ мостоветъ въ въздуха.

позиции бѣха разузнати и посочени отъ командира на 8-и артилерийски полкъ още предния денъ (2. X.)

Полковетъ и артилерията отъ 1/8 а бригада се отправиха къмъ новата позиция въ участъка — отъ устието на Сакулева до р. Рибникъ. На моста при р. Бродъ тѣ бѣха пропустнати отъ дивизионния и бригадния командири. Артилерийските позиции бѣха посочени отъ командира на 18-и артилерийски полкъ, сѫщо предния денъ (2. X.). Следъ минаване на последните войници, мостоветъ бѣха възпламенени (8:30 ч.). Бригадниятъ командиръ обиколи позициите си и следъ това се върна въ щаба си — с. Тепавци. При оттеглянето останаха въ плень 7 войника отъ 30-и п. полкъ, които били въ секрети.

Полковетъ и артилерията отъ 3/8. бригада се оттеглиха къмъ новата позиция — отъ р. Рибникъ до устието на р. Петалино. То стана подъ прикритието на две роти отъ 1/21-а дружина и на австро-германската 1/10-а планинска гаубич. батарея, засели позиция по висотите източно отъ с. Пологъ. 55-и п. полкъ и батареите отъ Рогачица — презъ Добровени за Пологъ; 56-и п. полкъ отъ Попадия — презъ Скочивиръ. Следъ оттеглянето, мостоветъ въ участъка бѣха разрушени (8:30 ч.), обаче недостатъчно бѣ разрушън Добровенскиятъ мостъ.

Частитъ отъ 1/3-а бригада бѣха изгубили 7 ордия и всички окопенъ инструментъ на к. к. 2525 и 2368. А съвършенно разнебитенъ, налични, 9 дружини бѣха сведени въ 5 дружини и 4 смѣсени роти, 7 пл. ордия и една пионерна рота. Така, 11-и полкъ броеше едваъмъ около 460 войника негодни за бой. Полкътъ получи заповѣдъ — на 3-и октомври сутринта да се уреди около Петалино, а бригадниятъ командиръ съ щаба си се отправи за високата североизточно отъ това село. Началникъ-щаба и адютантътъ заминаха за село Бачъ, на докладъ при дивизионния командиръ. Отъ Петалино бриг. к-ръ даде заповѣдъ, въ 10 ч. (о. № 56, 3. X.) за заемане новата позиция: R — к. 1851.

ГЛАВА II

(Схема № 1)

ЗАЕМАНЕ ЗА ОТБРАНА КЕНАЛСКАТА УКРЕПЕНА ПОЗИЦИЯ (Д. ДУПЕНИ — К. 2094 — КЕНАЛИ — ЗАВОЯ НА ЧЕРНА — ЕРОВЕТЪ — ТЪРНАВА — СОКОЛЪ)

Следъ оттегляне на дѣсното крило на XI. германо-българска армия отъ Леринската позиция, новата „Кеналска“ отбранителна линия, на 3-и октомври рано сутринта, бѣ заета така:

2/9-а отдѣлна бригада — Полковникъ Бошнаковъ Д. — Участъкъ на бригадата за отбрана: отъ Преспанското езеро до к. 2094 включително (оп. заповѣдъ № 5, 2. X., 14.10 ч.).

Дѣсенъ подучастъкъ — майоръ Младеновъ — 1/15-а дружина, 217-о герм. картечно отдѣление (6 карт.) и 5/2-а пл. батарея¹⁾ (4 ордия) — по гребена южно на Долно Дупени, отъ източния брѣгъ на голѣмото Преспанско-езеро до к. 2000 изключително. Да поддържа връзка влѣво съ 52-и полкъ на к. 2000.

Лявъ подучастъкъ — полковникъ Петровъ — 52-и п. полкъ (3 дружини, 6 картечници, 3/3-о план. артилер. отдѣление (6/3-а²⁾ и 7/3-а³⁾ пл. батареи — 8 ордия), участъкъ отъ к. 2000 включително, к. 1906 до к. 2094 включ. Да поддържа връзка влѣво съ 3-а бригада.

Бригаденъ резервъ — майоръ Георгиевъ — 1/4-а опълченска дружина — въ с. Дол. Дупени.

Всичко въ бригадата — 4 дружини, 12 картечници, 3 батареи (12 ордия).

Щабъ на бригадата — с. Любойна.

3/6-а отдѣлна бригада — полковникъ Тасевъ Ст. Участъкъ на бригадата за отбрана: отъ к. 2094 изключена до пдя Клещина, Бистрица (оп. зап. № 8, 2. X.).

Дяснъ подучастъкъ — подполковникъ Рачевъ Ст. — 27-и п. полкъ (1-а, 2-а и 4-а дружини — безъ една рота, 6 картечници), № 219 герм. картечно отдѣление (5 картечници), 9/1-а⁴⁾ план. батарея (4 ордия) — отъ к. 2094 (изключена)⁵⁾ до седловината южно отъ Острецъ (включена).⁶⁾

Лявъ подучастъкъ (подполковникъ Жабински) — 51-и п. полкъ (1-а и 2-а дружини), 4/15-а дружина, 1/51-а картечна рота (6 картечници) и 7-и картеченъ ескадронъ (4 картечници) — отъ лѣвия флангъ на 27-и полкъ до пдя Клещина — Бистрица (изключ.).⁷⁾ (Очаква се да пристигнатъ и останатъ две роти отъ 51-и п. полкъ къмъ Велушински манастиръ).

Бригадна артилерия⁸⁾ — подполковникъ Ценовъ — 1/12 а, 2/12-а и 4/12-а полски, 3/3-а гаубична (12 см.) батареи. германските батареи⁹⁾; 15 см. гаубична (№ 219) и две 10.5;

¹⁾ Позиция — 2 км. ю-и. отъ Д. Дупени.

²⁾ Позиция — 1 км. западно к. 1906.

³⁾ Превържава се отъ 29. IX. въ Градско

⁴⁾ Позиция: к. 2091 и гребена южно на Острецъ (по 1 взводъ).

⁵⁾ По-късно тази кота бѣ включена

⁶⁾ Фронтъ 9 км. по права линия.

⁷⁾ Фронтъ 4¹/₂ км. по права линия.

⁸⁾ Позиция: 1/12 батарея — гребена ю. з. Велушина. 2/12 батарея южно Велушина; 3/12 батарея още по южно Велушина (600 м. отъ пех. окопи); 3/3 гауб. батарея — южно Велушина.

⁹⁾ 1/8 — ю. Велушина; 7/2 — с. Породене; № 219 — 15 с. м. — изт. 3/3 гауб. батарея (ю. Велушина). К ръ на теж. група — капитанъ Геманвизъръ.

позиции бѣха разузнати и посочени отъ командира на 8-и артилерийски полкъ още предния денъ (2. X.)

Полковетъ и артилерията отъ 1/8 а бригада се отправиха къмъ новата позиция въ участъка — отъ устието на Сакулева до р. Рибникъ. На моста при р. Бродъ тѣ бѣха пропустнати отъ дивизионния и бригадния командири. Артилерийските позиции бѣха посочени отъ командира на 18-и артилерийски полкъ, сѫщо предния денъ (2. X.). Следъ минаването на последните войници, мостоветъ бѣха възпламенени (8:30 ч.). Бригадниятъ командиръ обиколи позициите си и следъ това се върна въ щаба си — с. Тепавци. При оттеглянето останаха въ плена 7 войника отъ 30-и п. полкъ, които били въ секрети.

Полковетъ и артилерията отъ 3/8. бригада се оттеглиха къмъ новата позиция — отъ р. Рибникъ до устието на р. Петалино. То стана подъ прикритието на две роти отъ 1/21-а дружина и на австро-германската 1/10-а планинска гаубич. батарея, заели позиция по висотите източно отъ с. Пологъ. 55-и п. полкъ и батареите отъ Рогачица — презъ Добровени за Пологъ; 56-и п. полкъ отъ Попадия — презъ Скочивиръ. Следъ оттеглянето, мостоветъ въ участъка бѣха разрушени (8:30 ч.), обаче недостатъчно бѣ разрушенъ Добровенския мостъ.

Частите отъ 1/3-а бригада бѣха изгубили 7 ордия и всички окопенъ инструментъ на к. к. 2525 и 2368. А съвършенно разнебитенътъ, налични, 9 дружини бѣха сведени въ 5 дружини и 4 смѣсени роти, 7 пл. ордия и една пионерна рота. Така, 11-и полкъ броше едваъ около 460 войника негодни за бой. Полкътъ получи заповѣдъ — на 3-и октомврий сутринята да се уреди около Петалино, а бригадниятъ командиръ съ щаба си се отправи за високата североизточно отъ това село. Началникъ-щаба и адютантътъ заминаха за село Бачъ, на докладъ при дивизионния командиръ. Отъ Петалино бриг. к-ръ даде заповѣдъ, въ 10 ч. (о. № 56, 3. X.) за заемане новата позиция: R — к. 1851.

ГЛАВА II

(Схема № 1)

ЗАЕМАНЕ ЗА ОТБРАНА КЕНАЛСКАТА УКРЕПЕНА ПОЗИЦИЯ (Д. ДУПЕНИ — К. 2094 — КЕНАЛИ — ЗАВОЯ НА ЧЕРНА — ЕРОВЕТЪ — ТЪРНАВА — СОКОЛЪ)

Следъ оттегляне на дѣсното крило на XI. германо-българска армия отъ Леринската позиция, новата „Кеналска“ отбранителна линия, на 3-и октомврий рано сутринята, бѣ заета така:

2/9-а отдѣлна бригада — Полковникъ Бощнаковъ Д. — Участъкъ на бригадата за отбрана: отъ Преспанското езеро до к. 2094 включително (оп. заповѣдъ № 5, 2. X., 14.10. ч.).

Дъсенъ подучастъкъ — майоръ Младеновъ — 1/15-а дружина, 217-о герм. картечно отдѣление (6 карт.) и 5/2-а пл. батарея¹⁾ (4 ордия) — по гребена южно на Долно Дупени, отъ източния брѣгъ на голѣмото Преспанско езеро до к. 2000 изключително. Да поддържа връзка влѣво съ 52-и полкъ на к. 2000.

Лъвъ подучастъкъ — полковникъ Петровъ — 52-и п. полкъ (3 дружини, 6 картечници, 3/3-о план. артилер. отдѣление (6/3-а²⁾ и 7/3-а³⁾ пл. батареи — 8 ордия), участъкъ отъ к. 2000 включително, к. 1906 до к. 2094 включ. Да поддържа връзка влѣво съ 3/6-а бригада.

Бригаденъ резервъ — майоръ Георгиевъ — 1/4-а опълченска дружина — въ с. Дол. Дупени.

Всичко въ бригадата — 4 дружини, 12 картечници, 3 батареи (12 ордия).

Щабъ на бригадата — с. Любойна.

3/6-а отдѣлна бригада — полковникъ Тасевъ Ст. Участъкъ на бригадата за отбрана: отъ к. 2094 изключена до пътя Клешина, Бистрица (оп. зап. № 8, 2. X.).

Дъсенъ подучастъкъ — подполковникъ Рачевъ Ст. — 27-и п. полкъ (1-а, 2-а и 4-а дружини — безъ една рота, 6 картечници), № 219 герм. картечно отдѣление (5 картечници), 9/1-а⁴⁾ план. батарея (4 ордия) — отъ к. 2094 (изключена)⁵⁾ до седловината южно отъ Острецъ (включена).⁶⁾

Лъвъ подучастъкъ (подполковникъ Жабински) — 51-и п. полкъ (1 а и 2-а дружини), 4/15-а дружина, 1/51-а картечна рота (6 картечници) и 7-и картеченъ ескадронъ (4 картечници) — отъ лѣвия флангъ на 27-и полкъ до пътя Клешина — Бистрица (изключ.).⁷⁾ (Чаквата се да пристигнат и останатъ две роти отъ 51-и п. полкъ къмъ Велушински манастиръ).

*Бригадна артилерия*⁸⁾ — подполковникъ Ценовъ — 1/12 а, 2/12-а и 4/12-а полски, 3/3-а гаубична (12 см.) батареи. германски⁹⁾ батареи¹⁰⁾; 15 см. гаубична (№ 219) и две 10.5-

¹⁾ Позиция — 2 км. ю-и. отъ Д. Дупени.

²⁾ Позиция — 1 км. западно к. 1906.

³⁾ Превържава се отъ 29. IX. въ Градско

⁴⁾ Позиция: к. 2091 и гребена южно на Острецъ (по 1 взводъ).

⁵⁾ По-късно тази кота бѣ включена

⁶⁾ Фронтъ 9 км. по права линия.

⁷⁾ Фронтъ 4 $\frac{1}{2}$ км. по права линия.

⁸⁾ Позиция: 1/12 батарея — гребена ю. з. Велушина. 2/12 батарея южно Велушина; 3/12 батарея още по южно Велушина (600 м. отъ пех. окопи); 3/3 гауб. батарея — южно Велушина

⁹⁾ 1/8 — ю. Велушина; 7/2 — с. Породень; № 219 — 15 с. м. — изт. 3/3 гауб. батарея (ю. Велушина). К ръ на теж. група — капитанъ Геманвицеръ.

см. дълги батареи (1/8-а и 7/2-а), а всичко 24 ордия — на позиции въ района Лажецъ, Породинъ, Велушина.

Бригаден резерв (подполковникъ Ивановъ): 9/51-а, 10/51-а, 6/27-а и 16/33-а роти и 2/5-а пионерна рота — при седловината южно отъ с. Острецъ. Връзка отъ бригадата — на западъ съ 2/9-а и на изтокъ съ 1/6-а п. бригади.

Всичко въ бригадата — 6 $\frac{1}{2}$ дружини, 21 картечници, 9 батареи (32 ордия).

Щабъ на бригадата — наблюдателно място — в. 2 км., западно отъ Канино.

1/6-а отдѣлна бригада — полковникъ Николовъ Асенъ — участъкъ на бригадата отъ пътя Клецина, Бистрица до ж.-п. линия Кенали, изключително (оп. за п. № 18, 2. X., 13 ч. отъ — 2 км. южно с. Гор. Каленикъ).

Дългъ подучастъкъ (полковникъ Илиевъ) — 15-и п. полкъ (2 дружини¹), 6 картечници) — участъкъ отъ пътя Клецина, Холевенъ включ., до 500 м. западно отъ шосето Негочани, Битоля. Връзка съ 3/6-а бригада.

Лъгъ подучастъкъ (подполковникъ Нейковъ) — 33-и п. полкъ (4 дружини, 6 картечници) — участъкъ 500 м. западно отъ шосето Негочани, Битоля до ж.-п. линия Кенали (изключително). Връзка съ 2/8-а бригада.

Бригадна артилерия (подполковникъ Тимовъ) — четири полски батареи (4/12-а, 5/12-а, 6/12 а, 3/19 а), една не с. с. батарея (2-а не с.с.). Една гаубична батарея (пор. Станчевъ П.И.) — формира се въ Жабени.

Батареите съ: една част на открити позиции, друга въ близките села.

Задачи (зоni за действие) на батареите: 4/12-а бат. (позиц. въ с. Лажецъ) — отъ Градешница до изт. на Обсирино и преграденъ огънь предъ лъгия участъкъ на 3/6-а бригада; 5/12-а батарея — позиция с.-и. Лажецъ (1 взв.), с.-и. Меджетлий до ж.-п. линия (1 взв.), — отъ св. Петка до Клабуцища; 6/12-а батарея (поз. северозападно кота 588) — по с. Негочани и отъ дветъ му страни; 3/19-а бат. (поз. Меджетлии, по възводно) — да фланкира предъ Негочани и къмъ гара Кенали; 2-а не с.с. батарея²) (поз. между Меджетли и ж.-п. линия) — отъ шосето за Негочани до ж.-п. линия (после тази батарея бъде усилена съ 1 възводъ отъ 5/12-а батарея). Предъ 33. полкъ фланкираш съ 5/8-а батарея въ Кенали (отъ 2/8-а бригада).

Бригаден резерв (подполковникъ Стояновъ) — 4-и опълченски полкъ (2. и 3. дружини), 2/21-а герм. пион. рота — въ с. Породинъ.

Всичко въ бригадата — 6 дружини, 12 картечници, 4 $\frac{1}{2}$ батареи (17 ордия).

Щабъ на бригадата — източният край на с. Лажецъ.

¹⁾ На 3/4. X. още 1 дружини и карт. рота отъ 4-и опълченски полкъ (отъ бригад. резервъ).

²⁾ Безъ снаряди.

8 а п. ДИВИЗИЯ — ГЕНЕРАЛЪ МИТОВЪ Т.

Секторъ на дивизията: отъ ж.-п. линия (включително) до висотите на Източна Черна, срещу Петалинската рѣка.

2/8-а бригада (полковникъ Пашиновъ Ив.). Участъкъ на бригадата: отъ ж.-п. линия Кенали до устието на Сакулева, (оп. зап. № 278, 2. X., 3/8 а бригада).

Дългъ участъкъ — полковникъ Маневъ П. — 23-и п. полкъ¹⁾: 2/23-а дружина (безъ 5-а рота), 3/23-а дружина (безъ 10-а рота, 4/23-а дружина (безъ 14-а рота) — отъ ж.-п. линия до пътя Букри — Долно Кремиянъ, изключено. Връзка, въ дължина съ 33-и п. полкъ (1/6-а бригада). Резервъ 10/23-а рота — задъ 3/23-а дружина.

Лъгъ участъкъ — подполковникъ Янакиевъ Н. — 12-и п. полкъ: 4/12 а 1/12-а и 3/12-а дружини — отъ пътя Букри — Дол. Кремиянъ (включ.) до устието на р. Сакулева. Резервъ — 5/12-а и 7/12-а роти.

Бригадна артилерия — полковникъ Ватевъ Ив. — 8-и артилерийски полкъ:

2/8-о артилер. отдѣление — майоръ Савовъ Ал.: 5/8-а и 2/8-а батареи.

1/8-о артилерийско отдѣление — полковникъ Кирковъ Хр.: 1/8-а, 3/8-а и 4/8-а батареи. Батареите отъ полка разположени по цѣля участъкъ между Кенали и моста Букри на маскирани позиции (фронтъ 4 км.) на 1 $\frac{1}{2}$ км. отъ укреп. позиция, слабо окопани. Всички за стрелба предъ участъка, съ досегаемостъ до линията Хасанъ-оба, Орта-оба, Дол. Кремиянъ, Бачъ. Освенъ това 5/8-а батарея, отъ северния край на Кенали, съ главна задача — да фланкира предъ главната позиция на 1/6-а бригада.

Германскиятъ батареи: № 110—105 см. (2 ордия) при с. Горно Егри и № 491 — 15 см. гаубична — северозападно отъ моста Букри.

Ком. и наблюдателн място на артилер. командири близу задъ пех. позиция.

Бригаден резервъ — 6/12-а и 8/12-а роти.

Всичко въ бригадата — 6 $\frac{1}{2}$ дружини, 15 картечници, 7 батареи (23 ордия), 1 пионерна рота.

Щабъ на бригадата — с. Срѣдно-Егри.

1/8-а бригада — полковникъ Серафимовъ Вл. Участъкъ на бригадата: отъ устието на Сакулева до р. Рибникъ (Чегелски потокъ), (оп. з. № 15, 2. X., 1/8 бригада).

¹⁾ 5/23-а и 14/23-а роти и 1/23 а дружина — въ отряда на майоръ Кабакчиевъ В. — при с. Белушина.

Дългън участък — полковникъ Велевъ — 30-и п. полкъ (1/30-а и 2/30-а дружини) — от устието на Сакулева, презъ с. Бродъ до уврага 1 км. източно отъ това село. Резервъ — 3/30-а дружина северно с. Бродъ. Командно място — с. Бродъ.

Лъзвъ участъкъ — подполковникъ Константиновъ Н. — 10-и п. полкъ (2/10-а и 4/10-а дружини) от уврага 1 км. източно отъ Бродъ до р. Рибникъ. Резервъ — 1/10 дружина. — 1 км северно с. Сливица. Командно място с. Сливица.

Бригадна артилерия — полковникъ Дочевъ Д. — 18-и артилер. полкъ:

6/8-а батарея — позиция задъ редута, на вис. североизточно отъ Гардилово.

2/18-о артилер. отдѣление — майоръ Станчевъ Г.: 5/18-а, 6/18-а, 7/18-а (2 гауб.) и 2/18-а батарей — позиции 1 км. южно и югоизточно отъ Веле село.

Германскиятъ батареи: 2/8-а — 105 см. дълга (2 ор.) и 3/53-а 15 см. гаубична (неподчинени на 2/18-о артилер. отдѣление) — позиция югозападно отъ Тепавци.

Командни и наблюдателни място на артилер. командири — близу до батареите.

Позициите на полските батареи отдалечени на $1\frac{1}{2}$ км. отъ р. Черна (укрепената позиция) съ големи мрътви пространства и видими отъ Старковъ гробъ. Тъ не можеха да биятъ долината на самата река Черна. При все това главната задача на тези батареи, поставена отъ командира на артилерията бѣ: 6/8-а и 5/18-а батареи за непосредствена подкрепа на 30-и п. полкъ (дългън участъкъ), и 2/18-а, 6/18-а и 7/18-а¹⁾ гауб. батареи — на 10-и п. полкъ (лъзвиятъ участъкъ). За биене до линията на Черна, мостовете при Добровени и селото се постави едно оръдие отъ 2/18-а батарея на високата североизточно на с. Бродъ. Също така на 6/8-а батарея се възложи да бие мястността северно отъ Бачъ, моста при с. Бродъ и източно.

Бригаден резервъ: 4/30-а дружина — при Веле село и 3/10-а дружина — южно отъ Тепавци.

Щабъ на бригадата — с. Тепавци.

Командно и наблюдателно място — редута 15 км. югоизточно отъ Тепавци.

Всичко въ бригадата: 8 дружини, 20 картечници, 7 батареи (14 български и 6 германски оръдия²⁾) и 1 пионерна рота.

¹⁾ 7/18-а гауб. бат. не бѣ готова за стрелба: липсваха обаче поставки за запалки на шрапнелитъ, ръчни ключове за гранатитъ, въздушни помпи и снаряди, които се очаквала.

²⁾ Оп. зап. № 66, 13, ч., 2. X... 55-и п. п.

³⁾ 4 полски и 2 гаубични батареи.

3/8-а бригада — полковникъ Върбановъ Ив. Участъкъ на бригадата: отъ р. Рибникъ до вис. на лъвия бръгъ на Черна срещу устието на Петалинската река (о. з. № 21, 12 ч. 2. X., 3/8-а бригада).

Дългън участъкъ — подполковникъ Василевъ — 55-и п. полкъ: 2/55-а и 3/55 дружини — отъ р. Рибникъ, височините северно на Скочивиръ, до потока 2 км. североизточно отъ селото. Връзка вдъясно съ 1/8-а бригада. Резервъ — 2 роти отъ 1/55-а дружина. Поради липса на окопи, отъ 13 ч. започна се укрепяване на позицията.

Командно и наблюдателно място — скалата южно с. Пологъ.

Лъзвъ участъкъ — полковникъ Алексиевъ — 56-и п. полкъ¹⁾: 3/56-а дружина, 2/56-а дружина и 3/43-а дружина²⁾ — отъ лъвия флангъ на 55-и п. полкъ до с. Крапа включително. Връзка съ 1/3-а бригада — при устието на р. Петалино. Резервъ — 2 роти отъ 1/55-а дружина — западно с. Пологъ.

Командно и наблюдателно място въ Чуке — 1.2 км. изт. с. Пологъ. Поради малкото зле избрани плитки, нѣкъде само трасирани окопи, избира се нова позиция, която подъ ръководството на командира на № 205 герм. пионер. рота, съ експлозиви, започна наново да се укрепява. За закрития се използуваха големите канари и разхвърлени камени блокове по чуките Тилть открыти.

Бригадна артилерия — полковникъ Китайковъ Ив. — 6-и артилер. полкъ:

Дъсна артилер. група — подполковникъ Драгановъ (2/6-а и 7/6-а батареи) — на позиция 2 км. северозападно отъ Сливица. Позицията на 2/6. батарея съвършено открыта. Зона за наблюдение и действие: Добровени до Скочивиръ. Непосредствено на 55-и п. полкъ.

Лъва артилерийска група — подполковникъ Бояджиевъ Д. (1/6-а, 8/6-а, 5/2-а гауб., 3/2-а гауб. и 1/10-а австр. гауб. б-еи). Първите четири батареи на закрити позиции задъ гребена южно отъ Пологъ. Последната батарея (австрийската) — 1.5 км. североизточно отъ Пологъ. Зона за наблюдение и действие: на българскиятъ батареи отъ Добровени до Скочивиръ и непосредствена подкрепа на 55-и п. полкъ, и на австрийската батарея отъ Скочивиръ до Крапа — за непосредствена подкрепа на 56-и п. полкъ.

Понеже застъпътъ³⁾ готови позиции се оказаха неподходящи, а нѣкои безъ окопи за присугата, то за 2/6-а батарея се построи нова позиция — закрита и се пристъпи къмъ довършването имъ. Предниците на дъсната група — северозападно задъ близкия гребенъ.

¹⁾ Оп. з — 48, 15-30. ч., 2. X., 56-и п. полкъ.

²⁾ Оп. з. № 54, 3/8-а бригада, получена въ 18 ч 30 м. на 3. X.

³⁾ Дъсната група въ 22 ч. на 2-и октомврий, а лъвата — до 6 ч. на 3-и октомврий.

Тъй като въ лъвата група батареите имаха ограничен обстрелъ, на всъка от тяхъ бѣ опредѣлена зона за действие. Тѣ имаха по 1—2 км. кабель и затова за връзка съ пехотата се използваха нейните кабели и телефони.

Командно и наблюдателно място: на 6-и артилер. полкъ — високата юго-източно отъ Пологъ, на дѣсната група (1/6-о) — 1 км. северно отъ 2/6-а батарея, на лъвата група (2/6-о отд.) — скалата ю. на Пологъ, при командира на 55-и п. полкъ.

За охрана на така заетата позиция, до лъвия брѣгъ на Черна бѣха изнесени 8/55-а и 10/55-а роти — въ участъка отъ р. Рибникъ до устието на р. Конярка. Тѣ трѣбваше да влѣтатъ въ връзка съ съседните полкове — 10-и и 56-и.

Въ сѫщото време 1/21-а и 4/21-а роти (отъ дивиз. резервъ) временно заемаха високата надъ с. Крапа, за връзка съ 3-а дивизия.

Тукъ бѣха насочени отъ Тепавци, отначало две, а после още две роти отъ 3/43-а дружина, която се придава на бригадата (56 и п. полкъ) и засе на 4.X. участъците на 2/56 др. и 3/21 др. — отъ р. Петалино до Крапа включително.

Бригаден резервъ — 2 роти отъ 1/55-а дружина (отъ 4. X.) — зап. с. Пологъ.

Командно и наблюдателно място — с. Гнилешъ.

Всичко въ бригадата: 5 дружини, 16 картечници, 6 $\frac{1}{2}$ батареи (25 ор.¹) и една пионерна рота (№ 205).

Дивизионен резервъ: 1/21-а и 4/21-а роти при с. Пологъ (на 6-и октомврий пристигнаха въ Срѣдно Егри и се влѣха въ състава на 23-и п. полкъ).

Щабъ на дивизията — с. Биляникъ.

3-а п. ДИВИЗИЯ. — ГЕНЕРАЛЪ РИБАРОВЪ Н.

Секторъ на дивизията: отъ р. Черна до в. Мала Рупа включително.

1/3-а п. бригада — полковникъ Богдановъ Ст. Участъкъ на бригадата — отъ Източна Черна до в. Тѣрнава. (Оп. зап. № 57, 4. X., 1 ч., с. Будимирци).

Следъ неуспѣшния опитъ да се задържи на 3. X. позицията: вис. сев. Петалино — к. 1881, новата позиция бѣ заета (на 4-и октомврий сутринта):

Дъсенъ участъкъ — полковникъ Джеровъ К. — 4/21-а дружина и 6 картечници, 3/12-а полска батарея (3 ор.²) — участъкъ отъ р. Черна, в. Еръ, до пжтя Будимирци, Старовина включително.

¹) 1/6 а 2/6-а, 7/6-а, 8/6-а — 15 ордия; 5/2 а гауб. — 4 ор., 3/2-а гауб. — 2 ор.; австрийска — 4 ордия.

²) Въ очакване отъ 1/6 п. бригада (при Велушина).

Срѣденъ участъкъ — полковникъ Брайковъ Хр., съ частите на 43-и, 46-и и 58-и пех. полкове (всичко 5 роти) и 4/2-а план. батарея (4 ор.) — участъкъ отъ пжтя Будимирци, Старовина, до притока на р. Бѣла вода, който изтича отъ в. Соколъ.

Лъвъ участъкъ — подполковникъ Ионковъ — 1/24-а дружина, 1/46-а друж. и планин. батарея (5/3), която ще пристигне тази нощ³) — отъ притока на Бѣла-вода до в. Тѣрнава включително.

Бригаден резервъ — полковникъ Христовъ — остатъците на 11-и п. полкъ и 2/8-а пионерна рота — задъ дѣсния флангъ на дѣсния участъкъ.

Щабъ на бригадата — на дѣсния флангъ на срѣдния участъкъ.

Всичко въ бригадата: 6 сборни дружини, 7 планински ордия и 1 пионерна рота.

ПОЛОЖЕНИЕТО ВЪ МЪГЛЕНСКО

По-наизтокъ, въ Мъгленско, борбата продължаваше на позициието на дивизията (заемани отъ 25-и юлий 1916 год.), при следното разположение:

Дѣсенъ участъкъ — 2/3-а бригада — полковникъ Даневъ Вл. Бригадата бѣ разположена отъ Пожарски-ридъ (включително) до р. Порой. Командно и наблюдателно място — к. 1058.

Дъсенъ подучастъкъ — подполковникъ Карамаждраковъ: 46-и п. полкъ (2/46-а, 3/46-а дружини, 4/46. рота, 6 картечници); 9/29-а и 10/29-а роти. 4-и картеченъ ескадронъ — 4 картечници. № 216 герман. картечно отдѣление (6 картечници) — отъ в. Соколъ, презъ Пожарски-ридъ до дола източно на Добро-поле (между гърцки междиненъ постъ и Петерникъ).

Полкътъ бѣ разчлененъ: 4/46-а рота за връзка между к. 1881 и Добро-поле.²) 3/46-а³) и 2/46-а дружини⁴) — на Пожарски ридъ (в Пресѣка и Гогово гумно) и 11/46-а и 10/29-а роти — отъ междинния гърцки постъ (вкл.) до в. Петерникъ (изключ.).⁵) Полкови резервъ — 1/46 а дружина (3 роти) и 9/29-а рота ($\frac{1}{2}$).

¹) Отъ позиция на Димова поляна и Петерникъ — на Тѣрнава, съ 2 ордия (II взводъ)

²) $\frac{1}{2}$ рота на пжтеката Пожаръ, Будимирци и $\frac{1}{2}$ рота — до лътъ, източно на к. 1383

³) 3/46-а дружина — (9/46-а и 12/46-а роти — майоръ Милковъ) на Пресѣка.

⁴) 2/46-а дружина — (6/46-а, 8/46-а, 10/46-а, 9/29 а ($\frac{1}{2}$) роти 4-и картеч. ескадронъ. № 216 германско карт. отдѣление — майоръ Игнатовъ) — на Гогово Гумно.

⁵) 3/46 и 2/46 дружини образуваха дѣсния полкови участъкъ (майоръ Игнатовъ Ст.) а 11/49 и 10/29 роти — лъвия (кап. Бунарджиевъ М.).

Командно и наблюдателно място — Добро-поле.

Лъвъ подучастъкъ — подполковникъ Арадановъ — 29 и п. полкъ (1/29-а, 4/29-а дружини, 11/29-а, 12/29-а роти, 6 картечници) — отъ в. Петерникъ (включ.) до Димова-поляна (включ.).

Полкът бѣ разчененъ: 4/29-а дружина и 2/29-а рота — на Петерникъ и Баховски-ридъ; 1/29-а дружина, 11/29-а и 12/29-а роти съ 6 картечници — на Димова-поляна. Полкови резервъ — нѣма (2/29-а дружина, съ 2 картечници отъ 46 и п. полкъ изпратена между Градешница и Каменецъ и 3/49-а дружина — къмъ 3/2 бригада — Ероветъ).

Бригадна артилерия.

Дѣсна група — подполковникъ Симеоновъ В.: 5/3 а план. батарея (2 ордия) на Змеица*); 10/16-а батарея — на Сръбския постъ (2 ордия) и — на канаритъ (Добро-поле) (2 ордия); 12/16-а батарея (4 ордия) — на 150 м. югозападно отъ в. Симеоновъ; 6/2 гауб. не с. с. батарея (1 ордие) — задъ канаритъ на Добро-поле; 3/6-а батарея (4 ордия) — на Гръцки постъ.

Лѣва група — майоръ Поповъ Г.: 11/16 а батарея — на в. Петерникъ; 9/16 а батарея — на Баховски ридъ; 6/2 не с. с. гауб. б-рея (2 гауб.) — между Петерникъ и Баховски-ридъ.

Бригаденъ резервъ — 2/49-а дружина — укрепява Добро-поле.¹⁾

Срѣденъ участъкъ — 3/3 а бригада²⁾ — полковникъ Петровъ Ив. Бригадата заемаше отъ р. Баховска (включ.) до р. Которъ. Командно и наблюдателно място — в. Орловачука (в. Прашникъ).

Дяснъ подучастъкъ — подполковникъ Андреевъ: 32-и п. полкъ — отъ Димова-поляна (изключ.) по склоновете на югоизточния гребень, къмъ р. Карадере — съ 9 роти. После по южните склонове на Ковилъ, по Бююкъ-ташъ, до р. Порой — съ 7 роти.

Лѣвъ подучастъкъ — полковникъ Писаровъ: 24 и п. полкъ (2/24-а, 4/24-а дружини) — отъ р. Порой (включ.), по южните склонове на в. Преслапъ, с. Сборско до р. Которъ (главната позиция по билото на Преслапъ). Полкът бѣ разчененъ: въ долината на р. Порой — 1 рота; по югозападните склонове на Преслапъ до в. Борисъ — 1 рота; на в. Борисъ, с. Сборско до р. Которъ — 4 роти. Полкови резервъ — 2 роти.

*.) Другите две ордия (II взводъ) — на Търнава — въ 1/3. бригада.

¹⁾) Слѣдъ това дадено ѝ назначение: 6/49 а рота и 2 картечници — на Соколь. 7/49 а и 8/49 роти (съ картечници) — за охранение на Змеица, като заеме дѣсния край на височината — за връзка съ 1/3-а бригада. 5/49 а рота — на Срѣбъски постъ,

²⁾) До 10. X. Слѣдъ това отъ 11. X., щабътъ на 3/3-а бригада пое командуването на лѣвия участъкъ.

Командно и наблюдателно място — на Безименната височина северно отъ Преслапъ. (Отъ нея не се вижда срѣдата на позицията).

Бригадна артилерия — Подполковникъ Сарайдаровъ А.: 2/3-а и 3/13-а план. батареи — на в. Ковилъ; 5/16-а и 6/16-а батареи — на в. Преслапъ.

Бригаденъ резервъ: 3/49-а дружина — при Блатецъ.

*Лѣвъ участъкъ.*¹⁾ — Полковникъ Торомановъ — отъ р. Которъ до в. Мала-рупа (вкл.). Наблюдателно място — в. Нерѣзовъ. Командно място — прохода Порта.

Дяснъ подучастъкъ — Полковникъ Юрдановъ: 45-и п. полкъ, № 214 — германски картечно отдѣление (6 картечници) — отъ р. Которъ (изключ.) до р. Бисгрица (включ.). Полкът бѣ разчененъ така: 1/45-а дружина — на Тимовъ-връхския участъкъ и 2/45-а дружина (2 роти) — на Тушинския участъкъ. 3/45-а дружина и две роти отъ 2/45-а дружина — на главната позиция (к. 1766, Дудица, к. 2024).

Лѣвъ подучастъкъ — Полковникъ Тормановъ: 58-и п. полкъ и 8 картечници — отъ к. 1673 (изключ.) до в. Малки-Дрѣнь (включ.). Полкът бѣ разчененъ така: отбранителна застава: (5,6,10,11-а роти и 2 картечници) заема отъ р. Бисгрица до в. Дрѣнь, съ 3 роти — въ стражево охранение и една рота — въ резервъ. Главни сили: 8-а и 7-а роти и 4 картечници — по южния склонъ на в. Порта (к. 2050) и западното разклонение на гребена до к. 1673 (изключ.); 10-а и 12-а роти и 2 картечници — отъ сѣдлото на източното разклонение до в. Порта, западното на в. Дрѣнь и източно до в. Мала-рупа (включ.).

Артилерия: 7/1. пл. б-рея ю.-и. отъ Кожухъ, 1/16-а план. гауб. батарея (2 ордия) — на в. Дудица (ген. Жостовъ); 8/1-а план. батарея (2 ор.) — при с. Тушинъ; 4/1-а план. батарея — при с. Нѣже (0.6—1.3 км. северно, по възводно).

Дивизионенъ резервъ — 3/24-а дружина.

Щабъ на дивизията — в. Прашникъ.

Източно на дивизията започващо участъка на 5-а дивизия (I армия) съ 3/5-а дружина.

Щабъ на армията (XI) — въ Битоля.

СВЕДЕНИЯТА ЗА ПРОТИВНИКА ВЪ МЪГЛЕНСКО:

Предъ 2/3-а бригада — части отъ Шумадийската дивизия (12-и и 19-и п. полкове). Артилерията му: на к. 1881 — една гаубична и 2 полски батареи; задъ в. Гражденъ — една планинска и югоизточно отъ нея — една полска батарея; на в. Голашъ — една планинска батарея; на югоизточните склонове

¹⁾) Отъ 11-и октомври участникътъ бѣ поетъ отъ командира на 3/3 а бригада — полковникъ Петровъ Иванъ.

на Голашъ — една полска батарея; между Струпино и Пребъдеще — 2 полски и една гауб. батареи и западно отъ с. Бахово — една планин. батарея. Всичко около 40 оръдия.

Предъ 3/3-а бригада: части отъ Шумадийската дивизия (10-и и 11-и полкове) разпределени: 3 батальона срещу Димова-поляна, Ковиль, р. Порой; единъ батальонъ срещу участъка Борисъ, Сборско, р. Котеръ. Освенъ това — 12 картечници.

Артилерията му разположена: подъ Буюкъ-ташъ — 2 план. оръдия; южно отъ Ковиль и по Баховски-ридъ — 2 полски оръдия; при Раниславъ — 3 далекобойни оръдия (15 см. — 1, 12 см. — 2 и 4 полски оръдия); при Неохори — 4 полски оръдия; между Черничево и с. Севриянь — 4 полски оръдия; къмъ с. Струпино — 6 полски и 6 гаубични оръдия — или всичко въ участъка: 2 планински, 20 полски, 6 гаубични и 3 далекобойни оръдия).

ГЛАВА III

ВОЕННО-ГЕОГРАФСКА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ТЕАТЪРА НА ВОЕННИТЕ ДЕЙСТВИЯ. СЪСТОЯНИЕ НА КЕНАЛСКАТА УКРЕПЕНА ЛИНИЯ И ТАЗИ ВЪ МЪГЛЕНСКО. ОРГАНИЗАЦИЯ НА ОТБРАНАТА

„Кеналската“ укрепена линия, която презъ 1916 година преграждаше оперативното направление: Солунъ, Воденъ, Битоля, Прилепъ, Скопие, следващо приблизително тогавашната сръбско-гръцка погранична линия. Последната бѣ запазила по-изгодно положение, въ оперативно и тактическо отношение, за южната воюваща страна. Линията имаше общо направление западъ-изтокъ. Тя пресичаше напрѣкъ билото на Баба-пл., в. 2334 (к. 2094), Битолската равнина (589 м.) и по-леко по Южна Черна, презъ Мориховско излизаше на Соколъ, кѫдето се съединяваше съ Мъгленската отбранителна линия. Планинските райони на Баба, Селечка и Мориховско — бедни отъ съобщения и трудно достъпни. Същите много оскъдни отъ селища и отъ срѣдства за преживѣване.

Условията за маневриране задъ позицията въ планинския участъкъ неблагоприятни, и особено презъ ржавите на Черна, поради липса на мостове, блата на западния ржавъ и високите и скалисти стрѣмни бръгове на источния. Въ Битолското поле, поради глинестата почва и подпочвените води, теренът се явяваше неудобенъ за действия презъ пролѣтта и есента. А изобилието на комари презъ лѣтото, поради блата на Черна и притоците ѝ представляваха отлични условия за развитието на маларијата.

Слабите точки на Кеналската укрепена линия, общо погледнато, бѣха: чупката съ издадения жътъ на к. 2094 (Баба пл.) и недостатъчно укрепения източъ участъкъ отъ Завоя на Черна: Сливица, Скочивиръ, Ивень, кѫдето липсваха окопи, телени мрежи и закрития. Въ тази си част отбраната, силно издадена, се излагаше на погледите и огъня отъ фронта и фланга. Независимо отъ това, висотите южно отъ рѣката значително господствуваха надъ лабиринта отъ хребети и долове на Завоя, който отъ високо се наблюдаваше отъ гребена и северните отрози на Старковъ-гробъ, а и отъ билото на Нидже-планина.

Следователно тукъ, южно отъ билото на к. 1212, както и въ равнината на Битоля, движението и снабдяването денемъ бѣ немислимо. Затова и артилерията не можеше да скрие добре своите позиции отъ погледите на противника, както и въ Битолската равнина. Въ последната най-удобни място за артилерийски позиции се представляваха селата.

Почвата за укрепяване: въ равнината, поради подпочвената вода (на 50 см. дълбочина), се наложиха насыпанитѣ до 1:20—2 м. високи окопи, а каменистия теренъ въ Завоя на Черна прѣчеше на укрепяването. Въ замѣна на това, нѣкои скални блокове и групи представляваха единственото, но и сигурно закритие за бойците и резервите. Условията въ равнината не допускаха създаването на задоволителни закрития срещу тѣжките снаряди.

Рѣка Черна, въ пролома между с. с. Бродъ и Скочивиръ не представляваше препятствие и мостовете при Бродъ, Сливица, Скочивиръ не бѣха отъ значение за съглашенските армии. Обаче сѫщата по дължината на двата ѝ ржава, се минаваше само по мостовете при Новакъ, Букри и Расимъ-бей.

Отъ своя страна Мориховскиятъ районъ, представляващъ редъ успоредни остри или плоски била, раздѣлени съ дълбоки долове, улесняващи отбраната съ редъ позиции и сѫщевременно затрудняващи настѫпвания отъ югъ противникъ.

По-насеверъ, районътъ между Битоля и Прилепъ предлагаше нѣколко отбранителни линии, още неукрепени тогава, между които:

Линията Сливица, Пелистеръ, Червената стена, к. 1248, к. 1050, Маково, Зовикъ, Соколъ и

Линията сев. Ресенъ, Тополчане, Високо, Чанище, Козякъ.

Липсата на добри птици и особено на желѣзоплатна мрежа затрудняваше и снабдяването и пристигане на подкрепленията отъ другите оперативни райони. Така, крайната ж.п. станция Градско отстоеше на 103 км. отъ Битоля и се обслужваше отъ едно единствено тѣсно шосе — Градско, Битоля и една успоредна ж.п. линия — Градско, Дрѣново (19 км.) и продължението ѝ съ вижде висящата подвъзна линия отъ с.

Дрънovo до Прилепъ. А новата тъсно-пътна линия Прилепъ-Битоля току-що бѣ на привършване до Тополчане.

Укрепителните работи по Кеналската отбранителна линия, започнати въ началото на пролътта 1916 год., бѣха прекратени къмъ срѣдата на августъ. По-точно, въ полето работитѣ почнаха въ началото на февруари (на дължина 30 км.), кждето работѣха два пехотни полка. По-западно, въ участъка на Баба-планина до Преспанското-езеро, тѣ започнаха въ мартъ, а на самото било — въ началото на априль, съ една дружина. По-късно, отбраната се изнесе по-напредъ — на к. 2000. На Галичица (между езерата) работѣха три дружини. Освенъ това въ работитѣ взеха участие 3 български и една германска пионерни роти. Работѣха се и пътищата по Баба-планина и въ Завоя на Черна. Една 4 м. широка телена мрежа бѣ поставена въ равнината, предъ по-голѣмата част отъ позицията. Задъ първия непрекъснатъ окопъ бѣ построенъ, намѣста, и втори, на 50—100 м. по-назадъ.

Споредъ преценката на командира на 8-а дивизия „най-важните точки на позицията сѫ: Баба-планина и участъка източно отъ Черна. Докато се държатъ тѣ позиции е въ сигурностъ“.

Въ подробности състоянието на укрепената Кеналска отбранителна линия, отъ Преспанското-езеро до Соколъ, бѣ:

Участъкътъ на 2/9-а отдѣлна бригада: позицията минала по гребена южно Д. Дупени, кота 2000, к. 1906, к. 2094. Дължина 13 км. По гребена южно Д. Дупени — пехотни окопи и окопи за една полска батарея. На кота 2000 и отъ дветѣ страни — нищо. На кота 1906 — окопи, а на високата западно отъ нея и телена мрежа широка 2—4 метра на дървени колове. Поправени бѣха пътеките:

с. Брайчино, в. 2091, Кишово съ отклонение по билото за Злокучани;

с. Любойна, к. 2000;
мон. св. Петка за източно на к. 2000;
к. 1237, седлото западно к. 1906;

с. Брайчино, к. 1679, Лакулъ, Нижко-поле.
Освенъ това поправенъ бѣ пътъ:

с. Брайчино, Крани, Ресенъ.

Телефонни връзки: една — щаба (Любойна) съ XI армия презъ Ресенъ, Битоля, и втора — презъ Злокучане за Битоля.

На общата линия прикачени и други телефонни линии. Започна се укрепяване. Въ с. Любойна се намѣри окопенъ инструментъ. Строеха се блиндажи и лѣсичи дупки.

Участъкътъ на 3/6-а отдѣлна бригада: Позицията почнаше отъ к. 2094, отиваща на северъ (4 км.), после завиваща на изтокъ, подъ правъ ѝгълъ и продължаваща по гребена южно отъ с. с. Острецъ и Велушина, 1 км. северно отъ Градешница, южно на Лажецъ. Дължина — 13 $\frac{1}{2}$ км. Дѣс-

ниятъ флангъ добре запазенъ отъ изнесеното напредъ положение на 2/9-а бригада (к. 2094 и 1906). Участъкътъ бѣ труично достъженъ за противника, съ изключение на лѣвия флангъ, до давнината. Тукъ бѣ поставена всичката артилерия и повечето отъ резервите. Предъ сѫщия можеше да се масира огъня на 28 ордия отъ всичко 32 и да се засили съ такъвъ отъ артилерията на 1/6 бригада.

Изобщо, позицията намѣста слабо укрепена, безъ закрития; слаба и недостатъчна телена мрежа. Първата линия окопи недовършена, прекъсната, нѣкѫде съ дълбочина 40—50 см., а най-много до 1·40 м. Малко и плитки ходове. Втора линия окопи имаше само задъ лѣвия флангъ, съ дължина 800 м. Построена имаше само една наблюдателница — за командира на бригадата.

Участъкътъ на 1/6-а отдѣлна бригада. Позицията се простираше между подножието на Баба-планина и ж. п. линия за Битоля, минавайки южно отъ Лажецъ и Меджетлий, върху откритото поле, отъ дветѣ страни на шосето за Битоля. Дължина 9 км. Достъпътъ денемъ къмъ нея, отъ северъ, (задоволително закритъ), бѣ възможенъ по-залесения пътъ до с. Пординъ. По другите пътища: шосето и пътъ за Меджетлий — движението бѣ възможно само нощемъ. Укрепителните работи не завършени — безъ скривалища. При това:

Въ дѣсния участъкъ (15-и п. полкъ) телената мрежа не прекъсната широка, 3—5 метра, висока 0·80 м., върху желязни колове. Сѫщата предъ Лажецъ, въ два пояса, съ загънати назадъ флангове. Насипътъ на първата линия окопи незавършенъ. Липсваха: тилни трaverси, блиндажи и ниши за бойни припаси, втора линия окопи, наблюдателни мѣста, ходове за съобщения (освенъ два недовършени при Лажецъ). Отъ дѣждовете насипътъ сринати. Селищата близу предъ фронта, удобни за скрито приближаване на противника.

Въ лѣвия участъкъ (33-и п. полкъ). Телената мрежа — сѫщи размѣри, но върху дървени колове и тѣ полуизгнили въ подпочвената вода. Намѣста мрежата разрушена, съ простири за минаване съ кола. Липсваха излази подъ нея за изпращане патрули и секрети напредъ. Добре се фланкира съ картечници. Предниятъ окопъ съ високъ насипъ (до 2 м.) безъ тилни трaverси (на нѣкои мѣста такива недовършени) съ банкетъ за стрелците. Липсваха закрития и окопи въ втора линия (освенъ единъ 120 м. дълъгъ, на 150 м. задъ лѣвия флангъ и два дълги по 45 м. задъ дѣсния флангъ). Нѣмаше закрития за резервите. Батарейните позиции — открыти, съ насипани прикрития, слабо маскирани, съ блиндажи за прислугата и сѣнници за ордията (срещу шрапнелни куршуми). Наблюдателни мѣста — насипани закрития, нѣкѫде и чардаци. На 3-и октомври вечеръта бѣха съборени минаретата и високите тополи на с. с. Лажецъ, Пординъ и Мед-

жетлий. Нареди се за опожаряването на отсрещното село Негочани.

СЕКТОРЪ НА 8-а п. ДИВИЗИЯ

Споредъ повърхния си видъ, дивизионният секторъ се състоеше отъ два съвършено различни участъци: равнинът при Кенали и планински въ Завоя на Черна.

Кеналскиятъ участъкъ (2/8-а бригада) — дължина 9 км., представляващо слабо възвишено равно плато надъ Сакулева и Черна, съ нѣколко гънки къмъ устието на тѣзи рѣки. Позицията, укрепявана отъ началото на пролѣтта, се състоеше отъ единъ непрекъснатъ окопъ, пресичащъ ж. п. линия на 200 м. северно отъ гара Кенали и завършващъ при устието на р. Сакулева, съ дебели траверси, високъ 1.20 надъ равнината. По цѣлата му дължина бѣ построена 4 м. (4 реда колове) телена мрежа — (нѣкѫде 6—8 м. широка). По-отпредъ, успоредно течеше навѣкѫде проходимата р. Сакулева. Задъ този окопъ, на 80-100 м. — втори ненапълно завършенъ окопъ, безъ телена мрежа. Солидни закрития противъ цѣли снаряди нѣмаше никѫде. Липсаха ходове за съобщения съ тила. Батарейнитъ позиции, избрани и слабо окопани изъ плиткитъ гънки на платото, не бѣха достатъчно прикрити. И, тѣ не запазваха артилеристите отъ цѣли снаряди. Това наложи избиране и приготвяване на нови позиции, както и на фалшиви батареи. Трите селища: Горно, Срѣдно и Долно Егри, макаръ на 4 км. задъ укрепената позиция, не бѣха използвани за целта. Тѣ и селата Кенали, Букри можеха най-добре да послужатъ за маски на изложената на разстрѣлъ артилерия. Находящиятъ се на източния край, западенъ ржавъ на Черна имаше блатистъ брѣгъ. Дълбината на рѣката тукъ достигаше до 4 м. Затова тя бѣ непроходима и презъ лѣтото. Единственъ мостъ за съобщение съ другия брѣгъ — при с. Букри. Задъ позицията мѣстността се снишаваше и завършваше съ ливади и мочури. Почвата глинеста. Презъ дъждовнитъ дни окопитъ се наводняваха, безъ мѣрки за отвеждане на водата.

Участъкътъ на Черна (Завоя) — (1/8-а и 3/8-а бригади — дължина 22. км), изпълненъ отъ южнитъ отрози на Селечка планина. На югъ, отъ линията мон. Ярашокъ — к. 1212, представляващо една висока надилплена тераса, надвиснала надъ р. Черна, завършваща съ високи стрѣмни брѣгове къмъ източния ржавъ. На югъ се образуваше малка (тѣсна) долина (отъ устието на Сакулева до Скочивиръ), а на западъ къмъ западния ржавъ — постепено се спускаше къмъ рѣката, дето образуваше тѣсна равнина.

Двата главни гребена, които отъ мон. Ярашокъ и отъ к. 1212 се спускаха на югъ, съ своитъ разклонения въ из-

точна и западна посоки, раздѣлени отъ обширната и дълбока долина на р. Рибникъ, очертаваща два главни дѣла: Тепавски и Пологски, предлагачи добри условия за отбрана. Теренътъ — каменистъ, незалесенъ, съвършено голъ. Главната посока на този лабиринтъ отъ отрози и долове, особено въ Пологския участъкъ, вървѣше отъ северъ къмъ югъ и понеже се превишаваше отъ гребена на Старковъ гробъ, то на югъ отъ линията Веле-село — Пологъ скрито движение на резервите и бойците не можеше да се извърши. Също така на югъ отъ гребена на Ярашокъ — к. 1212 прикрито размѣстване на артилерия и возими обози не можеше да става. Отъ с. Бродъ надолу, р. Черна се прехвърлише по мостовете: при сѫщото село, при Добровени и Скочивиръ, а вънъ отъ тѣхъ и при бродовете около тѣзи села.¹⁾ При продължителни дъждове тя ставаше непрегазима. Съобщенията въ Тепавския участъкъ — задоволителни, но въ Пологския — не. Коларскиятъ воененъ путь Пологъ, Чегель, Орахово бѣ открытъ и идаваше странично, а пѣтеката Пологъ, к. 1212 не бѣ приспособена за возима артилерия и обози.

Окопитъ на пехотната позиция, вмѣсто да се построи по гребените на отрозите и на височините, чрезъ което да имъ се осигури закритъ тилъ и скривалища задъ тѣхъ, бѣха изнесени въ равнината на тѣсната долина на Черна, близу до последната. Тѣ се представляваха отъ единъ прекъснатъ стрелкови окопъ, съ телена мрежа, но безъ ходове, простиращъ се между с. Бродъ и Рибникъ. По-наизтокъ, позицията бѣ само трасирана; тукъ-тамъ, около чукитъ — окопи до колѣне, като линията на пехотата завиваше на северъ и образувайки изпъкнала джга, достигаше до северно отъ Крапа, за да се съедини съ отбраната по дѣсния брѣгъ на р. Бѣла-вода. Съобразно това, за артилерията тукъ, вмѣсто условия за съсрѣдоточаване на стрѣлбата, сѫществуваха такива за неизбѣжно разпрѣсване.

Пехотните позиции, пригответи преди августъ, не бѣха добре приспособени, за да се закриятъ срещу наблюдение отъ Старковъ-гробъ. Окопи имаше северозападно отъ Сливица и следи отъ такива — южно отъ Пологъ. Нѣкои отъ тѣхъ поставени съвсемъ на открито.

Едно грижливо изследване този участъкъ ще ни доведе до заключението, какво гребенътъ между Веле-село, Тепавци и по-наизтокъ — този южно отъ Пологъ (Чуке), които сѫ въ добра врѣзка на западъ съ позицията Кенали и източно съ тази по рида северно отъ р. Бѣла-вода — Соколь, очер-

¹⁾ На фронта на Дунавската срѣбъска дивизия (Скочивиръ — Бродъ) р. Черна се газѣше току-речи навѣкѫде. Намѣрени сѫ 10—15 брода отъ 0.40 до 1 м. дълбочина. Ширина 20—40 м. Брѣговете удобни за минаване.

таваха по най-сполучливъ начинъ гръбнака на главната позиция, въ участъка Черна. Задъ тази линия на отбрана, артилерията можеше да намери отлични позиции около линията Балденци, Тевавци, Чегелъ, к. 1212, Ивенъ и отлични наблюдателни места, около същата линия.

СЕКТОРЪ НА 3-А ДИВИЗИЯ

Мориховски участъкъ (на 1/3-а бригада¹⁾) се простираше отъ Черна до в. Търнава Дължина — 12 км. Гръбнакът на позицията включваше безименния R (до Черна), после на изтокъ — големия R, малкия R (западно отъ Будимирци). По-нататъкъ, той следваше отрогътъ изходящъ отъ Добро-поле и включень между р. р. Бѣла-вода и Лешница, съ висотите: Скалиста, Каменецъ, Душегубица (после наречена Борецъ), Търнава и Боровитъ висоти; до в. Змеица. Цѣлиятъ районъ на позицията е планински, откритъ, каменистъ и прътанъ съ стрѣмни безводни долове. По-достъпна бѣ мястността южно отъ Стравина и Градешница. Южниятъ склонъ на големия R завършва при устието на Бѣла-вода съ издигнатия, но твърде изолиранъ, скалистъ върхъ — Боруна, заетъ отъ охранявачи части. По на югъ, билото — к. 1881 и Нидже, съ тѣхнитъ отрози господствува надъ българските позиции. Обаче последнитъ нѣмаха условия за добро и спокойно близко наблюдение за артилерията, защото вис. Големиятъ R бѣ въ самата пехотата отбрана. За пехотата пъкъ имаше добри упорни точки. Находящитъ се тукъ и по-северно редъ успоредни гребени улесняваха развой на отбраната въ дълбочина, чрезъ възможността за поставяне част отъ батареите изтеглени достатъчно задъ пехотата, за възможно съдействие презъ атаките на противника и за контър-атаките въ собствената позиция. Участъкътъ бѣ прошаренъ само съ пѣтеки, но съ единственъ позиционенъ путь отиващъ успредно на позицията — Рапешъ, Стравина. Западниятъ край на позицията надъ Черна имаше стрѣмни скалисти склонове. Рѣкитъ въ тила: Лешница и Градешница — малки, но съ добра за пиече вода. Населенитъ места бѣха малки и бедни.

Не съществуваха никакви укрепителни постройки, съ изключение такива на Ероветъ, кждето отъ нѣколко дни ротитъ на 21-и п. п. бѣха построили плитки окопи, незавършени заслони и нелоизкарана телена мрежа. Тукъ бригадниятъ командиръ нареди да се укрепи и малкия R, а също и да се изпратятъ къмъ Грунище — предни части, съ задача — да попрѣчатъ минаването на противника презъ р. Бѣла-

¹⁾ Отъ 7-и октомври преименованъ въ такъвъ на 3/2 а бригада, пакъ въ състава на 3-а дивизия

вода. По-наизтокъ участъкътъ бѣ скалистъ, много труденъ за укрепяване, при осъжднитъ срѣдства въ инструментъ, взривни материали и подъ неприятелски артилерийски и пехотенъ огньъ.

На 4-и октомври, бригадниятъ командиръ получи заповѣдъ отъ 3-а дивизия — укрепяването да се извѣрши споредъ изработения отъ дивизионния инженеръ планъ. Но изпратената схема бѣ съставена споредъ австраийската карта, която не сходжаше съ формите на мястността.

Мъгленски участъкъ (на 2/3-а и 3/3-а бригади), дълъгъ около 45 км., започваше отъ в. Соколь и следваше въ началото на северо-изтокъ, по главното вододѣлно (гранично) билото до Добро-поле. Следъ това се насочваше на изтокъ, преминавайки презъ надвисналите се надъ Мъгленската равнина висоти: Пожарски-ридъ, Петерникъ, Баховски-ридъ, Кукурузъ, Ковилъ до р. Порсъ. Тѣзи висоти, образуващи едно общо — вторично било, южно отъ главното, съ разклоненията си изпълваха пространството на северъ до р. Порой. Нейниятъ басейнъ, ограниченъ северно и южно отъ казанитъ две била, представляваше трудно проходимъ лабиринтъ отъ долове и гребени По-наизтокъ, участъкътъ минаваше по южните склонове на Кожухъ до в. Мала-рупа. Той включваше в. 2½ км. североизточно отъ Сборско, в. 2 км. северно на Трѣстеникъ, с. с. Тушинъ, Нжте, в. в. Дрѣнъ (Големъ и Малъкъ), Порта и Мала-рупа.

По цѣлата й дължина, така очертаната позиция (заета отначало като охранителна още отъ 24-и юни) имаше белезитъ на срѣдно високите планински позиции, съ добри условия за наблюдение надъ равнината. Възможноститъ обаче, за полската артилерия бѣха ограничени, поради липсата на пѣтища. За нейното действие единствена възможност се представляваше, чрезъ поставянето ѝ разположено (по възводно и дори по орджейно) на фланкиращи позиции на 1—1.5 км. задъ пехотните окопи. При това, условията за подвозъ на бойни припаси — много трудни. Фронталната преградна стрѣлба — невъзможна.

Пехотна позиция наречена „предна“ се представляваше отъ единъ-единственъ окопъ, построенъ по откритите и обѣрнати къмъ Мъгленската долина каменисти склонове на височините — на 100—800 м. подъ (предъ) билото. Тѣ бѣха изложени на погледите и изстрелите на противника, а дяснинътъ ѝ флангъ — и на фланкираща стрѣлба изъ к. 1881.

Каменистата почва трудно се копаеше. Окопите бѣха още плитки. Липсваха закрития за резервите и ходове за съобщения къмъ окопите. При това, въ участъка Соколь, Добро-поле почти не бѣ работено. На Пожарски-ридъ имаше достатъчно окопи, но плитки (до колъно). И тукъ липсваха скривалища, поради каменистата почва.

Следът падането на Каймакчаланъ, к. 1881 и Сръбски Соколъ (к. 1383) позицията на Пожарски-ридъ, издадена вече на 4 км, напредъ, се командуваше и биеше и въ тилъ отъ сръбската артилерия на к. 1881, 1383, и фланкираща отъ батареите на Голашъ. Последниятъ връхъ, поради едно колебание и бездействие на щаба на 2/3-а бригада не бѣ застъпъ своевременно (24.VI)—когато бѣ заетъ „предната позиция“, дотогава незаемана отъ никого. Презъ всичкото време той се намираше въ ръжетъ на сърбите, които бѣха изпреварили съ заемането му.

На Преславъ бѣ започнато направата на закритъ пътъ къмъ Сборско. Укрепителните работи тукъ сѫщо незавършени, недостатъчни, безъ телени мрежи. А противникътъ бѣ много близко.

Главната позиция, която следваше вододълното гранично било, бѣ слабо укрепена. На по-важните участъци окопите на място имаха траверси, блиндажи, телени мрежи и застъпи, но въ по-големата си част оставаха незавършени.

Поради големото разстояние между двата гребена (8-10 км.), полската артилерия отъ главния гребенъ не можеше да вземе участие въ защитата на „предната“ позиция, нито да може да се изнесе бързо напредъ. Последната пъкъ бѣ изложена на ударите на цѣлата артилерия на противника, която имаше условия за огнево превъзходство (позиции въ полето за всички калибри и лесенъ подвъзъ на снаряди).

Изобщо, Мъгленската отбранителна линия, въпрѣки големите трудности, вследствие липсата на коларски пътища и населени места, по свое то очертание все пакъ се явява като изгодна позиция. Тя преграждаше посоките, които отъ Мъгленско водеха: презъ Блатецъ и Алчаръ за Вардаръ (Демиръ-капия); презъ Козякъ и Добро-поле за Прилепъ и най-после презъ к. 1881 къмъ Завоя на Черна. Слабите и точки бѣха най-вече издадените жгли при Соколъ и Пожарски-ридъ, които се биеха кръстосано и дори въ тилъ. Близкиятъ тилъ на пехотата (подстъпите) откритъ за погледи и изстрели. Подвъзътъ и отвъзътъ за това можеше да става предимно ношемъ. Сръбската изходна позиция се намираше на 100—500 метра предъ българската.

По преценка на бригадния командиръ (2/3 бр.), задържането на позицията въ участъка на Пожарски-ридъ, следъ падането на Каймакчаланъ и к. 1881, се считаше за невъзможно и опасно, поради слабите сили и падналия моралъ на 46-и полкъ (неговите 6 роти, върнали се отъ Каймакчаланъ, бѣха съвършено разстроени). По тази причина, сѫщиятъ покъсно (на 4.X.) по телефона, чрезъ Началника на щаба си, поискаш отъ дивизията разрешение, безъ бой да отегли полка на Добро-поле. Мотивите му за това бѣха — предвидъ изгледите за една атака отъ сръбска страна въ тая точка и за да

не се излага (46-и п. полкъ) на разбиване на това място. Тази молба, обаче, не бѣ уважена.

Въ заключение трѣбва да се отбележи, че линията на отбраната въ Завоя на Черна, трѣбваше да избѣгне равнината на Черна, съ чупката при Сливица и Скочивиръ. Въ място това, тя трѣбваше да премине презъ височината Гардилово, височитъ между Веле-село и с. Бродъ, 2 км. северно отъ Сливица, гръбена южно отъ Пологъ, западно (надъ) Крапа, после по тѣзи покрай Черна източно на Ивень и да се свърже съ Мориховския участъкъ, при в. Р. При това положение:

1) Щѣше да се избѣгне крайно несполучливо избраната и неукрепена линия за отбрана по самия юженъ брѣгъ на Черна. Тя бѣ и ненужна, понеже рѣката въ тази си част не представляваше непроходимо препятствие и защищаваше тукъ не бѣха запазени отъ погледите и изстрелите на неприятелската артилерия. Тѣ се излагаха на голѣми и вредни за морала имъ загуби. Тѣхниятъ тилъ бѣ съвършено откритъ.

2) За дивизионната артилерия имаше по-добри и по-закрити позиции за близка отбрана и за подпомагане контъръ-атаките.

3) За артилерийско наблюдение щѣше да се използуват гребена к. 1212, Тепавци (южно).

4) Избѣгваше се обкръжителното положение отъ противника — клещите, въ частъта — Сливица, Крапа.

5) Тукъ именно артилерията на отбраната не можеше да съсрѣдоточава огъня на повече батареи, поради изпъкналото очертание на предната линия.

6) Подвъзътъ денемъ бѣ напълно невъзможенъ.

При неуспѣхъ, артилерията бѣ обречена на изоставяне, което по после стана.

ГЛАВА IV

ПРИБЛИЖАВАНЕ НА ФРЕНСКО-РУСКАТА (А.Ф.О.) И НА СРЪБСКИТЕ I: и III. АРМИИ КЪМЪ КЕНАЛСКАТА УКРЕПЕНА ЛИНИЯ. ДЕЙСТВИЯТА ВЪ МЪГЛЕНСКО (II. СРЪБ. АРМ.). ПРОТИВОДЕЙСТВИЕТО НА XI. ГЕРМАНО-БЪЛГАРСКА АРМИЯ (3-5. X.)

3-и ОКТОМВРИЙ 1916 ГОД.

ФРЕНСКО-РУСКАТА АРМИЯ (А. Ф. О.) СТИГНА ДО ЛИНИЯТА СТ. КЕНАЛИ, КЛАБУЧИЩА, Д. КЛЕЩИНА

Главнокомандуващиятъ на съглашенските армии на изтокъ, генералъ Сарай, бѣ уведоменъ (30.IX.) отъ генералъ Жоффръ, че „руско-румънските армии ще предприематъ независимо операциите срещу българите въ Добруджа, презъ Ду-

нава между Русе и Тутраканъ". Освенъ това, че „възобновяването на операциите въ Македония, набелязани за 30 и септемврий, щастливо ще се съгласуватъ съ руско-румънската атака".

Той бъл вече заповъдалъ на генералъ Кордоние (28.IX.), който желаше да се отложи атаката¹⁾ за 6-и октомврий: „или атакувайте, или ще Ви освободя отъ командуването". При това „пехотната атака да се извърши на 3-и октомврий". Същият доктор уточни (на 1-и октомврий) действията така: Сутринъта пристрелка на артилерията, а отъ пладне артилерийска подготовка. Вечеръта, ако е възможно—пехотна атака. Въ противенъ случай—безпокойтелна стрелба презъ нощта. На 4-и октомврий, подновяване на бомбардировката, а пехотната атака на пладне, която ще се води до край. Обекти: манастира св. Марко и съответната точка въ равнината. Отбрана и демонстративни действия на лъвото армейско крило".

По-нататъкъ добавяше: „азъ зная че А.Ф.О. нѣма достатъчно сили, че артилерийската подготовка ще бѫде по-кратка отъ тази въ Франция, но смѣтамъ, че трѣба да се настѫпва и че нѣма друга възможност, освенъ да се следва примѣра на сърбите, които напредватъ въпрѣки тѣхните загуби". Неговата целъ бъл, да се привлече къмъ на този фронтъ максимумъ германо-български сили. Той се беспокоеше още и отъ възможността за влошаване на времето. До това време (29.IX.) генералъ Кордоние бъл на мнение, че опредѣлената за 3-и октомврий атака не ще успѣе, по много причини. Доктор генералъ Дитрихъ (командиръ на френско-руската дивизия) лично му бъл казалъ, че възложението му за атака участъкъ (отъ ст. Леринъ на западъ до пътя Леринъ, Клецино) изисква една грижливо проучена атака, съ всички предвиждания и че той не би могълъ да атакува по-рано отъ 10. октомврий, съ едно възможно ускоряване отъ 1-2 дни.

При все това командуващиятъ френско-руската армия взе мѣрки да развие атаката на 4-и октомврий, на пладне следъ предварителна бомбардировка (3. X.) отъ 24 часа. Отдадена за целта заповѣдъ (№ 1629/3, отъ 30. IX.) гласѣше:

I. Френско руската армия ще продължи офанзивата си въ общата посока на Битоля.

Атаката ще се извърши отъ дивизията Сикръ (Сборната — отлѣво) и Дитрихъ (френско-руска — отдѣсно), който ще се постараеъ да достигнатъ линията: висотите западно на Кладорадъ, Кладоробъ, Каленикъ. Първи обектъ: голѣмия върхъ, височината св. Марко, Арменохоръ и хребета на северъ отъ това място. Тѣ ще бѫдатъ приковани отъ дивизията Бастонъ (156-а) — на изтокъ и дивизията Леблоа (57-а) — на западъ.

¹⁾ На линията Леринъ, Каймакчаланъ.

При случай, бригадата Фуркадъ (33-а — въ Баница, на 1. X.) ще може да вземе участие въ използване на успѣха. II. Атаките ще се развиятъ на 4-и октомврий, въ 12 ч. Тѣ ще бѫдатъ предшествувани отъ една предварителна бомбардировка отъ 24 часа. Пристрелките на артилерията ще се извършатъ сутринъта на 3-и октомврий.

Командирите на атакуващите части да изнесатъ пехотните части напредъ, върху подходящи точки, още отъ 3 часа презъ нощта, ако това би осигурило успѣха.

Въ случай на лошо време, което би попрѣчило на сътрудничеството на самолетите за пристрелка, командуващиятъ А.Ф.О. ще отложи артилерийската подготовка.

III. Сборна дивизия Сикръ: 114 а бригада, 35-и кол. полкъ (отъ 21-а смѣсена кол. бригада), две 7·5 батареи А.Д./57, четири батареи 6·5 см. на полковникъ Казалисъ (к рѣ А.Д./57) — ще атакува въ сектора: на западъ — линията долътъ източно отъ к. 916, височината западно отъ Кладоробъ и на изтокъ — пътя Леринъ, Клецино включително.

Командно място — с. Махала.

IV. Френско руската дивизия, генер. Дитрихъ: 2-а руска бригада, 2. bis Zouaves, конната група, една 7·5-см. група А.Д./57, една 15. см. С. група — ще атакува въ сектора ограниченъ на западъ — съ поменатия путь и на изтокъ, съ линията — ст. Леринъ, Гор. Каленикъ включено.

Командно място — Кучковени.

V. Зоната за действие на 156-а дивизия (безъ 176-и п. полкъ) е ограничена на западъ отъ линията — ст. Леринъ, Гор. Каленикъ (включено) и на изтокъ съ линията — к. 653, Дол. Върбени (включено). Връзка съ сърбите.

Генералъ Бастонъ (156-а дивизия) ще даде видъ на противника, че ще се развие атака по цѣлия фронтъ отъ Върбени до Буффъ; ще използува широко своята артилерия и не ще се поколебае да хвърли пехотата напредъ, ако неприятельтъ се подаде (отстъпи) предъ него. Лѣвиятъ му флангъ ще държи връзка съ дивизията Дитрихъ.

VI. Генералъ Леблоа (57-а дивизия) ще има подъ заповѣдите си отрядътъ Salle и останалите части отъ дивизията си. Съ отрядътъ Salle (176-и п. полкъ. 2 план. батареи и 1 ескадронъ) ще разбие неприятелскиятъ отрядъ въ областта на Зелова, Рула; съ останалата част отъ силите си, ще осигури ненарушимостта на фронта, западно отъ дивизията Сикръ и ще носи отговорността за тѣсната връзка съ тази дивизия, която ще трѣба да следва при напредването си на северъ, за да позволи на последния да се посвети на атаката си, право предъ нея.

VII. Всичката далекобойна артилерия ще бѫде подъ заповѣдите на генералъ Дове: три групи — 12 L и 2 групи — 10·5. Полковникъ Казалисъ (к рѣ на артилерията на дивизия-

та Сикръ) ще съгласува действията на артилерийтѣ въ дивизията (Дитрихъ и Сикръ), споредъ упътванията на двамата генерали.

VIII. Ядрото на конницата (4. chass. d'Afrique, 1 ескадронъ отъ 1. chass. d'Afrique ще иде въ резервъ на къщащия А. Ф. О. — въ Сотиръ.

IX. Командно място, тамъ и командирътъ на артилерията — височината на изтокъ отъ Лъсковецъ.

Предварителниятѣ движения за възстановяване на офанзивата съ частите отъ армията (западно отъ шосето Баница, Битоля), бѣха извършени на 1-и и 2-и октомврий, при мъгла и продължителенъ дъждъ, излѣлъ се презъ последния денъ.

На 3-и октомврий, рано сутринтъта, армията бѣ въ готовностъ да започне артилерийската пристрелка за офанзивата, когато напредналитѣ елементи донесоха (6:30 и 7:15 ч.) за общото българско отстѫжение, извършено презъ изтеклата ноќь. Като узна това, генералъ Кордоние заповѣда (8:30 ч.) да започне „общо преследване, като всѣка дивизия действува въ опредѣлената ѝ зона, споредъ последната заповѣдь“.

Въ сѫщото време, главнокомандуващиятъ генералъ Сарай, току-що пристигналъ въ Леринъ, препоръчва на генералъ Кордоние, да не дава на противника време да се установи върху главната линия за отбрана (на 15 км. северно отъ Леринъ) и, ако е възможно, да го отхвърли съ една смѣла атака. Споредъ сведенияята на Щаба, тази главна отбранителна линия, за преграждане равнината на Битоля, почната още въ януарий, представлява една сериозна организация.

За Съглашенското командуване новата българска позиция се очертаваше отъ линията: Соколь (1885. м.), скалистиятъ гребенъ северозападно отъ последния, висотитѣ по дѣсния брѣгъ на Бѣла-вода, с. Крапа, Завоять на Черна (по самиятъ лѣвъ брѣгъ), устието на Сакулева, южно отъ Кенали, Меджетлий и Лажецъ; ридът между с. с. Градешница и Велушина, по билото на Баба пл., въ дължина 4 км. на югъ, следъ това на западъ и по рида северно отъ Германъ стигаше Преспанското езеро.

Около пладне, следъ срѣбъското настѫжение, френско-руските дивизии, при слабото неприятелко артилерийско противодействие, настѫпиха въ своите зони така:

156-а дивизия (безъ 176-и п. полкъ) съ 1 арт. група 15.5 С. — между желѣзниятъ пѣтъ и пѣтъ Вѣрбени, Битоля.

Отрядътъ (френско-руската дивизия) на генералъ Дитрихъ (2-а руска бригада 2-и bis Zouaves, конната артилер. група отъ 2 батареи, 1 арт. група 7.5 А. Д./57, една арт. група и единъ възводъ отъ 15.5 С.) между пѣтъ Вѣрбени, Битоля и пѣтъ Леринъ — Битоля.

Отрядътъ на ген. Сикръ¹⁾ (114-а бригада, 35-и кол. полкъ, една 7.5 см. група²⁾ А.Д. (57 и 4 план. батареи) — по източните склонове на масива Баба-планина.

235-и п. полкъ съ 1 план. арт. група — по гребена на Баба планина.

176-и п. полкъ³⁾ съ 2 план. батареи — вдлъжъ на източния брѣгъ на Преспанското езеро.

Тежката далекобойна артилерия (Г.А.Л.) — (3 групи по 2 — 12 см. Л батареи, 2 групи 10.5 см. отъ които едната по 3 батареи, а другата отъ 2 батареи) — ще завършатъ своето развръщане на 4. октомврий на пладне, северно и близу до Ка-ленишкия — потокъ.

113-а бригада⁴⁾ е изтеглена отъ планинския масивъ и ще се преустрои (на 4. X.) въ Леринъ.

Сборната дивизия на генералъ Жеромъ (безъ 35-и кол. полкъ) се установи въ областта на Екши-су, Баница.

До вечерта преднитѣ части стигнаха:

156-а дивизия — на 500 м. отъ с. Кенали.

Френско-руската дивизия — въ Клабучица, съ лѣвия флангъ — Дол. Клещино.

Дивизията Сикръ — на височините при Кладоробъ, к. 1100.

Освенъ това: 113-а бригада — на висотите господствуващи надъ Писодери, а съ единъ полкъ — южно на к. 1550.

176-и п. полкъ — къмъ Попли.

Части отъ ескадрона въ Костуръ напреднаха на западъ, до с. Костенецъ и Ошани.

Границата между А.Ф.О. и срѣбъските армии бѣ опредѣлена (за 4. октомврий): пѣтъ Рахманлий, Букри (той за французи), после по Черна, отъ Букри на северъ. Фронтътъ за атака отъ армията — отъ Букри до Велушина.⁵⁾

Освенъ това, прииждащите за усиливане на армията части се намираха:

33-а кол. бригада (ген. Фуркадъ) и 2-ия полкъ (44) отъ 21-а кол. бригада — въ Баница (нѣкои части ще пристигнатъ на 4 октомврий).

А за охрана на тилната зона, командуващиятъ А.Ф.О., следъ като оставилъ по единъ ескадронъ на: 57-а дивизия (лѣвия и

¹⁾ Кръ 21-а колон. бригада.

²⁾ 2 батареи

³⁾ Отрядъ Саль — между Зелова и Бабшоръ

⁴⁾ Полковъ Бобле отъ 57-а дивизия (3 багалъона).

⁵⁾ Въ Щаба на А.Ф.О., отъ взета отъ български офицеръ заповѣдь, се знае (1.X.), че I бълг. армия е подчинена (отъ 27. IX.) на ген. Винклеръ (такъвъ на XI герм.-българска армия).

флангъ), отрядът Салъ и при Костуръ, притегли бригадата chasseurs d'Afrique къмъ Костуръ, Рула. А генералъ Сарай, отъ своя страна, отправи за Костуръ събраниятъ въ Кожани албански отрядъ на Есадъ паша (600 човѣка), съ единъ териториаленъ батальонъ. Къмъ него ще се присъедини (на 4—5. X.) и полуротата отъ Влахоклисура. Освенъ това, той изтегли отъ отряда Декоанъ 8-и chass d'Afr. и го отправи за Солунъ (3.X.), съ цель — да го изпрати за засилване конницата на армията (A.F.O.).

Изтеглянето на сърбите на изтокъ отъ ж.-п. линия е опредѣлено да стане на 6. октомврий, до 24 часа.

Щабътъ на A.F.O. отъ Екши-су ще бѫде въ Леринъ (на 6. X., 12 ч.).

54 и 56 п. полкове ще бѫдатъ въ резервъ на Главно-командуващия — въ Сакулево.

Загуби (на A.F.O.): ранени войници — 8.

ВЪРХОВНОТО СРЪБСКО КОМАНДУВАНЕ ЗАПОВѢДА. ПРЕСЛЕД- ВАНЕ КЪМЪ Р. ЧЕРНА, КЕНАЛИ

Върховното сръбско командуване, като узна за българското отстѫжение, заповѣда¹⁾ на командуващите — I. и III. армии — да започнатъ енергичното преследване, като III. армия съ силни части да продължи натиска си и къмъ Добро-поле, за да облекчи II. армия въ овладяване линията Козякъ, Ветренникъ, Добро-поле.

Освенъ това, на командуващите тѣзи армии бѣ съобщено²⁾, че била намѣрена българска скица на българското разположение (датирана отъ м. юни), на която били означени следните мѣста на батареи и батарейни позиции, които българите и сега могли да използватъ:

За по две ордия — на западния и източнѣ изходъ на Меджетли; за по една батарея: западно отъ Кенали — въ жгъла на ж.-п. линия и Ракова река; 1 км. североизточно Кенали; 1 км. юго-западно Букри; на рида 1 км. северно отъ Гардилово; затри батареи — на 500—1000 м. южно отъ Велесело; за една батарея — на 1500 м. юго-източно отъ Велесело; за 2 батареи — на рида (западно Сливица) — на 2 км. северно отъ това село; за една батарея — на чуката при буква e.

Отъ своя страна, командуващиятъ III. армия (поради: отстѫженето на българите къмъ лѣвия брѣгъ на Черна, завладяване българската позиция отъ к. 1831 до Живойна и

¹⁾ О. № 5847, 9 ч. 55 м. 3.X., на Върховното сръб. командуване.

²⁾ О. № 5883, 3.X., на Върховното сръб. командуване.

изнасяне предните части до р. Черна) въ изпълнение полу-чената заповѣдь разпореди.¹⁾

Дринската дивизия — да нападне противника по фронта Крапа — Скочивиръ (изключ.), а съ дѣсната колона, засилена²⁾ съ войски на Шумадийската дивизия — да нападне противника на Добро-поле, срещу дѣсния флангъ и тила на позицията му, съ огледъ да помогне II. армия да заеме неприятелски позиции, предъ нея. При това, за да може лѣвото крило на II. армия да заеме най-високия върхъ на Пожарски-ридъ и после успѣшно да нападне противника на Добро-поле (отъ южна страна) — да го подломогне съ артилерийска стрелба отъ Каймакчаланъ и Нидже-пл. (к. 1881) въ тази посока.

Дунавската дивизия да нападне противника на фронта: Скочивиръ (включ.), Бродъ (изключ.).

Завзетата неприятелска позиция да се организира за попнататъшната операция и мостоветъ на Черна, които противникът не е успѣлъ да разруши — да се запазятъ, като се поставятъ подъ силенъ огънъ.

Командирътъ на артилерията да се погрижи, щото тежката артилерия, да се размѣсти за успѣшната атака на противника.

Командирътъ на инженерните войски да вземе мѣрки — мостовиятъ паркъ и др. срѣдства да се пригответъ за поправка на мостоветъ на Черна...

Щабътъ на армията — с. Острово.

ПРИБЛИЖАВАНЕТО НА I. СРЪБСКА АРМИЯ КЪМЪ Р. ЧЕРНА И КЕНАЛИ

Армейското командуване Командуващиятъ I. сръбска армия, като имаше прѣвидъ необикновеното движение на българите, наблюдавано още на 2. октомврий³⁾, бѣ наредилъ: съ въздушните сили да се направи разузнаване. Следъ като получи заповѣдта на Върховното сръбско командуване — за общо енергично преследване⁴⁾, и като му стана известно (б. 45 ч.) българското отстѫжение, сѫщиятъ заповѣда да се започне енергично преследване.

¹⁾ О № 3027, 23 ч. 30 м., 3.X., на III. армия.

²⁾ Съ 12 и п. полкъ и една пл. батарея, на 2 и срещу 3 и X., тръгна отъ с. Бахово, презъ Дол. Родизо, за Метеризъ-тепе (О № 5829, 1. X., на Върховното командуване).

³⁾ Въ 16 ч. 25 м., 2 X., Вардарската дивизия наблюдавала 2—3 ескадрона въ движение отъ Сакулево къмъ Негочани; въ 17 ч. 45 м., сѫщо голѣма колона, въ посока на Бродъ, презъ Черна и една непр. колона въ движение по Битолското шосе, въ посока на Негочани (О. № 2016 на I. армия).

⁴⁾ О. № 2049, 8 ч. 20 м., 3 X., на I. армия, до Върх командуване.

На 5-и кон. полкъ той възложи да преследва през Дол. Върбени, къмъ Кенали; да поддържа тъснъ допиръ съ българите и да улови връзка съ французите влътно. Този полкъ, съ главните сили, достигна р. Сакулева (9 ч.), (съ предни части Дол. Каленикъ). Следъ това, тамъ пристигна (10:20 ч.) съ командира на 1-а конна бригада още единъ коненъ полкъ (5 к.) на коне. Главните сили и на двата конни полка останаха въ Сакулево, а два ескадрона се изнесоха къмъ к. 589, чийто предни елементи достигнаха най-изнесените пехотни части. Въ същото време, 2-а конна бригада (безъ коне) се намираше южно отъ к. 735. Въ 12:40 ч., предните части излъзоха северно отъ к. 619 и заеха ж.-п. станция Кенали.

Моравската дивизия стигна Доброполена (8:55 ч.) *нова посока за настъплението, Бачъ* — с. Дол. Върбени, Бачъ. Дъясната колона (1-а бригада), която настъпваше отъ Крушоградъ къмъ с. Бродъ, напредваше безпрепятствено (9:10 ч.). Бригадният командиръ наблюдаваше отъ височината при с. Живойна. Лявата колона (2-а бригада) настъпваше къмъ с. Горно-Кремиянъ и мина това село (10:50 ч.).

Но вследствие измънената отъ дивизията посока, 1-а бригада насочи (11:55 ч.) единъ батальонъ къмъ моста на р. Бродъ, другъ отъ резерва по-вдъсно къмъ Доброполени. Левофлангият батальонъ застана въ бригаден резервъ. Предните части наблизиха р. Черна и донесоха за разрушения мост при Бродъ. Настъплението на бригадата бѣ спрѣно отъ две български батареи и 1-и пехотенъ полкъ. План. данглисова батарея се отправи къмъ Доброполени.

И втората бригада нареди за промъна на първоначалната посока (9 ч.) къмъ с. Бачъ и източно. Но 1/16. батальонъ не получилъ заповѣдта, се спусна (13:30 ч.) до Черна (съ предни части). Западно отъ Горно Кремиянъ, кѫдето бились посрещнатъ съ силенъ артилерийски огънь. Поради това, бригадниятъ командиръ, къмъ новата посока изпрати части отъ главните сили. Планинската артилерия на бригадата започна стрелба (отъ 14 ч.), но полската не бѣ пристигнала.

Откъснатиятъ 1/16. батальонъ съ патрули (1/16 рота) влѣзе въ с. Бачъ (въ 11 ч.) и установи връзка съ тѣзи на 2-и п. полкъ¹⁾. Неговите вериги (1/16. рота) застанаха западно отъ с. Бачъ. Останалите части на батальона спрѣха при с. Кремиянъ. Той забеляза неприятелски обози и разстроени пехотни части да отстъпватъ, презъ рѣката Черна при Бродъ, къмъ Гардилово, а неприятелски: две гаубици, 1 полска и 1 планинска батареи — да стрелятъ отъ рида, при Бродъ. Неговата планинска батарея — на позиция североизточно отъ Кремиянъ. Отъ

¹⁾ О. № 905, 16 ч. 30 м., 3. X., 2. Морав. бригада.

13 ч., задните три роти на батальона започнаха последователно да се прехвърлятъ къмъ с. Бачъ, като оставиха единъ взводъ (1/16. рота), спрѣнъ северозападно отъ Кремиянъ, при устието на Сакулева р., да чака пристигането и изравняване на Вардарската дивизия. 3-а полска батарея бѣ пристигнала и стреляше. Предните части се движеха отъ Бачъ къмъ Черна.

Къмъ 21 ч. дивизията се намираше:¹⁾

1-а Моравска бригада, съ предните части отъ дъясното си крило, на самия дъсен брѣгъ на р. Черна, която не можеше да се мине, погади силна българска пехотна и артилерийска стрелба. Но тукъ — при Доброполени (въ самото село) се намираше и 18-и п. полкъ отъ Дунавската дивизия, чийто полкови и бригаденъ командири заявиха, че тукъ била тѣхната посока на действие.

Действуващата влѣво 2-а Моравска бригада бѣ получила заповѣдъ (17 ч.) отъ бригадния командиръ, съ предните части да се прехвърли презъ Черна. Единъ батальонъ, находящъ се на 400 — 500 м. северно отъ Бачъ, бѣ пратилъ патрули къмъ рѣката (20 ч.). А на едно съильно отдѣление съ офицеръ и селяни бѣ възложено да мине рѣката при с. Бродъ и да го заеме. То обаче, не успѣ да стори това²⁾. 3/16. батальонъ зае окопитъ по дъсния брѣгъ и съ останалите части се утвърди на 400 м. отъ рѣката. *Загуби въ бригадата: убити — 1, ранени — 4.*

Сведеніята въ дивизията гласѣха³⁾, че съ слаби пехотни части българите заематъ окопитъ на лѣвия брѣгъ, намиращи се на 200 м. отъ рѣката, че отъ тѣхната артилерия презъ деня стреляли две дълги оръдия, чакъ до Живойна и една полска и една планинска батарея. Минаването на рѣката се оставило за презъ нощта.

Дивизията заношува на фронта Доброполени — с. Бачъ, а дивизионият резервъ — при с. Живойна, кѫдето се намираше и дивизионния щабъ.

Загуби:⁴⁾ убити офицери — 1, войници — 2; ранени войници — 5

Вардарската дивизия стигна Сакулева, ст. Кенали — Командирътъ на дивизията, въ 6:30, узна отъ началикъ-щаба на Моравската дивизия за отстъплението на българите предъ Дунавската, Дринската и Моравска дивизии. Той повика командирите на колоните

¹⁾ О. № 766, 21 ч. 10 м., 3. X., 1-а Моравска бригада.

²⁾ О. № 1210, 20 ч. 55 м., 3. X., Моравска дивизия.

³⁾ О. № 911, 23 ч., 3. X., 2-а Моравска бригада, следъ разговоръ по телефона съ командира 3/16. батальонъ.

⁴⁾ О. № 3250, 3. X., 1-а армия.

на к. 735, а въ 10:30 ч. издаде обща заповъд¹⁾ за преследване, споредът която:

Дивизията ще преследва противника въ посока на Долно Кремианъ и на к. 589 (на ж.-п. линия).

Дъясната колона²⁾ ще започне движение към линията Дол. Кремианъ, к. 589, като изпрати патрули към линията Букри — Кенали. Ако противникът не се задържи на линията Кенали, Букри, то да продължи въ посока на Букри, Негочани. Ако се установи, че на Кенали, Букри, Бродъ има отбраняващи български части, то:

Лъвата колона³⁾ (2-а бригада) ще продължи въ посока на Кенали, съ задача, до вечерта да овладее Битоля.

Общият резерв⁴⁾ ще остане въ района северно на с. Хасанъ-оба.

Две тежки оръдия ще се поставят за действие срещу позициите на лъвия бръгъ на Сакулева и Черна.

Наскоро това настъплението започна:

Дъясната колона, при закрилата на две полски батареи⁵⁾, които започнаха стрелбата отъ 11:55 ч., съ 2/21. батальонъ стигна до южния край на Рахманлий, а части отъ 22-и п. полкъ — южно отъ Дол. Кремианъ (12:20 ч.). Следът това, тъ заеха линията Дол. Кремианъ, Рахманли. Патрули изъ Рахманлий се спуснаха въ Сакулева.

Патрулитъ на лъвата колона, още въ 7 ч., бѣха излѣзли на рида съ лозята и въ с. Дол. Върбени. Артилерията ѝ получи заповѣдъ, да излѣзе на позиция: една батарея (5-а) на к. 735; 2-а на сѫщото място, 4-а — на к. 735. Къмъ 8:30 ч., колоната достигна рида между Орта-оба, Хасанъ-оба (1/24 батальонъ), а следът това се спрѣ на 1 км. южно отъ Кеналската българска позиция. Тукъ, тя попадна подъ силното дѣйствие на българската артилерия (4 батареи). Поради това, полските и планински батареи бѣха привлечени до самия лъвъ бръгъ на Сакулева. Отъ 13:10 ч., тъ откриха огънь, но скоро бѣха замълчани отъ българската артилерия.

Въ лъво отъ колоната, француузите се намираха задъ Сакулевския мостъ.

Понеже артилерията на дъясната колона бѣ останала задъ, тя получи нова заповѣдъ — да се изнесе на северъ.

1) 0. № 1771, 10 ч. 30 м., З. X., Вардарска дивизия.

2) 1-а пех. бригада съ своята артилерия и една пион. рота, засилена съ 4-а пол. батарея изъ лъвата колона, вместо планин. взводъ, който се даде на последната.

3) Въ нейния съставъ се даваха: планин. батарея, 2-а и 5-а пол. батареи.

4) Единъ пех. полкъ отъ 3 батальона и гаубичното отдѣление и една пионерна рота.

5) 6-а и 1-а пол. батареи.

Около 14 ч., колоната се намираше на 300 — 400 м. северно отъ граничната линия, срещу Кенали — предъ ж.-п. станция, подъ сѫщото име.

По-късно (16:30 ч.), отъ 1-а бригада (дѣсна колона), 22-и п. полкъ бѣ миналъ Сакулева рѣка, въ посока на Букри.

Въ това време за противника се знаеше,¹⁾ че предъ най-изнесените части, той се намира на 300 м., въ окопи съ телени мрежи. Действието на неговите батареи е било силно и по запалките се е установило, че сѫ стреляли съ тежки оръдия отъ 7 км., а съ полски — отъ 4 км. Гаубична батарея е имала северно отъ Меджетлий, а полска — северно отъ Кенали. Затова лъвата колона (2-а бригада) на дивизията поиска, съ тежката артилерия да се неутрализира българските батареи, а бригадната артилерия да остане да действува по неприятелската пехота.

Лъвъ, француузите се намираха на 1 км. назадъ, а русите — при Негочани.

Командирътъ на 21-и пех. полкъ бѣ наредилъ²⁾, щомъ започне да се мръква, полкътъ да се премѣсти на изтокъ и замѣе участъка: сътъ западния край на с. Бачъ и на изтокъ до 1:5 км. къмъ Добривени, като при последното село остане въ връзка съ лъвия флангъ на 16-и п. полкъ (отъ Моравската дивизия). Заедно съ това, предните му части да приближатъ р. Черна, по възможност да я минатъ и заематъ с. Бродъ³⁾. Неговата пл. данглисова батарея сѫщо трѣбаше да се премѣсти — отпредъ Кремианъ — при с. Бачъ.

Къмъ 20 ч., дивизията се намираше⁴⁾: главните сили на дѣсната колона (1 бригада) на позиция по дѣсния бръгъ на Сакулева, срещу устието ѝ, а тъзи на лъвата колона (24-и полкъ) — на лъвия ѝ бръгъ, по граничната линия, до ж.-п. станция. Въ резервъ — 23-и п. п. Следът това, при силна бомбардировка на българските позиции, предните части на дивизията доближиха до 200 — 300 м. отъ тѣхъ. Презъ този денъ, дивизията напредна на северъ на една дѣлбочина отъ 11 км.

Шабътъ на дивизията — к. 735

Заловени: 23 пленици (отъ 23-и български полкъ) и 8 други (отъ 12, 51-и полкове и 12-и артилер. полкъ).

Загуби: убити офицери — 1, войници — 3, ранени офицери — 1, войници — 16.

Изстрѣляни⁵⁾: артилерийски снаряди — 1400

1) 0. № 535, 16 ч. 30 м., З. X., на 2-а Вардарска бригада,

2) 0. № 786, 17. 50 м., З. X., 1-а Вардарска бригада.

3) И частите отъ Моравската дивизия бѣха получили заповѣдъ да се прехвърлятъ презъ Черна.

4) 0. № 1704, З. X. Вардарска дивизия.

5) 0. № 1707, 21 ч., З. X. Вардарска дивизия,

Конната дивизия Още въ 8:10 ч., 5 кон. полкъ настъпъ разездъ стигнаши на северъ. Единъ разездъ бѣ насоченъ **Кенали, южно** ченъ презъ Дол. Върбени къмъ Битоля, единъ ескадронъ въ посока, Дол. Върбени — Сакулево — Кенали,

другъ — посока Неокази — Хасанъ-оба—Кенали, като задъ последния се движеше останалата част на полка. Същият имаше заповѣдъ¹⁾ да резузнава за противника и търси допиръ съ него. Къмъ 10:30 ч., полкът съ главните сили спре на северния край на Сакулево, а лѣвият и Дринският ескадрони — на рида северозападно отъ Дол. Каленикъ. Изпратените три офицерски разезда продължиха въ посоките:

Рахманлий — Кенали — Вакуфъ Егри;
к. 589, к. 588 (ж.-п.), Битоля и
к. 619 (шосето), Битоля.

Около Сакулево се намираха предни французки единици. Въ сѫщото време (10:30 ч.), дивизионият командиръ *надреди*²⁾:

1-а конна бригада³⁾, презъ Кенали, първа да влѣзе въ Битоля, а 2-а конна бригада⁴⁾ да се движи презъ Вощаранъ къмъ к. 735 (до южно отъ нея).

Къмъ 13 ч., предниятъ ескадронъ продължаваше да стои при Дол. Каленикъ, а французската пехота излѣзе северозападно отъ тоа село. Българската артилерия вече интензивно стреляше.

Къмъ 15:20 ч., разездитъ на 5-и коненъ полкъ бѣха спрѣни отъ пехотенъ огнь, изходящъ отъ южния край на Негочани, а 6 французки батареи заеха рида северозападно отъ Каленикъ.

Въ сѫщото време, командирътъ на 1 а конна бригада⁵⁾ направи лично разузнаване отъ станция Кенали, кѫдето още въ 12:20 ч. бѣха стигнали най-предните части на 24-и п. полкъ, а западно настѫпваха руси. Пехотните части бѣха се окопали на дѣсния брѣгъ на Кеналската река и р. Ракова, на една линия съ ст. Кенали. Той донесе, че противникътъ не ще може да се удържи по-късно отъ мръкване и че бригадата му се намира: главните сили при Сакулево, а изнесени части: два ескадрона при к. 589 и разезди на линията на бойния редъ.

Надвечеръ⁶⁾, на тази бригада бѣ определенъ участъкъ между ж.-п. линия и шосето за Битоля. Бригадниятъ командиръ донесе за следнитъ видени български батареи: с. Букри

1) 0. № 1967, 8 ч. 15 м., З. X., Конната дивизия.

2) 0 № 1969, 10 ч. 30 м., З. X., Конната дивизия.

3) 1-и коненъ полкъ и 5-и коненъ полкъ — на коне.

4) 3-и коненъ полкъ и остатъкъ отъ 1-и коненъ полкъ.

5) 0 № 809, 15 ч. 30 м., 1-а конна бригада.

6) 0. № 1981, 17 ч. 45 м., З. X., Конната дивизия.

— една полска; задъ Кенали — 2; при Меджетли — 2 гаубици; при Негочани — 1 полска. Сърби — източно к. 588, французи — западно отъ нея, до срещу Негочани; западно отъ тѣхъ — руси. Бригадата заношува: главни сили — Сакулево-охрана — к. 589, офиц. разездъ — к. 588. Щабътъ на дивизията — Вощаранъ.

ПРИБЛИЖАВАНЕТО НА III. СРѢБСКА АРМИЯ КЪМЪ Р. ЧЕРНА

Дринската дивизия стигна северно на Дринската дивизия бѣ поставилъ *к. 1881, Петалино, задачата*¹⁾ на колоните и дивизионния *к. 1944*

резервъ — да изпратятъ силни отдельения на северъ, за затваряне посоките къмъ Черна, а именно:

Дѣсната колона (5-и п. полкъ — 3 батальона и 1/4 и, 3/7 и 3/8 батальони, 3 план. батареи — 9 ордия) — отъ Каймакчаланъ къмъ Кочобей (к. 2368) — с. Петалино.

Лѣвата колона (4 и п. полкъ — 2 батальона), 6 и п. полкъ — 3 батальона, Доброволчески отрядъ — 3 батальона) и една планинска батарея — въ посока отъ Каймакчаланъ и Старковъ гробъ (Попадия) къмъ Скочивиръ.

Дивизионниятъ резервъ²⁾ (7-и и 17-и п. полкове — 3 батальона; 2 български ордия и една пионерна рота) — отъ Каймакчаланъ къмъ района между Петалински потокъ и р. Строшица.

Въ сѫщия денъ дѣсната колона бѣ овладѣла³⁾ в. Кочобей (к. 2368) кѫдето заловила 3 български планински ордия.

Дивизията на 2-и срещу 3-и бѣ заношува: дѣсната колона⁴⁾ — на Вируть и Кочобей (к. 2368); лѣвата колона⁵⁾ — на линията източно и южно отъ падината Сиви брѣгъ, Старковъ гробъ; дивизионниятъ резервъ⁶⁾ — на Каймакчаланъ, организиранъ за отбрана.

На 3. октомврий сутринъта, дѣсната колона се намираше предъ Флока (к. 1881) — на 200 м.; лѣвата зае опразнената българска позиция на Старковъ-зубъ (к. 1944), р. Черна и

1) 0. № 2748, 1 X., 9 ч. Дринската дивизия.

2) Къмъ него се присъедини (на 3. X. — 20 ч.) изпратените отъ Шумадийската дивизия, 12 и п. полкъ (3 батальона), съ 3 план. ордия

3) 15 ч. 15 м., 1. X. (0. № 2783, 19 ч. Дринска дивизия

4) 5 и п. полкъ, 1/4, 2/7, 3/8, батальони, 2 дебанжови ордия, една пионерна рота.

5) 6-и п. полкъ, 4-и п. п. (2 батал.), Добровол. отрядъ, 6 дебанжови ордия, 4 франц. план. ордия и 1 взводъ пионери.

6) 7, 17-и п. полкъ, 2 пол. бълг. ордия, безъ снаряди.

две роти, съ едно картечно отдѣление отъ сѫщата — излѣзоха (8 ч.) на Старковъ гробъ. Следъ като стана известно отстѫпленietо на българите, командирът на дивизията заповѣда¹⁾:

Дѣсната колона да продѣлжи преследването и то съ главнитѣ сили къмъ Флока (Нидже) и съ малки части къмъ с. Петалино. Съ овладяване на тази линия, да се изпрати силно разузнавателно отдѣление въ посока на в. Соколь, с. Будимирци и с. Скочивиръ²⁾.

Лѣвата колона да се събере на линията Сиви-брѣгъ, Старковъ зубъ (к. 1944) и изпрати части къмъ Старковъ гробъ и силни разузнавателни части къмъ Черна.

Дивизионниятъ резервъ (17-и п. полкъ) остава на Каймакчаланъ, за упора при по-нататъшните действия.

Командирът на дивизионната артилерия да постави тежката артилерия за стрѣлба по Добро-поле.

Въ изпълнение на тази заповѣдь, дѣсната колона атакува и въ 14:10 зае Флока (1881)³⁾, а по останалия фронтъ преследващи части се изнесоха къмъ Черна.

Дивизията заношува: дѣсната колона⁴⁾ — 2½ кlm. северно к. 1881, к. 1881, с. Петалино, съ изпратени разузнавателни отдѣления къмъ Градешница и Будимирци; лѣвата колона⁵⁾ — на позиция Сиви-брѣгъ, Старковъ-зубъ (к. 1944), малка част на Старковъ-гробъ и изнесени отдѣления къмъ Скочивиръ; дивизионниятъ резервъ⁶⁾ — на Каймакчаланъ. Дивизионната артилерия започнала премѣстване напредъ. Но прехранването на частите щѣло да бѫде много затруднено, особено ако армейските срѣдства не доближатъ поне до Юрки-Кюлбелери, иначе изнесените войски не могли да останатъ.

Въ 20 ч., изпратениятъ отъ Шумадийската дивизия — 12-и п. полкъ⁷⁾ съ 3 план. данглисови ордия пристигна при Дринската дивизия, но много изморенъ.

Дивизионниятъ командиръ смѣташе⁸⁾, че посоката къмъ Градешница е важна за овладяване на Добро поле и въобще за настѫпление къмъ Прилепъ, и трѣбало да се насочатъ

¹⁾ О № 2842, 7 ч. 20 м., З.Х.

²⁾ Къмъ нея се даде още 1 план. взводъ.

³⁾ О № 2861, З.Х., 15 ч. 30 м., Дринска дивизия.

⁴⁾ 5-и п. полкъ, 1 батал. отъ 4 п. полкъ, 7-и п. п. и 1 батал. отъ 8 и п. п., 1 данглисовъ план. взводъ, франц. план. бат. и 1 пол. бат. (3 ор.) — О № 2871, 22 ч., З.Х.

⁵⁾ 6-и п. п., 4 и п. п. (2 батал.), Добров отрядъ, 6 дебанжови ордия

⁶⁾ 17-и п. п., 2 пол. бълг. ордия и една пион рота.

⁷⁾ Всичко 1008 пушки.

⁸⁾ Докладъ на началникъ щаба до полков. Димитриевичъ, въ 18:20 ч., З.Х.

всички тѣ сили на Дринската дивизия, но последната нищо не могла да даде, затова ако останела да изпълнява поставената ѝ задача — да настѫпи къмъ района Крапа, Скочивиръ. Споредъ него настѫпленietо къмъ Градешница трѣбало да бѫде особена операция.

Загубите на дивизията въ този денъ (3 X): убити офицери — 1, войници — 10; ранени войници — 41, изчезнали. — 2. Изстреляни снаряди — 930.

Дунавската дивизия за висотата северно отъ Совичъ

На 3 октомври въ 5 ч., предни части (13-и п. полкъ) настѫпиха и заеха опразднената българска позиция на Рогачица. Въ 6:35 ч., 14-и п. полкъ зае Джума. А следъ

известието отъ Дринската дивизия (5:55 ч.) че лѣвата ѝ колона излѣзла на Сиви-брѣгъ и Старковъ-зубъ (к. 1944), кѫдето намѣрила български тѣ окопи празни, дивизионното командуване нареди (6:25 ч.) — дѣсната колона на Дунавската дивизия да настѫпи по цѣлата линия и излѣзе на седловината между Старковъ-гробъ и Джума.

Настѫпленietо започна. 13-и п. полкъ мина Совичъ (6:50 ч.), но получи заповѣдь да продѣлжи само съ предни части къмъ Черна, а съ главнитѣ сили да спре на рида северно отъ Совичъ. Къмъ 10 ч., първите стигнаха на дѣсния брѣгъ на рѣката и "донасоя¹⁾" че моста при Скочивиръ билъ запаленъ, вториятъ мостъ отчасти изправенъ. Този при Добровени — изправенъ и подъ огъня на предни пех. части и картечници; при Бродъ мостовете разрушени. При това, срѣбъските планински батареи стреляли по окопите на лѣвия брѣгъ на Черна. Българите заемали позиция на линията северно отъ с. с. Скочивиръ, Сливица, Бродъ и окопите на самия брѣгъ на Черна. Българската артилерия обстрѣлавала къмъ Живойна. Настѫпление бѣ започнала и лѣвата колона, която получи задача да изпрати патрули къмъ Черна, а главнитѣ сили да задържи на дѣсния брѣгъ на Совичкия потокъ. Сѫщевременно и щабътъ на дивизията пристигна на Совичката позиция.

Споредъ издадената заповѣдь²⁾ затвърдяването на дивизията трѣбаше да се извѣрши съ оглѣдъ да се осигури застата позиция и подготви за по-късната борба и то така:

Дѣсенъ участъкъ: 8-и п. полкъ (2 батальона), 2/2-и батальонъ, Дунавско пл. отдѣление (2 батареи), ¼ Дунавска окопна батарея (2 ордия), всичко — 3 батальона, 12 картечници и 10 ордия — да заематъ участъка отъ Старковъ-гробъ (изключ.) до потока, който се втича срещу Сливица.

Лѣвъ участъкъ 9-и и 18-и п. полкъ, 3-а план. Дунавска батарея, взводъ отъ 4-а Моравска пл. батарея, Вардарското

¹⁾ О № 1088, 20 ч., З.Х., и № 1087, Дунавска дивизия.

²⁾ О № 1086, 13 ч., З.Х., Дунавска дивизия.

пл. отдѣление (2 ор.) $\frac{1}{2}$ окопна, Дунавска батарея (2 ор.), всичко: 6 батальона, 24 картечници, 10 ордия — да заемат за отбрана участъка отъ потока при Сливица до Живойнската рѣка.

Дивизионенъ резервъ — 13-и и 14-и п. полкове — всичко: 6 батальона, 23 картечници — да се събератъ при Совичъ.

Смѣната на заетите участъци да се извърши презъ настѫпващата ноќь.

Дивизионната артилерия — Дунавскиятъ пол. артилер-полкъ (4 батареи, 2-а гаубична батарея — всичко 17 ордия) — да се разположи на позиция северно отъ Совичъ, съ задача: да бие съ най-силенъ огънь проходитъ презъ Черна и помогне мощно въ отбраната на цѣлата позиция.

Пионерниятъ полу-батальонъ да продължи направата на пътя Крушоградъ — Совичъ, за изнасяне артилерията и разузнае мостоветъ и бродоветъ презъ Черна.

Връзката между участъците и съ-дивизията съ центра-лата при Совичъ.

Щабъ — при Совичъ. Наблювателно място — височина северозападно отъ Совичъ.

Загуби: убити — 4 ранени — 20 (отъ тѣхъ въ артилер.: убити — 4 ранени — 16. Коне — убити 7, ранени — 21).

Въ 17 ч., дивизионниятъ командиръ заповѣда:¹⁾

Дѣсната колона да излѣзе на частъта отъ неприятел-ската позиция Старковъ-грбъ (изключ.), вис. северно отъ Со-вичъ (включ.) и изнесе предни части къмъ Черна, на линията Скочивиръ, Сливица. Връзка съ съседите.

Лѣвата колона да изнесе главните си сили на позицията по дѣсния брѣгъ на Совичкия потокъ, отъ височината се-верно на Совичъ до Живойнската рѣка, а предните си части да тласне къмъ Черна на линията Сливица, Бродъ. Връзка съ съседите.

Дивизионната артилерия да се изнесе на позицията се-верно отъ Совичкия потокъ, съ задача: да осигури заетата позиция и отбие възможността неприятелски противонападъ, както и да помогне по-нататъшното нападение на дивизията.

Общиятъ резервъ (2/9 батальонъ) се дава на лѣвата ко-лона, а 2/2. батальонъ ще отиде въ посока къмъ Совичъ.

Предните части да излѣзатъ бѣрзо напредъ, за да влѣ-затъ въ допиръ съ противника, а колоните задържатъ силни резерви. Муниционната колона — Крушоградъ. Обози — около Горничево.

Дивизионниятъ щабъ — следва къмъ Совичъ, презъ Сетина.

¹⁾ 0, № 1083, 17 ч., 3, X., Дунавска дивизия.

II СРѢБСКА АРМИЯ НАТИСКА БЪЛГАРСКИТЕ ПОЗИЦИИ НА 3-А ДИВИЗИЯ ВЪ МѢГЛЕНСКО

Армейското командуване

Още въ 22 ч. (на 2. X.) — по запо-вѣдъ на Върховното срѣбско коман-дуване — 12-и п. полкъ (отъ Шумадий-скатадивизия) съ 2-а данглисова план батарея, тръгна отъ Ба-хово презъ Биджо-махле, Рисово, Слатина, Крунчелево за Материзъ-тепе и, Каймакчаланъ — въ разпореждане на Дрин-ската дивизия¹⁾. Последната, така усилена, имаше задача — да нападне въ флангъ и тиль Добро-поле.

На мястото на 12-и п. полкъ се изпращаше 3-и срѣбски полкъ (изъ 122-а франц. дивизия, срещу Хума), когото по-късно, француузите щѣха да смѣнятъ.

За този денъ задачите поставени отъ армията на диви-зиите оставаха досегашните²⁾, а именно:

Да продължатъ действията за извършването на мощнъ и непрекъснатъ натискъ въ свойте участъци, чрезъ произ-веждането на мощната артилерийска подготовка и изпращане- силни разузнавателни отдѣления.

Въ сѫщия денъ (3. X.), командуващиятъ армията отиде отъ Драгоманци въ армейското наблюдателно място при Ра-ниславъ (7.25 ч.). Оттукъ, той възложи (8 ч.) на армейската ескадрила да разузнае предъ армейския фронтъ и до р. Черна за промѣните у българите, предвидъ тѣхното отстѫпление отъ Леринъ и Старковъ-грбъ³⁾.

На повикания тукъ командиръ на Шумадийската диви-зия, той заповѣда (8.20 ч.) — артилерията да действува мощнъ, особено по Добро-поле. Пехотните разузнавателни части да почнатъ действията, съ цель — да се попрѣчи на противника да изтегля части, за да ги изпраща къмъ I и III. армии. Особено да се действува съ окопните батареи.

Неговите сведения бѣха, че противникътъ се съпроти-влявалъ само на к. 1881 и при с. Пѣталино. А по искане отъ командуващия III. армия, той даде наредденията си за силенъ натискъ къмъ Добро-поле.

Обаче, въ връзка съ българското отстѫпление предъ I. и III. армии и новопоставената задача на II. армия (9.55 ч.) — да овладѣе линията Козякъ — Ветреникъ — Добро-поле, той поискъ отъ III. армия (15.30 ч.) заповѣдта до сѫщата, за дей-ствията къмъ Добро-поле. При това, сѫщиятъ изказа желани-ето си, съ артилерийски огънь отъ Флока (к. 1881) да се помогне за заемането на най-високия върхъ — Чуке, отъ По-

¹⁾ 0, № 5829, 2. X., Върхъ срѣб. ком

²⁾ 0, № 2214, 23 IX и 2345, 28. IX. на II. срѣб. армия.

³⁾ 0, № 2489, 8 ч., 3 X., II. срѣбска армия.

⁴⁾ 0, № 5847, 9 ч. 55 м., 3.X., Върхъ, срѣб ком.

жарски ридъ. След това могло да се предприеме атака на Добро-поле от югът.

Командуващият армията донесе (15:30 ч.¹⁾, че за изпълнението на възложената му задача можалъ да съсрѣдоточи за атаката на Добро-поле: 7 планински дебанжови, 4 план. данглисови, 4 полски ордия, 6 гаубици и 4 батальона. Освен това — че очакваш пристигането на 3-и п. полкъ.

След това по телефона нареди²⁾ до Тимошката и Шумадийската дивизии — съ силни разузнавателни отдѣления да се извърши енергичен натискъ надъ противника и се узнае, има ли промънна предъ фронта ѝмъ.

Малко по късно (16:35 ч.), той възложи на командира на Шумадийската дивизия — да събере точни сведения за неприятелските укрепителни работи на Добро-поле, да избере и пролучи най-добрите посоки за атака на сѫщото, съ помощта и на колоната (от Дринската дивизия), която действува отъ Флока, както и да се подгответи за тази атака. Съ артилерията да подгответи последната, като разрушат препятствията и окопите, за да облекчи съседната колона (откъмъ Флока).

Същевременно, той узна (отъ III. армия), че дѣсното крило на Дринската дивизия заело къмъ 1881 (Флока) и че българите въ паника се отправятъ къмъ долината на Черна.

Предвидъ на това, командуващият армията нареди (16:30 ч.³⁾, до дивизията — поради завладяването на к. 1881 и заплахата къмъ съобщенията на противника на Добро-поле, да се държи тѣсен допиръ съ последния, и при готовност да се заематъ позициите му и щомъ се забележи че се оттегля — да се преследва.

Тимошката дивизия извърши бойно разузнаване Въ връзка съ българското отстъпление отъ Битолското поле, дивизионниятъ командиръ заповѣда (7:15 ч.), да се произведе натискъ надъ противника. За целта, подъ прикритието на огъня отъ артилерията, която действува съ промънлива сила, изпратиха се силни разузнавателни отдѣления. Обаче тѣ бѣха дочакани и посрещнати съ силенъ пехотенъ огънь и спрѣни. Обади се и българската артилерия отъ Преславъ.

Следъ пладне, разузнавателните отдѣления продължиха действията. Тѣзи отъ дѣсната колона настѫпиха подъ артилерийска закрила. Сѫщите отъ лѣвата колона напреднаха безъ артилерийска стрелба — за изненада. Щомъ стигнаха близу до българските окопи, тѣ се нахвърлиха съ бомби. Отговори имъ се съ силенъ пушеченъ, картеченъ огънь и бомби.

1) О № 2492, 15 ч. 30 м., II. армия.

2) О № 2488, 3. X., II. армия.

3) О № 2501, 16 ч. 30 м., 3.X., II. армия.

Въ сѫщото време, българската артилерия отъ Преславъ и Дудоникъ би батареята при Севриянъ и пехотните части на втория Сборски ридъ А артилерията на лѣвата колона, съ мощна стрелба, би третия ридъ на с. Сборско. Следъ това частите отъ колоната се върнаха. Действията завършиха до 18:30 ч.

Презъ деня, отъ неприятелските батареи се проявиха: отъ Тушинъ, Кожухъ (планински гаубици), Преславъ и Дудоникъ. Българите се укрепяваха.

Дивизионниятъ командиръ вечеръта донесе, че съ разполагаемите сили (и артилерия) не могло да се нападне нито една точка, съ вѣроятност за успѣхъ и че действията (натискътъ) ще продължатъ на другия денъ, отъ 7 часа.

Задуби: убити войници — 1, ранени войници — 3.

Шумадийската дивизия извърши бойно разузнаване Единъ батальонъ, съ 4 картечници отъ 10 и п. полкъ (отъ дѣсната участъкъ), бѣ изпратенъ (8:10 ч.) въ дивизионенъ резервъ при Бахово.

Дивизионниятъ командиръ бѣ наредилъ¹⁾: на 3. X. въ 7 ч., дивизията да продължи действията.

Въ сѫщия часъ започна артилерийската и пехотната огнева дейност. Следъ това (9 ч.) дивизионната артилерия започна стрелбата по иѣзата линия, като бѣха тласнати силни разузнавателни отдѣления. Противникътъ зае окопите, артилерията му се обади, както и 7 картечници отъ Ветреникъ.

За да се подкрепи дѣсното Дринско крило, бѣ бита артилерията на Добро-поле²⁾.

Следъ пладне, двустранна артилерийска стрелба (16—19 ч.). Промъни у противника неотбелязани.

Дивизионниятъ командиръ вечеръта донесе³⁾, че при съглашените условия едно нападение надъ противника нѣма изгледи за успѣхъ.

Той нареди за следния денъ (4. X.) — колоните и артилерията да продължатъ действията.

Загуби: убити войника — 4, ранени войници — 15 (отъ тѣхъ въ френската тежка батарея: убити войника — 2, ранени войника — 1).

Изстреляни: патрони — 62,600, картечни — 3300, ржчни бомби — 133, мини — 104, снаряди — 2805.

1) О № 1863, 20 ч. 45 м., 2. X., Шумадийска дивизия.

2) О № 1874, 13 ч. 3. X., Шумадийска дивизия.

3) О № 1881, 19 ч. 50 м., 3. X., Шумадийска дивизия.

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕТО НА XI. ГЕРМАНО-БЪЛГАРСКА АРМИЯ

Българското генерално командуване Следът като падна Каймакчаланъ главният командир на българските войски — генерал Жековъ български наредилъ¹⁾ (1. X.) до I. армия — да изправи подкрепления отъ 5-а дивизия за обезпечаване дяснния флангъ на 3-а дивизия. За същата цел, той поискъ (2. X.) отъ командуващия групата армии — да се засили този флангъ, чрезъ рокиране вдъсно, съ части отъ тази дивизия²⁾.

Армейското команда Командуващият армията (XI) заповѣда — ротитъ (1 1/2 дружини отъ 21-и п. полкъ) въ Срѣдно Егри на 4. октомври (1 ч.) да заминатъ презъ Новакъ за Маково, като съставатъ въ подчинение на 3-а дивизия.

2/9-а отдельна бригада

Противникътъ, следът като приближи предъ бригадата, започна да се укрепва срещу 1/15. дружина при Преспанското езеро, а също и предъ най-левата дружина на 52-и п. полкъ (к. 2094). На останалата част отъ участъка той се охранява съ постове и патрули. Следъ това (и до 5. октомври) особена дейност отъ негова страна въ бригадния участъкъ не бъде проявена.

3/6-а отдельна бригада

Въ бригадния участъкъ противникътъ не се появява, забелязани бъха негови групи къмъ Долно-Клещино — на 10 км. предъ позицията. Изпратените къмъ Драгошъ и Св. Петка разузнавателни групи донесоха същото — че предъ себе си не забелязали противникъ.

1/6-а отдельна бригада

Още сутринта, предъ участъка на 33-и п. полкъ бъха забелязани, по хълмовете на Хасанъ-оба и Орта-оба, неприятелски колони, които се спускаха на северозападъ (10:30 ч.). По после (12:30 ч.), западно отъ к. 589 се появиха първите обвръгти на два батальона (отъ 156-а французска дивизия). Обвръгти на батальона, отъ разстояние 6 км. Тъ проподължиха настъплението си (15 ч.), съ две роти къмъ югоизточния край на с. Негочани. Задътъхъ единъ батальонъ стигна к. 619 (16 ч.). По-късно (17:15 ч.) бъха видени две батареи, които се спускаха въ северозападна посока — къмъ Негочани

¹⁾ Телеграма № 4307, 1. X., щ. Д. армия.

²⁾ Телеграма № 4315, 2. X., щ. Д. армия.

По-назадъ, въ полите на планината при с. Драгошъ, се виждаха неприятелски патрули. Неприятелски батареи насочиха стрелбата си по възводовете въ с. Меджетлий на 3/19-а батарея (16:30 ч.). Тя има малки загуби — 1 войникъ раненъ. Подъ прикритие на огъня отъ своята артилерия, неприятелски вериги навлязоха въ с. Негочани. Следъ уреждането имъ, тъ проподължиха срещу срѣдния и левъ участъци на 33-и п. полкъ. Батареите на бригадата откриха стрелба по тъхъ, а охранявящите части ги посрещнаха съ пущеченъ огънь. Предъ срѣдния участъкъ французы изтъкватъ повърнаха въ селото (Негочани), а предъ левия — веригите залѣгнаха на около 1 км. и почнаха окопаване. 3/19-а батарея стреля и по картечница въ ст. Кенали (18 ч.).

Още по назадъ — срещу участъка на 15 и п. полкъ — още сутринта, отъ наблюдателните места на артилеристите, отъ височините югозападно на Велушина, бъха забелязани неприятелски разузнавателни части, по линията Долно Клещино, Каленикъ. Следъ пладне се видя (13 ч.) дълга пехотна колона по пътя Леринъ — Битоля. Следъ нея и артилерийски части, които стигнаха Дол. Клещино (15 ч.). Друга артилерийска част (3 батареи) бъде видена да се движи отъ Дол. Върбени за Дол. Каленикъ.

Презъ деня, бригадниятъ командиръ заповѣда (15 ч. 45) на командира на артилерията въ бригадата да разпределъ бригадния фронтъ на сектори, за всѣка батарея за преграденъ огънь, което да се съобщи на пехотните части. Същиятъ да узнае отъ съседните командири на артилерията, какво огнево съдействие може да очаква отъ тъхъ Независимо отъ това, той поискъ отъ 3/6-а бригада да даде артилерийско съдействие южно отъ селото Меджетлий (къмъ с. Негочани) и отъ 2/8-а бригада — предъ 33-и п. полкъ — също южно отъ с. Меджетлий. По-после нареди (17 ч.), съ една полска батарея при с. Лажецъ да се държи подъ огънь дола къмъ с. Градешница и висотите южно отъ селото. Освенъ това, на 15-и п. полкъ даде, отъ 4-и Опълченски полкъ, една дружина и картечната рота — дотогава въ бригадъ резервъ. Бригадниятъ заповѣда още, да се опразднятъ отъ населението с. с. Меджетлий, Лажецъ и Породинъ. Най-после, поискъ отъ армията 2 тежки далекобойни и 2 гауб. батареи, поради важността на бригадния участъкъ.

Също така презъ деня, съ телефонната станция на бригадата въ с. Породинъ се свързаха: наблюдателните места — на 15-и п. полкъ (въ Лажецъ), на 33-и п. полкъ (въ Меджетлий), на командира на артилерията въ бригадата — северозападно отъ Лажецъ. Последниятъ отъ своя страна бъде свързанъ съ командирите на полковете. Пехотните полкове — съ дружините, а последните — съ нѣкои отъ ротите. Всички телефонни линии — съ земно съобщение. Съ съседните имаше връзка: съ

3/6 бригада; съ 2/8 бригада чрезъ Битоля, но трудно използуваема Полковетъ — съ съседитъ, чрезъ фланговитъ си дружини. Изобщо телефонните връзки бѣха непълни, недостатъчни и несигурни.

За подвъзъ и отвъзъ на дѣсния участъкъ (15-и п. полкъ) бѣ опредѣленъ пътъ Холевенъ — Лажецъ, чито мостове се поправиха, а за лѣвия участъкъ (33-и п. полкъ) шосето Битоля — Негочани. Материалът отъ Негочани, Лажецъ и Меджетлий и отъ изсѣченитъ тополи се складираше въ Породенъ. Въ Канино се приготвяха колове, подпорки и лѣси за обличане на окопитъ и испански яздачи Бодливъ тель, желѣзни колове и инструментъ — отъ Инженерния паркъ въ Битоля, който се разпредѣляше отъ командира на 2/21-а герм. пион. рота ($\frac{1}{2}$ рота). На бригадата се даде още и 2/2-а пион. рота. Образува се въ Канино три седмиченъ курсъ за обучение избрани пехотинци, по окопнитъ работи. Ръководителъ — герм. капитанъ Хотиелъ.

8-а ПЕХ. ДИВИЗИЯ

Дивизионното командуване Отъ дивизионното командуване, още сутринта, бѣ забелязано движението на сръбски вериги, на 5—6 кlm. предъ позицията. Неговитъ сведения бѣха, че противникътъ настѫпва: срещу 2/8-а бригада (къмъ 23-и п. полкъ) съ 3 батальона и къмъ 12-и п. полкъ — съ 2 батальона — всички въ гжсти вериги. Бити отъ артилерията — спрѣли на 1000 крачки. Срещу 3/8-а бригада — слаби части стигнали дѣсния брѣгъ на Черна. Артилерията на бригадата стреля по севернитъ склонове на Породия.

Въ посока на с. Бачъ бѣ издигнатъ француски привързанъ балонъ.

Презъ деня се направиха следнитъ разпореждания:

До 1/8-а бригада (О. № 578) — ротитъ отъ 43-и п. полкъ да заминатъ веднага за Пологъ, къмъ 3/8-а бригада.

До 3/8-а бригада (О. № 586) — дветъ роти отъ 21-и п. полкъ да се смѣнятъ отъ позицията и пратятъ въ Балденци.

До 8. артилер. покъ — да изпрати въ Прилепъ 2 ордия за противосамолетни.

До 3/8-а бригада (О. № 388) — неприятелска кота, която минала рѣката предъ фронта на 55-и и 56-и п. полкове, да бѫде атакувана и изтласкана въ рѣката. Следъ това да се поставятъ постове, секрети и картечници, които да биятъ подстѫпите.

До 3/8-а бригада (О. № 237, съгласно О. № 185 XI армия) — 1/3-а бригада (полковникъ Богдановъ) е отстѫпила отъ к. 1881 и зæла позиция западно отъ Петалино. Тя е получила заповѣдъ, непременно да задържи позицията северно отъ Гру-

нице — Търнава, за това: дружината отъ 21-и п. полкъ, която е на 1 кlm. западно отъ с. Крапа — да заеме позиция отъ с. Крапа (изключено), т. е. отъ лѣвия флангъ на дружината отъ 43-и п. полкъ (3/43-а), до с. Ивенъ (вклъчено) и потърси връзка съ бригадата Богдановъ, по дѣсния брѣгъ на Черна.

До всички бригади (О. № 583 — съгласно О. № 172 отъ XI армия) — полскитъ батареи, които сѫ много близу до стрелковитъ окопи, да заематъ подходящи закрити позиции.

Щабътъ на дивизията, до вечерта, се премѣсти въ с. Суходолъ Раи.

2/8 пех. Позицията на бригадата се заемаше: дѣсень участъкъ — 23 и п. полкъ (подполковникъ Маневъ) съ 2/23-а дружина (6-а, 8-а, 7-а роти), 3/23-а дружина (9-а, 11-а, 12-а роти), 4/23-а дружина (16-а, 15-а и 13-а роти). Полкови резерви 10/23-а рота — до наблюдателното място на командира на полка, задъ 3/23-а дружина и лѣвъ участъкъ — 12-и п. полкъ (подполковникъ Янакиевъ Н.), съ 4/12-а 1/12-а и 3/12-а дружини.

Противникътъ срещу дѣсния бригаденъ участъкъ, настѫпващъ отъ 9 часа съ рѣдки вериги, последвани отъ малки колони.

Следъ пладне, една неприятелска полска батарея излѣзе на позиция (15 часа) северозападно отъ Хасанъ Оба и откри огънь. Следъ нея излѣзоха и други батареи, които обсипаха участъците на 2/23-а и 3/23-а дружини, а следъ това (18 часа) съ залпове — по с. Кенали и 3/23-а дружина. Презъ нощта бѣха бити окопитъ на последната дружина.

Артилерията на бригадата (8 артилер. полкъ, безъ 6-а батарея) се организираше за стрелба, когато настѫпващите, откъмъ гребенитъ на Хасанъ Оба, неприятелски вериги (8 часа) приближиха на артилерийски изстрѣлъ (8 кlm.). Батареите започнаха по тѣхъ енергична стрелба (9 часа). Първа се обади 3/8 а батарея, а следъ нея 5-а, 4-а, 2-а и 1-а. Къмъ пладне (12 часа), 5-8 а батарея обсипа една неприятелска батарея, движеща се въ разтегната колона и на усиленъ алюръ, отъ изтокъ върбала се на Сакулева. Тя бѣ принудена да разпрѣгне и изостави нѣкои отъ раклите си. Отъ 14 часа, неприятелски батареи при Сакулева биха 1/8-а батарея. Неприятелската пехота по това време приближаваше ст. Кенали. Поради неприятелската артилер. стрелба, презъ нощта (23 30 часа) батареите отговориха въ течение на $\frac{1}{2}$ часъ. Командирътъ на артилерията полковникъ Ватевъ Ив., обаче бѣ недоволенъ отъ бездействието презъ деня на 23 и п. полкъ, който допустналь сърбитъ безнаказано да заематъ ст. Кенали, близу предъ теленитъ мрежи. Пехотинците всичко очаквали отъ артилерията. Презъ деня надъ позицията летѣха неприятелски самолети.

Загуби: 23-и п. полкъ убити войници — 3, ранени войници 18, изчезнали войници — 3, избъгали войници — 2. Повредена — 1 картечница (отъ снарядъ).

12-и п. полкъ? — Артилерията—нъма.

Изстреляни: 23-и п. полкъ патрони — 12000, картечни — 500, бомби — 4, ракети — 36 Артилерията снаряди — ? (1/8-а — ?, 2/8 а — ?, 3/8-а — ?, 4/8-а — 20, 5/8-а — ?).

1/8 пех. Позицията на бригадата се заемаше: Дъсенъ участъкъ — 30-и п. полкъ (подполковникъ Велевъ) съ 1/30-а дружина и 4 картечници, отъ р. Сакулева до сръдата ($\frac{2}{3}$) на с. Бродъ, 2/30-а дружина и 2 картечници отъ сръдата на с. Бродъ, до уврага 1 км. източно отъ същото. Полкови резерви — 3/30 а дружина и 1 картечница — северно с. Бродъ, въ увразитъ. Тамъ и полковия Щабъ (1 км. югоизточно отъ Велесело) и Лъвъ участъкъ — 10-и п. полкъ (подполковникъ Константиновъ Н., съ 2/10 а дружина и 7 картечници, до дъсния бръгъ на потока Сливица. Отъ всъка дружина, въ първа линия 2 роти и въ резервъ 2 — за съмъняване Полкови резервъ — 1/10-а дружина на 1 км. северно Сливица, задъ гребена. Тамъ и щаба на полка. Бригаденъ резервъ — 4/30 а и 3/10-а дружини — южно на Тевавци. 1/8 а пионерна рота — северно на Сливица — ще ръководи укрепяването.

Бригадниятъ командиръ бѣ заповѣдалъ, да не се допускатъ сърбите да минатъ Черна Преминалитъ — да се контръ-атакуватъ и прогонятъ Нощемъ, и денемъ гдето рѣката е по-далечъ, да се поставятъ въ дълбоки окопи на лъвия бръгъ, секрети и патрули, които да не допускатъ неприятеля до рѣката, а така също и да се окопава. Картечницитъ — изъ позицията — да се поставятъ по една.

Наблюдателното място на бригадата — редута на 3 км. югоизточно отъ Тевавци. За свръзка съ 55-и п. полкъ (3/8-а бригада) — 1 взводъ отъ 10-и п. полкъ зае гребена източно отъ р. Рибникъ (Чегелски потокъ). Ротитъ на чуждите полкове заминаха: 11/43 а и 12/43 — въ с. Пологъ къмъ 3/8-а бригада и отъ 12-и п. полкъ — къмъ същия. Споредъ оценката на бригадниятъ командиръ, позицията представляваше: „Първата линия бѣ непрекъснатъ окопъ, дълбокъ и тъсенъ, но доста сринатъ, безъ ходове, безъ подслони. Телена мрежа имаше само въ дъсния участъкъ (30-и п. полкъ). Неудобна за отбрана, защото минаваше предъ висотитъ. Противникътъ всъкога можеше съ преграденъ огънь да я отрѣже отъ резервите. Окопитъ имаха значение само за отбрана на лъвия бръгъ на Черна и щѣха да бѫдатъ удобни, ако се заемаха отъ наблюдаващи и охраняващи постове. По добре щѣше да бѫде, ако бѣше избранъ за отбранителната линия самия гребенъ, непосредствено на северъ отъ с. Бродъ и Сливица. То-

тава, на всъка застрашена точка щѣше да може да се изпрати поддръжка Мѣста за ротнитъ и дружинни резерви нѣмаше. Първите бѣха въ окопитъ Също и картечницитъ. Противникътъ, отъ висотите на Старковъ гробъ, Попадия и к. 1881, наблюдаваше отлично тила и, а птицата бѣха и подъ огъня му. Позицията, работена отначало въ връзка съ Кеналската, бѣ изоставена, поради премѣстване отбраната на Каймакчалъ. Окопитъ на Черна сега губѣха значение и не биваше да се заематъ силно, а само съ отдѣлни постове. Всичкото внимание да се насочеше за построяване нова отбранителна система по височините надъ с. с. Бродъ, Сливица и на североизтокъ. На окопитъ при Черна, тогава, се даваше голѣмо значение и самата рѣка се смяташе за непроходима. А тя се газѣше на много място. Най-опасната точка бѣше лъвия край — дерето между Сливица и Скочивиръ. То влизаше въ участъка на 55-и полкъ. Ако 55 и полкъ се поставеше на една линия съ 10-и, то преднитъ му дружини, като неокопани щѣха да бѫдатъ унищожени отъ неприятелски огънь. Ако се дръпнѣше назадъ, по височините и канаритъ южно отъ Пологъ — щѣше да открие лъвия флангъ на 10-и п. полкъ. При това, 55-и п. п. неправилно зае позицията — отзадъ напредъ, като се събра въ Пологъ и оттамъ изпрати дружинитъ отъ бойната част, да заематъ мястата си. А въ това време, неприятельтъ безнаказано приближи рѣката и щомъ забеляза движението откри огънь по частите на полка. Веригитъ залѣгнаха по канаритъ, далеко отъ бръга и така се образува мяртво пространство, предъ 55-и п. полкъ (по лъвия бръгъ на Черна), дето, още първата нощъ, почнаха да се прехвърлятъ неприятелски части. Главната позиция бѣ далечъ отъ рѣката и за охрана на лъвия ѹ бръгъ се изпрати слабо охранение. Тоза бѣ първата язва, която впоследствие разяде цѣлата позиция“.

На частите бѣ забранено да отстѫпватъ.

Срещу 30-и п. полкъ, къмъ пладне, рѣдки неприятелски вериги бѣха забелязани да настѫпватъ откъмъ Живойна — на 6—7 км. предъ позицията. Оценяваха се на 2 пех. полка, развърнати въ боенъ редъ. Неприятелската артилерия, движеща се дотогава въ колона, бѣ разпръсната отъ далекобойнитъ германски батареи и се закри. Пехотните вериги, макаръ и поражавани, стигнаха и спрѣха на линията на с. Бачъ. До вечерта, отдѣлни хора доближиха до р. Черна.

Срещу 10-и п. полкъ, сърбите безнаказано стигнаха канаритъ южно на рѣката и откриха огънь. Тѣхната артилерия стреляше отъ позиции при вис Живойна и Попадия.

Артилерията на бригадата — 18. артилер. полкъ (14 оръдия и 2 гаубици) бѣ организирана: 2/18-о артилер. отдѣление (5/18-а и 6/18-а батареи, 12 см. гауб. взводъ) за подкрепа на 10-и п. полкъ и 2/18 и 6/8-а батареи — на 10 и п. полкъ.

Отъ сутринта, батареите биха (8·15 часа) вериги и сгъстени сръбски части, настъпващи към Кремиянъ, Бачъ и Живойна. Последните се пръснаха и укриха изъ доловете. Неприятелската батарея, движеща се на усиленъ алюръ към Орта Оба (11·30 часа), не можа да биде достигната отъ тъхъ. По тази посока, съ закъснение (12 часа), изстреля нѣколко снаряда 2/8 а 10·5 см. германска батарея — къмъ настъпващите колони.

Командирът на 2/18 А.О. намираше заетите позиции неотговарящи за полски батареи, поради голѣмите мъртви пространства (включително р. Черна) и разузна нови. Но и тъ не се оказаха по-добри. За това, командирът на артилерията постави 1 оръдие (отъ 2/18-а батарея) на вис. североизточно (и надъ) с. Бродъ, съ задача — да бие надлъжно долината на Черна, с. Добровени и моста при него, а на 6/8-а батарея — да бие вдълъжъ долината на Черна и особено север. Бачъ, моста при Бродъ и по-източно. Гаубичниятъ взводъ обаче бѣ още съ некомплектувана материална част и безъ снаряди.

Въ бригадата се знаеше, че мостът при Добровени не билъ напълно разрушенъ. По него могло да минаватъ отдѣлни хора. За това на 1/8-а пионерна рота се заповѣда да го разрушатъ.

Загуби: 30-и п. полкъ ранени войници — 8.

10-и п. полкъ убити войници — 4, ранени войници — 8.

Артилерията — нѣма.

Изстреляни: 30 и п. полкъ патрони — 4000, 10 и п. полкъ — нѣма, Артилер. снаряди — 455 (2/18-а — 64, 5/18-а — 146, 6/18-а — 104, 6/8-а — 141).

3/8-а пех. Позицията на бригадата се заемаше: Дѣсенъ участъкъ — 55 и п. полкъ (подполковникъ Василевъ Л.) — отъ р. Рибникъ до потока, който се влива въ участъка между р. р. Конярка и Строшница, съ 2/55-а дружина и 4 картечници и 3/55-а дружина и 4 картечници. Полкови резервъ — 1/55-а дружина (1/55-а и 4/55-а роти). Лѣвъ участъкъ — 56-и п. полкъ (полковникъ Алексиевъ) отъ потока насреща участъка: Конярка, Строшница, до с. Крапа включително, въ връзка съ частите на полковникъ Богдановъ, (северо отъ устието на река Петалино), съ 3/56-а дружина, 4 картечници и 2/56-а дружина (последната по дветѣ висоти северо отъ Крапа). Дружините имаха по 2 роти въ бойна част и по 2 въ резервъ. Полкови резервъ — 1/56-а дружина съ 2 картечници — въ участъка на 3-а дружина.

Дветѣ роти отъ 1/21-а дружина (1-а и 4-а) отбраняваха висотите северо отъ Крапа — за връзка съ частите отъ 3-а дивизия.

Бригаденъ резервъ — 1/55-а дружина (2/55-а и 3/55-а роти

Споредъ оценката на командира на 56-а п. полкъ, позицията му (съ дължина 6—7 км, отъ изт. Скочивиръ до Ивенъ) се състои отъ множество чуки. Мѣстността камениста и гола. Заварените тукъ тамъ окопи пригодени за стрелба отъ колѣно. Други — само трасирани. Общото имъ очертание — безсистемно, лошо пригодени къмъ мѣстността. За това, той избра нова главна позиция, която подъ ржководството на командира на 205 а герм. пионерна рота започна да се укрепява, подъ огъня на противника. Работѣше се съ тротиль и пироксилинъ. Подъ огъня на неприятелската артилерия, защитниците можеха да се запазятъ, заставайки задъ канаритъ и отдѣлните камъни, високи и широки до 2—3 метра. Пложища въ тила: Пологъ — Орѣхово (и за артилерия) и Пологъ — к. 1212, за пешаци и товаренъ обозъ.

* * *

Следъ пладне (18·30 часа), бѣха забелязани около 1 1/2 роги да се спускатъ по долината на р. Конярка къмъ Скочивиръ. Други две роти отъ к. 1944 се движеха за в. Попадия. Една неприятелска планинска батарея откри рѣдъкъ огънь по позицията на 55-и п. полкъ.

Вечеръта, въ с. Пологъ, пристигнаха 2-тѣ роти отъ 3/43-а дружина изт. Тепавци (другите ще пристигнатъ на 4. X.). Дружината се даде на 56 и п. полкъ, съ заповѣдь — да заеме позиция по лѣвия брѣгъ на Черна, отъ устието на Петалинския потокъ до с. Крапа включително.

Артилерията на бригадата до 6 часа (дѣсна група) и 8·30 (лѣва група) бѣ засела опредѣлените, но незадоволително укрепени позиции, съ нѣкои измѣнения (нова по-закрита позиция за 2/6-а батарея). Въ 8 часа дѣсната група (2/6-а и 7/6-а батареи) започна стрелба по колони, настъпващи по северните склонове на Попадия Кюлбелери и Старковъ гробъ. Тѣ бѣха разпрѣснати, но движението на отдѣлни хора продължаваше. Лѣвата група, съ рѣдка стрелба на голѣми разстояния (6—7 км.) биеше движущите се групи въ долините на Конярка и Строшница.

Отъ своя страна и неприятелската артилерия, отъ позиции северно на Совичъ, започна стрелба (11·30 часа) по бригадния участъкъ (8/6-а батарея).

Къмъ пладне, командирътъ на артилерията въ бригадата съ нова заповѣдь опредѣли:

Задачи на групите (зоны за наблюдение и действие) дѣсната — сектора отъ Сливица до Скочивиръ и лѣвата група — отъ Сливица до Крапа.

Огнестрелни обози въ Тепавци (за дѣсната група) и на пложерадъла с. Чегель — Суходоль и Чегель — Гнилище.

Домакински обози — с. Билиникъ и Суходолъ.

Конетъ на батареите — близу задъ позициите.

Наблюдало място на командира на артилерията — скалата задъ 8/6-а и гаубичната батарея

Загуби: 55-и п. полкъ ранени войници — 2.

56-и п. полкъ ранени войници — 2.

Артилерията — нѣма.

Изстреляни: 55-и п. полкъ патрони — 3000; 56-и п. полкъ патрони — 27,000; Артилерията снаряди — 1,154 (2/6-а — 47, 7/6-а — 96; 1/6-а — 30; 8/6-а — 71; 3/2-а гауб. — 0; 5/2-а гауб. — 125; 1/10-а гауб австр. — 785).

3 а п. дивизия (Мориховско)

1/3-а пех. бригада Сутринната (на 3. X.) бригадата за-
изгуби к. 1881 маше к. 1881, която, във връзка съ висотите северно отъ Петалино до р. Черна, следъ падането на Каймакчаланъ и напушкането на Леринската отбранителна линия, очертаваше частта ѝ отъ новата „Кенапска“ отбранителна линия. Бригадниятъ командиръ, при с. Петалино, въ 10 часа (3. X.) бѣ отдалъ заповѣдта си (№ 56), за замането на тази позиция. Споредъ нея, отбраната трѣбаше да се организира така:

Дясната участъкъ — полковникъ Поповъ: 1) съ частите на 11-и п. полкъ и 3/46-а рота — да заеме и отбранява гребена северно отъ с. Петалино, отъ р. Черна северно отъ устието на Петалинската река, до лесистия върхъ, що е на $1\frac{1}{2}$ км. източно отъ Петалино; 2) съ частите на полковникъ Брайковъ (отъ полковете 43-и, 58-и и 46-и) — да заеме и упорно отбранява гребена, отъ лесистия върхъ изключително, до Султанския Кюлбелери (Влашки колиби) включително.

Лявъ участъкъ — подполковникъ Йонковъ, съ 1/24-а дружина, 2 роти отъ 46-и п. полкъ и 2 ордия отъ 3/3-а планин. батарея — да отбранява упорно върхътъ 1881.

Майоръ Димовъ — 4/11-а дружина, 1 рота отъ 58-и п. полкъ и 4/2-а планин. батарея (3 ордия) — да остане на западния склонъ на к. 1881 (западно отъ пижеката) и съдей, струва на подполковникъ Йонковъ, за отбраната на в. 1881 като най-упорно се задържи на позицията си, както вечеръта лично му бѣ заповѣдано.

При невъзможност повече да се задържи срещу превъзходни сили на противника, да се оттегли по части къмъ лъвия флангъ на полковникъ Брайковъ; да остави въ него разпореждане ротата отъ 58-и п. полкъ, а съ 4/11-а дружина и 4/2-а планин. батарея да остане въ разпореждане на полковникъ Поповъ, на дѣсния участъкъ.

Командирътъ на 2/8-а пионерна рота да влезе въ разпореждане на началника на дѣсния участъкъ, полковникъ Поповъ.

Веднага да се пристъпи къмъ най-усиленото окопаване на позицията.

Най-серийно внимание да се обрне на връзкитъ, както между участъците, тъй и съ съседните — влѣво, 46 и п. полкъ, вдѣсно 3/8-а бригада.

По гребена, предъ позицията, да се изпратятъ предни разузнавателни части, които деятелно да разузнаватъ за противника и да не го оставатъ безнаказано да приближава къмъ позицията.

Огнестрелните обози сѫ насочени презъ с. Суходолъ за с. Ралешъ, а хранителните — къмъ с. Маково.

Наблюдало място — северно на лесистия върхъ.

Следъ това, бригадниятъ командиръ възложи на 4/11-а дружина да остане въ задна охрана, предъ дѣсния участъкъ.

Обаче, още отъ разсъмване, подъ натиска на подетото, въ гъстите маси, неприятелско настѫпление отъ к. 2363 и в. Попадия, къмъ новата позиция, разстроениетъ и силно впечатлили охранителни части (4/11-а дружина) почнаха да отстѫпватъ и фронта предъ дѣсния участъкъ бѣ очищенъ. Сърбите безпрепятствено стигнаха до Султанския Кюлбелери и откриха стрѣлба по частите на полковникъ Брайковъ (43-и и 58-и п. полкове). Настѫпящиятъ противникъ, отначало, бѣ спрѣнъ съ пехотенъ огънь, предъ дѣсния участъкъ. Но, по-после, сърбите продължиха настѫплението къмъ междината на двата участъка. Изпратените тукъ по една рота (отъ 58-и и 46-и п. полкове) за подкрепа на 4/11-а дружина, при срещата си съ противника, не издържаха и се увлякоха съ отстѫпващите отъ тази дружина групи. Тѣ продължиха движението си на задъ, къмъ с. Будимирци. Тукъ, 4/2 пл. батарея, едва бѣ спасена отъ пленяване.

По-наизтокъ, подъ силния огневи натискъ срещу к. 1881, 1/24-а дружина следъ падне (14 ч.), безъ заповѣдь напустна позицията си и въ безпорядъкъ отстѫпи въ три групи — къмъ Будимирци, Градешница и Търнава.

Бригадниятъ командиръ, при вида на тази „ужасна гледка на тѣзи тѣлпи, които въ най-голѣмъ безпорядъкъ се спускаха по стрѣмните, непристѫпни северни склонове на Нидже пл.“, следъ като донесе за станалото въ 8 а и 3 а дивизии, тръгна по доловетъ да събира и устройва разпрѣснатиетъ части. Така съ голѣми усилия той можа да събере до с. Будимирци една по-значителна група отъ нѣколко стотинъ души (отъ четири разни полкове — 11, 46, 58 и 24 и 4 ордия (отъ 3/3-а планин. батарея — 1, и отъ 4/2-а планин. батарея — 3). Следъ като имъ говори и ги насырди, той заповѣда — ротата отъ 46 и п. полкъ да заеме позиция на високата (Голата) южно на с. Будимирци, кѫдето противникътъ наблизаваше. Обаче, ротниятъ командиръ докладва, че войниците отъ сѫщата отказали да заематъ позицията подъ предлогъ, че искали да се върнатъ при полка

си Това принуди бригадниятъ командиръ да възложи тази задача на остатъците отъ 4/11-а дружина (1 сборна рота) и отъ 58-и п. полкъ. Тази заповѣдь бѣ изпълнена. Батареята излѣзе на позиция до с. Будимирци.

До вечеръта, полковникъ Поповъ още задържаше позицията си, когато (21:45 часа) бригадниятъ командиръ му изпрати въ помощъ, къмъ плоската гола висота (източно отъ наблюдателното място на първия), подъ началството на командира 4/11-а дружина: сборната рота (отъ тази дружина) и другата такава (отъ 58-и п. полкъ), съ задача — да влѣзе въ връзка съ полковникъ Поповъ и влѣво съ 3-а дивизия.

И като остана на североизточния край на Будимирци, полковникъ Богдановъ донесе до 8-а и 3-а дивизии (0. № 1082: 21:45 часа):

„Положението на частите сега е следното:

На дѣсния флангъ, 11-и п. полкъ (3 дружини) и частите отъ 43-и п. полкъ, съ едната рота отъ 58-и п. полкъ, заематъ гребена северно отъ Петалинската река отъ р. Черна до лесистия върхъ, що е на $2\frac{1}{2}$ км. североизточно отъ Петалино. Сборната рота отъ 4/11-а дружина, заедно съ 1 рота отъ 58-и п. полкъ, преди 1 часъ изпратихъ да заеме северните краища на гребените, които се спускатъ отъ Нидже планина и Султание Кюлбелери на северъ (около срѣдата между с. Будимирци и к. 1881) съ заповѣдь, да влѣзе въ свръзка съ 3-а дивизия.

4/2 а планин. батарея е на позиция 1 км северо отъ Будимирци. Едното оржdie отъ 3/3-а планин. батарея утре изпращамъ къмъ лесистата височина, на 2 км. североизточно отъ Петалино.

Ротата отъ 46-и п. полкъ, която въпрѣки всички увещания и заплашвания отказа да изпълни заповѣдта ми и заеме посочената й позиция, оставихъ въ прикритие на 4/2-а планин. батарея. Моля най-бързото разпореждане за наказанието й, понеже азъ нѣмамъ възможност да взема каквито и да е мѣри спрѣмо нея.

Неприятелските вериги, днесъ къмъ 15 часа, се спуснаха отъ Нидже планина и достигнаха наоколо $\frac{1}{2}$ км. северо отъ Султание Кюлбелери. Отъ к. 1946 и в. Попадия къмъ р. Строшица днесъ също се спуснаха неприятелски патрули. А между к. 1944 и в. Попадия, както и на к. 1881 неприятель изкара планин. артилерия и обстрелява нашето разположение.

Едното оржdie отъ 3/3-а планин. батарея е повредено и отнесено назадъ. Оставамъ съ 4 планин орждия“.

Въ отговоръ на това си донесение, бригадниятъ командиръ получи, отъ командира на 3-а дивизия, съобщение (0 № 669, 23 часа), споредъ което:

Дава му се една дружина отъ 21-и п. полкъ (4/21-а), заедно съ командира на сѫщия полкъ. Последниятъ е получилъ нареџдане, да организира отбраната на позицията отъ р. Черна, в. R, до пхтя Будимирци, Старовина. Да направи възможното и на всяка цена, съ частите си, да заеме и упорно отбранията участъка отъ в. Търнава до в. R включително. Тази нощ отъ Добро поле му се изпраща една планинска (5/3) и една полска (10/16) батареи. Полската да остане на позицията североизточно отъ R, а планинската на в. Търнава. „Всѣко отстяжение ще се счита престъпление — измѣна на дѣлга, Отечеството и Царя... Дружината на подполковникъ Ионковъ (1/24-а) и частите отъ 46-и полкъ да заематъ Търнава и на западъ...“

Сѫщиятъ бѣ уведоменъ отъ 8-а дивизия и отъ 3-а дивизия (о. № 676), че влиза въ подчинение на 3-а дивизия.

Щабътъ на бригадата се бѣ установилъ на 1 км. североизточно отъ в. „R“.

Предвидъ на тази нова заповѣдь, бригадниятъ командиръ реши, още сѫщата нощ, да я приведе въ изпълнение. Той желаеше да отегли до разсъмване частите и да имъ даде време да се устройтъ. За оттегляне на новата позиция, той даде заповѣдта си, въ 1 ч на 4-и октомври (о. зап. № 57).

Загуби: 11-и п. полкъ убити войници — 1 и ранени войници — 1 Изстреляни патрони — 10,100.

(Мъгленско)

Дъсенъ участъкъ Командуването на бригадата пое (на 2/3-а бригада). 2. X. полковникъ Даневъ Вл.

Въ участъка на 46-и п. полкъ неприятелските батареи отъ в. Голашъ и при с. Пожаръ, до пладне, усилено биха Пожарски ридъ (6:30 ч. — 11 ч.), а по-слабо Добро-поле. По първия падаха и мини. Отговориха 3/6 а, 10/16-а (1 взв.) и 12/16-а батареи. Последната отъ Сръбски постъ и 10/16-и взвъдъ биха настъпващи пехотни части на к. 1881 (12/16-а), батареи на в. Голашъ и Гражденъ (3/6 а).

При това на западъ, връзката съ 1/24-а дружина бѣ загубена (отъ 4 ч.), а дѣсното странично прикритие пое охраната на пхтеката Пожаръ, Будимирци. Полуротатата (отъ 4/46 а) тукъ бѣ усиlena съ една картечница. При полка на Добро-поле пристигна 249-а дружина (12 ч.).

Следъ пладне, една сръбска рота приближи къмъ своите позиции на Гражденъ, идваща отъ Тресино, презъ Бююкъдере. По-късно, пакъ тукъ, приближи още една рота, а сѫщо така прииждаша и артилерия. Командирътъ на полка отъ тѣзи наблюдения заключи, че трѣбва да се очаква неприятелска атака на позицията му — Пожарски ридъ.

Въ участъка на 29-и п. полкъ: До пладне, рѣдка пушечна минна и бомбова стрелба. По-честъ бѣ огънътъ отъ неприятелските батареи при Струпино, Голашъ и Бахово — по Баховски ридъ и Димова поляна (и мини). При последната бѣ отбито едно неприятелско нападение, съ пехотенъ огънъ и бомби (9:15 ч.). Друго нападение пропадна срещу Кловиълъ и Буюкъ-ташъ, кѫдето сърбите стреляха съ артилерия и минохвъргачки. При своето противодействие, българската артилерия запали една ракла североизточно отъ Севриянъ.

Следъ пладне, сръбската артилерия (7 батареи) и минохвъргачки продължаваха стрелбата по Димова-поляна и Баховски ридъ, кѫдето се хвърляха и ръчни бомби. Отговориха батареите отъ групата Поповъ. А единъ неприятелски самолетъ пустна 3 бомби по резерва на 5/16-а батарея.

Вечеръта се получи заповѣдъ отъ дивизионния командиръ (О. № 673) споредъ която:

2/49-а дружина¹⁾ да заеме позиция на Змеица до пътеката к. 925, Търнава;

1/24-а дружина да отиде на Търнава и съ 2/29-а дружина да запази Добро-поле, чрезъ действие въ флангъ на противника, който би настѫпилъ отъ к. 1881 къмъ Булимирци и Градешница.

3/24-а дружина да застане на к. 1058 (тя отъ срѣдния дивизионенъ участъкъ се дава на дѣсния)

Отъ своя страна, командирътъ на 46 и п. полкъ, за осигуряване дѣсния си флангъ, изпрати:

На Соколъ — 6/49-а рота съ две картечници (отъ 46-и п. полкъ); при Руйчето (до взв. 10/16-а батарея) задъ Сръбски постъ — 5/49-а рота. Къмъ Змеица, да заематъ позиция — 7/49-а и 8/49-а роти, съ 2 картечници (отъ 46 и п. полкъ) — по билсто на високата.

Освенъ това, сѫщиятъ засили: съ една картечница — 2/46-а дружина; и съ 2 картечници (отъ 46-и п. полкъ) — 2/29-а дружина — за междината на R и Търнава.

Загуби: 46-и п. полкъ ранени войни — 5; 29-и п. полкъ убити войн. — 4, ранени оф. — 1, войн. — 9; Артилер. ранени войн. — 1, разбити ордия — 1 (5/3-а пл. батарея).

Изстреляни: 46-и п. полкъ патрони — ?, 29-и п. полкъ патрони — 11800, бомби — 116, мини 33. Артилерията снаряди — 573 (на лице снаряди — 5470).

Срѣденъ участъкъ Презъ изтеклата нощ, силенъ не-
3/3-и п. бригада приятелски артилерийски и миненъ огънъ, по окопите и тила на Димова-поляна, Ковиълъ, Буюкъ-ташъ, в. Борисъ и с. Сборско. Отъ 8:15 ч.

¹⁾ Първоначално, тя имаше заповѣдъ да започне укрепяване на Добро поле.

сѫщиятъ се засили до барабаненъ. Забелязано бѣ напредване на отдѣлни хора. По-късно (9:25 ч.), неприятелски групи настѫпиха по уврага срещу с. Сборско, но бѣха прогонени съ огънъ и бомби.

Артилерията на бригадата води стрелба: По неприятелската батарея североизточно отъ Севриянъ — чрезъ спомагателно наблюдение отъ в. Дудица (съ 6/16-а батарея). По нея стреля и 1/16-а план. гауб. батарея отъ в. Дудица и я замълча.

По в. Буюкъ-ташъ (съ 5/16-а батарея).

Батареите отъ групата (5/16-а и 6/16-а) бѣха бити отъ Севриянската батарея и Раниславската тежка батарея. Обаче 5/16-а успѣ да замълчи последната (следъ 9 ч.), като чрезъ едно право нападение бѣ възпламенена евна снарядна ниша, кѫдето експлозиятъ продължила около 25 минути. Сѫщата (батарея) следъ пладне (16 ч.) възпламени, и една ракла на батареята южно отъ Севриянъ и би (16½ ч. — 17½ ч.) бивави северно и североизточно отъ селото, като разпръсна хората въ тѣхъ. Сѫщевременно (16 ч.) 6/16-а батарея замълча батареята при Неохоръ, която стреляше по в. Борисъ.

Презъ деня неприятелски самолетъ летя надъ предницитъ на 5/16-а батарея.

Загуби: 32-и п. полкъ убити войн. — 3, ранени войн. — 10. 24-и п. полкъ убити войн. — 1, ранени войн. — 3. Артилерията — нѣма.

Изстреляни: 32-и п. полкъ — ? 24-и п. полкъ — ? Артилер. снаряди — 537 (16-и арт. полкъ).

Лъвъ участъкъ 45-и и 58-и п. полкове (полков. Торсмановъ). Неприятелските батареи, при 58-и п. полкове (полков. Торсмановъ), Севриянъ и гребена южно отъ Сборско, силно биха в. Кожухъ.

Други батареи, по-наизтокъ съ рѣдка стрелба засѣгнаха с. с. Нѣже, Тушинъ, Пиловъ (Тимовъ) и връхъ. Произлязоха малки патрулни схватки при последния и при Нѣже.

Следъ пладне, при 58-и п. полкъ бѣха отбити неприятелски патрули.

Отъ заловенъ сръбски войникъ (2/3-и батальонъ) отъ Моравската дивизия се узна, че: 2-и п. полкъ заминалъ къмъ Битоля. Ротата му била източо отъ Люмница. Западно се замирали 1/3-и батальонъ. А отъ Ошинъ до Солу дере — 3-и п. полкъ (3 батальона). Две планински артилер. отдѣления имало при мон. Св. Архангелъ.

Загуби: 45-и полкъ — нѣма. 58-и п. полкъ ранени войн. — 6. Артилер. ранени войн. — 1

Изстреляни: 45-и п. полкъ — ? 58-и п. полкъ — ? Артилерията — ?

4-И ОКТОМВРИЙ

ФРЕНСКО-РУСКАТА АРМИЯ (Д.Ф.О.) АТАКУВА БЕЗЪ УСПѢХЪ ПРИ МЕДЖЕТЛИЙ

Приближаването на частите отъ армията къмъ Кеналската укрепена линия продължаваше предпазливо, презъ целия денъ.

Надвечеръ по цѣлия ѝ участъкъ, въ равнината на Битоля, въ най близъкъ допиръ съ българите, тѣ бѣха разположени:

156-а дивизия на генералъ Бастонъ: 311 бригада (1.Р.М.А. и 175-и п. полкъ), 1 артилер. гр 15.5 С.—отъ ж. пътъ северно ст. Кенали до шосето северно Негочани.

Френско-руската дивизия на генералъ Дитрихъ: 2-а руска бригада (3-и и 4-и п. полкове), 2-и bis Zouaves полкъ, конно артилер. група (2 батареи), 1 полска артилер група АД/57 и 1 група и 1 взводъ 15.5С.) — отъ шосето северно Негочани, северно Св. Петка (северно р. Ракова) по склоновете на равнината южно Градешница, до пътя Леринъ, Битоля.

Сборната дивизия на генералъ Сикръ: 114-а бригада (244-и, 371-и, 372-и п. полкове), 2 и R.M.A., 35-и кол. полкъ (отъ 21-а смѣс. кол. бригада), 1 артилер група (2 батареи) АД/57, и 4 план. (6.5) батареи — съ дѣсния си флангъ (по пътя Леринъ—Битоля), бѣ стигнала южно на Градешница. Лѣвия ѝ флангъ (изостанала назадъ, поради планинския теренъ и срещнатата съпротива презъ предния денъ, по висотите северно отъ Арменско) бѣ достигнала северозападно отъ с. Буфъ.

235 и п. полкъ (отъ 113-а бригада), който настъпваше по требена на Баба планина, поради поледица, не можа да мине седлото между доловете на с. с. Буфъ и Германъ.

Отрядътъ Salle (176 и п. полкъ, 2 планин. батареи и 1 ескадронъ) съ предните си подѣления бѣ достигнала северно отъ Попли, а съ ядрото си — между Оровникъ и Зелова.

Другите два полка отъ 113-а бригада (242-и и 260) пристигнаха въ Леонъ.

Сборната дивизия Жеромъ, съ 33-а кол. бригада въ Въртоломъ, като общъ армейски резервъ.

Вториятъ полкъ (44) отъ 21-а кол. бригада — въ Баница, пристигнала отъ Солунъ.

Конната бригада стигна въ Д. Върбени.

Надвечеръ (17 часа), следъ силна артилерийска подготовка по българската позиция, 156-а дивизия атакува къмъ с. Меджетлии (съ 311-а бригада — 1-и R.M.A.) и по-източно до Кенали (съ 312-а бригада — 2-и R.M.A.) Първата обаче стигна на 400 м. отъ българските окопи, а втората до 19 часа едва можа да напредне стотина метра, подъ силенъ пехотенъ огънь.

На западъ, въ участъка на 114-а бригада и 35-и колон. полкъ северно отъ Градешница, българските окопи също бѣха бомбардирани.

I сръбска армия съ патрули премина Черна и Сахулева

Загуби на Д.Ф.О.: убити войници — 10; ранени офицери — 5. войници — 76; изчезнали войници — 3. Повечето отъ тѣзи загуби ($\frac{2}{3}$) бѣха въ 156-а дивизия.

ВЪРХОВНОТО СРЪБСКО КОМАНДУВАНЕ

Задачите които Върховното сръбско командуване постави¹⁾ на армиите бѣха:

II армия — да продължи енергично действие и въ връзка съ III армия да овладѣе Добро-поле, Ветреникъ, Козякъ²⁾.

III армия — енергично да преследва въ участъка Крапа, по тока Рибникъ (който тече отъ Чегель и се влива на 2 км. западно отъ Скочивиръ), съ огледъ енергично да подпомогне II армия за завладяване на Добро-поле.

I армия — да преследва между Рибникъ и ж. п. линия.

За противника се знае, че е разположенъ така: 52-и 51-и, 33-и, 23-и, 12-и, 30-и, 10-и, 55 и 56-и полкове³⁾

I СРЪБСКА АРМИЯ⁴⁾ СЪ ПАТРУЛИ ПРЕМИНА Р. Р. ЧЕРНА И САКУЛЕВА

Армията бѣ нощувала по дѣсния брѣгъ на Черна, срещу фронта Добровени, к. 588 (ж.-п линия). 1-а конна бригада срещу ж.-п. ст. Кенали. Останалата част на конната дивизия — при Вощаранъ. За този денъ, на дивизията се поставиха следните задачи⁵⁾:

Моравската дивизия — да премине Черна при Добровени и Бродъ, да отхвърли противника и преследва въ посока на Велено село, Тепавци, Ярашокъ къмъ Орѣхово и Мойно Морихово. Връзка съ Дунавската дивизия по дѣсния брѣгъ на р. Рибникъ и къмъ с. Маково. Вардарската дивизия, съ една бригада и артилерия да мине моста при Букри, да отхвърли противника и преследва по лѣвия брѣгъ на Черна, къмъ фронта Врановци Биляникъ и по-насеверъ⁶⁾. Съ другата бригада и артилерията да преследва въ пространството между Черна и Битолското шосе, къмъ линията Битоля, Логоварди (Чекръки).

¹⁾ № 5888, 4. окт.. Върховното сръбско командуване

²⁾ № 5847, 3. окт.. Върховното сръбско командуване

³⁾ № 5930, 4 окт.. Върховното сръбско командуване

⁴⁾ Отъ армията сѫ отнети и придалени: На III армия: 2 планин, дебанжови батареи (8 ордия); отъ 2-а пол. Вардар. батарея — 2 ордия (1 взводъ) и 1-а Морав планин. батарея, всичко 14 ордия; Доброволчески отрядъ (3 батальона) батальона сърби доброволци и 2/2-и батальонъ и на 122-а фр. дивизия: планин, дебанжовъ дивизионъ (12 ор.), 3 и пех. полкъ (3 батал.), или всичко: 8 батальона и 30 ордия (№ 2032 12 ч., 2. Х., I армия).

⁵⁾ № 2060 4. X. I армия 045 ч.

⁶⁾ При Букри до 7 ч. (4. X.), конната дивизия ще даде на Вардарската — 1 ескадронъ отъ новоформирания (5-и к. полкъ).

Конната дивизия, съ огледъ на обстановката въ участъка на Вардарската дивизия по дъсния бръгъ на Черна, ще премине презъ фронта на първата и ще преследва към линията Битоля, Логоварди. Въ противенъ случай ще мине задъ фронта на дивизията.

Останалата част на същата (конна) дивизия, като армейски резервъ ще се движи въ посока на Рахманлий, дето ще чака нова заповѣдъ.

Начало на общото движение 5:30 часа, на 4-и октомврий.

Батареите да бѫдатъ дейни и следятъ движението на пехотата, като отстраняватъ прѣчките: да се съсрѣдоточава артилерийската стрелба при появяване неприятелски батареи.

Колкото противника по-бързо отстѫпва, толкова по-живо да се преследва, безъ да се губи допиръ съ него...

Освенъ това, командуващиятъ армията помоли (10:15 ч.) командуващиятъ А.Ф.О., генералъ Кордоние, съ тежката си артилерия да помогне атаката предъ участъка Кенали и на изтокъ. Такова съдействие бѣ указано (10:35 часа) срещу една гаубична батарея¹⁾, стреляща откъмъ Веле село противъ Вардарската дивизия, отъ чийто сгънъ имаше загуби въ артилерията.

Въпрѣки, обаче, продължителната артилерийска подготовка (до 18 часа) по българската укрепена позиция въ участъка Сливница, Гардилово, Кенали, заповѣдъ за пехотна атака не се даде, тъй като се счете, че първата не е била задоволителна.

Моравската дивизия съ патрули минка Черна при с. Бродъ

За изпълнение поставената задача, дивизионния командиръ наречи. Дъсната колона — 2-и п. полкъ, 5-а пълнин. батарея, една пионерна рота — всичко 2 батальона, 8 картечници и 4 ордия да мине Черна около Добровени, да отхвърли противника и преследва къмъ второто „е“ отъ „Веле село“ и „п“ на Тепавци, а следъ това по-нататъкъ, въ връзка въ дъсно съ Дунавската дивизия, по дъсния бръгъ на Рибникъ и къмъ Маджево, а влѣво, съ лѣвата колона.

Лѣвата колона — 16-и п. полкъ, 3-а пол. батарея, 6-а дланглисова батарея, 1 взводъ конница и 1 рота пионери — всичко 3 батальона, 12 картечници и 8 ордия, ще мине Черна при с. Бродъ, ще отхвърли противника и преследва въ посока Веле село, Тепавци, Ярашокъ, Орѣхово, Мойно Морихово, държайки връзка въ дъсно съ дъсната колона и влѣво съ колоната на Вардарската дивизия.

¹⁾ Въроятно 3/53-а гаубична (германска)

Дивизионенъ резервъ — 1-и п. полкъ, гаубичния дивизионъ, полски дивизионъ, отряда Бабунски, всичко 3 батальона, 12 картечници, 14 ордия, ще следва задъ лѣвата колона.

Командирътъ на артилерията ще държи свръзка съ колоните, за бързо помагаще движението на сѫщите. Придадено, тежки французки батареи, отначало, да задържи на височините при с. Живойна, а после, споредъ обстановката, да ги привлече до с. Бродъ.

Щабъ на дивизията — Крушоградъ. Наблюдално място — източно Бачъ.

* * *

До 10 часа, артилерията на дивизията стреляше, но минаването рѣката не бѣ започнало. Считаше се, че е необходимо солидна артилерийска подготовка, като се привлече на предъ и тежката артилерия. Поради откритата, добре наблюдана мястност, която бѣ подъ пехотния и артилерийски огънь на българите предъ Бродъ, до мръкване, успѣха да минатъ рѣката само нѣколко патрула¹⁾.

Следъ това, дивизиониятъ командиръ заповѣда: 16-и п. полкъ да се разшири на изтокъ отъ моста при Бродъ, понеже съседния 2-и п. полкъ се измѣстилъ също на изтокъ, и презъ нощта, на всяка цена да мине съ значителни части на лѣвия бръгъ²⁾.

Вечеръта, дивизията се намираше съ главните сили на дъсния бръгъ на Черна.

Загуби: убити войници — 5, ранени войници — 21.

Вардарската дивизия съ минка Сакулева — Още преди пладне, отъ дъсната колона, една малка група (10-на) бѣ прегазила Сакулева и спрѣла на лѣвия бръгъ (9¹⁰ ч.). Други части (1^{1/2} роти) отъ лѣвата колона настѫпиха къмъ Кенали. Тѣ бѣха срещнати съ силенъ огънь. Поради това, дивизиониятъ командиръ счете, че за атаката трѣбва да чака пристигане на тежката артилерия. Съведенията му гласѣха, че противника не е силенъ, но е добре укрепенъ, поради което се налагало — огневитъ съ противници да се унищожатъ съ артилерийски огънь, а после да се извѣрши пехотната атака.

¹⁾ О. № 1221, 18 ч. 45 м., 4.X. Моравската дивизия.

²⁾ О. № 928, 20³⁰ часа, 4. X., 2 а Моравска бригада.

³⁾ Къмъ дивизията бѣ придаденъ 3/1-и ескадронъ. Състава ѝ: хора 12,237; пушки 6,527; картечници 43; ордия 22. (дадени сѫ: 2 планин. батареи — на Дунав. дивизия; 1 1/2 пол. батареи — на Дринската дивизия). На поправка отъ 1-а гауб. батарея — 1 гаубица, а 4 а батарея има здраво само 1 ордие.

Все пакъ, въ 17⁰⁰ ч., на двете колони се заповъда, отъ 17³⁰ часа да предприематъ обща атака. Въ нея взеха участие и части отъ 156-а французска дивизия, срещу Кенали. За тази цел, дивизионниятъ командиръ нареди до своята артилерия, да съдействува на французските части. Около 18 часа, борбата придвижена отъ силна пехотна и артилерийска стрелба отъ двете страни, бѣ оживена. Особено силно чувствували действието на българските батареи (полска и гаубична), презъ деня, сръбскиятъ: 4-а полска батарея, резерва¹⁾ и веригите при минаване на реката.

До 24 часа, на лѣвия брѣгъ на Сакулева, бѣха минали 2 батальона. А лѣвия флангъ, на източния край на ст. Кенали, бѣ въ връзка съ французските предни части, на 50—200 м. отъ българските окопи.

Вечерът дивизията се намираше по лѣвия брѣгъ на Сакулева, до ст. Кенали.

Загуби: убити войника—4, ранени войника—20.

Изстреляни: пех. петрони — 850, картечни — 2.500; артилерийски снаряди — 2.020 — (полски гранати 575, шрапнели 526 гаубични гранати — 80, т. е. всичко — 1189).

* * *

За следниятъ день (5.X.) дивизионниятъ командиръ заповъда²⁾:

Атаката да продължи за овладяване позицията Кенали, а следъ като се заеме селото, успѣха да се разшири на изтокъ, за заемане позицията по лѣвия брѣгъ на Сакулева, откъдето съ флангова стрелба да облекчи Моравската дивизия.

Тежката артилерия да бие неприятелските батареи: около Кенали — 2; западно Кенали — 1 гауб. (2 ор.), източно Кенали — 1 полско и около Букри — 2 гаубични ордия.

Атаката да започне заедно съ тази на французите, чиято артилерия ще действува по западната част на Кенали.

Конната дивизия. Дивизията имаше изнесени напредъ офицерски разреди: № 1 — на пътя Рахманлий, Кенали; № 2 — на ст. Кенали и № 3 — въ Негочани.

За действията въ този денъ, дивизионниятъ командиръ бѣ наредилъ³⁾:

1-а конна бригада, по дадената й посока, да използува всѣки подходящъ моментъ и преследва противника въ посока

¹⁾ Батареята (4 а полска) имаше 1 щитъ пробитъ и контузени 2 войника.

²⁾ О. № 1733 23:30 часа, 4. X., Вардарската дивизия, съгласно О. № 2098, 21 ч. 51, 4. X. на I армия.

³⁾ О. № 1986, 4 часа, 4. X., кон. дивизия. (Съгласно О. № 2060 на I армия.

на Битоля и Логоварди, въ тѣсна връзка съ Вардарската дивизия въ дѣсно и съ французската войска — влѣво. Да изпрати 1 ескадронъ отъ 1-и к. полкъ на Вардарската дивизия, който въ 7 часа да бѫде при Букри.

2-а конна бригада, на 4. X., 5:30 часа, да настѫпи въ посока к. 735 — Рахманлий, като остава постоянно задъ резерва на Вардарската дивизия и не преминава оттъкъ Рахманлий.

* * *

Командуващиятъ I сръбска армия, въ донесението си (№ 2094, 20 часа, 4. X.) за извършената, въ сѫщия денъ, атака на „добре укрепената неприятелска позиция на линията Кенали, Гардилово, Сливица“ — бележи, че „до 18 ч подготвката не е била задоволителна, за да се предприеме пехотно-действие . . . общото впечатление е, че предъ насъ сѫ само отбранителни части . . . Утре борбата ще продължи“.

III. СРЪБСКА АРМИЯ СЪ МАЛКИ ГРУПИ ПРЕМИНА Р. ЧЕРНА

Понеже армията, съ преднитъ си части, бѣ наблизила р. Черна, още въ полунощъ, командуващиятъ бѣ заповѣдалъ¹⁾, сѫщата да се организира на згетата линия, като се постави и тежката артилерия да подготви по-нататъшното настѫпление.

За този денъ, първоначално той бѣ опредѣлилъ *задачи* на дивизията така:

Дринската дивизия ще атакува фронта Крапа, Скочивиръ (изкл.) а Дунавската — Скочивиръ (вкл.), Бродъ (изкл.).

При все това, всички опити да се прехвърлятъ по-значителни части на лѣвия брѣгъ на Черна, презъ деня не успѣха²⁾. Дунавската дивизия отчасти сполучи да доближи до бродовете³⁾.

Презъ деня всички движения въ българския тилъ се добре наблюдаваха.

Командуващиятъ армията считаше, че за успѣшната атака на новата българска позиция най-подходящъ се явява участъка при западния ржавъ. Тукъ най-добре могло да се осигури нападението съ артилерийска подкрепа. Едно нападение на източния ржавъ не могло да се организира бързо и съ достатъчно артилерия. Така, на Старковъ-зубъ (к. 1944) следъ 4-дневни усилия, едва могли да се поставятъ нѣколко тежки ордия. А подвоза на снаряди за тѣхъ струвалъ неимовѣрни усилия. Вследствие на това, той поиска: на I армия да се остави досегашния секторъ, като Дунавската дивизия, при съдействието на I армия, да атакува и завладѣе българ-

¹⁾ О. № 3006, 0 ч. 10 м., 4. окт. III армия.

²⁾ О. № 3063, 21 ч. 10 м., 4 окт. III армия.

³⁾ О. № 3053, 15 ч. 20 м., 4 окт. III армия.

ската позиция при западния ръжавът на Черна, както и фронта при издадената част на същата: Дринската дивизия първоначално да помогне на II армия въз заемането на Добро-поле и Ветерникъ, а после да атакува източния флангъ на противника, който държи линията Тепавци, Пологъ. При този случай, той искаше, снабдителния път на Дунавската дивизия да биде Острово, Горничево, Крушоградъ.

За следния ден, споредъ нова заповѣдъ¹⁾ отъ Върховното сръбско командуване, дѣсната колона²⁾ на Дринската дивизия, засилена съ частите отъ Шумадийската дивизия³⁾ трѣбаше да продължи настѫпленето къмъ Добро-поле, въ флангъ и тилъ на българите, за да облекчи II армия.

Съ останалите сили, армията трѣбаше да атакува фронта отъ Крапа до Рибникъ, и то:

Дринската дивизия, съ лѣвата колона -- да произведе главната атака, въ флангъ и тилъ на противника на фронта Крапа — потока Строшица, а съ останалите части — ще облекчи преминаването презъ Черна и атаката по фронта.

Дунавската дивизия да атакува на фронта Строшица, Рибникъ.

Размѣсването на войските и заемане новия фронтъ да се извѣрши най-късно презъ настѫпващата ноќь, а войските на Дунавската дивизия отъ лѣвото крило, следъ съмѣняването имъ съ тѣзи на I армия, да се изтеглятъ къмъ армейския резервъ (батальона сърби доброволци)

Дринската дивизия Възъ основа на получената запомѣти тежската вѣдъ, дивизионниятъ командиръ заповѣда⁴⁾:

Дѣсната колона⁵⁾ засилена съ 12-и п. полкъ, Дангиловата планинска батарея и французката планин. батарея, като се базира на Флока⁶⁾:

1) О. № 5888, 4. X. на Върх. сръб. команд. и О №3047, 21 ч., 4. X., на III армия.

2) Въ съставъ: 5 и п. полкъ, отъ 4-и п. полкъ — 1 батал., 7 и п. п., отъ 8-и п. полкъ — 1 батал.; 1 дангл. пл. възводъ, французката пл. батарея и 1 пол. батарея.

3) Къмъ колоната презъ ноќь се присъединиха отъ Шумадийската дивизия: 12-и п. полкъ съ 1 план, батарея, а 2 дълги 105 см. ордия ще се поставятъ на Каймакчаланъ за биене Добро-поле (О. № 3026 III армия и О. № 3066, 23 ч. 55 м. 4. X. III армия).

4) О. № 2877, 5 ч., 4. X. Дрин. дивизия.

5) Съставъ: 5 и п. п. 1 батал. (4 п. п.), 7 и п. п., 1 батал. (8-и п. п.), възв. данглисъ, франц. план. б-рея, 1 пол. батарея и 12 и п. п. съ 1 план, б-рея.

6) к. 1881.

Да извѣрши натискъ къмъ дѣсния флангъ на позицията Добро-поле и въ посока на Градешница и

Щомъ затвори посоката отъ Будимирци и Грунище, да изпрати части, въ достатъчна сила, на фронта срещу Крапа и по нататъкъ, до срѣдата между Крапа и Скочивиръ.

Лѣвата колона, изхождайки отъ линията Сиви-брѣгъ, Старковъ-зубъ да насочи, достатъчно силни части на дѣсния брѣгъ на Черна, на фронта отъ срѣдата между Крапа и Скочивиръ до Скочивиръ, изключено.

Задачата на изнесениетъ до Черна части ще биде:

Да послужатъ за упора на по-нататъшните действия.

Да намѣрятъ мостоветъ и попрѣчатъ на развалянето имъ и бродове и пр.

Командирътъ на артилерията да постави артилерията така, че да помогне пехотата въ борбата ѹ. Тежката артилерия да стреля по Добро-поле.

Дивизионниятъ резервъ да се утвѣрди на Каймакчаланъ (17-и п. полкъ и 2-а пион. рота).

Сѫщиятъ да поправи пътя Плоча, Кочобей¹⁾, Флока²⁾.

Изпълнявайки тази заповѣдъ, лѣвата колона, която бѣ изпратила 2 батальона отъ 4-и п. полкъ и 6 банжови ордия между Крапа и Скочивиръ донесе³⁾, че при Скочивиръ имало два моста, които тя не допустнала противника да ги разруши. По късно⁴⁾ патрули на дѣсната колона сѫ се натъкнали на слаби български части, по рида между Будимирци и Черна, а единъ възводъ се насочилъ къмъ Градешница (отъ 5-и п. полкъ).

Въ 9 ч. 30 м. дивизионниятъ командиръ заповѣда — дѣлгитъ ордия отъ Чеганъ (120 мм.) да премѣсти на Старковъ-гробъ, тѣзи отъ с. Юрки — Кюлбелери (120 мм. и 105 мм.), — на Кочобей, за да биятъ Добро-поле и тила.

Изобщо презъ този денъ, въ дивизионния участъкъ имаше само престрелка между предните части.

Дивизията, вечеръта, заемаше отрога 2 км. северно отъ Флока (к. 1881) и с. Петалино.

Противно на направеното съобщение по телефона, въ Щаба на III армия, че на 5. X. нѣма да има бой, по липса на муниции за артилерията, за следния денъ дивизионниятъ командиръ даде следните наредления⁵⁾:

Противникътъ се намира на Соколь, северно отъ Будимирци и на лѣвия брѣгъ на Черна. Дивизията ще атакува на фронта: потока Строшица — потока Рибникъ, като лѣвата

1) к. 2368.

2) к. 1881.

3) О. № 1280, 5th ч., 4. X. лѣва колона,

4) 19 часътъ и 15 мин.

5) О. № 2897, 23 ч. 4. X. Дрин. дивизия.

колона ще произведе главната атака във флангъ и тила на неприятеля, на фронта Крапа потока Строшница, а съ останалите сили ще облекчи преминаването през Черна, при следния планъ:

Дългата колона да се групира на линията к. 1881 — рида южно отъ Будимирци и изпрати силни разузнавателни отдельения напредъ. Преди мръкване на 5. X. да овладѣе Соколь.

Левата колона, въ нощта 4/5 и октомврий, да заеме фронта Крапа — устието на Строшница и се приготви за атака, която ще се произведе следъ завършване приготовленията.

Дивизионните резерви (17-и п. полкъ и 2-а пионерна рота) на поправка пътя при Кочобей.

Пътя за артилерия отъ Плоча за Кочобей (к. 2368) ще бъде готовъ на 5. X. сутринта и ще продължи за Флока (к. 1881). Въ същия ден една гаубица бъде изнесена, през Каймакчаланъ и Кочобей, на к. 1881.

Дунавската дивизия съ малки групи мина Черна при Добровени

За изпълнение поставената му задача — да атакува противника въ участъка Скочивиръ (вкл.) — Бродъ (изкл.), дивизионният командиръ бъде заповъданъ:¹⁾

Дългата колона²⁾ — да мине Черна въ участъка Скочивиръ (вкл.) устието на Рибникъ (изкл.) и атакува неприятелската позиция на Чуке.

Левата колона³⁾ — да мине Черна въ участъка устие Рибникъ (вкл.) — Бродъ (изкл.) и атакува противника на позицията по левия бръгъ на Черна.

Дивизионен резервъ⁴⁾ — да се събере при Совичъ.

Дивизионна артилерия⁵⁾ — презъ настъпващата нощ да се настани на позиция на дълния бръгъ на Совичката река, съ задача: да помага на минаването на пехотата презъ Черна, и най-силно да бие неприятелските части, поставени за непосредствена отбрана бродовете презъ Черна, а после мощно да помогне атаката на двете атакуващи колони, срещу позицията по левия бръгъ на Черна. Командирът на същата да

¹⁾ О. № 1089, 2 ч., 4. X.

²⁾ 8 и п. полкъ (2 батальона) 2/2-и батальонъ, Дунав, планин, дивизионъ (2 батареи). 1/2 Дунав, окопна батарея, 1 пион. рота — всичко 3 батальона, 12 картечници и 10 ордия.

³⁾ 9-и и 18-и п. полкове, 3-а планин. батарея, Вардар, планин, отд (2 срдца) взводъ отъ 4-а Морав, пл. батарея, 1/2 Дунав, окоп батарея, 2 пион. роти, или всичко 6 батальона, 24 картеч. и 10 ордия.

⁴⁾ 13 и 14-и п. полкове, всичко 5 батальона и 23 картечници.

⁵⁾ Дунав, пол. артилер. полкъ (4 батареи), 2-а Дунав, гаубична батарея — всичко 23 ордия.

влязе въ разбирането съ този на армейската артилерия за докарване и поставяне на тежката артилерия.

Командирът на атакуващите колони да взематъ мърки за намиране бродовете презъ Черна, за което да използватъ селяните; мостовете да не се рушатъ. Бродовете на Черна се намиратъ къмъ устието на Полошкия потокъ (Рибникъ), между Добровени и Сливница.

Подъ прикритие на мрака и на артилерията, предните пехотни части да се прехвърлятъ презъ нощта и деня на 4-и октомврий. За минаване на главните сили ще последва заповедъ.

Дивизионният инженеръ ще вземе мърки за поправка на мостовете презъ Черна и минаването по тяхъ.

Войниците да се снабдятъ съ ножици за тель и маски.

Дивизионни превързачни места въ: Крушоградъ, Сетина и М. Нидже.

Подвоза на муниции съ сръдства на муниципалната колона — до Крушоградъ.

Снабдяване съ храна — отъ дивиз. хран. място въ Горничево.

Снабдителни пътища: за дългата колона и резерва — Сетина—Совичъ; за левата и дивизионната артилерия — презъ Крушоградъ.

Дивизионният щабъ — западно с. Совичъ (рѣката). Наблюдало място — вис. северозападно Совичъ.

До 12 часътъ, опитите за приближаване до бродовете останаха безъ успехъ. Обаче, къмъ 13 часа започна преминаването¹⁾ презъ брода западно отъ Добровени. Половинъ часъ по късно, едно отдельение отъ 9-и п. полкъ (б. човѣка) бъде прехвърлено, подъ закрила на артилерията. Въ 14 часътъ, нейната стрелба бъде засилена и то по окопите по бръга срещу Добровени. Къмъ 15 ч. 30 м. минаха Черна пехотни части, по брода между Добровени и Сливница. Въ това време българската артилерия биеше сръбските батареи по рида, северозападно отъ Совичъ (отъ северозападъ на Добровени) както и бродовете и селото Добровени (откъмъ южно на Пологъ — 16 ч.)

Поради това, минаването бъде преустановено²⁾.

¹⁾ О. № 1098, 4. X. 16 ч. 30 м. Дунав, дивизия.

²⁾ Споредъ донесението на назначения офицеръ да разузнае проходимостта на Черна (О. № 1099, 17 ч. X. Дунав, дивизия): Черна е широка 30—50 м. дълбока 0,70—1 м. Тиха, Бръгове — низки, дистанции. Мостове: при Скочивиръ — дървенъ изгорълъ, останал скелета (подпоритъ); при Добровени — дълъгъ 50 м., 7 отвора, въ сръдата огънатъ. Проходимъ само за единични хора, следъ малка поправка; при Бродъ (два). Единиятъ дълъгъ 80 м. съ каменни подпори, но разрушенъ; вториятъ дълъгъ 100 м. дървенъ, новъ, но разрушени три отвора. По сведения отъ селяни, рѣката се гази на много места.

(Следва на страница 72)

Къмъ 18 ч. 25 м., дивизията получи предупреждение отъ III армия, че била дадена заповѣдъ за съкращение на армейския фронтъ, споредъ което, фронта на дивизията става отъ Рибникъ до Строшица, и че най-важниятъ путь за съобщение става този презъ Каймакчаланъ, който се поправялъ и по когото ще се изнесе артилерията на Старковъ-гробъ.

Но, въ щаба на дивизията се считаше и така се отговори, че дивизията ще бѫде осаждена на бездействие, поради междунотии въ артилерийското снабдяване (съ снаряди) и закъснение (съ нѣколко дни) по изкарване на ордията. Поради естеството на терена, ордията не биха могли да подмогнатъ борбата на пехотата. Все пакъ, последната достатъчно се ангажира (споредъ искането на командуващия армията) — да форсира преминаването на Черна. Обаче дадените презъ деня жертви били непотрѣбни и безцелни.

Предвидъ на това, дивизионниятъ командиръ заповѣда (19⁰³ ч.): 2-ра Дунавска бригада да изостави по-нататъшното маневриране на Черна, както и изнасянето къмъ нея на 9-и п. полкъ.

Досегашниятъ путь за подвозвъ, презъ Живойна, се оказа много дълъгъ и изложенъ при това село на българската артилерия; конскиятъ съставъ слабъ, и затова силно се чувствува липсата на снаряди.

Вечеръта, дивизията заемаше дѣсния брѣгъ на Черна между Скочивиръ и Добровени.

За следния денъ, дивизионниятъ командиръ заповѣда¹⁾: Фронта за атака е опредѣленъ отъ р. Строшица до Рибникъ.

Дѣсната колона: 8-и п. полкъ (2 батальона), Дунав. планин. дивизионъ (2—65 см. батареи), взводъ 4. Моравска, планин. батарея Данглисъ, 1 пион. рота — всичко 2 батальона, 8 картечници, 8 ордия — да заеме участъка отъ р. Строшица до Скочивиръ (изключ.) и се пригответи да премине презъ Черна. Връзка въ дѣсно и лѣво.

Лѣвата колона: 18-и п. полкъ, 2/2-и батальонъ, 3-а планин. батарея 65 см., Вардарски планин. дивизионъ (2 ордия дебанжови), 2 а пион. рота, всичко: 4 батальона, 16 картечници

Бродове имало; въ срѣдата между Бродъ и Добровени; на 80—100 м. надъ моста при Добровени; на 500 м. подъ сѫщото (на путь за Сливница); при Скочивиръ. Окопи: непрекъснатъ отъ Бродъ до Добровени — дѣлбокъ, съ телена мрежа предъ него, съ 3—4 реда колове. Отъ Добровени до Скочивиръ близу до брѣга — плитки окопи. По-насеверъ, окопи върху рида — за възводове и групи. А по сведения на единъ командиръ на рота отъ 8-и п. полкъ, моста на Черна, при устието на Строшица, не биль разрушенъ отъ бѣлгаритъ (О. № 1095, 12 ч. 14. X. Дунав. дивизия).

¹⁾ О. № 1105. 5 часа, 5 X. Дунав. дивизия, съгласно О. № 3047. 4 X. на III армия.

и 6 ордия — да разшири участъка въ дѣсно отъ Скочивиръ (вкл. в.), като съмъни частитъ на дѣсната колона.

Дивизионенъ резервъ — 9-и и 14-и п. полкове, Дунав. окопна батарея, всичко: 6 батальона, 23 картечници и 4 ордия — да се събере при Совичъ.

Дивизионна артилерия: Дунавски полски артилер. полкъ (4 батареи), 2-а Дунавска гауб. батарея, всичко 17 ордия — остава на позицията си.

Отъ тежката артилерия (армейска) да поиска, да й осигури, особена помощъ на дѣсната колона.

13-и п. полкъ — въ армейски резервъ — южно отъ седлото между Старковъ-гробъ и Джума (въ армейски резервъ ще дойде и батальона събири доброволци).

Смѣна — въ нощта 5/6-и октомврий.

Снабдяване съ снаряди: съ муниципалната колона за дѣсната колона до Стара Попадия, а за лѣвата колона и артилерията — до Крушоградъ.

Щабътъ на дивизията — западно на Совичъ.

Загуби: убити войници — 3, ранени войници — 14.

Изстреляни: патрони за пушка 21,500; картечни — 9000 и артилер. снаряди — 1613.

II СРѢБСКА АРМИЯ ПРОДѢЛЖИ НАТИСКА СИ ВЪ МЪГЛЕНСКО

Армейското командуване. Командуващиятъ армията, съ огледъ: на обкомандуване. становката при I и III армии; на задачата на засилена (съ 12-и п. полкъ и една план. батарея) дѣсна Дринска колона (да продѣлжи настѫпленietо къмъ Добро-поле, за да действува на дѣсния флангъ и тила на неприятеля, съ цѣль да облекчи II армия въ овладяването на линията: Козякъ, Ветреникъ, Добро-поле) и въ връзка съ заповѣдъта му отъ З. Х.¹⁾ заповѣда²⁾:

Командирътъ на Шумадийската дивизия веднага да групира главните сили на лѣвото си крило, за решителна атака на Добро поле и за която ще се съобщи, щомъ се усили дѣсната Дринска колона. На това крило, дивизията да има 4 батальона и опредѣленото по-рано число ордия (21). При нужда, може да привлече въ резервъ, задъ дѣсното си крилс, поставения му на разположение батальонъ (отъ 20 п. п. — 3 роти), отъ Тимошката дивизия.

Сѫщиятъ, щомъ дѣсната колона на Дринската дивизия излѣзе на нуждната висота, съ така засиленото си лѣво крило, да предприеме нападене въ тила на Добро-поле. По-късното си действие да съобразява съ действията на тази колона и въ тѣсна връзка съ сѫщата.

¹⁾ О. № 2592 З. Х., II армия.

²⁾ О. № 2528, 11 ѵ 30 м., 4. X. II. армия.

Дънното крило на Шумадийската дивизия срещу Ветренник и Голо-било¹⁾, както и Тимошката дивизия — да продължават изпълнението на мощната натиска надъ противника, отпреде имъ.

При това, командауващият армията бѣ уведоменъ, че 3-и срѣбъски полкъ (изъ 122-а франц. дивизия) засега още не може да му се изпрати.

Тимошката дивизия продължава огневия натисък.

Действията започнаха отъ 7 ч., подъ закрилата на артилерийски огнь. Разузнавателните части приближиха неприятелските закрития и хвърлиха въ тѣхъ бомби. Следъ това завърза се двустранна пушечна бомбова стрѣлба. Неприятелската артилерия отъ Преславъ биеше частите на лѣвата колона (9:15 ч. — 10:15 ч.).

Следъ като получи новата заповѣдь отъ армията²⁾, дивизионниятъ командиръ заповѣда³⁾:

Дивизията да натиска мощно неприятеля предъ себе си, като държи постояненъ допиръ и при отстѫжение на бѣлата, действията да се съобразятъ съ тѣзи на съседите.

Следъ пладне, неприятелската артилерия отъ Кожухъ и Тушинъ хвърли нѣколко снаряди по Трѣстенишкия ридъ.

Загуби — ?

Изстреляни — ?

Шумадийската дивизия се приготвя за атака на Пожарски ридъ.

Данглисовата батарея — подъ Ветренникъ застана 1 възводъ отъ 1-ва Данглисова батарея, изъ срещу Баховски ридъ. Из-влѣкоха се и поставиха на Пожарски ридъ 2 полски ордия отъ 5-а Тимошка батарея.

До пладне, двустранна артилерийска и слаба пушечна стрѣлба. Единъ патрулъ, насоченъ отъ позицията при Пожаръ, къмъ неприятелските окопи, залови два войника отъ 3/46-а дружина.

Следъ пладне, слаба пехотна, бомбова и периодична двустранна артилер стрѣлба.

¹⁾ Кукурузъ

²⁾ О. № 2528, 4. X. II армия.

³⁾ О. № 1934, 4. X. Тимошката дивизия.

⁴⁾ До тогава въ резервъ на лѣвата Тимош. колона, с.-и. отъ Севриянъ

За по-нататъшните действия дивизионниятъ командиръ отдаде заповѣдь¹⁾, споредъ която:

Дивизията ще съсрѣдоточи главните сили на лѣвия си флангъ, за решителна атака на Добро-поле. За началото на действията ще следва заповѣдь. За целта:

1. Командирътъ на лѣвия участъкъ, комуто се дава и единъ батальонъ отъ 10-и п. полкъ съ 4 картечници (отъ Бахово) и една полска батарея (отъ дѣсния участъкъ) да групира 19-и п. полкъ и дадения му батальонъ (отъ 10-и п. полкъ) на своето лѣво крило така, че утре сутринъта (5. X.) да почне атаката въ посока на Добро-поле²⁾, ако дотогава дѣсната Дринска колона излѣзе на потрѣбната висота. Целта на действието е: съ атака, най-напредъ, да заеме Шумовитата Чука, северно отъ Д. Пожаръ. После, да атакува Добро-поле, съобразявайки борбата споредъ напредването на дѣсната Дринска колона, като държи здрава врѣзка съ нея.

2. Командирътъ на артилерията, въ дивизията, въ споразумение съ командира на лѣвия участъкъ, днесъ и нощесъ да извѣрши групировката на артилерията, съ огледъ, че лѣвото дивизионно крило при атака на Добро-поле ще бѫде подпомогнато съ артилерийска стрѣлба отъ Каймакчаланъ и Нидже планина. Съ артилерийски огнь ще се бие отъ тѣзи висоти, най-напредъ, най-високия върхъ на Пожарски ридъ, така че тази точка да бѫде завзета най-напредъ.

По-нататъкъ и споредъ нуждата, командирътъ на лѣвия участъкъ ще се споразумѣва съ дѣсната Дринска колона. Въ всѣ случаи, атаката на Шумовитата-чука (северно отъ Пожаръ), и после въ посока на Добро-поле ще се предшествува съ най-силна артилерийска подготовка.

3. Командирътъ на двета участъка и по-нататъкъ ще продължаватъ натиска надъ противника на Голо-било (Кукурузъ) и на Ветренникъ, който ще бѫде мощнъ, щомъ почне атаката на лѣвото крило. Споредъ това, тѣ да съобразятъ борбата къмъ тѣзи висоти.

4. Командирътъ на дѣсния участъкъ веднага да даде полска батарея на лѣвия.

5. Командно и наблюдително място — при Биджо-махле.

Следъ това дивизионниятъ командиръ уведоми³⁾ команда на Дринската дивизия за предстоящето групирание на

¹⁾ О № 1891, 17 ч., 4. X., Шумад. дивизия, съгласно О. № 2528, 4. X., II армия.

²⁾ Споредъ това, на лѣвото крило на Шумадийската дивизия, презъ деня и нощта 4/5. X. ще се групиратъ: 4 батальона, 14 картечници, 8 полски, 4 Данглисови, 6 Дебанжпви ордия, 6 гаубици и 2 окопни ордия.

³⁾ О № 1891, 15.30 ч., 4 X., Шумадийската дивизия.

4 батальона, 14 картечници и 26 ордия на лъвото си крило и че утре (5. X.) сутринта ще се извърши подготовката за атака на Шумовитата-чука (северно от Пожаръ) и по-нататък в посока на Добро-поле, щомъ дъясната Дринска колона достигне на надлежната висота. Освенъ това — и че е наредилъ щото командирът на лъвия дивизионенъ участък да се свърже чрезъ телефонъ съ командира на дъясната Дринска колона, съ която той ще държи здрава връзка.

Накрай, дивизионниятъ командиръ искаше отъ Дринската дивизия да му се опредѣли: часътъ за атаката, кога и отъ коя линия ще започне тя, съ дъясната колона, въ посока на дъсния флангъ и тила на Добро-поле, за да съобрази своята атака къмъ тази точка (Добро-поле).

Въ донесението¹⁾ си, до командуващия II армия, дивизионниятъ командиръ отбелязваше своя планъ и преценките си така:

„Атаката на Добро-поле ще се предшествува отъ атака за заемането на трите Пожарски-чуки (Шумовита, Каменна и Най-високата) и на първата мъстна тераса (Гривница) между Катунецъ²⁾ и Добро-поле. Тъзи три чуки и Гривница сѫ солидно укрепени, засилени съ телена мрежа, нѣкожде въ по-вече редове и ходове за съобщение. Приближаването къмъ тѣхъ е изложено на артилерийски огънь изъ Ветреникъ, Крачица, Добро-поле и Соколь.

Самото Добро-поле, споредъ бѣгълците и пленниците е много добре укрепено и засилено съ нѣколко реда телена мрежа. Най-силно е укрепена страната, която води отъ Нидже и Соколь.

Посоките за атака на Добро-поле сѫ:

— Отъ Нидже и Соколь къмъ дъсния флангъ и тила на високата, но при много трудна връзка между нея и Соколь.

— Отъ Пожаръ, презъ Пожарски ридъ, къмъ челото на позицията.

— Отъ Катунецъ, по рида, който е въ връзка съ Добро-поле и води срещу фронта на неприятелската позиция.

Презъ времето, когато на една силна колона отъ Дринската дивизия ще легне тежестта на борбата за Добро-поле, която ще атакува дъсния му флангъ и тила, отъ страна на Шумадийската дивизия главната атака ще се произведе на Пожарски-ридъ. Друга успоредна атака — отъ Катунецъ къмъ Добро-поле . . .“

Загуби: ранени войника — 8.

Изстреляни патрони — 59500, картечни — 3000, ръчни бомби — 116; мини — 125; снаряди — 1716.

¹⁾ О. 1896, 4. X., Шумадийска дивизия.

²⁾ в) Голашъ.

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕТО НА XI ГЕРМАНО-БЪЛГАРСКА АРМИЯ

За засилване XI армия, главнокомандуващиятъ действуващата армия заповѣда (телеграма № 4339, 4. X., до I и II армии): 1/2-а бригада, заемаща участъкъ Дойранското езеро — Бѣласица, следъ като се смѣни отъ 1-а Македонска бригада, се дава въ разпореждането на командуващия тази армия. Превозването почна същия денъ (4. X.) по маршрутъ: ст. Дедели, Градско, Дрѣново (по нормалната и тѣлонопътна линия) следъ това Прилепъ, Битоля (шосе).

2/9-а отдѣлна п. бригада

Неприятелъ не прояви никаква дейност. Бригадата се уреждаше и укрепяваше.

3/6-а отдѣлна п. бригада

Въ 11 ч. единъ неприятелски батальонъ (въ предна охрана) се появи къмъ рѣчичката северно св. Петка въ движение по пътя Леринъ, Дол. Клещино, Битоля. Обстрелянъ отъ артилерията, той се прикри. Следъ пладне, противникътъ, развърнатъ, настъпи отъ линията Раково, гребена южно на Драгошъ. Къмъ 15 ч. и 30 м., неприятелски пехотенъ полкъ на влѣзе въ Долно Клещино. По-късно (17 ч.) се завърза пушечна престрелка между патрулите. Две батареи (южно на Драгошъ и западно Св. Петка) обстреляха лъвия флангъ на 51-и п. полкъ. Стрелбата стихна въ 18 часътъ.

Артилерията на бригадата подготви стрелба главно въ лъвия си участъкъ, за преграждане посоката Леринъ, Битоля, а именно: съ 4/12-а, 2/12-а полски и 3/3-а гаубична батареи.

1/6-а отдѣлна бригада подъ усилена непр. артилерийска стрелба

Охранявани отъ изпратени предъ позицията стражеви постове, частите разширяваха и подготвяха укрепяването. Още въ полунощъ, предъ срѣдния и лѣвъ участъци на 33-и п. полкъ французи³⁾ (1-и R. M. A. полкъ) направиха опитъ да се приближатъ, но открити отъ секретите съ пущеченъ и картеченъ огънь бѣха отблъснати.

Сутринта, неприятелски батареи (1—2 леки и 1 гаубична) на позиция между к. к. 619 и 589, както и други около св. Петка и Клабучища, започнаха (7 ч.) да биятъ силно участъка на 33-и п. полкъ, с. Меджетлий и резервите. Тѣхниятъ огънь се направляваше отъ самолети, които постоянно хвърчеха надъ позициите. Този непрекъснатъ огънь на нѣколко пъти

се обръщаше въ ураганенъ. Положението на Свищовци, поради липса на закрития бѣ много тежко. Обаче, бригадниятъ командиръ, като виждаше, че неприятелската пехота се окопава, безъ да дава признания за атака, заповѣда на командира на този полкъ, да остави въ сильно обстреляните участъци само дежурни отдѣления. Останалите да се оттеглятъ при поддръжките и встрици. По-късно (10 ч.) бѣ забелязано южно отъ Негочани да настъпватъ неприятелски вериги (4-и руски полкъ). Когато веригите достигнаха на 2 км. отъ Негочани, по тѣхъ откри огънь 1/8-а 10.5 см. баварска батарея (кап. Геманвизеръ). Въ кратко време тѣ бѣха разпръснати. Само частъ отъ тѣхъ стигна Негочани. Следъ това артилерийскиятъ огънь отслабна.

Полските батареи въ участъка бѣха подгответи за преградна стрелба така: южно и източно на Лажецъ — съ: 1/12-а, 2/12-а полски 3/3-а гаубична и 5/12-а, 6/12-а полски батареи; отъ шосето до южно Меджетлий — съ: 5/12-а, 6/12-а, 3/19-а, позиц. и 5/8-а полски и отъ Меджетлий до Кенали — съ 5/12-а, 6/12-а, 3/19-а.

Следъ пладне, неприятелскиятъ огънь бѣ възобновенъ пакъ по участъка Меджетлий, — Кенали и по батареите му. Ново настъпление бѣ забелязано (16 ч. 30 ч.) откъмъ Г. Каленикъ, предприето отъ 2-и Р. М. А. полкъ (156-а дивизия) съ два батальона въ първа линия — срещу лѣвия участъкъ, на 33-и п. полкъ. Тѣ бѣха бити отъ артилерийския взводъ въ Кенали (5/8-а батарея). Но слабо възпрепятствена, французската пехота достигна на 1200 крачки. Оттукъ вече тя бѣ посрещната съ силенъ пушеченъ и картеченъ огънь и веднага принудена да спре напредването.

Въ това време три неприятелски батареи, въ колона преминаха презъ Г. Каленикъ, Д. Клещино. После, по ордайно на тръсъ, 2 отъ тѣхъ вльзоха въ Клабучища. Друга тежка батарея се движеше отъ Леринъ за Д. Каленикъ (17 ч. 15 м.). Една отъ батареите, излѣзла вече на позиция, откри огънь (17 ч. 20 м.) по с. Лажецъ. Друга батарея, задъ гребена южно отъ Драгошъ, обстреля (17 ч. 50 м.) окопите и с. Лажецъ. Тя се издаде съ блѣсъците си. Презъ цѣлия денъ, 3/19-а батарея въ Меджетлий бѣ подложена на адски огънь, отъ 3 неприятелски батареи. Едно отъ ордията й бѣ улучено и силно повредено. Тя стреля по неприятелските вериги (18 ч. 15 м.) настъпващи въ зоната Кенали. 2^{1/2} км. източно отъ Негочани.

Надвечеръ, положението бѣ: силенъ неприятелски артилерийски огънь отъ тежки и полски ордия, по участъка Меджетлий, Кенали; 2 пехотни полка въ нападение срещу фронта Негочани, ж.-п. линия. Веригите му на линията на р. Ракова и южно. Срещу 15-и п. полкъ — спокойно. Дейностъ на патрули и на разезди къмъ св. Петка. На мръкване, огънътъ стихна.

4-и руски полкъ, преминавайки презъ селото, изнесе веригите си северно отъ сѫщото.

По-късно (21 ч.), единъ неприятелски батальонъ настъпи отъ дветѣ страни на шосето за Битоля, срещу дѣсния флангъ на 33-и п. полкъ. Посрещнатъ съ пех. огънь, той се оттегли въ Негочани. Презъ нощта пушечна стрелба и укрепяване.

Впечатлението на бригадниятъ командиръ отъ днешния бой е, че българската полска артилерия не е въ състояние да се бори съ по-многобройната на неприятеля и че тежките германски батареи (групи А.В.) сѫ много назадъ и недостатъчни. Всичко това се отразявало на морзла на бойците. Поради това, той още единъ пътъ поиска отъ командуващия XI армия, да се засили участъка съ още тежка и далекобойна артилерия.

8-а ПЕХ. дивизия противодействува съ артил. огънь.

Дивизионното командуване разпореди да се контрапаткуватъ сърби-тъ минали Черна.

Дивизионниятъ командиръ, въ изпълнение заповѣдта на армейското командуване, заповѣда: 18-и артилерийски полкъ да изпрати 2 ордия въ Прилепъ за противовъздушна защита. Освенъ това: 3/8-а бригада да контрапаткува преминалата презъ р. Черна неприятелска рота и се поставяте постове, както и секрети съ картечници, за да биятъ подстѫпите къмъ рѣката. Той нареди (о № 393, 4. X.) въ селата, които попадатъ въ обсега на неприятелския артилерийски огънь и сѫ струпани войски, за да не търпятъ голѣми загуби — да се построятъ окопи за прикритие (отначало леки, противъ дѣждъ). Щомъ има материалъ да се направятъ скривалища противъ артилерийски огънь. Всъко движение да остава нощемъ.

Неговите сведения за положението (16 ч.) сѫ: при 2/8-а бригада — рѣдка артилерийска стрелба. Противникътъ приближилъ до 600 м. предъ телените мрежи (23-и п. полкъ). Отдѣлни неприятелски войници дошли до гара Кенали; при 1/8-а бригада — една неприятелска планинска батарея заема позиция източно на Добровени; при 3/8-а бригада противникътъ се окопава на 200-300 кр. отъ р. Черна, срещу Скочи-виръ и по склоновете на западъ. Следъ пладне, силенъ артилерийски огънь по 1/6-а бригада и дѣсния флангъ на 2/8-а бригада. На това място, въ участъка срещу Меджетли, Кенали, противникътъ е съсрѣдоточилъ значителенъ брой пехота и артилерия.

**2/8-а пех. бригада
води артилер.
борба.** Презъ деня, силенъ артилерийски огънь по позицията на бригадата. Срещу 2/23-а дружина настъпиха рѣдки враги, които бѣха поражавани отъ артилерията Тѣ залегнаха на 1500 кр. предъ позицията.

Бригадната артилерия — съ 1/8-а, 2/8-а и 5/8-а батареи) биеше неприятелския дѣсенъ участъкъ. Освенъ това германските батареи; № 110 отъ Гор. Егри — стреля по неприятел: скитъ пехотни части къмъ к. 619, а 15 см. батарея № 219 отъ Букри — по батареи въ долината на Сакулева. Съ своя огънь взеха участие и 3/8-а и 4/8-а батареи — по неприятелската пехота предъ бригадния участъкъ.

Споредъ наблюденията на командира на 8-и артилерийски полкъ — неприятелът е изкаралъ много батареи, които действували по батарейните позиции и окопи въ участъка Кенали, Маджетлий, Лажецъ. Тамъ, той е настъпвалъ на широкъ фронтъ, въ нѣколко линии и непрекъснато се е приближавалъ. Чувствувало се неудобство отъ неподчиняването близавалъ. Чувствувало се неудобство отъ неподчиняването на тежките германски батареи. Привечеръ, три неприятелски батареи, съ усилена стрелба запалили с. Меджетлий.

Загуби:

23-и п. полкъ убити войници — 2, ранени войници — 12, изчезнали войници — 18.

12-и п. полкъ — ?

8-и артилерийски полкъ — нѣма.

Изстреляни:

23-и п. полкъ — ?

12-и п. полкъ — ?

8-и артилерийски полкъ — снаряди — 1545 (1/8-а — 224 2/8-а — 375, 3/8-а — 227, 4/8-а — 253 и 5/8-а — 466).

**1/8-а пех. бригада
води артилер.
борба.** Презъ изтеклата нощъ, неприятелски групи съ една картечница се бѣха окопали предъ 2/10 дружина по дѣсния брѣгъ на Черна. Следъ разсызване започна артилерийски и пехотенъ огънь отъ дветѣ страни. Засегнато бѣ силно с. Бродъ и уврага източно. До пладне, посегнато бѣ огънть срещу 30-и п. полкъ (дѣсния флангъ). Оживенъ бѣ огънть срещу 30-и п. полкъ (дѣсния флангъ). Тукъ сърбите се намираха на 500-600 крачки северно отъ с. Бачъ.

Срещу лѣвия флангъ на полка, съ една рота въ рѣдка верига, сърбите заемаха самия дѣсенъ брѣгъ, кѫдето 5/18-а батарея не имъ позволяваще да напреднатъ. По наизтокъ, предъ 10-и п. полкъ, противникътъ бавно се прецеждаше къмъ моста на Добривени, който поради близъкъ неприятелски пехотенъ огънь не можа да бѫде доразрушенъ отъ 2/10-а батарея и 1/8-а пионерна рота. За неговото, обаче, наблюдение дружина и 1/8-а пионерна рота. За неговото, обаче, наблюдение бѣ поставена отъ този полкъ една картечница. Освенъ

това, моста се охраняваше съ силни патрули и секрети отъ 7/10-а рота.

Презъ нощта (22 ч.) секретите забелязали, че сърбите на групи минавали по моста, и следъ кратка престрелка отстъпвали. Ето защо дружинните командиръ (2/10-а) заповѣда на командира 7/10-а рота да провѣри това и въ положителенъ случай да ги прогнши. За целта той го подкрепи съ единъ взводъ отъ 5/10-а рота. Отъ извършеното разузнаване се установи, че една срѣбска рота минала не само по моста, но и презъ самата рѣка. Обаче, ротниятъ командиръ не се решилъ да контратакува. Опитът и на дружинния командиръ (2/10-а дружина) да стори това не успѣ. Войниците отказали.

За успѣшно биене подстѫпите около Сливица, бригадните командиръ поиска (отъ дивизията) поне единъ взводъ, отъ 2/6-а или 7/6-а батареи, да се постави така, че да бие вдлъжъ долината при това село.

Артилерията на бригадата. Сутринта, 12 см. гауб. взводъ се окопа и бѣ готовъ за стрелба. 2/18-а батарея, която биеше настъпващи неприятелски пехотни части, бѣ взета подъ огънь отъ една полска батарея, северозападно отъ Живойна, която не можа да я засегне. Тя ѝ отговори и съ нѣколко урагани я замълча. По неприятелските окопи въ бригадния участъкъ стреляха 6/8 а, 5/18-а батареи. 6/18 а би неприятелска батарея, северно отъ с. Кремианъ. Поради повреждания отъ стрелбата, 6/18-а батаренъ за известно време остана безъ ордия. Следъ пладне, 2/18-а бѣ отново обсипана съ снаряди отъ същата полска батарея, която засегна наблюдателното място и предниците, на които причиниха загуби. 12 см. гаубиченъ взводъ стреля (16 ч.) по моста на Добривени.

Отъ бригадния резервъ, 3/10-а дружина се премѣсти въ Тепавци. Вследствие нареддане отъ дивизионния командиръ — бригадните заповѣда: да се охраняватъ рѣката и височините по лѣвия брѣгъ на Черна; предъ бойните участъци да се изпращатъ картечници, патрули и секрети; да не се допушта неприятеля да мине Черна, и въ противенъ случай да се контратакува. Заетата позиция е главна и трѣбва упорито да се брани. Артилерията да бие моста при Добривени и не позволи минаването му (23:30 ч.). Вечерътъ, въ 7/10-а рота се появи брожение. Затова командирътъ на 2/30-а дружина заповѣда, дружината да се изолира отъ Родопци. Отъ този полкъ (6/10-а рота) 10 войника, поради силенъ огънь, напуснали позицията, но били повѣрнати отъ подофицеръ отъ 30-и п. полкъ.

Загуби: 30-и п. полкъ убити войници — 2; ранени офицери — 1, войници — 19.

10 и п. полкъ убити войници — 4, ранени войници — 14;

18-и артилер. полкъ убити войници — 2, кои са убити — 3, ранени — 2.

Изстреляни: 30-и п. полкъ патрони — 16100, карт. — 5000, 10 и п. полкъ патрони — 4200, карт. — 1800, бомби — 5, 18-и артилер. п. — 589 (2/18-о отдѣл.: 2/18-а бат. — 140, 5/18-а бат. — 122, 6/18-а бат. — 85, 6/8-а батарея — 185 и 12 см. гауб. възводъ — 57)

3/8-а пехотна бригада. Презъ цѣлия денъ, противникътъ се окопаваше на дѣсния брѣгъ на Черна (200—300 м. южно). Сѫщото се вършеше и въ бригадата. 3/21-а дружина, която бѣ на позиция 1 км. западно отъ Крапа, засе участъка отъ това село до Ивенъ включително (лѣвъ на 56-и п. полкъ), а 3/43-а дружина (въ 19 ч. и въ 13 ч.) — участъкътъ на 2/56-а дружина — т. е. срѣдниятъ на 56-и п. полкъ (съ 11/43-а и 12/43-а роги) и на 3/21-а дружина (съ 9/43-а и 10/43-а роти) югозападно и източно отъ Крапа. За връзка между 3/56-а дружина (дѣсень на 56-и п. полкъ) и 3/43-а дружина (срѣденъ на 56-и п. полкъ) се постави 1/56-а рота, която бѣ въ връзка съ 10/56-а рота въ дѣсно и съ 11/43-а рота влѣво. 2/56-а дружина застана въ резервъ на 3/43-а дружина и нощемъ работѣше по укрепяването.

За охрана на Черна, всѣка рота отъ бойната част на 3/56-а и 3/43-а дружини назначи по единъ възводъ въ стражово охранение.

Артилерията на бригадата се уреждаше презъ цѣлия денъ. Групите проявиха слаба огнева дейност. Така, сутринта, дѣсната група (1/6-а отд.) стреля по 'план. артилер. възводъ (съ 7/6-а батарея (8:30 ч.). Отговориха неприятелски батареи, като засенха пжтя за с. Тевавци. Лѣвата група (8/6-а батарея) — по пехотни части южно отъ Добровени, на разстояние 6-7 км. Неприятелските батареи — северно Совичъ бѣха вънъ отъ обсега. Следъ пладне — слаба огнева дейност.

Загуби. 55-и п. полкъ — нѣма.

56-и п. полкъ — ?

Артилерията — нѣма

Изстреляни: 55-и п. полкъ патрони — 2400.

56-и п. полкъ — ?

Артилерията: снаряди — 557 (2/6-а — 80, 7/6-а — 83, 1/6-а — 237, 8/6-а — 153, 3/2-а гауб. — 4, 5/2-а гауб. — 0, австр. — 0).

3 а п. дивизия

Дивизионното командуване. Проди пристигането въ дивизионния секторъ и на последната дружина отъ 49 и п. полкъ, дивизионниятъ командиръ заповѣда на команда на 2/3-а бригада — дружините отъ 24 и п. полкъ (1/24-а, 3/24-а), на 5 октомври 4 ч., да заминатъ: 1/24-а — къмъ 32-и п. полкъ (южно на Пуловецъ) и 3/24-а — при полка си на Преславъ.

Освенъ това, сѫщиятъ съ 2/49-а дружина да заеме позицията по Змеица, до пжтеката к. 925, Търнава. Първона-

чално, 1/24-а дружина да се притегли къмъ Търнава (въ 1/3-а бригада), сѫщо и ротите отъ 46-и п. полкъ. Следъ уреждането си при Градешница, ротите отъ 46-и п. полкъ да се присъединятъ къмъ полка си на Добро-поле.

Мориховско)

1/3-а п. бригада се урежда на Ерове- Сведенията, които имаше бригадниятъ командиръ на 3 срещу 4 октомври за тъ и Търнава. положението на частите си, бѣха:

На в. Р. и Острата висота, югоизточно отъ нея — 4/21-а дружина. Между последната висота до втория притокъ на р. Бѣла вода, северозападно отъ Будимирци — три сборни роти отъ 43 и п. полкъ съ 2 картечници (полковникъ Брайковъ — 600 пушки). Огъ Каменистата чука до Търнава включ. — 1/24-а дружина (800 пушки). 2/29-а дружина, съ три роти — задъ лѣвия флангъ на 43 и п. полкъ и съ една рота къмъ 1/24-а дружина. 10/16-а батарея — на позиция североизточно отъ в. Р. Възводътъ отъ 5/3-а план. батарея — на Търнава. 4/2-а план. батарея — по възводно върху високата югоизточно отъ в. Р. и Каменистата чука, западно отъ Търнава.

Получилъ въ полунощъ заповѣдта на 3-а дивизия, за влизане въ негово подчинение на 4/21-а дружина и за отбрана на позицията отъ в. Р до Търнава, бригадниятъ командиръ полковникъ Богдановъ Ст. даде заповѣдъ (о. № 57, 1 ч. 4. Х., с. Будимирци) за заемането ѝ още сѫщата нощ (на 3/4-и), а именно:

Дѣсень участъкъ — полковникъ Джеровъ — съ 4/21-а дружина и 3/12-а полска батарея (въ очакване) — отъ р. Черна, в. Р. до пжтя Будимирци — Старовина включително.

Срѣденъ участъкъ — полковникъ Брайковъ — съ частите отъ 43-и, 58-и и 46-и п. полкове и 4/2-а план. батарея, (4 орд.) — отъ пжтя Будимирци — Старовина до притока на Бѣла вода, който изтича отъ в. Соколь.

Лѣвъ участъкъ — подполковникъ Йонковъ — съ 1/24-а дружина и планинската батрея (5/3 — очаква се) отъ горния притокъ на Бѣла-вода до в. Търнава включително.

Остатъците отъ 11-и п. полкъ — полковникъ Христовъ — да се събератъ и застанатъ задъ дѣсния флангъ на срѣдния участъкъ, въ бригаденъ резервъ. Тамъ и 2/8-а пионерна рота.

Командно място — дѣсниятъ флангъ на срѣдния участъкъ.

* * *

Изпълнението на тази заповѣдъ завърши до 12 ч. Останатъците отъ 4/11-а дружина и сборните роти на 43-и, 58-и п. полкове, до 1 ч., заема Голата висока. 1/24-а дружина, съ при-

стигналите 2 планин. ордия, зае опредѣлението и лѣви участъкъ (9 ч.), като изпрати патрули и засади напредъ.

Полковникъ Брайковъ събра три роти отъ остатъците на 43-и, 46-и и 58-и п. полкове и зае срѣдния участъкъ.

11-и п. полкъ — събра своите остатъци до пладне.

Бригадниятъ командиръ, още сутринта, съ щаба си замина за Грунище. Отъ огледа на мѣстността, той се убеди, че по нея има доста естествени упорни точки за отбрана. Тукъ, за укрепяването, той се осведоми отъ командира на 21-и п. полкъ. То бѣ напреднало, но незавършено. Окопите нѣ-маха нужната дълбочина, а заслоните и телената мрежа — недовършени. Той нареди за укрепяването и на високата на югоизтокъ — надъ с. Будимирци и за изпращане напредъ къмъ Грунище на предни части, които да прѣчатъ на противника при минаването на р. Бѣла-вода. За укрепяването имаше схема, из pratена отъ щаба на 3-а дивизия.

До пладне (11 ч.), събрите се спуснаха по гребените откъмъ Нидже-планина и наблизиха Голата-висота. Тѣхните малки вериги доближиха 4/11-а дружина, и ротите отъ 58-и и 43-и п. полкове заемащи сѫщата висота, чийто духъ бѣ много падналъ. Съ огънь, обаче, тѣ спрѣха настѫпващите.

Лѣвиятъ участъкъ (1/24-а дружина), въ това време обаче, бѣ получилъ заповѣдь и отъ командира на 2/3-а бригада, че влиза въ негово подчинение. За това, бригадниятъ командиръ поискава да му се посочи границата съ тази бригада.

Но противникътъ бѣ изкаралъ около Колиби-Петалино нѣколко план. ордия и съ рѣдъкъ огънь стреляше по с. Будимирци и наоколо.

А понеже, 4/11-а дружина не бѣ получила заповѣдта да се прибере къмъ полка си, тя остана презъ цѣлия денъ на Голата-висота и съ това бѣ спечелено време за уреждане новата позиция. Вечеръта, бригадниятъ командиръ заповѣда дружината да се прибере къмъ полка си.

Той бѣ уведоменъ за пристигането въ с. Маково на 6 роти отъ 21-и п. полкъ въ негово подчинение и за придаването (отъ 7. X.) на 220-о германско картечно отдѣление.

Загуби — нѣма.

Изстреляни — ?

(Мъгленско)

Дъсенъ участъкъ До пладне, предъ 46-и п. полкъ — спокойно. Следъ пладне, рѣдка неприятелска артилерийска стрелба по Пожарски-ридъ.

При 29-и п. полкъ — силенъ артилерийски огънь (отъ 8:30 ч.), по центъра на позицията (Баховски-ридъ). Следъ това (11 ч.) силенъ пушеченъ огънь. Слаби пехотни отдѣления

опитаха да приближатъ къмъ Димова- поляна, но бѣха спрѣни съ пехотенъ огънь и съ стрелба отъ 3/13-а план. батарея. Следъ пладне — рѣдка артилерийска, пушечна и минна стрелба отъ противника.

Отъ неприятелските батареи се проявиха гаубичната откъмъ Струпино; друга отъ могилките западно отъ Пребедище, и трета — отъ с. Бахово.

Презъ изтеклата ноќь и презъ деня, станаха следните размѣствания на частите:

Отъ 29 п. полкъ — 2/29 а дружина (смѣнена отъ позицията си на Петерникъ отъ 2-а и 13-а роти), замина за да замени участъка между в. Р. и с. Търнава. На Димова- поляна останаха 5 роти; на Баховски-ридъ — 3 роти и на Петерникъ — 2 роти. Полкови резерви — нѣма.

Артилерията: 10/16-а батарея замина къмъ в. Р. Нейната позиция (на 2-и взводъ) зае единъ взводъ (1-и) отъ 3/6-а батарея. 12/16-а батарея се премѣсти на в. югозападно отъ тригонометричната точка на Добро-поле. Единъ планински взводъ (отъ 5/3-а пл. батарея) се постави на Змеица (на дѣсния флангъ на 8/49-а рота), а другъ план. взводъ (3/1-а план. батарея) — на Търнава (при 1/24-а дружина).

На бригадата временно се даде (отъ дивизията) 3/24 а дружина, отиваща на к. 1058 съ огледъ да биде освободена щомъ пристигне 2/49-а дружина, която ще укрепява Змеица — Търнава.

Загуби: 46-и п. полкъ — нѣма.

29 и п. полкъ убити войници — 1, ранени войници — 3.

Артилерията — нѣма

Изстреляни: 46-и п. полкъ — нѣма,
29 и п. полкъ патрони — 11,000, бомби — 31, мини — 17.

Артилерията снаряди — 358.

Срѣденъ участъкъ Презъ изтеклата ноќь, при Кукурузъ 3/3-а п. бригада. — Димова- поляна — пушченъ и миноогънь, отъ дветѣ страни.

Предъ пладне, неприятелската артилерия слабо биеше тила на сѫщия участъкъ. При Ковиль и Бююкъ-ташъ — миленъ и бомбовъ огънь отъ срѣбска страна. На Преслагъ — артилерийски огънь (7:30—8:30 ч.), както и по окопите предъ с. Сборско и в. Борисъ.

Артилерията на бригадата съ огънь спре и разпрѣсна движещи се пехотни групи.

Следъ пладне (16—18:30 ч.) — силна неприятелска артилерийска стрелба на в. Борисъ и с. Сборско. Следъ това (21:20 ч.) силна пушечна стрелба отъ противника по селото.

Отговорено бъ съ енергичанъ пехотенъ и артилерийски огънъ.
3/24-а дружина замина къмъ 2/3-а бригада.

Загуби: 32-и п. полкъ убити войници — 1, ранени войници — 3.

24-и п. полкъ убити войници — 1, ранени войници — 11.

Артилерията: ранени войници — 1.

Лъвъ участъкъ: 45-и Презъ деня — неприятелски артилерийски огънъ по Тимовъ-връхъ, (полк. Торомановъ). с. Тушинъ, в. Нжте. Изобщо слаба двустранна огнева дейност. Поради гъстата мъгла, наблюдението много затруднено. Изселването на населението отъ с. Нжте, къмъ собствения тилъ, продължава.

Загуби: 45-и п. полкъ — нѣма.

58-и п. полкъ ранени войници — 5.

Артилерията: ранени войници — 1.

Изстреляни: 45-и п. полкъ патрони — 700, бомби — 4.

58-и п. полкъ патрони — 1,800, бомби — 4.

Артилерията снаряди — ?

5. ОКТОМВРИЙ

ФРЕНСКО-РУСКАТА АРМИЯ (П. Е. О.) СЕ ПОДГОТВЯ ЗА АТАКА ВЪ БИТОЛСКАТА РАВНИНА

Тежките батареи започнаха да се установяватъ на позиции въ равнината. Тамъ, 156-а и френско руската дивизии се затвърдяваха на достигнатите място. По-назападъ, дивизията Сикръ, изъ източните склонове на Баба-пл., стигна потока северно отъ Градешница и с. Кишево А на самия вододелъ на планината, 235-и п. полкъ (отъ 113-а французка бригада) зае граничния върхъ западно отъ Раково (к. 1906), като прънди българите да се оттеглятъ на северъ, на повече отъ 2 км. Още по-назападъ, отрядът Salle изъ западния склонъ на Баба-пл. стигна Попли и тласна челните си части къмъ манастира при Ръмби и с. Германъ. Отъ общия армейски резервъ: дивизията Жеромъ се изнесе въ Сакулево. Вториятъ полкъ отъ 21-а колониална бригада (билъ на 4.X. въ Баница) стигна въ Леринъ. Същиятъ тръбваше да пристигне къмъ Сакулево най-късно до 9.X. и влѣзе въ състава на бригадата (21-а колон. бригада).

Поради разкриването на лъвия флангъ на армията, вследствие напредването на отряда Salle, генералъ Кордоние изпрати въ областта на Бикища 4-и шасьорски афр. полкъ. Нему той възложи задачата да очисти мястността чакъ до линията Мала Преспа—Божиградъ. 1-и шасьорски афр. полкъ, задържанъ по-рано въ околностите на Костуръ, тръбваше да

заеме този градъ на 6.X. Албанцитъ на Есадъ паша се присъединика къмъ полка въ Екши-су.

И като счете, че по този начинъ лъвиятъ флангъ на А.Ф.О. за достатъчно прикритъ, съ присъствието между Мала Преспа и Костуръ на 4 фр. ескадрон и 650 албанци, генералъ Сарай заповѣда териториалниятъ батальонъ да се оттегли (на 6.X.) отъ Влахоклисура и отъ Кожани.

Презъ деня, част отъ артилерията въ армията и тази на Вардарската дивизия биха селата Кенали и Меджетлий.

СРЪБСКОТО ВЪРХОВНО КОМАНДУВАНЕ

Върховното сръбско командуване, предвидъ заповѣданата отъ генералъ Сарай атака (за 6.X.) нареди¹⁾: утре, 6 октомврий, армиите да продължатъ най-enerгично атаките си и преследването на противника. Смѣната на войските отъ лъвото крило на I армия (споредъ № 5940 отъ днесъ) се отлага.

I. СРЪБСКА АРМИЯ ПРОДЪЛЖИ МИНАВАНЕТО НА ЧЕРНА Р. САКУЛЕВА И АТАКУВА КЪМЪ КЕНАЛИ

За граница между армията (лъвиятъ флангъ) и французската армия бъ опредѣлена²⁾ линия: пътътъ Рахманлий, Букри и по р. Черна, като пътъ оставаше за французите, а смѣната на частите (между пътъ и ж.п. линия) да стане на 6.X. до 24 часа.

Моравската дивизия съ значителни сили мина Черна между Добровени и Бродъ

Още презъ изтеклата ноќ (21⁵⁰ ч., 4.X.) 3/2-и и 2/1-и батальони бъха усъдили да прехвърлятъ презъ Черна отъ всѣка рота по три взвода, които бъха се затвърдили на лъвия бръгъ. До зори, минаха 6 роти отъ дѣсната колона, въ пространството отъ Добровенския мостъ до източно отъ Бродъ (храсталацитъ), окопани на 200 метра отъ българските окопи. Лъвата колона обаче, поради силна флангова пехотна и артилерийска стрелба, не може да мине рѣката. Българската пехота и артилерия цѣля дънъ биеше пространството между Бродъ и Бачъ. На колоните се дадоха по 3 окопни ордия.

Вардарската дивизия мина р. Сакулева и атакува къмъ Кенали

Презъ ноќта (4/5-и) бъха минали на лъвия бръгъ на Сакулево отъ дѣсно-фланговиятъ 21-и п. полкъ — единъ батальонъ, а отъ лъвия 22-и п. полкъ — 5 роти съ картечници. Тѣ бъха доближили на 800 м. отъ българската позиция и се окопаваха, на

¹⁾ О. № 5974, 21 ч. 5.X. Върховно сръбско командуване.

²⁾ О. № 5940 Върх. сръбско командуване.

мирайки, се чрезъ патрули, във връзка във дълно съ 16-и п. полкъ Рано сутринта, дивизионният командир нареди¹⁾ до колоните, да предприематъ енергична борба за овладяване на неприятелската позиция. Въ тази борба артилерията, чрезъ силна бомбардировка, съдействуваща на пехотата, но дивизионният командир следейки боя и влъво при француузите, които напираха при Лажецъ, се страхуваше, че последните първи щъли да влъзатъ във Битоля, което не било желателно. Затова настоя²⁾, следъ силна артилерийска подготовка да се извърши атаката.

Едва надвечеръ, заповеданата бомбардировка се извърши (19 до 20 30 ч.) Веригите на левата колона се вдигнаха и успяха да се приближатъ на 200—300 м. до българския окопи³⁾.

Загуби: убити офицери — 1, войници — 4; ранени оф. — 2, войн — 44.
Изстреляни: пех — 15.000, картеч — 7950, артилер. снаряди — 4989.

III. СРЪБСКА АРМИЯ

Командуващият армията получи заповедъ отъ Върховното командуване тежката артилерия, която не ще може да се развърне на фронта му, да се развърне във участъка на I армия. Отъ изнесените тежки батареи имаше на позиция: 2 ордия (10.5-с.) на Каймакчаланъ; една група (2 батареи 12 см. дълги) — на Старковъ-гробъ съ задача: — борба съ неприятелската артилерия. Нареждаше се да се даде помощ във хора и коне за изнасяне и на останалата артилерия.

Дринската дивизия изнася артилерията си. Презъ деня, артилерията на дивизията се изнасяше на нови позиции, а разузнавателни отделения надвечеръ излъзоха по рида, който се спушта отъ Соколь въ долината на Бѣла-вода и на линията южно отъ Будимирци, където имаше незначителни стълкновения⁴⁾.

Насреща, българите заемаха Добро-поле, к. 909, к. 953, (Лешница), Грунище и левия бръгъ на Черна (Крапа—Строшница)

Дунавската дивизия се измъсти до Строшница. Презъ изтеклата нощ (4/5-и) отъ лението на левия бръгъ на Черна, точно отъ Добровени, застрашено отъ силната пушечна и картечна стрелба се оттегли на дълния бръгъ, обаче останалите два взвода при

¹⁾ О № 1763, 6 ч. 40 м. 5. X, Вардарска дивизия.

²⁾ О № 1739, 11 ч., 5. X. Вардарска дивизия. ³⁾ О № 542, 20 ч 30 м., 5. X., левата колона, Вардарска дивизия. Артилерията на дивизията имаше 7 гаубици и две 105 см. дълги германски ордия.

⁴⁾ О № 1055, 11 ч., 5. X. к-ръ дивиз. артилерия и О № 2935, 19 ч. 40 м., 5. X., Дрин, дивизия.

моста Добровени и във водът западно отъ същия (предъ брода) останаха на мястата си. Денът, до пладне, мина въ двустранна артилерийска стрелба, при което българската артилерия би-предимно минаваше по брода при Добровени. Единъ бата-льонъ отъ 8-и п. полкъ съ една планинска батарея зае участъка Строшница, Скочивиръ. Следъ пладне — затишие.

Загуби: убити войници — 1, ранени офиц. — 1, в. — 5.

Изстреляни: патрони пушеч. — 6220, карт. — 2150, арт. сна-яди — 878,

II. СРЪБСКА АРМИЯ

Армейското командуване По нареждане отъ командуващия армията, презъ деня, армейската ескадрила хвърли бомби: надъ Добро-поле (12 отъ по 120 кгр. и 2 отъ по 90 кгр.), и надъ Кожухъ (5 отъ по 90 кгр.).

Д отъ страна на противника, единъ неприятелски самолетъ пристреляваше (отъ 11 ч.) своята артилерия по бата-реите при Пребедище

Тимошката дивизия. Отъ предприетото презъ изтеклата нощ — на 4-исрещу 5-и Х. (отъ 21 ч. на 4-и) смъло нападение съ пехотата на левата колона и подкрепено съ артилерийски огънь (при което пехотното приближаване се бѣ извършило още презъ деня), за да се събера сведения за противника, се установи, че промъна у про-тивниковото разположение нѣма.

Предъ пладне, патрули и малки части отъ дълното крило произведоха бойно разузнаване, при помощта на артилерията, която стреляше на прекъсвате противъ Тушинъ и българските позиции срещу Тръстенишкия ридъ. На левото крило — никакви действия.

Отъ плененъ български войникъ (изъ 3/24-а дружина) на 3 октомврий, узнато, че 24-и български полкъ съ 3 дружини заема позиция отъ р. Порой до с. Сборско. Една дружина била на Каймакчаланъ. Западно отъ този полкъ е 32 и или 29-и полкъ, а на Кожухъ — 45-и п. полкъ.

Следъ пладне — затишие. Между 16 и 17.30 ч, неприятелска артилерия отъ Преславъ и Прашникъ, Дудоникъ би-предъ Ковиль и артилерията на Шумадийската дивизия.

Загуби: нѣма

Изстреляни: — ?

Шумадийската дивизия Презъ цѣля денъ периодична двустранна пехотна и артилерийска стрелба. Забелязано у противника на Ветреникъ стоманени щитове.

Загуби: ранени войн. — 4.

Изстреляни: патрони — 51.000, картеч. — 5100, ръчни бомби — 133, мини — 104, снаяди — 884.

* * *

Офицерът за свръзка, полковникъ Коларде, донесе въ щаба на генер. Сарай, че презъ изтеклата нощ Моравската дивизия е минала Черна съ 10 роти, а Вардарската — Сакулева, съ 9 роти. И дветѣ дивизии били предъ непр. телени мрежи.

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕТО НА XI ГЕРМАНО-БЪЛГАРСКА АРМИЯ

Армейското Изхождайки отъ важността на заеманата предкомандване. варително укрепявана отбранителна линия, която даваше възможност за защита на югозападна Македония и се явяващите като преграда за съглашенските армии къмъ долината на Вардаръ, въ обходъ на Дойранската позиция, командуващият армията отдава заповѣдъ (О. № 176. 5.X.) до З-а, 8 а дивизии и отдѣлните бригади (1/6-а, 3/6-а и 2/9-а) споредъ която:

Заеманите позиции да се защищаватъ докрай. Тъхната поправка и подобреие ще продължава, като се построятъ стрелкови подпорки, лесичи дупки, тилни и странични прикрития (траверси). Да се организира фланговъ картеченъ огънь, като мястата на картечниците останатъ неизвестни за противника, до последния моментъ.

Сѫщите да се държатъ съ прислугата въ близки скривалища и въ близостъ, на всѣка една, да се постави наблюдателенъ постъ и прибори за даване тревоженъ сигналъ. Ще се построятъ и ходове за съобщения Когато горното се направи, на 80—100 м. по-назадъ да се построи втора линия окопи. Първите линии да не се заематъ на гъсто. За участъкъ отъ 500 м. е достатъчна една рота, която да отдѣли свой резервъ отъ 1 взводъ. Последниятъ да застане въ затворение, съединено съ ходъ къмъ първия окопъ. Войниците отъ охранението да се съмняватъ редовно съ тѣзи отъ резерва. За окопните работи да се използватъ и резервите и се разузнава предлежащата мястост, съ слаби подвижни патрули. Освенъ тѣхъ, опредѣлено число часови да наблюдаватъ напредъ. Числото имъ опредѣля дивизионниятъ командиръ. За тѣзи часови да има сигурни закрития (дупки) срещу най-силния артилерийски огънь. Чрезъ сигурни прибори за тревога да съобщатъ за настъплението на противника. Предъ телените мрежи да се поставятъ отѣлни секретни постове, съ ходове за съобщение подъ телените мрежи, съ стрелкови окопи.

* * *

Поради липса въ оперативната зона на дивизионенъ щабъ, който да обедини отдѣлните бригади (2/9-а, 3/6-а и 1/6-а) и за да се осигурятъ масови огневи съсрѣдоточавания

командуващиятъ армията назначи (О. № 3410, 4. X., 23.45 ч.) командиръ на 12 и арт. полкъ подполковникъ Ценовъ Р. на общъ командиръ на артилерията въ третъ бригади.

Последниятъ подготви следните артилерийски преградни огньове.

Предъ Градешница: 4/12-а, 2/12-а полски; 3/3-а гауб. (усилва № 219 герм. гаубична) батареи.

Предъ Лажецъ: 3/19-а (1 взводъ) батарея, 1/12-о арт. отдѣление и 6/12 а батарея.

Предъ Меджетлий: 5/12-а, 6/12-а, 3/19-а, 5/8а (отъ 2/8-а бригада) батареи. Усилива тежката германска група А (7/2-а, 1/8-а, 3/15-а и № 219 (2 груб. — отъ Жабени) тежки батареи.

Предъ Кенали: 3/19 а батарея (1 взводъ) и тежка герм. група В. (№ 110 и № 219 гауб. (отъ Жабени) батареи).

Артилерийските наблюдателни мястата сѫ установени:

I група — югозападно Велушина. За нея оставатъ нена. блюдаеми доволетъ на Градешница, Драгошъ и Обсирино.

II група — въ равнината и отъ височината югозападно на Велушина (за 4/12-а и 5/12-а батареи); 3/19-а батарея — минарето на Меджетлий.

Тежката германска група — джамията въ Породенъ и с. Канино. По-късно югозападно отъ Велушино и с. Кенали.

Телефонни връзки отъ командира на артилерията до: 3/6-а бригада (съ I а група лична); II артилер. група (чрезъ 4/12-а батарея) — тежката германска група А.

Освенъ това свързани: I арт. група съ 51-и п. полкъ и II група съ 1/6-а бригада.

Огнестрелни обози — северно отъ Бистрица. Артилерийски огнестреленъ обозъ южно отъ Битоля (западно кръстопът: Буково, Бистрица и Бистрица, Битоля).

2/9-а отдѣлна бригада

Въ участъка — затишие.

3/6-а отдѣлна бригада

Противникътъ (дивизията Сикръ) продължаваше приближаването. Две нови планински батареи (едната на гребена югоизточно отъ к. 2094, а другата — отъ седлото североизточно отъ Раково) хвърлиха нѣколко снаряда по 27-и и 51-и п. полкове (дѣсниятъ флангъ). Други 4 новопоявили се батареи (две въ Клабучище и две къмъ Битуша) засѣгнаха лѣвия флангъ на 51 и п. полкъ.

Срещу лѣвия бригаденъ флангъ (4/15 а дружина), още сутринта (6 ч) бѣ започнала пехотна престрелка съ неприятелски патрули, приближили се предпазливо, на 200 м. предъ 15/15-а рота. По тѣхъ бѣ насоченъ пехотенъ и артилерийски огънь, а французката артилерия откри барабаненъ огънь по дружината.

Следът пладне (15 ч.), разузнавателниятъ възводъ отъ 13/15-а рота, който заемаше монастирчето западно отъ Градешница, подъ неприятелския натискъ се оттегли отъ позицията. До 19 часътъ, въпрѣки огневата съпротива, два неприятелски батальона се спуснаха до рѣката, при селото. Въ резултатъ, французите заеха с. с. Градешница и Кишово. 15/15-а рота залови единъ тежко раненъ французки войникъ, отъ 35-и колон. полкъ. Въ дружината раненъ единъ войникъ.

Разузнавателните части на бригадата се оттеглиха къмъ главната позиция. Една неприятелска атака съ батальонъ, срещу лѣвата дружина на 51-и п. полкъ, бѣ отбита съ артилерийски и пушченъ огънь.

1/6 а отдълна бригада.

Французските батареи при к. 589 и с. Клабучица, отъ 7 часа, започнаха да биятъ 33-и п. полкъ. Отговориха батареите на бригадата. Артилерийската стрелба на дветѣ страни продължи презъ цѣлия денъ.

До пладне, срещу 15-и п. полкъ (дѣсния участъкъ), въ рѣдки вериги, северно отъ Св. Петка, настѫпващъ 3-и особенъ руски полкъ. По-западно, отъ дветѣ страни на шосето — 4-и батальонъ отъ 35-и колон. полкъ — срещу междината на 3/6-а бригада (4/15-а дружина) и 1/6-а бригада — стигна въ долътъ на р. Градешница, на 400 крачки и започна окопаване. Патрулите на две роти отъ 1/3-и руски батальонъ, още съ разсъмване, се доближиха предъ телените мрежи (на 10/15-а рота). По-наизтокъ (срещу 9/15-а рота) настѫпващъ руси ($\frac{1}{2}$ рота) бѣха отблъснати на 900 кр. отъ телената мрежа и започнаха сѫщо да се окопаватъ.

Още по-наизтокъ, веригите на 2/3-и руски батальонъ бѣха спрѣни съ артилерийски огънь на 1200—1500 крачки. И тѣ започнаха да се окопаватъ. Къмъ 16 часа, положението предъ фронта на бригадата бѣ: французската артилерия продължаваше стрелбата на периоди, съ отдѣлни засилвания до урагани.

Полските батареи отъ бригадата биеха настѫпващите вериги, които бѣха спрѣни, въ долината северно отъ линията: Градешница, р. Ракова, к. 588.

Въ 21 часа бѣ произведено, съ батареите, въ бригадата, огнево нападение (съ по 30 снаряда) по с. Негочани, заемано отъ 4-и особенъ руски полкъ.

Понеже, отъ щаба на XI армия, се получи заповѣдъ — артилерията да се пристреля предъ пехотните окопи, за преграденъ огънь, бригадниятъ нареди до командира на артилерията: „Пристрелите батареите за преграденъ огънь, като всѣка една има по нѣколко сектори, които да бѫдатъ номериирани. Съставете скици съ подробното имъ нанисане (на

секторитѣ), които да се изпратятъ на командирите на полковете. Командирите на дружините да знаятъ: отъ коя батарея ще искатъ, въ случай на нужда, преграденъ огънь. За открайване преграденъ огънь ще се давава последователно два червени ракети, а за прекратяване — два зелени. Влѣзте въ връзка съ командира на артилерията въ 3/6-а бригада, за да се знаятъ точно секторите на преградния му огънь, сѫщо и отъ групата А“.

Презъ деня, французската тежка артилерия разруши напълно блиндажите на 4/12-а батарея (въ с. Лайцецъ), по-вреди две ордия и затрупа частъ отъ прислугата. Понеже тази батарея имаше специална задача — да бие вдълъжъ доловете предъ лѣвия флангъ на 3/6-а бригада (51-и п. полкъ), съ преградни стрѣлби, то, за да се запази, тя бѣ изтеглена източно отъ селото, съ фронтъ къмъ Градешница, Обсирино и пакъ съ сѫщата задача.

Загуби: 15 и п. полкъ ранени войници — 3

33 и п. полкъ убити войници — 9, ранени воиници — 2

Изстреляни: 15-и п. полкъ — ?

33 и п. полкъ патрони — 15125.

8-а п. дивизия

Дивизионното командуване

Дивизионниятъ командиръ нареди до бригадите (о. № 506), при отбраната, полската артилерия да съсрѣдоточава огъня предимно по настѫпващата пехота и артилерийските командири да влѣзатъ въ връзка съ тѣзи на германските батареи. При това и командирътъ на 8-а артилерийска бригада разпореди, щото би артилерийски полкъ да постави единъ артилерийски възводъ отъ участъка на 1/8-а бригада — да бие долината на с. Сливица и р. Черна, южно отъ това село.

Въ щаба на дивизията имаше сведения (5:30 ч.), че една рота сърби минали Черна, западно отъ Добровеи и че 205-а герм. пион. рота не могла да разрушши моста при това село, понеже експлозивните заряди се оказали не ефикасни.

Надвечеръ се знаеше, че при 2/8-а бригада, артилерийскиятъ огънь (почналъ отъ 14:30 ч.) продължава и че въ другите бригадни участъци било сравнително спокойно.

Предвидъ на положението при 2/8-а бригада, дивизионниятъ командиръ поиска отъ армейското командуване (А.О.К. XI), щото шестъ роти отъ отряда Кабакчиевъ да се повърнатъ на дивизията, между другото и поради липса на дивизионенъ резервъ.

2/8-а п. бригада.

Презъ деня, неприятелски артилерийски огънь по бригадния участъкъ видимо бѣ, че стрелбата се ръководѣше отъ летящите самолети и

вдигнатия балонъ. Къмъ 15 часа, настъпление на единични стрелци, срещу 3/23-а дружина и по дола, къмъ лъвия флангъ на 4/23-а дружина. Бити отъ артилерията, тъ спрѣха.

Артилерията на бригадата води умѣренна стрелба по неприятелското разположение и главно: по наблюдателни мѣста (1/8-а батарея); по окопи и картечници (герм. 15 см. гауб. батарея № 491) които прогони; по непр. батарея при к. 589, която се издаваше отъ димъ (герм. батарея № 110 — 105. см.). Наблюденето се извѣршва отъ наблюдателното мѣсто на командира 8-и артилерийски полкъ. Освенъ това, по батарея около Орта оба (герм. батарея № 110 и 4/8 а батарея), по пехотни части къмъ Негочани (5/8 а батарея и бат. № 110), по станция Женали (2/8-а батарея). Слаба дейност проявиха 1/8-а и 3/8-а батарея.

Отъ неприятелски артилерийски огньъ бѣха засегнати 2/8-а батарея (10 ч.) на която бѣха разрушени две ракли и повредено 1 ордие и 1/8-а батарея, която имаше 1 убитъ и 3 ранени и причинени незначителни повреди по ордията. Поради това, бѣха премѣстени по-насеверъ: 1/8-а батарея на 300 м. и 2/8-а батарея.

Назначенитѣ за противосамолетни ордия отъ 5/8-а батарея — 2 ордия заминаха за Прилепъ, още презъ изминалата нощъ и по едно ордие отъ 1/8-а и 2/8-а батареи се поставиха, за сѫщата цель, въ Горно Егри.

Командирътъ на 8-и артилерийски полкъ поиска да се дадатъ тежки ордия, поради неприятелското артилерийско превъзходство въ ордия и бойни припаси и за подигане понижения духъ на защитниците.

Загуби: 23 и пех. полкъ убити войници — 3, ранени войници — 16. изѣгали войници — 5.
12-и п. полкъ — ?

8-и артилер. полкъ: убити войници — 1, ранени войници — 3, ранени коне — 2.

Изтреляни: 23-и п. полкъ патрони — 18140, ракети — 19,
12 и п. полкъ — ?

8-и артилер. полкъ снаряди — 1014 (1/8 — 294, 2/8 — 106, 3/8 — 254, 4/8 — 252 и 5/8 — 108).

1/8-а п. бригада извѣрши патру- лно нападение при Бродъ.

Понеже командирътъ на 10-и п. полкъ донесе (3:30 ч.), че една срѣбска рота минала моста на Черна, западно отъ Добровени и че назначениятъ взводъ да я прогони не успѣлъ, бригадниятъ командиръ заповѣда: 10-и п. полкъ — съ контрапатака, на разсъмване, да прогони срѣбите (о. № 1363). 30-и п. полкъ съ лъвия си флангъ да съдействува на 2/10-а дружина (о. № 1366).

18-и артилерийски полкъ, на разсъмване да съдействува, като съсрѣдоточи силенъ артилерийски огньъ по това мѣсто (о. № 1365). Бригадниятъ резервъ — 3/10-а дружина, да застане на $2\frac{1}{2}$ км. югоизточно отъ Тепавци и влѣзе въ връзка съ командира на 10-и п. полкъ Освенъ това, той помоли 3/8-а бригада — съ артилерийски огньъ по с. Добровени и около моста — да съдействува (о. № 1364). Въ изпълнение на тази задача, командирътъ на 2/10 дружина поведе 5/10-а рота, но войниците отказаха да тръгнатъ. Изпратенитъ, следъ това, взводъ отъ 8/10-а рота спря на 20 крачки оттатъкъ телената мрежа. Дружинниятъ командиръ, най-после поведе третъ взводъ отъ 8/10-а рота, но и тъ не пожелаха да излѣзатъ отъ окопите. При това, назначениятъ взводъ да стреля по тѣхъ отпрали изстрѣлите си въ въздуха и така контрапатаката не стана. Изпратенитъ, следъ разсъмване, разузнаватели патрули донесоха, че на лъвия брѣгъ на Черна имало 21 събри, че мостътъ пакъ останалъ недоразрушенъ, защото пионерите не могли да го доближатъ. Така неизпълнената задача, следъ това се възложи на 18-и артилер. полкъ (о. № 1371) — съ гаубични снаряди да разрушатъ моста и прогони срѣбите. За станалото при 2/10-а дружина, въ която се оказало че войници отъ 6/10-а рота не стрелятъ по срѣбите и за видимо отпадналия духъ, се донесе въ дивизията. Въ резултатъ, 2/10-а дружина бѣ смѣнена отъ 1/10-а дружина, която на свой редъ получи сѫщата задача — да прогони срѣбите.

За целта бѣха изпратени единъ подофицеръ съ 10 членовъка, а пионерната рота да се опита да разрушатъ моста (о. № 520, 10 и п. полкъ). И този опитъ не успѣ.

Презъ сѫщата нощъ, по-западно, въ участъка на 30-и Шейновски полкъ, една рота отъ Моравската дивизия бѣ на близка до дѣсния брѣгъ на Черна, отъ дветѣ страни на мостоветъ при Бродъ.

Командирътъ на 2/30-а рота, капитанъ Драгановъ Бано сутринята забеляза, че една неприятелска група се бѣ прикрила въ сухото корито на потока отсреща, а други групи се виждаха западно отъ мостоветъ. Тукъ, Черна бѣ дѣлбока 1:20 м., а брѣгътъ покритъ съ върбалакъ, който затуляше газенето ѝ.

Следъ като грижливо оглѣда мѣстността, по свой починъ, капитанъ Драгановъ реши да произведе *щурмово нападение*, съ цель да очисти дѣсния брѣгъ отъ противника и да залови пленници (8 ч.). Отъ отзовалитѣ се доброволци, той избра 14 човѣка, на които подъ началството на кандидатъ подофицера Матановъ Колю Христовъ, възложи изпълнението на тази задача. Така образуваната щурмова група бѣзо претъгна рѣката, зададно отъ мостоветъ и незабелязано отъ срѣбите се прикри въ дѣсния брѣгъ. Една малка част отъ нея остана на островчето за връзка.

Но ротният видѣ, че противникът е по-силенъ, отколкото предполага и затова засили доброволците още съ две отдѣления, при двама взводни подофициери.

Пръвъ прегазилиятъ рѣката, кандидатъ-подофицеръ Матановъ, хвърли нѣколко бомби, по единъ малъкъ окопъ отпреде му. Отъ последния избѣгаха двама сърби. Оказаха се следъ това и още двама ловалени мъртви. Безъ да се бави повече, Матановъ пръсна групата си въ верига и бѣрзо настяли по дѣсния брѣгъ, на изтокъ. Щомъ стигна мостоветъ, групата залегна и откри стрелба въ флангъ на сърбите, находящи се въ окопите, източно отъ стария мостъ. Поддържана отъ пехотенъ и картеченъ огънь, изъ окопите на лѣвия брѣгъ, предъ с. Бродъ, тя отново настяла и смѣло хвърли бомбите. Нѣколко отъ щурмовациите залегнали въ малката канавка откриха огънь въ тилъ на застрашените сърби. Последните тръгнаха на изтокъ. Двамата офицери и нѣколцина войници удариха на бѣгъ, хвърляйки оржжие и снаряжение, но напразно. Отъ точния огънь, много отъ тѣхъ бѣха повалени Тогава, ротниятъ командиръ, който ржководѣше боя отъ северния брѣгъ изкомандува „напредъ на ножъ“. Съ страшътъ ревъ веригата се хвърли съ бомби въ ударъ. Сърбите не издържаха и до единъ сложиха оржжие.

На полето бѣха преброени труповете на двама офицера и 33 войника. Останалиятъ живи — 1 кандидатъ подофицеръ и 34 войника бѣха заловени въ пленъ — всички отъ 16-и полкъ на Моравската дивизия. Така единъ фронтъ отъ 500 метра бѣ очистенъ отъ противника.

Следъ всичко това, ротниятъ командиръ изпрати още единъ взводъ, който също прегази Черна и зае дѣсния брѣгъ. Въ сѫщото време, вече френско-сръбската артилерия, узнавайки извѣршеното покушение надъ своята пехота, съ две гаубични батареи откри преградна стрелба, по дѣсния брѣгъ на рѣката и по южната окрайна на селото. Въ продължение на единъ часъ се изиспаха нѣколко хиляди снаряди, които задимиха полесражението, а въ рѣката издигаха високи гейзери.

Щурмовата група, заедно съ заловените пленници, се прикри задъ самия брѣгъ и така остана до мръкване. Въ с. Бродъ обаче, избухнаха нѣколко пожари на плевни и къщи, кждето стреляше и една батарея откъмъ с. Бачъ.

Когато притъмни, щурмовациите и пленниците се оттеглиха презъ Черна, като по невъзможностъ да се отнесе, оржжието на последните бѣ изоставено на дѣсния брѣгъ. Следъ това сърбите откъмъ Бачъ заеха отново изгубените окопи.

При това смѣло и така щастливо завършено нападение, ротата загуби: убити 2 и ранени 7 войника. А населението на селото бѣ принудено да го напустне.

Артилерията на бригадата, още презъ изтеклата нощъ, по искане отъ 10-и п. полкъ, стреля по Добровени (12 см. гауб. взводъ) и по моста при селото (2/18-а батарея и гауб. взводъ, въ 3 ч.) за спиране движението по сѫщия. А следъ разсъмване, въ отговоръ на усилената неприятелска стрелба, бѣха бити въ флангъ пех. окопи (отъ 6/8-а батарея). 2/18-а и 5/18 а батареи водиха неравна борба съ неприятелски батареи и претърпѣха загуби (на 2/18—1 ракла разбита и 30 снаряда запалени). Германските тежки батареи (15 см. и 10 см.) северозападно отъ Веле-село проявиха слаба дѣностъ. Възложената задача на 12 см. гаубиченъ взводъ, да разрушши моста при Добровени, по липса на гранати, не стреля. Тази задача после се възложи на батареи отъ 6-и арт. полкъ.

Сѫщата вечеръ, отъ дивизията се получи съобщение, че на 5 и срещу би ще се поставя 2 ордия за биене мѣстността около Сливница, и заповѣдъ — мостътъ да се разрушси съ артилерийски огънь, или да се запали.

Отъ своя страна и бриг. к-ръ поиска (O № 1379) отъ дивизията да се поставя ордия, южно отъ Гнилишъ, да биятъ вдължъ долината на Рибникъ, и други около Букри, за да стрелятъ по р. Черна, около Добровени. Искането си мотивираще съ незадоволителната стрелба на 6/8 а батарея откъмъ Гардилово.

Презъ нощта 5/18 батарея премѣсти позицията си на склона до Веле-село (южно).

Загуби: 10-и п. полкъ — ранени войници — 2, 30 и II полкъ убити войници — 3, ранени войници — 15; 18 и артилер. полкъ убити войн. — 4, ранени войн. — 3; ранени коне — 3. Едно ордие повредено, 1 ракла разбита и 30 снаряда възламенени. Взети пленници сърби — 34.

Изстреляни: 10-и п. полкъ патрони — 18400 картеч. — 3300; 30-и п. полкъ патрони — 24 400 картеч. — 2000, бомби — 80. 18 и артилер. полкъ снаряди 1039 (2/18-о отдѣление — 545, 6/8-а батарея — 347, 12 см. гауб. взводъ — 147)

3/8-а п. бригада. Наблюденията въ бригадата, презъ деня, къмъ противника бѣха:

Движение на коне (въ колона) отъ к. 1881; къмъ с. Грунище и планин. батарея къмъ Черна. Освенъ това: отъ Черна — една рота къмъ к. 1881 (бита отъ 1/10-а австро-турската пл. батарея и разпръсната) и други две за в. Соколъ. Единъ батальонъ отъ к. 1881 — на западъ; една колона отъ Попадия по доля на Конярка — за Черна. До вечеръта срещу 3/43-а дружина бѣха се събрали около 2 батальона сърби.

Командирътъ на 3/55 дружина донесе, че при моста, Черна е плитка. Минавала се и по единъ бентъ.

Артилерията на бригадата. Отъ 7 ч. започна стрелба по настъпващи части изъ склоновете на Попадия, Каймакчаланъ и к. 1881. Следъ това (8 ч.) бѣха бити окопи северно отъ Добровени (съ 1/6-а и 8/6-а батареи) и с. Добрсвени.

Следъ пладне (14 ч.) — по колони изъ долините на р. Конярка и р. Строшица (съ 1/10 а австриска пл. гауб. батарея); после (15³⁰ ч.) моста на Скочивиръ; по части (2 роти) опитващи да минатъ Черна; и най-после (16 ч.) по заповѣдь отъ дивизията — по моста на Добровени за разрушаването му (съ 1/6-а и 8/6-а батареи съ м. 54 — 5.5 км.), но безъ резултатъ.

Въ 18 ч. се заповѣда и 1/6-о отдѣление (дѣсна група) постави единъ взводъ отъ 2/6-а батарея южно отъ Гнилешъ, за биене Сливишката долина. Въ 18³⁰ ч. стрелбата спрѣ отъ дветѣ страни.

Загуби: 55 и п. полкъ ранени войн. — 1, изчезнали войн. — 29, 56 и п. полкъ — ?

Артилерията?

Изстреляни: 55-и п. полкъ патрони — 16400 56-и п. полкъ — ?

Артилерия: 497 (1/6-а — 128, 2/6-а — 32, 7/6-а — 61, 8/6-а — 230, 3/2-а гауб. — 50, 5/2-а гауб. — 32, 1/10 а австр. — 64.

За П. ДИВИЗИЯ

(Мориховско)

1/3-а п. бригада. Получила заповѣдь да се приbere къмъ полка си, 4/11-а дружина и ротитѣ отъ 58-и и 43-и п. полкове напуснаха Голата-висота и до съмване незабелязано за противника се присъединиха къмъ частите си. Следъ като се разсѣмна, бѣ забелязано спущането по гребените отъ к. 1881 къмъ р. Бѣла-вода на неприятелски патрули. Срѣбската артилерия, въ сѫщото време, обстреляше Будимирци и пѫтя отъ последното къмъ Стравина.

Следъ пладне, по-голѣми срѣбски части приближаваха по гребена между Петалино и Будимирци. На този гребенъ излѣзе и една батарея, която обстреляваше Търнава и Желтата—висота¹), както и северозападно отъ последната. Отговори й взводътъ отъ 3/3-а пл. батарея.

Бригадниятъ командиръ, още сутринта, съ началникъ щаба замина за оглеждане разположението на частите и даване упътвания по укрепяването. До вечерта, ёдвамъ можа да стигне до Жълтата-висота (3/3-а план. батарея). На 3/3-а план. батарея той заповѣда да обстреля една срѣбска рота, която се групираше около една скала, насреща й. Съ нѣколко изстрела, ротата бѣ прѣсната изъ гората.

¹⁾ в. Каменецъ.

Отъ обиколката си бригадниятъ командиръ се убеди, че позицията е много обширна и че сѫ необходими повече части, инструменти, материали и време за укрепяване. Той завари тукъ нови части (по една дружина отъ 29-и и 49-и п. полкове), безъ да знае по чие нареддане сѫ дошли.

Презъ нощта, полковникъ Поповъ Ал., съ часть отъ своя щабъ, замина за щаба на 3 а дивизия, а бригадниятъ командиръ полковникъ Богдановъ Ст. получи заповѣдь да сдаде участъка на командира 3/2-а п. бригада полковникъ Козаровъ и да поеме командуването надъ резерва на 3 а дивизия.

(Мъгленско)

Дъсенъ участъкъ Въ участъка на 46-и п. полкъ, отъ 9 ч., (2/3-а п. бригада). неприятелска батарея, югоизточно на

Гражденъ, би Междинния гръцки постъ. Друга план. батарея, югоизточно на Пожаръ, би Пожарски-ридъ (6-а и 8 а роти). Следъ пладне, неприятелски ордия на к. 1881 обстреляха батареите (12/16) на Добро поле и тилътъ. Последните отговориха.

При 29-и п. полкъ — по Баховски-ридъ и Димова-поляна отъ сутринта (5 ч.) силна неприятелска артилерийска стрелба. По скалата на последната висота падаха много тежки мини. Батареите отъ Добро поле и Петерникъ отговориха. Следъ пладне, неприятелски батареи отъ Голашъ и Гражденъ, съ рѣдка стрелба биха Пожарски-ридъ, Междинния гръцки постъ, позицията на 12/16 а батарея и бивака на Добро поле.

2/24-а дружина смѣни на позицията 1/24-а дружина.

Предъ 46-и п. полкъ — забелязано голѣмо раздвижване изъ окопите на сърбите предъ Гражденъ и западните склонове на Пожарски-ридъ. Сѫщо така и прииждане на нови планински ордия, югоизточно отъ Пожаръ до окрайнината му.

На находящата се въ бригадния участъкъ 2/49-а дружина и заемаща позиция на Боровите висоти и Змеица (отъ 3. X.), се възложи отбраната на позицията отъ в. R (изключено) до в. Малъкъ Соколь. Презъ дена, дружината (на Малъкъ Соколь) бѣ обстреляна съ артилерийски огнь. Тукъ липсвала укрепителни съоръжения, затова се започна и направата на скривалища.

Загуби: 46-и п. полкъ, ранени войн. — 1; 29-и п. полкъ убити войн — 1, ранени войн. — 8. Артилерията — нѣма.

Изстреляни: 46-и п. полкъ — нѣма; 29-и п. полкъ патрони — 14,300, бомби — 43, мини — 23. Артилерията снаряди — 312,

Сръденъ участъкъ Предъ пладне (8³⁰ ч.) двустранна огнестрелка (3/3-а п. бригада). нева дейност при Кукурузъ, Ковиль и Бююкъ ташъ. Съ рѣдъкъ артилерийски огнь бѣха бити и окопитѣ предъ Сборско и в. Борисъ¹⁾. Два неприятелски самолета летѣха надъ Преслапъ и Ковиль, видимо ржководейки пристрелката на далекобойното оръдие при Раниславъ, по 5/16-а батарея. Сѫщото, следъ това, бѣ замълчано отъ нея.

Следъ пладне (16 ч.) други два самолета хвърлиха бомби (6) въ долината на Котеръ

Въ участъка на 3/32-а дружина, подъ единъ съборенъ заслонъ, бѣха изведени 7 мъртви войника.

3/24-а дружина се върна и присъедини (15 ч.) къмъ полка си.

Загуби: 32-и п. полкъ убити офиц. — 1, в. — 7, ранени в. — 5. 24 и п. полкъ — нѣма. Артилерията — ?.

Изстреляни: 32-и п. полкъ — ? 24-и п. полкъ патрони — 4525, картеч. — 500, бомби — 24 Артилерията — ?

Лъвъ участъкъ. Презъ деня слаба двустранна огнева 45-и и 58-и п. пол. дейност по Тушинъ, Нѣже и Пиловъ кове (полков. Томовъ) връхъ. Два неприятелски самолета хвърлиха бомби (10 и 17³⁰ ч.) по бивака на 45 и п. полкъ и 3/3 и дивизионъ лазаретъ.

Загуби: 45-и п. полкъ убити войн — 1, ранени войн. — 3. 58 и п. полкъ — нѣма. Артилерията — ?

Изстреляни: 45 и п. полкъ патрони — 425, картечни — 850; 59-и п. полкъ картечни патрони — 400. Артилерията — ?

ГЛАВА V

РАЗПОЛОЖЕНИЕ НА СРЪБСКИТЕ I И III АРМИИ КЪМЪ 6 И ОКТОМВРИИ 1916 Г.

(Схема № 2)

Моравска дивизия

Дъсенъ участъкъ: 2/2-и батальонъ, южно на Черна — отъ устието на Рибникъ до Доброполи.

Сръденъ участъкъ: 3/1-и батальонъ (3 роти) отъ Доброполи до южно на с. Бродъ — 200—300 м. северно отъ Черна.

1) Сборско

Въ участъковъ резервъ — по една рота отъ преднитѣ батальони, задъ дветѣ крила и 1/2 батальонъ, — задъ центъра.

Лъвъ участъкъ — 2/16-и батальонъ и 1/16-и батальонъ (2 роти) отъ южно Бродъ, до устието на Сакулева южно отъ Черна. Участъковъ резервъ: 1/16-и батальонъ (2 роти) и 3/16-и батальонъ — въ резервъ задъ лѣвото крило.

Дивизионъ резервъ: 2/1-и, 3/2-и батальони, пионери и отрядътъ Бабунски — при Живойна.

Дивизионна артилерия: 2 полски, 1 $\frac{1}{2}$ гаубични; 1 Данглисова — североизточно отъ Живойна; 1 полска, 1 Данглисова (пл.) северозападно отъ Живойна; 12 см. тежка франц. батарея източно Живойна, 155-а фр. тежка — ще се постави южно Живойна.

Вардарска дивизия

Първи участъкъ: 1/21 и, 3/21-и, 2/22-и, 3/22 и батальони — отъ устието на Сакулева до съчието Сакулева — границата, северно отъ рѣката 200—300 м. Резервъ въ участъкъ — 1/22-и батальонъ южно рѣката, по срѣдата.

Втори участъкъ: 1/23-и, 3/23-и, 1/24-и, 3/24-и батальони — до ст. Кенали, въ дълъжъ граничната линия. Участъковъ резервъ: 2/24-и батальонъ — задъ срѣдата.

Дивизионъ резервъ: 2/21-и и 2/23 и батальони и пионери — при к. 735.

Дивизионна артилерия: 1 $\frac{1}{2}$ полски и 1 план. батареи около Кремиянъ, 1 полска при Рахманлий, 1 гаубична при Орта оба, 1 полска и 1 планинска задъ лѣвия участъкъ, 2 пленини герм. 105 см. оръдия северно до к. 735: фр. гауб. 155 мм. южно отъ Рахманлий.

Конна дивизия; пешата бригада — при к. 735, конната бригада при Сакулево, а 2 ескадрона — при к. 589, на ж. п.

Дринска дивизия

Дълсна колона: 5-и и 7-и п. полкове и по единъ батальонъ отъ 4-и и 8-и полкове, 1 полска, 1 план. (65 мм.) и 1 възводъ (пл.) Данглисова и 12-и п. полкъ съ 1 Данглисова батарея — атакува фронта Доброполе, к. 909, к. 953, Грунище. На к. 1881 — 4 гаубици и две 105 мм. оръдия — заели позиция за действие по Пожарскиятъ висоти и Доброполе.

Лъвъ колона: 4-и п. полкъ (2 батальона), 6-и п. полкъ и Доброполческиятъ отрядъ съ 6 Дебанжови оръдия и 2 оръдия (пленини). — атакува фронта отъ Крапа до устие Строшница.

Дивизионъ резервъ — 17-и п. полкъ.

Тежка артилерия — не поставена още на позиция.

Дунавска дивизия

Дълсна колона: 1-а бригада (8-и п. полкъ), $2\frac{1}{2}$ план. батареи ще атакуватъ фронта отъ Строшица до Скочивиръ.

Лъва колона: 2-а бригада (9-и п. полкъ), $1\frac{1}{2}$ план. батареи ще атакуватъ фронта отъ Скочивиръ до потока Рибникъ.

Дивизионни резерви: 18-и и 14-и п. полкове.

Артилерия: 1 полска батарея (4 ордия) източно отъ Совичъ; 1 полска батарея (3 ордия) въ долината на Черна; 2 полски батареи срещу Скочивиръ (на отрозите отъ Старковъ-гробъ), 1 гаубична батарея на Старковъ-гробъ.

Тежката артилерия — не поставена още.

Армейски резервъ: 13-и п. полкъ, батальонъ сърби добров. южно на съедлата Джума, Старковъ-гробъ. Въ движение за тукъ и 14-и п. полкъ.

Тежката артилерия

Въ I армия

Група майоръ Тома: 1 батарея дълга 120 мм. и 1 батарея дълга 155 мм. поставена въ участъка Живойна, Орта-оба.

Задача на тази група — да действува противъ неприятелската тежка артилерия въ района на I армия и при нужда да помога артилерията на Дунавската дивизия.

Една 155 мм. къса батарея въ участъка на Вардарската дивизия съ задача, която ще й бъде отредена отъ командира на Вардарската дивизия.

За бързото поставяне на батареите да се даде помощъ въ запряжки и хора.

Въ III армия¹⁾

Две 105 см. дълги ордия — на Каймакчаланъ.

Група майоръ Шапленъ — 2 батареи дълги (12 см. на Старковъ-гробъ).

12 см. дълга батарея капитанъ Пепенъ — северно отъ Совичъ.

Задачата на тази артилерия — да действува срещу неприятелската тежка артилерия въ района Крапа, Бродъ и помога на дивизионната артилерия въ дивизиите Дринска и Дунавска.

¹⁾ О. № 168 6. X. 11 ч, к-ръ арт. III армия.

ГЛАВА VI

ФРЕНСКО-РУСКАТА АТАКА КЪМЪ ЛАЖЕЦЪ И МЕДЖЕТЛИЙ И НА СРЪБСКИТЕ АРМИИ КЪМЪ КЕНАЛИ

(I) И ПОЖАРСКИ РИДЪ (II)
НА 6-И ОКТОМВРИЙ

(Схема № 2)

На 6-и октомврий генералъ Жофъръ отъ Общата главна квартира съобщаваше за целите, които тръбваше да преследватъ Съглашенските армии на Балканите, по следния начинъ:

1. Съгласуваниетъ офанзиви на Руско-ромънските армии въ Добруджа и на Източните армии ще се стремятъ:

A. **Максимална цель** — изкарване вънъ отъ строя на войната България, което ще достави важни предимства за коалицията.

B. **Минимална цель** — приковаването на българските сили въ Добруджа и Македония, по начинъ, да отстрани опасността къмъ южната ромънска граница и да осигури свободата на действие на ромънските сили въ Трансильвания.

Той считаше, че „Източните армии, които атакуватъ въ посока Битоля—Прилепъ, съ постигнали вече значителни успѣхи и биха могли безсъмнение да постигнатъ важни резултати, ако увеличението на силите имъ ще имъ осигури възможността да продължатъ операциите до край и безспирно“. По нататъкъ, за целта искаше щото Италианското върховно командуване да изтегли нѣкои части (две дивизии) отъ Трентинския фронтъ тамъ, където климатическите условия ще позволяватъ това до края на априлъ, за да засили Източните армии.

Въ щаба на Съглашенските армии на изтокъ, имаше сведения, че българите извършвали значителни иззвивания отъ Битоля за Прилепъ, както и за пристигане на подкрепления. Самъ Главнокомандуващиятъ генералъ Сарай считаше, че на линията Кенали, Завоя на Черна е образувана сълнна защитна преграда. Следъ известни колебания въ опредѣляне датата на предстоящата атака (назначена първоначално за 6. X., а следъ това, поради желанието да се даде време за съмѣна на сръбските части между ж. пътъ и пътъ Рахманли, Букри, съ французи, съгласно заповѣдта отъ 4. X.—за 8. X.), Накрая, окончателно бѣ опредѣлена датата — 6-и октомврий. Същиятъ заповѣдъ на командуващия А. Ф. О. и на Върховното командуване на сръбските армии (О. №№ 410/3 и 411/5, 5. X.):

„Армиите да атакуватъ най-енергично противника сутринта на 6-и октомврий, за да се възползватъ отъ моралното разложение, до което отстѫпленето би могло да го доведе и отъ отслабването му презъ последните бойове.

Ускорявайки неприятелското оттегляне, ще му се попрѣчи да извѣрши извозването отъ Битоля за Прилепъ и да получава подкрепления. Не трѣбва да се остави да отстѫпва доброволно. Едно такова оттегляне не ще му причини никакво зло. Само принудителното оттегляне, подъ силенъ натискъ и безъ почивка, ще даде желанитѣ резултати“.

По късно (на 6. X., 10⁴⁰ ч.) генералъ Сарай добавяше: „Заповѣдта се отнася и до 156-а дивизия и че е наредено сърбите да атакуватъ днесъ Кенали. За цельта, генералъ Кордоние да се споразумѣе съ Вардарската дивизия и да ѝ даде подкрепа съ всичката си тежка артилерия, която да действува по тази точка“.

За да се засили френско-руската армия (А. Ф. О.), бѣха ѝ отправени изъ Струмския участъкъ: 8-и шасьорски афр. полкъ, една французка 7.5 см. артилер. група (отъ 57-а дивизия) дотогава придалена на 35-а италианска дивизия.

ФРЕНСКО-РУСКАТА АРМИЯ АТАКУВА ПРИ ЛАЖЕЦЪ И МЕДЖЕТЛИЙ

За атаката въ този денъ, Командуващиятъ армията (А. Ф. О.), като съобщаваше, че Съглашенските армии на изтокъ ще произведатъ една обща атака, за да ускорятъ развръзката, заповѣдѣше (О. № 1675/3. 5. X., 23³⁰ ч.):

„Дивизиите: Сикръ, френско-руската и лѣвото крило на дивизията Бастонъ (156 а) ще атакуватъ съ най-голѣма стремителностъ, за да пробиятъ неприятелската линия утре, на 6-и октомврий.

Атаката ще се извѣрши едновременно съ всички сили, въ 14 часа, следъ една мощна артилерийска подготовка“.

Той бѣ поискълъ щото и I срѣбска армия да атакува въ сѫщото време къмъ Кенали.

Що се отнася до 57-а дивизия — предвиждаше се да бѫде веднага изнесена отъ Леринъ въ Клещино (113-а бригада).

Генералъ Кордоние бѣ насочилъ 4-и шасьорски афр. полкъ къмъ областта на Биклица, така че да нощува въ Леринъ (на 6. X.) и въ Рула (на 7. X.). По нататъкъ, задачата на полка щѣше да се състои въ разузнаване въ тази областъ. Той ще смѣни ескадрона отъ 1-и шасьорски афр. полкъ, който ще отиде при полка си въ Вѣрбени и дивизионнитѣ полу-ескадронъ на 57-а дивизия, който ще се присъедини къмъ дивизията си, въ Арменско.

Действията започнаха въ опредѣлния часъ. Но атаката на армията, развила се въ връзка съ I срѣбска армия, получи недостатъчна огнева подкрепа отъ тежката си артилерия, която не успѣ да разрушитъ теленитѣ мрежи. Отъ нея само една частъ бѣ разположена на позиция. Частитѣ отъ дѣсното крило на

армията попаднаха подъ фланговия огънь на Кеналския бастионъ, претърпѣха значителни загуби. Южно отъ Меджетли, 156-а дивизия много малко напредна; френско-руската дивизия (Дитрихъ) на нѣкои точки (Лажецъ) стигна (14—17 ч.) до теленитѣ мрежи; дивизията Сикръ, следъ като наближи неприятелската отбрана, се върна на изходната си позиция. При Кишово, полкътъ отъ бригадата Ке завладя единъ окопъ. Полкътъ отъ 113-а бригада (235-и) бѣ по гребена на Баба-планина, срещу укрепената кота 1906. Отрядътъ Salle (176-и п. полкъ) зае висотитѣ на манастира Рѣмби. Доброволците на Есадъ паша пристигнаха въ Костуръ (отъ Кайаларь).

Генералъ Кордоние, презъ деня, премѣсти щабътъ си въ Леринъ (отъ Ексису).

Загуби: А.Ф.О. убити офицери 2, войници 71; ранени офицери 8, войници 334; изчезнали войници 3. Руската бригада убити офицери 2, ранени офицери 4; убити и ранени войници 450.

Всичко загуби: офицери 16, войници 784 (отъ тѣхъ 35-и к. полкъ при Градешница имаше общо 180 човѣка загуби)

Върховното срѣб-ко командуване: Отъ своя страна Срѣбското върховно срѣбко командуване бѣ решило, да атакува Добро-поле, съ цель да завладѣе Мъгленския гребенъ, като го обходи отъ западъ (презъ Соколъ и височинитѣ при Търнава) къмъ северозападъ. Следъ това, като вземе Вѣтреникъ да насочи действията си къмъ Кафадарци и Демиръ-капия и така да обходи българската позиция въ долината на Вардаръ. То съмѣташе да съгласува тази операция съ операцията срещу Завоя на Черна, кѫдето проектираше да атакува съ Дунавската дивизия, съ фронтъ на западъ, и съ I армия, съ фронтъ на северъ.

За целта, то разпредѣлѣ въ три групи, 7-тѣ тежки французки батареи, отговарящи на секторитѣ за атака, а именно:

На 2 кlm северно отъ Флока (к. 1881), за подкрепа атаката на Соколъ и Добро-поле — 1 батарея 120 mm. L и 1 взвѣдъ 105 mm.

При Совичъ — 2 батареи 120 L и при Живойна — 1 батарея 120 L, за атака на масива „Чуке“.

Въ района на Рахманлий — 1 батарея 155 C.

Следъ 10. X. щѣха да пристигнатъ: 1 взвѣдъ 155 C. и 1 батарея 155 L.

Сѫщото командуване обаче бѣ взело мѣрки¹), постепенно размѣсенитѣ части отъ други армии да се изпратятъ въ тѣхнитѣ дивизии, като отначало се изтеглятъ въ резервите на по-следнитѣ, или въ тѣзи на армии.

По-специално, това се отнасяше до батальона сърби доброволци и доброволческия отредъ, които да се поставели въ

¹) О. № 5946 205 ч., 5. X. Вѣрх. срѣбско командуване.

резервъ на дивизията, дето се намирали; 1-а Тимошка бригада да отида въ резервъ на III армия, а следъ това въ удобенъ моментъ да се завърне въ II армия. Същото се отнасяше и до 12-и п. полкъ и планин. батарея и до артилер. части.

Споредъ това, 2/2 и батальонъ¹⁾ мина въ подчинение отъ Дунавската на Моравската дивизия, запазвайки участъка на който се намираше.

Обаче, въ нѣкои дивизии (Дринската) имаше липса на крупови планин. снаряди и такива батареи бѣха снети отъ по-зицията²⁾.

Въ едно съобщение отъ сѫщото (Върховно срѣбъско командуване) до армиите се отбелязващъ³⁾, че „моралътъ и дисциплината у българитѣ е паднала. Бѣгствата и прибѣгвания (къмъ сърбите) — много и чести. Българското командуване наредило да се убиватъ, а артилерията да стреля по бѣгълците. Войниците убивали офицерите, които имъ прѣчели. Отъ нѣкои български части идвашъ по 2—3 войника къмъ настъ (сърбите) и като се увѣрятъ, че не ги убиваме и дадемъ уговоръ знакъ съ ракети, тѣ прибѣгватъ. Имало непослушание това било силата на нашата артилерийска стрѣлба“.

I СРѢБЪСКА АРМИЯ АТАКУВА ПРИ КЕНАЛИ

Армейското Изпълняйки заповѣдта за действията въ командуване този денъ, командуващиятъ армията нареди⁴⁾:

Артилерията ще подгответи пехотната атака. Презъ деня, последната да се затвѣрди на своята позиция, за да се запази главно срещу артилерийски снаряди. Моментътъ за общата пехотна атака ще се опредѣли своевременно. На сѫщиятъ, обаче, бѣ обѣрнато вниманието⁵⁾ (9 часа), че с. Кенали, съ своята укрепителни работи образува бастонъ, предъ българската укрепена линия, и че може да попрѣчи въ борбата на срѣбъските и френско-руските войски. За това му се препоръчва, да го атакува и заеме на всѣка цена.

Той, сѫщо така, бѣ уведоменъ, че отъ Съюзното върховно командуване било наредено⁶⁾ — 156-а французка дива-дия помогне атаката на Вардарската дивизия, срещу Кенали.

¹⁾ Между Рибникъ и Добровени.

²⁾ О. № 2932, 18 ч., 5 октомврий Дрин. дивизия.

³⁾ О. № 6029, 6. X. Върхов. срѣб. Командуване

⁴⁾ О. № 2130, 21 ч. 20 м., 5. X., 1 армия.

⁵⁾ О. № 5995, 9:05 м., 6 ч., Върх. срѣб. командуване.

⁶⁾ О. № 418/3, 6. X., Съюз, върх. команд. и № 6016, 12:30 ч., 6. X., Върх. срѣб. коман-

Моравската дивизия За изпълнение заповѣданата атака¹⁾ води артилер. борба дивизионния командиръ нареди²⁾:

Дѣсната колона: 2-и пех. полкъ, 5-а планин. батарея, 3 окопни ордия, 1 пионерна рота, а всичко 3 батальона, 12 картечници, 7 ордия — да продължи минаването на Черна около Добровени и атакува и преследва въ посока Велесело, Тевавци, Орѣхово, М.-Морихово. Връзка въ дѣсно по р. Рибникъ, Маково и влѣво.

Лѣвата колона: 16-и пех полкъ, 3-а пол. батарея, 6-а Дангл. планин. батарея, 3 окопни ордия, 1 взводъ конница, 1 пионера рота, а всичко 3 батальона, 12 картечници и 11 ордия — да мине Черна при Бродъ, отхвѣрли противника и преследва въ сѫща посока. Връзка...

Дивизионенъ резервъ: 1-и п. полкъ, отрядъ Бабунски, а всичко 3 батальона, 12 картечници, да се движи задъ дѣсното крило.

Див. артилерия: гаубичния дивизионъ, полския дивизионъ, всичко 14 ордия — да предприеме енергично бомбардиране на неприятелските позиции и батареи. Да вземе мѣрки да не бие собствената пехота, като артилер. отгънъ да обхване близу и далечъ въ тила на противника.

Движенето на пехотата ще почне въ 14 часа, при най-силна артилер. подкрепа, по цѣлия фронтъ.

Боятъ се изрази въ двустранна артилерийска борба, при което бѣха отбелязани 4 неприятелски артилерийски групи, а надвѣчеръ и пета група отъ две далекобойни ордия. Последните биха рида между Живойна и Крушоградъ. При това, части отъ дѣсната колона на лѣвия брѣгъ напреднаха едвамъ на 30—50 м.

Отъ намѣрения, презъ нощта, на дѣсния брѣгъ на Черна срещу Бродъ, тежко раненъ български войникъ³⁾ отъ (30-и п. полкъ) се узна, че отъ този полкъ били избрани 15 войника⁴⁾ и изпратени къмъ моста при Бродъ за залавяне пленници. Тѣ успѣли да минатъ рѣката. Отъ него се узнало, и че моста биль разрушенъ, дѣлбочината на рѣката около моста била до колѣне. Окопитѣ за отбрана се намирали на 100—150 м. отъ брѣга, дѣлбоки за стрѣлба стоишкомъ и безъ телена мрежа. Имало затворено укрепление при църквата и гробищата, заето отъ 4/30-а рота. Въ полка 8 картечници. Имало заповѣдь — да умрать до единъ, но да не отстѫпватъ, и да дочакатъ противника на ножъ.

¹⁾ О. № 2135, 12 ч., 6. X., I армия

²⁾ О. № . . . Морав. див.

³⁾ Гл. стр. 95—96.

⁴⁾ О. № 1258, 18 ч. 35 м., 6. X., Морав. дивизия.

Вардарската дивизия атакува Кенали безъ упъхъ Въ 1⁰⁵ ч. до 1³⁰ часа българския стрелба и хвърлиха бомби отъ окопите срещу дъясната колона¹⁾ (по левото крило).

Още сутринта,²⁾ частите бъха предупредени за предстоящата обща атака, а къмъ пладнег³⁾ дивизионният командир заповъда: действията да почнат въ определеното време, като дъясната колона овладее „Бъния-ридъ“ (срещу дъясното му крило) върху която позиция да се съсръбдоточи силен артилерийски огънь.

Артилерийската подготовка започна въ 13¹⁵ часа и трая до 14²⁵ часа. Тя бъла много силна, особено по „Бъния-ридъ“. Въ 14 часа почна пехотната атака. Частите съ постепенно прехвърляне достигнаха: отъ дъясното крило до 200 м. предъ „Бълата земя“, а отъ левото, заедно съ 312 фран. бригада (2 Р.М.Д.), напредна 150 м. и достигна до 200–300 м. отъ българските окопи. Българските батареи—гаубични и полски — особено силно биеха 6-а полска батарея и предната настъпваща пех. линия. При наближаване окопите отъ атакуващата пехота, тя бъла посрещната съ силен пехотен огънь отъ добре устроените окопи, особено срещу дъясното крило. Артилерийският огънь не бъде разколебалъ защитниците, които се намирали въ окопите.

Предвидъ незаетата 2 км. междуна, на дъясната колона се възложи да заеме, съ малки части, рида североизточно отъ Г Кремианъ и се свърже съ Моравската дивизия.

Загуби: убити войници — 10, ранени войници — 50.

Изстреляни: патрони — 23,000, картечни — 4800; артилер. снаряди — 3768.

Съставъ на дивиз.: хора 12826, пушки 6883, картеч. 45, ордия 26.

Конна дивизия Безъ промъна.

* * *

Въ Шаба на армията, неприятелската артилерийска дейност се оценяваше като силна⁴⁾.

Отъ състава на същата бъха иззети Дринският и Дунавски конни ескадрони, които заминаха за Острово

¹⁾ Загуби убити — 1, ранени — 12, а споредъ О. № 1758 5:30 ч. 6. X. Вард. див: ранени офицери — 2, войници — 47.

²⁾ 6 ч. 40 м.

³⁾ О. № 1762, 12 ч., 6. X. Вардар дивизия.

⁴⁾ О. № 2163 23 ч. 10 м., 6. X. I армия

⁵⁾ О. № 3117, 0:20 ч. 6. X. III армия.

⁶⁾ О. № 3121, 14 ч 15 м., 6. X. III армия.

⁷⁾ О. № 3132 11 ч. 55 м., 6. X. III армия.

III а СРЪБСКА АРМИЯ НАТИСКА СОКОЛЪ И МИНА ЧЕРНА

Армейското командуване Изпълнявайки заповъдъта за действията въ този ден, командуващият армията заповъда^{5):} Дивизията да атакува и преследва въ дадената имъ посока.

Пехотната атака да се предшествува отъ най силна бомбардировка на неприятелските окопи и батареи, като движението на пехотата да се закрия съ силен артилерийски огънь, по целия фронтъ. Да се вземат мърки да не се поражават отъ артилерията собствените части, щомъ пехотата приближи неприятелските окопи.

Артилерията ще продължи стрелбата непосредствено задъ и по дълбоко въ тила на противника.

Общото движение и атаката отъ пехотата ще почне въ 14 часа.

Действията да се водят съ енергия, а дивизията и взаимно се помагатъ.

Наблюдало място — при това на Вардарската дивизия.

* * *

Командуващият армията, наистина бъде определилъ частът за начало на атаката (6 часа), обаче, поради лошия теренъ и осъдъ на запряжки, тежката артилерия не бъде поставена всичката на позиции, а за тъзи, които бъха засели местата си, нямаше превозени достатъчно количество снаряди⁶⁾.

Въпреки това, предвидъ съобщението за предстоящата (въ 14 часа) атака отъ I и франко-руската армия — командуващият заповъда въ същия час (14 часа) — дивизията да атакува съ разполагаемите съръдства⁷⁾ 1-а Тимошка бригада (13-и и 14-и п. полкове) образуващие армейски резервъ¹⁾.

Дринската дивизия натиска към Соколъ

Получената въ 1 часа заповъдъ за решителна атака, дивизионният командиръ съчете, че не може да изпълни и така донесе въ армията. Това, защото макаръ да бъде изнесена съ голема мяжа на позиция значителна част отъ артилерията (тежка и полска), още не били превозени отъ Острово нуждното количество муниции до батареите. Той реши, само съ дъясното крило, да помогне срещу Добро-поле. И съ огледъ на това, даде заповъдъ, споредъ която²⁾:

Дъясната колона, съ дъясното крило ще овладее Соколъ... а въ посока на Градешница, Будимирци и Грунище борбата да продължи съ разузнавателни отдѣления.

¹⁾ О. № 3118, 6. X., III армия.

²⁾ О. № 2946, 1 ч., 6. X. Дрин. дивиз.

Левата колона ще се постарае на удобни места да прехвърли отдълния на лявия бръгъ на Черна.

Дивизионната артилерия, съ силна стрелба по Добро поле, да облекчи Шумадийската дивизия, а на останалия фронт да помогне на разузнавателните отдълния.

Тежестта на борбата — при дясната колона,

Нападението на Соколъ и артилерийската дейност да почнатъ на 6. X., 8 часа

Дивизионият резервъ — 5 и 17 и п. полкове — на сегашните места.

Щабът на дивизията отъ 9 часа северно Кочобей (к. 2368).

Заедно съ това, дивизионният командиръ разпореди¹⁾ до колоните и артилерията: при атаката, заедно съ левото крило на Шумадийската дивизия, стрелковите вериги да отбелязватъ места си съ ракети и сигнални флангове.

Действията презъ деня се изразиха:

Артилерията отъ к. 1881, отъ сутринта, би Пожарския ридъ и Добро поле. Къмъ Соколъ бѣ насоченъ единъ батальонъ. Поради места причина, атаката не се извърши. Отъ къмъ, Бѣла вода и по надолу по реката, до устието ѹ. Патръбръгъ, отъ Карпа до Строшица.

Дунавската дивизия съ предни части повѣдалъ²⁾:

Дивизионниятъ командиръ бѣ заминава Черна.

Двете колони да атакуватъ (споредъ О. № 1105), като се пригответъ предните части подъ закрилата на артилерията. Часътъ за минаването ѹ ще се опредѣли после. Начало на артилерийската стрелба — 6 часа.

Следъ преминаването отъ колоните, да се поправятъ разрушениетъ мостове, а пионерите отъ полубатальона — единия мостъ при Скочивиръ.

Шабъ на дивизията — източно отъ Совичъ; наблюдателно место — североизточно Совичъ и второ на Старковъ гробъ.

Тази заповѣдъ бѣ последвана отъ такава и на команда на дивизионната артилерия, споредъ която:

Командирътъ на пол. артилер полкъ, съ батареите си, ще помогне пехотата при минаването ѹ презъ Черна и най-вече около Скочивиръ. а следъ това и атаката ѹ изъ склоновете и Чукитъ, като създаде подвижна огнева завеса, предъ атакуващите предни части.

¹⁾ О. № 2950, 3 ч., 6. X., Дрин. дивизия

²⁾ О. № 1122, 3 ч. 30 м., 6. X., Дунав. див., съгл. О. № 3047 на III армия.

Командирътъ на гаубичния дивизионъ, съ 2 а гаубична батарея, ще има главна задача да намери неприятелската артилерия на позицията Чуки и я замълчи.

Откриване на стрелбата въ 6 часа ще се разбира: предварително да се опредѣлятъ точните данни за огъня, а после постепенно да се помогне на атаката, съ огледъ, че за минаването ѹ ще се даде заповѣдъ по късно.

Да се изпратятъ офицери-наблюдатели, възможно близу до реката, за свръзка съ пехотата.

Споредъ места условия, наблюдението на бойното поле да става отъ Чукитъ по разклоненията на Старковъ гробъ, като се изпрати и отъ артилерийския полкъ офицеръ на най-подходяща точка, съ телефонъ, и всичко забелязано съобщава на дивиз. артилерийски командиръ. Въ нощта, батареите ѹ ще се окопаятъ. Муниционната колона — въ Крушоградъ. Щабъ и наблюдателно место — при тѣзи на дивизионния командиръ.

До пладне, имаше слаба пехотна и артилерийска стрелба¹⁾. Минаване на Черна не стана презъ деня, поради предприетото размѣстване на частите за заемане определените участъци. При това, яви се трудность въ поставяне полските батареи, които не можеха да се изнесатъ, докато не се постави тежката артилерия за тѣхна защита. А последната още не бѣ дошла.

Дясната колона — между Строшица, Скочивиръ, стоеше на дясната бръгъ. Предъ нея се явяваха трудности, поради стрѣмните каменисти бръгове, които като зидове се спускали въ Черна.

На отправеното искане, въ 11²⁰ часа, отъ командуващия III армия — дивизията да се ангажира силно, предвидъ атаката на I армия — дивизионниятъ командиръ отговори, че не може да се ангажира, тъй като артилерията още не била изнесена, тежката артилерия не пристигнала, нито подготвено минаването. Полската артилерия едвамъ прехвърлила реката. При това положение, атаката ѹ щѣла да струва много жертви, поради недостатъчна подготовка.

Понеже командуващиятъ армията настоя³⁾, въ 14 часа да се извърши пехотната атаката съ разполагаемите срѣдства, командирътъ на дивизията разпореди⁴⁾, въ сѫщото време, да атакува предъ своя фронтъ, а именно:

Въ 14 часа да започне артилерийското действие по цѣлия фронтъ, за изтласкане противника отъ бръга на Черна и отъ Чукитъ северно.

¹⁾ О. № 1127, 11 ч., 6. X., Дунав. дивизия.

²⁾ Въ 12 ч., предвидъ започването пехотната атака въ 14 ч. съ I армия и франко-руската армия срещу линията Сливица, Бродъ, Кенали, Меджетлий, Драгошъ.

³⁾ О. № 1128, 13 ч. 10 м., 6 X., Дунав. дивизия.

Згедно съ това, дивизионната артилерия ще бие на приятелската артилерия въ същия участъкъ.

Двете колони, подъ закрилата ѝ, ще се опитатъ да преминатъ съ предните си части на лъвия бръгъ. Ако това не стане, то да се извърши при настъпване на мракъ.

Да се направятъ приготовления за предприемане нощна атака съ цѣлия боен редъ, срещу Чукитъ за завладяването имъ.

Командирътъ на артилерията ще се погрижи за разузнаване посоките и бродовете през Черна, за изнасянето ѝ на лъвия бръгъ, а дивизионния инженеръ — за поправката на моста при Скочивиръ.

Огъ 14 часа, артилерията започна да бие позициите по бръга на Черна и каменистите склонове. Неприятелската артилерия, отъ Чукитъ ю. Пслогъ, отговори съ стрелба по пехотата и планинските батареи на колоните.

Изпратените въ това време предни пехотни части да минатъ рѣката, бѣха посрещнати съ силна пушечна и картечна стрелба, отъ лъвия бръгъ и спрѣни близу до дѣсния¹⁾. Огневата борба продължи и въ 19 часа започнаха да минаватъ предните части на дѣсната колона, а въ 19¹⁵ часа и тѣзи на лѣвата и, въпрѣки пехотния огнь, успѣха да се настанатъ на лъвия бръгъ.

Загуби: убити — 2, ранени — 11.

Изстреляни: ат. ни 20390; картечни — 770; артилерийски — 864.

За своите впечатления отъ действията, презъ този денъ, офиц. за свръзка отъ Щаба на генералъ Сарай на Битолския фронтъ (полковникъ Коларде) думесъ: „Неприятелската артилерия, у която изглежда че нѣкой ордия сѫ подъ каземати, е намалила много успѣха си презъ деня II армия изпрати на III армия 4 батальона въ подкрепление и ще трѣбва да засили действието.“

II армия е отбелаяла отстъпление у бѣлгарите (при Пожаръ). Тя е преследвала къмъ Добро поле, залавяйки много пленници (70). Тукъ тя мощно е атакувала. При III армия — разузнавачи отъ Дунавската дивизия (а покъсно 2 пех. попка) сѫ минали Черна (при Скочивиръ). Мисля, че бѣлгарската съпротива на линията Кенали има за цель само да печели време. Вардарската дивизия готови атака на Кенали.

II СРЪБСКА АРМИЯ АТАКУВА И ЗАЕ ПОЖАРСКИ-РИДЪ

Армейското командуване. На армейската ескадрила, за този денъ, бѣ възложено²⁾, да разузнае неприятелската позиция предъ армиите до р. Черна и особено задъ Добро-

¹⁾ О. № 1331, 16 15 ч. 6 X, Дунав. див.

²⁾ О. № 2561, 6. X., II сръбска армия.

поле. Да хвърли възможно повече бомби надъ последното, както и надъ Кожухъ.

Въ резултатъ, отъ ескадрилата бѣ донесено¹⁾ за забелязано движение у противника: преди пладне — 1 колона (500 човѣка) отъ Градешница къмъ граничната линия, а следъ пладне — 1 колона (дружина) отъ Кравица къмъ Козякъ.

Тимошката дивизия Дивизионниятъ командиръ по-продължи написка. получи съобщение²⁾ отъ Шумадийската дивизия (7 ч.), че дѣсната колона на Дринската дивизия ще започне (въ 8 ч.) заповѣданата атака на Соколь и Доброполе. Поради това, сѫщиятъ реши и заповѣда³⁾, въ опредѣлена часъ (8 ч.) и дивизия да започне артилерийската подготовка, а следъ това и пехотната атака⁴⁾ (чрезъ мощнъ напискъ надъ противника, постоянно допиръ съ него и съ преследване, ако отстъпї).

До 12 ч., разузнавателните отдѣления бѣха въ допиръ съ неприятелските предни части. Бѣлгарската артилерия отъ Преслапъ и Кожухъ действуваше. Отъ тази стрелба бѣ разрушено, отъ гаубиченъ снарядъ, едно оржdie (на позиция югозападно отъ Сборско).

Следъ пладне, действията продължиха. Съ артилерийски огнь изъ Преслапъ, Прашникъ, Дудоникъ бѣ бита пехотата при Сборско и артилерията при Неохоръ.

На дѣсното крило, разузнавателни отдѣления приближиха до неприятелската позиция, обаче посрещнати съ огнь, тѣ повърнаха. На лѣвото крило, патрулите приближиха бѣлгарските окопи и хвърлиха нѣколко бомби. Отговорено бѣ сѫщо съ нѣколко бомби. Артилерията въ това време би съ Сборско, кѫдето избухна пожаръ. Отговори бѣлгарската артилерия отъ Преслапъ, Прашникъ, Дудоникъ.

Артилерията на дѣсното крило би противника при Тушинъ и предъ Трѣстенишкия ридъ. Отговориха батареите северозападно отъ Тушинъ.

За следния денъ (7. X.) бѣ наредено⁵⁾ действията да продължатъ въ 8 часа.

Загуби — ?

Изстреляни — ?

¹⁾ О. № 2617, 21 ч. 45 м. 6. X., II сръбска армия.

²⁾ О. № 1918, Шумадийска дивизия.

³⁾ О. № 1985, 7 ч. 50 м. 6. X. Тимошка дивизия.

⁴⁾ Споредъ О. № 1934, 4 X., Тимошка дивизия.

⁵⁾ О. № 1971, 21 ч. 30 м. 6. X. Тимошка дивизия.

Шумадийската дивизия атакува и зае Пожарски ридъ

През изтеклата нощь, на Въ-
треникъ — друстранна пехотна
стрелба и хвърляне на бомби.
Следъ като се получи съобщението¹⁾ отъ Дринската
дивизия, че на 6. X. въ 8 ч. дънното крило на дънната ѝ ко-
лони ще атакува Соколь и че срещу Добро поле ще се
попска батарея, дивизионниятъ командиръ заповѣда²⁾:

Атаката (която бѣ заповѣдана на 4. X.)³⁾ ще почне на
6. X., въ 8 часа. Силата на артилерийската подготовка и по-
колона на Дринската дивизия ще се съобразяватъ съ дънната
това време, по сведения отъ Дринската дивизия се знае, че
неприятель є построилъ окопи на западния край до Добро-
поле, съ лице къмъ к. 1881. Освенъ това, че презъ предния
нала за борба и че съ предни части приближила Соколь. Въ
Добро поле. До момента (23:50 ч., 5. X.) били поставени тамъ
щѣли да се поставятъ още две гаубици.

Самитъ действия започнаха въ опредѣления часъ (8), отъ
артилерията на лѣвия участъкъ, съ огнева подготовка. Дрин-
гисъ-тогисъ и Соколь. Но отъ Дринската пехота бѣха тлас-
дийско крило зае една горичка при Горни-Пожаръ. Въ сж-
щото време, дънното крило (срещу Вѣтреникъ) се намираше
подъ артилерийски, картеченъ и пушеченъ огньъ. При Голо-
било (Кукурузъ) — периодична пехотна и артилерийска стрелба.

Следъ пладне, напредването на лѣвия участъкъ продъл-
жаваше. Дънниятъ му батальонъ приближи телените мрежи
(15 ч.). Лѣвиятъ батальонъ зае следната тераса и стигна тел-
лените мрежи. Артилерийската стрелба продължаваше съ го-
лѣма сила. И пехотата отъ Катунецъ (Голашъ) стигна тел-
лените мрежи (15 ч.).

При лѣвия участъкъ, мощната артилерийска подготовка
се възобнови (16 ч.). Следъ това (17 ч.), бѣ забелязано колеба-
ние у неприятелската пехота. Съ мощно нападение, пехотата
въ този участъкъ зае Пуловъ каменъ⁴⁾. Предъ лѣвия батальонъ,
противникътъ отстъпи безъ да дочака атаката. Тамъ започна
преследване. По-късно (17:30 ч.), бѣ забелязано колебание у

¹⁾ О. № 2974 Дринска дивизия.

²⁾ О. № 1918, 5. ч., 6. X. Шумадийска дивизия.

³⁾ О. № 1891, 4. X. Шумадийска дивизия.

⁴⁾ в. Пресѣка.

противника и на Шумовита-чук¹⁾). Наскоро и тя бѣ зае-
та (18 ч.).

Разстроениятъ противникъ бѣзо отстъпи къмъ Добро-
поле и по потока между Катунецъ (Голашъ) и Пожарски-ридъ.
Заповѣда се, да се се преследва за заемане Каменистата и
най-високата Пожарска-чук.

Последната, следъ силенъ отпоръ, бѣ заета късно презъ
нощта, отъ 19-и п. полкъ и единъ батальонъ отъ 10-и п.
полкъ.

Поради липса на връзка, поиска се (чрезъ II армия) отъ
III армия — Дринската дивизия да не бие най-високата Пожар-
ска чук и Добро поле.²⁾

По сведения отъ пленникъ (отъ 32-и п. полкъ) се знае, че
на Голо-било (Кукурузъ) — $1\frac{1}{2}$ дружини и 3 ордия. Оста-
тъкътъ отъ този полкъ е къмъ Вѣтреникъ. Западно биль 29-и,
а източно 24-и п. полкове.

А отъ разпита на пленниците изъ 46-и полкъ се узна:
Пожарски-ридъ сж защищавали 3/46-а и 2/46-а дружини съ
4 картечници (отъ тѣхъ двѣтѣ германски). На Соколь имало
една дружина отъ 46-и п. полкъ. Срещу Катунецъ (Голашъ)
— на Вѣтреникъ — 29-и п. полкъ и по-вѣтво — 32-и п. полкъ.
Бригадниятъ щабъ — задъ Добро поле. Дивизионниятъ щабъ
— на Прашникъ (к. 1375).

За следния денъ (7. X.) дивизионниятъ командиръ запо-
вѣда — борбата да продължи³⁾.

Загуби: убити войници — 14, ранени войн. — 35

Изстреляни: патрони — 47600; картечни — 6450, ржчи бом-
би — 71, мини — 99, снаряди — 7254.

Залсвени пленници: оф. — 2, войн. — 82 (изъ 46-и п. полкъ)
Отъ тѣхъ ранени оф. — 1, войн. — 7.

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕТО НА XI ГЕРМАНО-БЪЛГАРСКА АРМИЯ

2/9-а отдѣлна бригада.

176-и французки полкъ, съ 5 роти, 2 картечници, 1 ес-
кадронъ и 2 планински батареи, се приближи и следъ това
атакува преднитѣ точки отъ позицията на 52-и п. полкъ — (ви-
сотата, южно с. Д. Дупени, съ монастирчето). Последната се
заемаше съ една рота отъ 1/15 а дружина. Наистина, ротата
бѣ подкрепена отъ планинската батарея и засилена съ една
опълченска рота, но застрашена съ обхватъ, тя бѣ принудена
да отстъпи. Противникътъ зае високата. Присъствието на

¹⁾ в. Гогово гумно.

²⁾ О. № 2663, 6 ч. 12 м., 7. X. II срѣбска армия.

³⁾ О. № 1927, 22 ч. и 10 м., 6. X. Шумадийска дивизия.

176-и франц. полкъ бѣ установено по убитите офицери и войници.

Загуби: убити офиц. — 1, войници — 21; ранени офиц. — 1, войници — 40; изчезнали войници — 16.

Изстреляни: — ?

3/6-а отдѣлна бригада.

Неприятелскиятъ рѣдъкъ артилерийски огнь почна въ 7 ч. и продължи до 13 ч. Следъ това, той на нѣколко пъти, ставаше барабаненъ. Въ 17 ч., две неприятелски роти настѫпиха срещу най-лѣвата — 4/15 дружина (13/15-а рота) и стигнаха на 500 кр. до теленитъ мрежи. Посрещнати съ преграденъ артилерийски и пехотенъ огнь, ротитъ бѣзо се оттеглиха. Следъ това, други неприятелски части настѫпиха (17 ч. и 30 м.) срещу 14/15-а рота, като бѣха отбити главно съ фланговия огнь на 13/15-а рота. Противникътъ замръкна на 500—1000 кр. отъ позицията.

Загуби: 4/15-а дружина убити войн. — 1, ранени офиц. — 1, войници — 16.

Изстреляни: — ?

1/6-а отдѣлна бригада отбива атаката на 2-а руска бригада при Лажецъ и Меджетлий

Отъ пленници, въ бригадата се знаеше, че настѣща ѝ се намираха: 156-а франц. дивизия и 2-а руска особена бригада, съ артилерия. Разположението имъ бѣ: 156-а дивизия (съ 1-и и 2-и Зувавски полкове въ първата линия¹⁾) — заемаше отъ ж. п. линия при Кенали (изключено) до с. Негочани (изключено). Въ резервъ — 175-и п. полкъ. Веригитъ се намираха на северния брѣгъ на Ракова, на 1000 кр. отъ теленитъ мрежи. При това, отъ артилерийските и пехотни наблюдатели бѣха открити:

Две батареи при воденицата, североизточно отъ Обсирино (едината 12 см.); една полска батарея при с. св. Петка; 2 батареи при с. Клабучица (едината 10·5 см., другата полска); две полски батареи югоизточно отъ к. 619, една полска — западно отъ к. 589; 2 тежки (12 см.) батареи северно отъ к. 629, или всичко 10 батареи (отъ тѣхъ 4 тежки). Срещу 8 дружини отъ бригадата (отъ тѣхъ двестѣ опълченски) противникътъ разполагаше съ 16 батальона.

Отбиване нощната атака на 3-и руски полкъ срещу с. Лажецъ

3-и руски полкъ (съ 2 батальона и 4 картечници) отъ 2 ч. настѫпи срещу 3/15-а дружина къмъ с. Лажецъ, въ две

¹⁾ Въ сѫщностъ бѣха 1-и R. M. A. и 2-и R. M. A.

линии. За това командирътъ на 15-и п. полкъ донесе на бригадния кръгъ, който разпореди: командирътъ на артилерията въ бригадата да противодействува съ огнь предъ десния участъкъ на 15-и п. полкъ; командирътъ на тежката група А съ гаубичната батарея да действува съ преграденъ огнь предъ десния участъкъ на 15-и п. полкъ — с. Лажеци. Той поискъ и отъ артилерията на 3/6-а бригада да съдействува съ огнь предъ десния участъкъ на този полкъ (15-и п.). Наскоро последваха червени ракети (по два). Въ кратко време, предъ десния участъкъ на 15-и п. полкъ, освѣтяванъ съ ракети отъ противника, бѣ развитъ кръстосанъ масовъ артилерийски и пехотенъ огнь. Русите бѣха разстроени и повърнати, но спрѣха на 500—800 крачки отъ позицията (2:30 ч.).

Въ отбиване на това нападение взеха участие съ огнь на 1/12-а и 2/12-а батареи.

Отбиване дневната атака на руската бригада срещу с. Лажеци и Меджетлий

Следъ изгрева на слънцето, французските артилерийски групи при Драгошъ и Обсирино започнаха рѣдъкъ разрушителенъ огнь по окопите на 15-и п. полкъ: Предъ Лажеци, по склона спушащи се източно отъ Велушинската висота, по селото и по 4/12-а батарея въ него. Стрелбата се водѣше предимно съ тежки гаубични снаряди. Батареите пѣкъ, отъ групата при Клабучица, биеха 33-и п. полкъ, главно предъ Меджетлий. Отговориха (8 ч. и 15 м.) 7/2-а и № 219 гаубична, германски батареи — съ разрушителенъ огнь — по батареята задъ монастира Драгошъ. Борбата трая до 9 ч. Следъ това (10 ч.), последната премести огъня си, и площадно би батареята въ Драгошкия долъ, чието място точно не бѣ известно. Въ сѫщото време (9 ч. и 50 м.), откъмъ Битуша, една дѣлга франц. батарея би окопитъ на 4/15-а дружина (3/6-а бригада). Къмъ пладне (11 ч. и 50 м.), 4/12-а батарея разпръсна настѫпващите къмъ Градешница неприятелски вериги. Артилерийската стрелба продължаваше. Виждаха се добре ордѣнитъ блясъци на една дѣлга французка батарея, измежду големите дѣрвета на Клабучица. По нея откри сполучливъ огнь 1/8-а 105 дѣлга германска батарея.

Върху последната, обаче, се нахвърли батареята откъмъ Битуша. Въ късно време, отъ точни попадения (до самите ордѣни) снарядитъ на батареята се запалиха и съ това тя напълно се разкри. Ожесточениятъ огнь по нея продължи.

Следъ пладне (12 ч. и 30 м.), артилерийскиятъ сгънъ по 33-и п. полкъ (дѣсенъ и срѣденъ участъкъ) внезапно стана барабаненъ. Въ сѫщото време стрелбата по 15-и п. полкъ бѣ престанала.

По-късно (13 ч. и 30 м.), и срещу лѣвия флангъ на 3/6-а бригада (4/15-а дружина) и по окопите при Лажеци, стрелбата

на фрац. батареи отъ Драгошъ бѣ много засилена. Въ очакване на нападението, групите внимателно наблюдаваха.

Отъ така стихийно сипящият се артилерийски огнь и главно отъ голѣмо калибрени тѣ фугасни снаряди, участъка на 33-и п. полкъ бѣ забуленъ отъ гжсти облаци черъ димъ и прахъ. Презъ тази непроницаема завеса, погледитѣ на наблюдалите и на защитниците не можеха нищо даоловятъ. При това, всички телефонни връзки прекъснаха. Прекъсна и връзката съ щаба на полка.

За бригадния командиръ бѣ станало очевидно, че неприятелската атака трѣбваше да се очаква откъмъ Негочани, откъдето се представяше възможността за скрито съредоточаване на атакуващи маси, на 13 км. отъ българските окопи,

Първото съобщение, за противника, бригадниятъ кръ по-лучи (13 ч. и 30 м.) отъ щаба на 8 а дивизия (предадено по телефона презъ Битоля) и което гласѣше: „Командирът на 23-и п. полкъ донася, че срещу фронта на 33-и п. полкъ настѫпватъ гжсти вериги по фронта Негочани, ж. п. линия; северно отъ Сакулева, също настѫпватъ колони (резерви) къмъ Негочани“.

Това ценно съобщение, пристигнало въ време на усилената неприятелска бомбардировка по дѣсния подучастъкъ на 33 и п. полкъ, кждето видимо бѣха насочени гжсти вериги и силни резерви на противника, убеди бригадния командиръ, че тамъ при шосето ще се стовари очаквания ударъ. Ето защо той веднага направи разпорежданятията си:

До командирите на 15-и и 33-и п. полкове — „Гжсти неприятелски вериги и резерви настѫпватъ срещу дѣсния участъкъ на 33 и п. полкъ. Вземете всички мѣрки за отбиване атаката. Ще имате ефикасна артилерийска поддържка отъ всички батареи, което е разпоредено. Прикрийте хората отъ огъня на неприятелската артилерия“.

Отъ командирите на 2/8-а и 3/6-а бригади, същиятъ поиска артилерийско съдействие предъ дѣсния участъкъ на 33 и п. полкъ, по настѫпващите гжсти вериги и резерви.

До командира на германската артилерийска група А — да съдействува съ огъня на батареите си, съ стрелба по неприятелските гжсти вериги, изходящи отъ с. Негочани, отъ дветѣ страни на шосето.

Но отъ 14 до 14 ч. и 20 м. барабанниятъ артилерийски огънь на противника достигна най-голѣма сила (по дѣсния участъкъ на 33-и п. полкъ).

По това време, бригадниятъ кръ се отправи за наблюдалителното си място и следъ като се опозна съ положението, донесе на командувашия армията (XI а).

„Противникътъ предъ приема настѫпление срещу дѣсния участъкъ на 33-и п. полкъ. Взети сѫ всички мѣрки за отбиване атаката. Сигуренъ съмъ, че противникътъ ще бѫде отбитъ.“ Освенъ това, той взе и нѣкои осигурителни мѣрки, а именно:

заповѣда щото дружината въ бригаденъ резервъ (отъ 4-и опълченски полкъ) да бѫде готова за действие и помоли команда на 21-и п. полкъ (въ армейски резервъ въ Жабяни) да изпрати при него връзки.

И наистина, неприятелската пехота почна настѫпление (14 ч. и 10 м.) срещу фронта: отъ Лажецъ, до 1 км. източно Негочани. Въ участъка на 33-и п. полкъ настѫпваха около 2 батальона въ първа линия и 3 батальона въ втора — предимно срещу дѣсния флангъ и центъра на полка.

Въ 14 ч. и 20 м., отъ щаба на 23-и п. полкъ бѣ поисканъ преграденъ огънь изъ полските и тежките батареи — предъ срѣдния и дѣсенъ подучастъци. Но веригите тукъ вече спрѣха и откриха слаба пушечна и картечна стрелба.

И бригадната артилерия откри силенъ унищожителенъ огънь предъ Лажецъ (1-а група) и предъ Меджетлий (2-а група). Къмъ Градешница биеше 4/12-а батарея. На германската тежка група А се възложи, съ една батарея да бие северно Негочани (източно на шосето). Едновременно, започна и пушеченъ и картеченъ огънь. Неприятелската пехота, въпрѣки това, достигна до 1000 крачки, а нѣкъде повърна въ изходните си окопи. Батареите я дѣржаха подъ безпокойтеленъ огънь (до 16 ч. и 45 м.). Въ това време 6/12-а батарея бѣ бита отъ една гаубична и друга полска батарея. По нареяддане на бригадния кръ, бѣха обстрѣляни неприятелски вериги срещу Лажецъ (14 ч. и 45 м. — съ 1/12-а батарея) и такива въ настѫпление къмъ р. Градешница (съ 4/12-а батарея). И тѣ бѣха спрѣни.

Въ сѫщото време, барабанниятъ огънь по защитниците се сипѣше съ голѣма сила. Последните, съ своя огънь, заедно съ този отъ артилерията на своята и съседни бригади, непоколебимо задържаха и отбиваха всички неприятелски опити за атака.

Противникътъ остана на достигнатата линия, съ изключение предъ лѣвия подучастъкъ, кждето използвайки една дълбока канава бѣ доближилъ на 600—800 крачки. По-наутъ, попадналъ подъ огъня на 1/8-а 105 см. германска батарея (група А), 175-и п. франц. полкъ (резервъ на 156-а фр. дивизия), бѣ разпрѣнатъ и се прикри въ с. Негочани.

По-късно (16 ч.), поради засилена стрелба отъ французките батареи (на позиция около к. 589) по Меджетлий и Кенали и по окопите предъ тѣхъ, както и поради забелязаното движение на пехотни части въ тѣзи посоки, къмъ сѫщите бѣ насоченъ огъня на 7/2 германска батарея и такъвъ на батареите отъ 2/12 арт. отдѣление.

Неприятелската артилерийска стрелба, обаче отъ 17 ч., отново се засили, особено по с. Лажецъ и взе видъ на барабаненъ огънь. Съ голѣмъ ефектъ, тя обхващаща окопите предъ селото, както и склона, северно отъ Градешница (на Велушинската висота). По последния се сипѣше градушка отъ

шрапнелни пукания. Засегнати бъха и повече от батареите (4/12, 5/12, които понесоха загуби въ материјалната част, а по-слабо — 2/12 и № 219 герм. батарея).

Малко по-късно (17 ч. и 20 м.), неприятелската пехота — 3-и руски полкъ — от посоката св. Петка и Клабучища, съ два батальона въ първа линия и единъ въ резервъ, въ нѣколко последователни линии от змейки, стремително настъпили изъ нивитѣ и ливадитѣ, насочвайки се главно къмъ Лажецъ. Скоро тя попадна подъ огъня на българския батареи, които я заставиха да продължи, чрезъ прецеждане. Все пакъ, следъ 30—40 минути, тя стигна на 600 м. предъ теленитѣ мрежи, въ равнината, и въ обраслия съ дървета долъ на Градешница. Веднага артилерийскиятъ огънь бѣ отправенъ къмъ нея (съ 4/12, 2/12 полски, 3/3 гауб. и № 219 герм. гауб. батареи).

Въ сѫщото време, находящиятъ се, по-западно, 35. фр. колон. полкъ (съ единъ батальонъ въ Градешница и два на юго-изтокъ по висотитѣ) имаше задача да атакува българската позиция, по дветѣ страни на пътя Холевенъ — Клещино. Той обаче не атакува, поради отмѣняване на атаката, въ очакване подкрепления (371. полкъ отъ 57 дивизия, или 44. кол. полкъ отъ 17. колон. дивизия).

Следъ това (18 ч.), неприятелската пехота на последователни вълни се хвърли въ атака къмъ Лажецъ и къмъ съседната 4/15-а дружина, въ който моментъ артилерийскиятъ огънь бѣ измѣстенъ по-северно, къмъ резервите.

Като по даденъ знакъ, всички български батареи промѣниха унищожителния огънь въ преграденъ, въ опредѣленитѣ имъ участъци — предъ самите телени мрежи, дето ясно се виждаха доближилитѣ ги единични неприятелски войници.

Въ сѫщия моментъ, щомъ узна за тази нова атака и бригадиятъ к-ръ (по телефона) заповѣда на командира на артилерията — да започне преградна стрелба предъ дѣсния подучастъкъ на 15-и п. полкъ, кѫдето били насочени за атака гжсти вериги. Веднага следъ това, той поискава отъ 3/6-а бригада и отъ тежката група А — да съдействуватъ за отбиване атаката предъ сѫщия подучастъкъ. Въ кѫсо време, двустранната артилерийска стрелба взе видъ на страховотна борба. Полковиятъ участъкъ се покри съ гжстъ черенъ димъ и прахъ. Подъ закрилата на тази непроницаема завеса, рускиятъ вериги доближиха до теленитѣ мрежи.

До това време Ломци, слабо запазени въ незавършената и лишена отъ надежни закрития позиция, устояха на артилерийския огънь. Въ решителния моментъ, тѣ заеха огнената линия и откриха пушеченъ и картеченъ огънь по рускиятъ вериги, частъ отъ които бъха вече навлѣзли въ теленитѣ мрежи.

Само въ нѣколко минути, преднитъ вериги бъха покосени. Въ самите телени мрежи паднаха много убити и ранени. Нападнати по-задни вълни, следъ като попаднаха подъ уни-

щожителната стрелба отъ наскачалитѣ прави надъ бруствера защитници на Лажецъ, се разколебаха и започнаха да отстъпватъ. Особено се отличи тукъ 7/4 а опълченска рота, кѫдето напорътъ бѣ най-сilenъ. Наскоро следъ това, артилерийските наблюдатели съобщиха, че руситѣ отстъпвали въ безпорядъкъ и поискаха да се почне преследване съ артилерийски огънь.

Скоро полето, между Лажецъ и св. Петка, се очисти. Проче и тази атака бѣ отбита. 3-и руски полкъ само въ участъка на 3 български роти, оставилъ около 200 трупа¹⁾ и 7 пленници.

При отблъсване на руситѣ, при Лажецъ, най-живо участие взеха 7/4-а опълченска рота, единъ взводъ отъ 12/15-а рота и поручикъ Живовъ, единъ взводъ отъ 10/15-а рота и една отъ картечниците на подпоручикъ Мачковъ.

Отстъпилитѣ руси се спрѣха и окопаха: предъ 12/15-а и 9/4-а опълченска роти — на 800 крачки, а по-западно, предъ 9/15-а рота — на 500—900 крачки, като бъха използвали напуснатитѣ окопи на секретитѣ отъ последната рота. Още по-западно, предъ 11/15-а рота — 2 роти и 2 картечници (отъ 35-и колон. полкъ).

Споредъ заловената (следъ неуспѣшната атака) заповѣдъ, противникътъ (чиито батареи отъ Клабучища — мон. св. Петка биеха участъка на 15-и полкъ) действуваше:

Предъ 15-и п. полкъ — срещу дѣсния му подучастъкъ — съ 1 батальонъ отъ 35-и колон. полкъ; и на 300—400 метра на изтокъ отъ него — 1 батальонъ отъ 3-и руски полкъ; срещу лѣвия подучастъкъ (5/15-а рота) откъмъ Негочани, настъпвала веригитѣ на лѣвофланговия батальонъ отъ 4-и руски полкъ.

Предъ участъка на 33-и п. полкъ, главниятъ ударъ бѣ насоченъ по дѣсния подучастъкъ на полка, (т. е. вдлъжъ на шосето Негочани, Битоля) така: Срещу дѣсния подучастъкъ: 4-и руски особенъ полкъ, имащъ отъ дветѣ страни на шосето по единъ батальонъ (всѣки батальонъ съ две роти въ първа линия (въ верига) и 2 роти въ втора линия — въ резервъ. Срещу срѣдния подучастъкъ: 1 R. M. A. полкъ — съ 1 батальонъ въ първа линия (съ две роти въ верига и една въ резервъ) и другитѣ два батальона — въ втора линия (резервъ). Срещу лѣвия подучастъкъ: 2 R.M.A. полкъ — съ единъ батальонъ въ първа линия и другитѣ два батальона, въ втора линия, северозападно отъ к. 589. Въ резервъ: (на 156 дивизия) — 175-и полкъ, настъпващъ отъ Сакулево къмъ Негочани.

По събранитѣ по-късно сведения, въ бригадния секторъ, дневнитѣ атаки се извършили отъ 16 батальона срещу 8 дру-

¹⁾ Съставътъ на ротитѣ (руси) е билъ 140—180 човѣка.

жини (на бригадата), последните поддържани от 6 полски батареи.

Споредъ преценката на бригадния командир, успѣхът въ този бой се дължалъ на това, че противникът, състоящъ се отъ разни националности, атакувалъ по части, въ отдалени сектори и разпръснато. Той не съсрѣдоточавалъ значителни маси и не се стремелъ съ едновременно действие да заангажира всички сили на отбраната. Това позволило да се съсрѣдоточатъ, на застрашената точка, слабите срѣдства на общата отбрана.

Въ очакване на нови атаки, презъ нощта, отъ армията бѣ наредено, до бригадата, да се усили бдителността, за което се взеха мѣрки, като за целта и всички батареи да се подгответъ за преграденъ огънъ, въ определените имъ сектори. Въ пехотните полкове пѣкъ се усилиха охранявящите части предъ телените мрежи, които трѣбаше да водятъ беспокойтелна пушечна, бомбова стрѣлба и др. Обаче, нощта миня спокойно, съ рѣдки престрелки.

Командуващиятъ армията отправи благодарностъ на пехотата и артилерията въ бригадата, за отбитите атаки.

Загуби: 15-и п. полкъ убити войн. — 10, ранени войн. — 20; 33-и п. полкъ убити войн. — 3, ранени войн. — 23.

Изстреляни: 15 и п. полкъ — патр. 12.150, картеч. — 7,500 ракети — 18. Артилер. снаряди — 2366 (1/12 отд. — 459, 2/12 отд. 1907).

8-а П. ДИВИЗИЯ

Дивизионното командуване. Поради липсата на снаряди за 12 см. гаубици, бѣ поискано отъ армията да се подвоятъ гранати за сѫщите (въ 1/8-а бригада), за да се разрушатъ моста при Добровени. За целта, командирътъ на 8-а артилерийска бригада считаше, че ще сѫ нуждни 1000 снаряда, понеже мостътъ билъ дѣрвенъ. Независимо отъ това, нареди се до сѫщата (1/8-а бригада) — мостътъ да се запали и съ катранъ. Поискаха се и още тежки далекобойни ордия, тъй като наличните не могли да достигнатъ неприятелските батареи. Донесе се и, че командирътъ на групата С. германски батареи, които могли да фланкиратъ неприятелските, срещу участъка Кенали, Меджетлий (последните били съ барабаненъ огънъ Кеналската позиция), не билъ въ телефонна връзка съ командира на 8-а артилерийска бригада. Извъзка се и желание, че то командуващиятъ армията да заповѣда на германската тежка артилерия да развива по-голѣма огнева дейностъ, а нашиятъ самолети постоянно да прѣчатъ на противника, свободно да наблюдава и да се пристрелва.

Сѫщиятъ (командирътъ на 8-а артилерийска бригада) донесе, че състоянието на ордията въ артилерийските полкове

било¹⁾: въ 18-и арт. полкъ — отъ 12 ордия, повредени и изтеглени 8; въ 8-и артилерийски полкъ — налице 13 и 2 на поправка.

Презъ цѣния денъ французите имаха вдигнатъ единъ превързанъ балонъ.

2/8-а п. бригада. До пладне, слабъ неприятелски артилерийски огънь по участъка на 3/23-а дружина. Неприятелската артилерия, съ помощта на привързанъ балонъ и на самолети, последователно извършваше пристрелките си по батареите, въ бригадния участъкъ. Тя успѣ да нанесе (9 ч.) нѣкои повреди (въ 3/8-а и 4/8-а батареи), а после (11 ч.) съ единъ снарядъ напълно бѣ разрушено едното ордие на 5/8-а батарея. Последната остана само съ едно ордие. На пладне (12 ч.) неприятелска батарея откъмъ Орта — оба би 3/8-а и 4/8-а батареи. Отговори ѝ последната. По друга една неприятелска батарея, пакъ тамъ, стреля № 110 герм. батарея на разстояние 10 км. По-късно, последната пренесе стрелбата си (13 ч. и 20 м.) по батарея отъ групата при к. 589, открила се съ димътъ си, при стрелбата си къмъ Меджетлий (разстояние 7-6 км.).

Поради засиления огънь и забелязаното движение на неприятелската пехота срещу 1/6-а бригада (15 ч.), както и поради искането на началникъ-щаба на сѫщата, за артилерийска подкрепа, такава се даде (отъ 2/8-а, 5/8-а батареи — предъ 33-и п. полкъ и отъ № 110 герм. 105 см. батарея — къмъ к. 619 (по неприятелски вериги). Съдействие указа съ огъня си и 2/8-а 105 см. герм. батарея (отъ лѣвия брѣгъ на Черна) — къмъ с. Негочани.

Вечерътъ, командирътъ на 8-и артилерийски полкъ донесе въ бригадата, че батареите сѫ замръкнали съ по 180 снаряда на ордие, че въ огнестрелните дивизионни обози въ с. Тополчани нѣмало снаряди и че ако пехотата напусне сегашните си позиции, батареите не ще могатъ да подведатъ предниците си, поради отдалечението имъ — задъ линията Горно — Срѣдно — Долно Егри.

Вечерътъ, две роти отъ 21-и п. полкъ (1/21-а и 4/21-а роти) сѫмѣниха на позицията 9/23-а и 10/23-а роти, които следъ това се оттеглиха на почивка въ Срѣдно Егри.

Загуби: 23-и п. полкъ убити войници — 6; ранени войници — 1, изчезнали войници — 1; 12 п. полкъ — ? 8 и арт. полкъ ран. войн. — 1.

¹⁾ Към 9 ч., наличните ордия въ батареите бѣха: 6/8 — 3; 12 см. гауб. възводъ — 2; 2/18 — 1; 5/18 — 0; 6/18 — 0; 1/6 — 4; 2/6 — 4; 7/6 — 4; 8/6 — 4; 3/2 гауб. — 2; 5/2 не с. с. гауб. — 2; 1/10 австр. гауб. — 4; 1/8 — 3; 2/8 — 2; 3/8 — 3; 4/8 — 4; 5/8 — 1; (противовъзд. въ: Г. Егри — 2, Прилепъ — 2; № 491 герм. гауб. — 4; № 110 герм. дѣлги — 2.

Изстреляни: 23 и п. полкъ патрони — 37500; бомби — 6, ракети — 33. 12 и п. полкъ — ? 8-и артилерийски полкъ снаряди — 778, (2/18-а — 104, 2/8-а — 101, 3/8-а — 80, 4/8-а — 19), 5/8-а — 299.

1/8 п. бригада. Презъ нощта, пущечна стрелба при Сливница и Бродъ. 2/30-а дружина бѣ засилена съ 3/10-а рота.

Отъ разсъмване, силенъ артилерийски огънь по дѣсния флангъ на 10-и п. полкъ. Следъ пладне, неприятелски групи (40—50 човѣка всичко) преминаха Черна срещу лѣвия флангъ на 30 и п. полкъ (2/30-а дружина), при най-отдалечената частъ на извивката ѝ. Съ артилерийски огънь бѣ бито с. Бродъ (13 ч. и 50 м.), както и съседнитѣ флангове на 30 и и 10 и п. полкове. Забелязано бѣ окопаване по дѣсния брѣгъ на рѣката.

Вечеръта, ротитѣ на 30-и п. полкъ, въ първа линия, бѣха смѣнени съ ротитѣ отъ дружиннитѣ резерви. Обаче, войниците отъ 8/30-а рота, при тръгването си да смѣнятъ 5/30-а рота, проявиха непокорство, изразено въ бавене, спиране и др. Щомъ командирътъ на полка се намѣси съ съветъ, тѣ се подчиниха. Причинитѣ за станалото — преумора и силниятъ неприятелски артилерийски огънь (тормозъ). И въ 7/30-а рота също имаше непокорство. Войниците отказаха да се укрепяватъ преди да се нахранятъ. Причинитѣ, мълчанието на собствената артилерия и силата на неприятелската. Войниците имали нужда отъ почивка.

Поради горнитѣ случаи, командирътъ на полка (30-и) нареди: смѣняването на дружиннитѣ отъ 1-а линия да става презъ 4 денонаощия и поискава почивка за полка си.

И командирътъ на 10 и п. полкъ имаше впечатление за упадъкъ на духа, дори и въ командиритѣ, които били изгубили вѣрата въ подчиненитѣ си. Така, заповѣдътъ му — презъ нощта му на 5-и срещу 6-и Х. — да се прогоняятъ неприятелските войници, минали на лѣвия брѣгъ на Черна и окопали се около моста при Добровени и западно, както и да се разрушатъ последниятъ — не се изпълни. Дружинниятъ командиръ (2/10-а дружина) донесе, че войниците му не желали да отидатъ напредъ, а и доброволци не се явили. Въ охранение, като стражеви постове отивали много неохотно. Въ окопитѣ щѣли да се държатъ, но за настѫпление били негодни.

Поради това, бригадниятъ командиръ заповѣдва: 2/10-а дружина да се смѣни съ друга и на 7-и Х., сутринта въ зори, да се атакуватъ и прогонятъ сърбите отъ лѣвия брѣгъ. За целта да се споразумѣе съ командира на 18-и артилерийски полкъ, за артилерийско съдействие.

Артилерията на бригадата¹⁾ отъ 10 ч., започна умѣренна стрелба по батареите: при Живойна (съ 5/18 батарея)

¹⁾ Батареите имаха на лице следното число оръдия: (2/18-а — 4, 5/18-а — 1, 6/18-а — 0, 6/8-а — 3.).

и по склоновете на Старковъ гробъ (съ 2/18-а и 6/8-а). Освенъ това, бѣха бити пехотните окопи и части въ движение, източно на Бачъ (съ 6/8-а и 5/18-а батареи). Следъ пладне, (16 ч.) — по движещи се части южно отъ Живойна, по които съ закъснение, съ няколко снаряда стреля 2/8-а 105 см. германска тежка батарея.

Презъ деня, безуспѣшно бѣха бити 6/8-а, 5/18 а батареи, но 2/18-а батарея бѣ засегната повече и имаше 7 ранени войници, отъ тази стрелба.

Презъ нощта, 2/18 а батарея смѣни позицията си — на 400 м. северозападно, като застана югоизточно отъ Веле село. Причината за това бѣ откриването ѝ отъ противника и непрекъснатото ѝ поражение.

Вечеръта се направиха следнитѣ размѣствания на частите: отъ бригадния резервъ — 3/10 а дружина се даде на 10-и п. полкъ, която застана въ неговъ резервъ. 1/10-а дружина смѣни 2/10-а дружина. Последната отиде въ бригаденъ резервъ. На 30-и п. полкъ се даде единъ пионеръ възводъ за укрепяването.

Споредъ събраниетѣ сведения, отъ заловенитѣ на 5 и октомврий, южно отъ с. Бродъ сърби, се установи:

Насрещу бригадата се намира Моравската дивизия. Отъ нея: северно отъ Бачъ — 16 и п. полкъ (съ 1-и и 3-и батальони — въ бойна частъ и 2-и — въ резервъ). Източно — срещу 10-и п. полкъ — 3-и п. полкъ (съ единъ батальонъ — въ бойна частъ и другъ — въ резервъ). Около Живойна — 1-и п. полкъ. При Вардаръ останали по единъ батальонъ отъ 2-и и 3-и п. полкове. Въ всѣка рота по 5 офицера и 130 пушки. Западно отъ Моравската дивизия се намирала Вардардарската.

Загуби: 30 и п. полкъ: убити войници — 3, ранени войници — 33, изчезнали войници — 1. 10-и п. полкъ: ранени войници — 2. 18-и артилер. полкъ: ранени войници — 8, убити коне — 3.

Изстреляни: 30 и п. полкъ патрони — 14300; картеч. — 1500 10 и п. полкъ — патрони — 440, бомби — 94. 18 и артилер. полкъ — снаряди — 927 (2/18-а — 38, 5/18-а — 450, 6/18-а — 0, 6/8-а — 311, гауб. възводъ — 128).

3/8-а п. бригада. Въ участъка на 55-и п. полкъ, още отъ сутринта, три неприятелски батареи (2 планински и една полска) започнаха да поражаватъ лѣвата охранителна рота при Скочивиръ (срещу брода и воденичиятъ бентъ). Презъ изтеклата нощъ, 1/55-а дружина бѣ смѣнила на позицията 3/55-а дружина.

Въ участъка на 56-и п. полкъ, необезпокоявани отъ бригадната артилерия, сутринта, сърбите успѣха да напреднатъ между устията на р. р. Строшица и Конярка. При това, тукъ се завърза престрелка между преднитѣ постове и преминалите сръбски патрули. Една батарея, задъ седловината западно

отъ устието на Конярка, обсила съ снаряди позицията на 3/56-а дружина и тила ѝ.

Забелязващо се движение на отдѣлни хора и групи отъ к. 1881 къмъ Черна и на планинска артилерия и 2 роти изъ гората, подъ сѫшата кота, за с. Петалино. Малки отдѣления стигнаха до скалитѣ на дѣсния брѣгъ на Черна, а по-значителни части — въ гѣнките до р. Бѣла вода и при Петалино.

Въ бригаденъ резервъ бѣха изпратени 2/56 а и 12/56-а роти.

Артилерията на бригадата, отъ 7 ч., откри огнь по пехотните групи, опитващи се да минат Черна при Скочивиръ и Добривени. Сѫщо и по групите спускащи се отъ Попадия и Живойнските висоти. Следъ това — по планински батареи къмъ Попадия. 1/10-а австр. план. гауб. батарея би колонки въ долината на р. Петалино и батарея въ долината на Конярка. Неприятелската артилерия безуспѣшно стреля по пехотните окопи на батареите.

Командирътъ на артилерията устрои телефонна свръзка до 55-и и 56-и п. полкове. Пратиха се и артилерийски наблюдатели въ пехотните окопи.

Духътъ на войниците много бѣ пониженъ. Така, по водъ на нѣколко отлжчи на войници (на 3-и срещу 4-и X. — 17 и на 4-и срещу 5-и октомврий — 9 войника), командирътъ на 3/55-а дружина донесе, че съветите вече не помогали. Всички казвали, че били уморени, отпаднали тѣлесно, наплашени отъ неприятелската артилерия. Собствената артилерия не се обаждала. Интелигенцията била въ тила, а въ строя — само селяните. Бирните сѣ сѣ за данъците. Всичко се реквизирало. Всички били въшлясали и непремѣнно искали смѣна за почистване и изпиране. Накрай, дружиниятъ командиръ настоятелно искаше смѣна.

Загуби: 55-и п. полкъ — нѣма. 56-и п. полкъ убити войници — 1, ранени войници — 4. 6-и артил. полкъ убити войници — 1, ранени войници — 1.

Изстреляни: 55-и п. полкъ патрони — 4800, 56-и п. полкъ патрони — 3000. 6-и артил. полкъ снаряди — 670 (2/6 а — 32, 7/6 а — 61, 1/6 а — 262, 8/6 а — 87, 3/2-а гауб. — 38, 5/2-а гауб. — 40, 1/10-а австр. — 250).

3-а п. дивизия напусна пожарски ридъ

Дивизионното командуване. За по успѣшно водене борбата и предмѣни, дивизионниятъ командиръ (съ телефонограма О. № 720, 6. X., 8 ч.) направи следните измѣнения въ командуването и състава на участъците¹⁾.

¹⁾ Въ заповѣдьта, бригадните участъци сѫ наречени подучастъци.

Краенъ дѣсенъ участъкъ. Полковникъ Козаровъ (3/2-а п. бригада): 21-и п. полкъ (2½ дружини, 1 картечна рота и 1 пионеренъ взводъ); 2/28 а дружина, 1/23 друж., 5/23 а, и 14/23-а роти (съ 2 картечници); сборната (43 а дружина съ 2 картечници); 2/8-а пионерна и германската пионерна роти; № 220 герм. картечно отдѣление (очакватъ се още 3/12-а полска батарея отъ 3/6-а бригада и 4 план. ордия); щабъ — югозападно на в. R.

Дълсенъ участъкъ. Полковникъ Даневъ (2/3 а. п. бригада): 29-и п. полкъ (4 друж. и 1 карт. рота); 46-и п. полкъ (3 друж. и 1 картечна рота); 2/49-а дружина; 2/3-а пионерна рота, № 216 герм. картечно отдѣление. Ще има винаги една дружина отъ 29 и п. полкъ въ резервъ. Щабъ на к. 1058.

Срѣденъ участъкъ. Полковникъ Поповъ Ал. (1/8-а п. бригада): 24-и п. полкъ (4 дружини и 1 карт. рота: отъ тѣхъ 3 дружини на в. Преславъ и 1/24-а дружина при щаба на 32-и п. полкъ); 32 п. полкъ (4 дружини и 1 карт. рота); 1/3-а пионер. рота, № 228 герм. картечно отдѣление. Щабъ въ Прашникъ.

Лъвъ участъкъ. Полковникъ Петровъ (3/3-а п. бригада): 58-и п. полкъ (2 друж. и 1 пион. рота); 45 и п. полкъ (3 друж. и 1 карт. рота); 3/3-а пионер. рота; № 214 герм. карт. отдѣление. Щабъ — Рударски колиби.

Дивизионенъ резервъ. — Полковникъ Богдановъ Ст.: 1/58-а дружина — до в. Прашникъ; 11-и п. полкъ (4 намалени дружини) — на к. 1058; 49-и п. полкъ (2 дружини и 1 карт. рота) — между Доброполе и Търнава. Щабъ — к. 1058. (За тамъ полковъ Богдановъ да замине, следъ като сдае участъка си на полковъ Козаровъ).

Пжтните пехотни строителни роти, следъ привършванѣ пжтя Блатецъ, Доброполе ще отидатъ: 2 — въ дѣсния и 2 — въ срѣдния участъци — за направа и поддържане пжтищата въ тѣхъ.

Артилерията остава въ досегашните си мѣста. Само 10/16 а батарея ще се върне на Доброполе, щомъ пристигне на в. R, 3/12-а батарея (отъ 3/6-а бригада).

Измѣненията въ границите на досегашните участъци е; крайниятъ дѣсенъ — отъ Черна до пжтеката Търнава, Градешница (250 м. западно отъ пжтеката), Змеица.

Укрепяването на крайния дѣсенъ участъкъ, както и на в.в. Търнава и Змеица се възлага на дивизионния инженеръ. Частите отъ 49 и п. полкъ оставени въ дивизионенъ резервъ ще се използватъ за укрепяването на Търнава и Змеица.

Снабдяването: лѣвиятъ и срѣденъ участъци — отъ Конопище; 29-и и 32-и п. полкове — отъ Витолище, Рожденъ и Алчаръ. Всички останали — отъ Градешница.

Щабъ на дивизията — с. Алчаръ. Наблюдално място — въ Прашникъ.

(Мориховско)

Краенъ дълъженъ участъкъ Бригадниятъ командиръ полкъ 1/3-а п. бригада, ковникъ Богдановъ Ст. започна да сдава бригадния участъкъ на командира на 3/2 бригада, полковникъ Козаровъ. Частите работиха по укрепяването. Задълбочано движение на хора и коне по пътеката отъ к. 1881 къмъ северъ и обратно.

Загуби — нѣма. Изстреляни — нѣма.

(Мъгленско)

Боятъ на Пожарски-ридъ (46-и п. полкъ).

Дълъженъ участъкъ—2/3-а п. бригада: 46-и п. п. из-
губи Пожарски-ридъ. Разположението на 46-и п. полкъ
на Пожарски ридъ бѣ:

Дълъженъ подучастъкъ: майоръ Игнатовъ Ст.: 3/46-а дружина на майоръ Милковъ Н. (9 и 12-а роти) и 2/46-а дружина на майоръ Игнатовъ Ст. (10, 11, 6 и 8-а роти и 8 картечници).

Лъзвъ подучастъкъ: капитанъ Бунарджиевъ М. — 9/29-а и 10/29-а роти и 3 картечници.

Дълъжно странично прикритие — 4/46-а рота и 1 картечница. Освенъ това на позицията Соколь, Змеица се намираше 2/49-а дружина съ 4 картечници и между Търнава и в. Р — 2 картечници.

Артилерията: 12/16 а батарея — на Добро-поле; 3/6-а батарея — на Гръцки-постъ и на Руйчето; 1 гауб. оръдие (6/2 а не с. с. гауб. батарея) между Добро поле и Гръцки постъ; план. възводъ (5/3-а пл. батарея) — на Змеица и 1 план. възводъ (3/1-а план. батарея) — на Търнава (въ очакване).

Въ нощта на 5/6-и Х., пристигна на Добро-поле 1/46-а дружина (3 роти) и то въ „окаяно състояние“ следъ тежките Каймакчалански бойове.

Сведенията за противника, въ щаба на полка, бѣха: при Пожаръ — 2 батальона, 8 картечници; при в. Гражденъ — 6 роти, 6 картечници, 3 план. батареи; на в. Голашъ — 1 батальонъ, 3 план. батареи. Освенъ това и: северозападно отъ с. Тресина — 1 пол. батарея; на Метеризъ — далекобойни оръдия; при Биджо-махле — гаубици и на к. 1881 — 2 план. гауб. батареи.

* * *

Рано сутринта (5 ч.), сръбската артилерия започна засилена стрелба по Димова- поляна и Баховски-ридъ (29-и п. п.). По-късно (6 ч.) стрелбата ѝ се измѣсти на западъ къмъ — Пожарски ридъ (46-и п. п.), кѫдето (отъ 8 ч.) започна неприятелска артилерийска подготовка. Батареите отъ к. 1881, с. Пожаръ, в. Гражденъ и в. Голашъ сипѣха неизброимо количество

снаряди по окопите на полка (46-и). Други батареи, отъ к. 1881 и Тресина, оживено биеха дѣсния флангъ и тила, както и батареите на и около Добро-поле. Гаубиците обстреляваха долината, въ тила на позицията. Въ кѫсo време, всичко се бѣ покрило съ облаци отъ димъ и прахъ. Отговаряха имъ 3/6-а и 12/16-а батареи — по неприятелските окопи на Пожарски ридъ.

Защитниците (освенъ наблюдателите) заемаха закритията задъ окопите. Налице бѣха всички признания за една атака срещу 46-и п. полкъ.

По това време (8:30 ч.) единъ сръбски батальонъ, изъ северната окрайна на Пожаръ, въ колони по единъ, се привдигна и насочи: една рота по долината на Бююкъ-дере, като стигна на 400 крачки отъ телената мрежа, срещу 9/46-а рота. Друга рота — къмъ 12-а рота. Останалата част се изгуби около дѣсния притокъ на рѣката.

Половинъ часъ по-късно, 2 сръбски роти изъ източната окрайна на селото, на групи, започнаха да се покачват по западния склонъ на в. Гражденъ. И тѣ стигнаха на 300—400 м. отъ телената мрежа, срещу 12/46-а рота.

Батареите отъ Добро-поле биеха безспиръ неприятелската пехота и отвреме-навреме съсрѣдоточаваха огъня по батареите задъ в. Гражденъ. Всички останали неприятелски батареи оставаха вънъ отъ обсега на бригадната артилерия. Липсата на гаубици и планински оръдия силно се чувствуваше въ тази планинска мѣстностъ.

Презъ същото това време, въ участъка на 29-и п. полкъ се водѣше рѣдка двустранна артилерийска, пушечна, бомбова и минна стрелба.

Отъ 9:40 ч., неприятелскиятъ артилерийски огънь бѣ съсрѣдоточенъ по западната половина на позицията (9-а, 12-а и отчасти по 10-а роти). По това време, пехотниятъ огънь по окопите на източната половина (6-а, 8-а роти и полуторите отъ 11-а и 10-а роти) бѣ много силенъ. По-рѣдка бѣ стрелбата срещу лъзвия подучастъкъ на полка (гръцкиятъ междиненъ постъ), кѫдето стреляше батареята изъ южните поли на Петерникъ.

Следъ едно прекъсване (12—12:15 ч.) сръбската артилерия продължи стрелбата, а пехотата отъ западния склонъ на в. Гражденъ, не обезпокоявана, на групи, стигна на 200 метра отъ телената мрежа (срещу 10-а рота). Следъ това (13 ч.), заслоните на 9-а и 12-а роти бѣха напълно разрушени отъ огъня на гаубиците на к. 1881.

За подкрепа, командирътъ на 2/46-а дружина последователно изпрати два възвода (отъ 11-а рота) въ поддръжка на 3-а дружина и къмъ междината на дружините. Но тѣ бѣха разпръснати отъ неприятелския артилерийски огънь.

Къмъ 14:30 ч., подъ силенъ артилерийски огънь се намираше 10-а рота, когато къмъ нея настъпи единъ сръбски батальонъ. Защитниците засели вече окопите, го посрещнаха съ силенъ пущеченъ и картеченъ огънь, но не успѣха да го спратъ. Батальонътъ премина телените мрежи (15 ч.). Опитътъ на полуротата (въ подръжка) отъ 10-а рота, да отблъсне противника съ огънь, бомби и ножъ не успя. Тя бѣ вече изгубила командира си подпоручикъ Антоновъ Георги (раненъ) и се оттегли на северъ. Противникътъ засе напуснатите окопи.

Същевременно, отъ силния артилерийски огънь окопите и заслоните на 9-а и 12-а роти бѣха обстреляни въ развалини. Димътъ на снарядите и издигащите се стълбове отъ пръстъ и прахъ образуваха гъсти облаци, презъ които нищо не се виждаше — особено предъ високата на лѣвия флангъ на 9-а рота. Неможейки повече да издържи, тази рота напусна окопите и почна безпорядъчно отстъпление.

Противникътъ плени полуротата отъ 12-а рота — на лѣвия флангъ.

Съ това, още повече се засили безпорядъка, а противнициятъ почна да бие въ флангъ и тилъ на западъ.

Дружинниятъ командиръ (3-а друж.) тогава заповѣда на командира на 9-а рота — съ подръжката си (1 възводъ) да заеме втория редъ окопи. Обаче при изпълнението на тази заповѣдъ, ротниятъ командиръ поручикъ Данудоловъ падна убитъ, отъ пръсната се граната въ възвода. Заедно съ него паднаха още мнозина убити и ранени.

Тогава дружинниятъ кръпъ прати заповѣдъ до 12-а рота — съ останалите хора да се оттегли въ задните окопи, а на подръжката (възводътъ отъ 9-а рота) — да заеме високата предъ превързочното място, за да поеме отстъпващите.

И следъ като падна раненъ въ двата крака и въздинниятъ командиръ отъ 9-а рота подпоручикъ Тусузовъ Маринъ ротите безъ заповѣдъ се оттеглиха къмъ в. Пожаръ, където командирътъ на 3/46-а дружина, въпръвъ положениетъ усилия, не успя да ги приведе въ редъ.

Сърбите бѣха вече господари на западната половина отъ позицията (15:40 ч.).

Връзката съ отстъпващата дружина (3-а) при това бѣ прекъсната. Ето защо командирътъ на полка, подполковникъ Карамандраковъ, реши, да задържи източната половина (на позицията) и да изпрати 3/46-а рота отъ Добро-поле, въ помощъ на 3/46-а дружина. На командира на последната той заповѣда (по телефона чрезъ командира на 2/46-а дружина) — следъ като уреди ротите, да контъратаува.

Едновременно съ това, по телефона той съобщи въ бригадата (2/3-а) за критическото положение на Пожарски-ридъ и за невъзможността да се задържи безъ свежи части. От-

говарява обаче бѣ — Пожарски-ридъ да се запеки и да се чакатъ подкрепления, тъй като такива липсваха.

Тогава, командирътъ на полка лично насочи ротите отъ 1/46-а дружина (16:15 ч.):

3/46-а рота отъ к. 1700 — къмъ Пожаръ, въ разпореждане на командира на 3/46-а дружина — за да контъратаува. 1/46-а рота по същия пътъ — къмъ 2/46-а дружина.

2/46-а рота презъ окрайната на гората северно отъ Добро-поле — по пътя къмъ Руйчето и заеме за охрана началото на дола (Руйчето-Пожаръ), презъ който неприятелски части биха могли да проникнатъ въ тилъ на позицията. Същевременно, ротата да се свърже съ дългото странично прикритие.

Но къмъ 17:30 ч., командирътъ на полка получи донесение отъ командира на 2/46-а дружина, съ което се съобщаваше за оттеглянето на 3/46-а дружина отъ в. Пресъка и че неговото положение на позицията било застрашено отъ обходъ и пленяване.

Поради това, той му заповѣда — да положи всички усилия, за да се задържи. Въ краенъ случай — да се оттегли последователно, съ огледъ да спре противника предъ в. Пожаръ, за където реши, самъ той да отиде.

Освенъ горното, съобщи му, че като се организиратъ отстъпилите дружини, ще се произведе контърата.

При отнасянето обаче, на тази заповѣдъ (до 2/46-а дружина) носителътъ й — адютантътъ на дружината поручикъ Брънековъ бѣ убитъ и тя не стигна до назначението си.

И наистина, по същото време, огневата дейност на противника по Пожарски-ридъ и по-северно, бѣ парализирана всъко организирано движение Гаубичните му батареи, отъ к. 1881, обсипваха съ снаряди цѣлата площ на Добро-поле и к. 1700. Насочените въ подкрепа на предните дружини — 3/46-а и 1/46-а роти, тръбаша да преминатъ презъ този огневи поясъ, за да се спуснатъ по откритата пътека къмъ Пожарски-ридъ. Но тази силна артилерийска стрелба ги принуди да останатъ задъ к. 1700, чакъ до мръкване. Само 2/46-а рота можа да премине презъ окрайната на гората и да заеме охранената на дола.

Веднага щомъ узна за станалото, бригадниятъ командиръ по телефона лично заповѣда на командира на полка — да замине на самото място и съ отстъпилите роти и полковия резервъ (1/46-а дружина — 3 роти) да организира контърата. При това — да предупреди артилерията за часа на извършването ѝ съ огледъ своевременно да развие силенъ огънь, за нейната подготовка. Той наблъгна още — контърата да се произведе решително.

За положението бригадниятъ устроилъ по телефона (18 ч.), а после писмено (19 ч.), донесе въ дивизията. Той съобщи, че е заповѣдалъ да се произведе контърата. Обаче, поискана да му се даде за резервъ дружината отъ 24-и полкъ (1/24-а) осво-

бодена отъ участъка на 3/2-а бригада, която отивала къмъ полка си (на Преслапъ).

Съ тая дружина, както и съ 3/49-а дружина (на Доброполе, но готовяща се да замине за Гърнава въ 3/2-а бригада), той смѣташе да закрепи положението на Доброполе, като заеме окопите му, за въ случаи, че контърата на 46 и п. полкъ не успѣеше.

Дивизионниятъ командиръ, обаче, разреши за целта да се използува само 3/49-а дружина, която да се привлече на подходяще място, обаче за контърата да се употреби само съ негово разрешение, но не и да се постави въ окопите.

Когато подъ угрозата на силния артилерийски огънь, командирътъ на полка стигна (18 ч.) въ втората отбранителна линия окопи, източно отъ пжтеката срещна полка си въ безпорядъчно отстъпление. И всичките му усилия да го спре, останаха напраздни.

Тукъ, задъ височината, той спрѣ разбърканите роти отъ 3/46-а дружина, които били отъ артилерията на противника, се оттегляха къмъ Доброполе. Въ същото време, артилерийскиятъ огънь по 2/46-а дружина и по тила на в. Пожаръ продължаваше. Въ това време, дружинниятъ командиръ майоръ Игнатовъ Ст. се бѣ опиталъ да се противопостави на приближаващия се противникъ, съ разполагаемите: 8-а рота, полу-ротата отъ 11-а рота, двесте картечници на 4-и картеченъ ескадронъ и трите германски картечници. Но, заплашено отъ появилите се на фланга му неприятелски роти, бѣ далъ заповѣдъ за последователно (на ешалони) оттегляне на дружината му къмъ в. Пожаръ (Вирътъ).

Улеснени отъ рѣдката мъгла, много отъ отстъпващите бяха задминали казаната висота Събранитъ при нея 25 човѣка отъ 3-а дружина, получиха заповѣдъ да отстъпятъ на втората позиция (18:30 ч.), подъ прикритието на единъ взводъ отъ 11-а рота.

Накрая, командирътъ на полка можа да спре всички отстъпващи и да ги настани въ окопите на втората позиция (Доброполе).

Къмъ 20 ч. и 3/46-а рота, която се бѣ смѣкнала отъ к. 1700, зае окопите по същата линия, западно отъ пжтеката и изнесе напредъ охранението си. Източно отъ пжтеката, до в. Доброполе застана 1/46-а рота.

На команда на 6/46-а рота, който се яви въ 20:30 ч. (и чито взводове се бѣха оттеглили до началото на долината, източно на Доброполе) заповѣда — също да заеме втората линия (позиция) окопи, източно отъ последната висота, по склона който се спуска къмъ Междинния гръцки постъ и да се свърже съ лѣвия подучастъкъ.

Следъ това, той узна (21 ч.), че командирътъ на лѣвия подучастъкъ като усилилъ дѣсния си флангъ при скалата

между в. Пожаръ и Междинния гръцки постъ, щѣль да се задържи още нѣколко часа, докато отстъпващите части отъ Пожарски-ридъ се уредятъ на втората отбранителна линия (позиция).

Последенъ бѣ напусналъ в. Пожаръ командирътъ на 2/46-а дружина, който следъ това се яви на команда на полка (21:20 ч.). По-късно (22:30 ч.) се яви и к-ра на 3/46-а дружина, съ ротните си командири.

Командирътъ на полка ги разведе по окопите на втората отбранителна линия, отъ Доброполе до Гръцкия постъ, и още сѫщата нощ дружината (3/46-а) пое защитата на участъка (отъ Доброполската рѣка до бившата позиция на 3/6-а батарея).

Следъ полунощта (1 ч. на 7. X.) отъ лѣвия подучастъкъ бѣ оставена една застава (взводъ) на пжтеката (Гръцкиятъ междиненъ постъ — Кравица), и друга (взводъ) за връзка съ 29-и п. полкъ (презъ дола между Междинния гръцки постъ и в. Петерникъ). Останалите 6 взвода се оттеглиха на гребена на Гръцкия постъ, Доброполе.

Командирътъ на полка, подполковникъ Карамаждраковъ рисуваше картината, която видѣлъ при отстъплението на полка му така: „Когато азъ посрѣщахъ отстъпващите войници, тѣ бѣха неузнаваеми. По обгорелитъ и почернѣли отъ дима на снарядите лица се четѣше преживѣния ужасъ отъ съкрушителния артилерийски огънь, на който не би могълъ да устои и най-смѣлия и непоколебимъ човѣшки духъ!“

За положението при 46-и п. полкъ, презъ деня, бѣха получени въ бригадата още нѣколко донесения:

— Отъ команда на 4/16-о артилерийско отдѣление (по телефона), че голяма част отъ войниците на полка стигнали на линията на батареята на Доброполе и че неприятелските групи приближили на 400—500 крачки отъ наблюдателното му място.

— Отъ команда на 9/29-а рота на Междинния гръцки постъ (по телефона), че Пожарски ридъ билъ напуснатъ отъ 46-и п. полкъ, който отстъпвалъ къмъ к. 1700 (Доброполе) и че връзката между него и полка (46-и) била скъжана. Неприятелските групи се насочили къмъ в. Симеоновъ. При това, дѣсниятъ флангъ на ротите (9/29-а и 10/29-а) билъ застрашенъ чрезъ отрезване пжтеката, която водела въ тила имъ.

Вследствие на така очертаното положение, бригадниятъ командиръ заповядъ (по телефона):

46-и п. полкъ да задържи Доброполе и то на всяка цена. За целта, придава му се 3/49-а дружина. Съ нея и съ отстъпващите части, полкътъ да заеме Доброполската позиция и да я отбранява докрай.

Капитанъ Бунарджиевъ (9/29-а и 10/29-а роти) — който заема Междинния гръцки постъ — да отстъпли на линията Гръцки постъ, гребена източно отъ него.

4/16-о артилерийско отдѣление; 12/16 а, 10/16 а (2 ордия) полски батареи и 6/2-а гаубична батарея (1 ор.) — да се оттеглятъ отъ сегашните си позиции (Симеоновъ връхъ и Канаритъ на Добро-поле) и застанатъ задъ Доброполското-блato, по високата северно отъ последното.

Съ настъпването на нощта, съвършено разстроението на 46-и п. полкъ започна да се урежда на Доброполската позиция. При това 4/29 а рота зае позиция: съ една полурутка южно отъ к. 1383 включително и пътеката Пожаръ, Будимирци. Съ другата полурутка — долината източно отъ к. 1383, до Пожарски ридъ. 6/29-а рота зае в. Соколь, а 5/49-а рота — застана задъ Сръбски постъ.

Въ този бой, бг.гата 3/46 а дружина изгуби: убити 2 офицера, 5 подофицера и 21 войника; ранени 1 офицеръ, 9 подофицера и 68 войника. Паднали въ плень 4 подофицера и 73 войника.

Въ участъка на 29-и п. полкъ, следъ пладне въ този денъ, артилерийската стрелба се засили (16:10 ч.) по Баховски ридъ и Димова поляна, кждето падаха и много мини. Разви се и силна пушечна, картечна и бомбова стрелба. Настъпилиятъ пехотни групи (15—16 ч.) къмъ казаните висоти бѣха отбити съ бомби и пехотенъ огънь.

Въ участъка на 49-и п. полкъ — на Змеица, презъ деня (7:30 ч. до 18 ч.) — засиленъ неприятелски артилерийски огънь. Надвечеръ (18 ч.), една сръбска рота премина седлото между к. 1881 и Малъкъ Соколь и почна да се възкачва по последния. Съ бомби и пушеченъ огънь отъ защитниците на високата, ротата бѣ отблъсната.

Загуби: 46-и п. полкъ убити офиц — 2, войн. — 56, ран. оф — 3, войн. — 89, пленени оф. — 1, войн. — 391, изчезнали войн. — 15 и 1 германска картечница.

29-и п. полкъ убити войн. — 2, ранени войн. — 25.

49-и п. полкъ убити войн. — 1, ранени войн. — 3.

Артилерията ранени войн. — 1.

Изстреляни: 46-и п. полкъ патрони — 98700, картеч. — ?, бомби — 462.

29-и п. полкъ патрони — 20400, бомби — 92, мини — 13.

49-и п. полкъ — нѣма.

Артилерията снаряди — 1746.

Сръденъ участъкъ Презъ деня, сръбската артилерия разви 3/3-а п. бригада. силенъ огънь по позицията на бригадата.

По нея падаха и много мини. Отъ тази стрелба бѣха разрушени окопите и нѣкои заслони. Бита флангово отъ 5/16 а, 6/16 а и 2/3 а планинска батареи, неприятел-

ката пехота остана въ окопите си. Отделни пехотни групи бѣха повърнати съ пехотенъ огънь. Бригадната артилерия води борба съ батареи при Неохоръ (съ 6/16-а), минохвъргачки на Бююкъ-ташъ (съ 5/16-а), Раниславската далекобойна батарея (съ 6/16-а), Севриянската (съ 1/16-а гауб.) и други.

За подкрепа на 32 и п. полкъ, който много страдаше отъ артилерийски и миненъ огънь, бѣха бити отново Бююкъ-ташъ и Раниславската батарея (съ 5/16-а), която бѣ замълчана.

Въ състава на бригадния участъкъ въ този денъ се завърнаха: 3/24 а и 1/24-а дружини. Последната се даде на 32 и п. полкъ.

Загуби: 32-и п. п. убити войн. — 4, ранени оф. — 1, войн. — 25; 24-и п. п. ранени войн. — 1.

Артилерията — нѣма.

Изстреляни: 32-и п. . — ? артилерията — ?

Лъвъ участъкъ Отъ 7 ч., слабъ артилерийски огънь. 45-и и 58-и п. Следъ пладне (16 ч.) двустранна артилерийска борба и беспокойтелъ огънь по полкове (полк. Торомановъ). неприятелското разположение и по движещи се малки части къмъ преднитъ окопи.

Загуби: 45 и полкъ — нѣма.

58-и п. полкъ — нѣма.

Артилерията — нѣма.

Изстреляни: 45-и п. полкъ патрони — 430.

58-и п. полкъ патрони — 120.

Артилерията — ? . .

ГЛАВА VII.

ПРИГОТОВЛЕНИЯ ЗА ПРОДЪЛЖЕНИЕ НА СЪГЛАШЕНСКАТА ОФАНЗИВА. НАПРЕДВАЧЕТО НА СЪРБИТЕ ВЪ ЗАВОЯ НА ЧЕРНА (7-ДО 13 ОКТОМВРИЙ)

(схема № 3)

Военните събития, които се развиваха въ първата половина на октомврий на Балканите (Ромънскиятъ и Македонскиятъ бойни театри), въ тѣхната общност неизглеждаха да бѫдатъ въ полза на Съглашението.

Така, още на 5-и октомврий, французскиятъ главнокомандуващъ генералъ Жофръ съ телеграма до французския воененъ аташе въ Букурешъ, съобщаваше, че не одобрявалъ искането на руския главнокомандуващъ генералъ Александъръ до румънския главнокомандуващъ за изтегляне отъ Добруджанскиятъ Дунавската армия, на части, съ които да се засилятъ румънските войски въ Трансильвания, кждето се предполагало че Съюзното върховно командуване (на Централните сили) имало намерение да атакува румъните къмъ прохода Ойтузъ.

Той не се съгласяваше и да се премине къмъ „ограничена офанзива в Добруджа и въ демонстрации на Дунава“.

Неговото мнение бъ:

1. Еднакво съ генералъ Александъров смѣта, че противниците се опитат да смажат Ромъния.

2. Опасно е да се сменя, за трети път въ три седмици ромънски оперативен планъ.

3. Ромънските сили сѫ въ действие. Значителни сили сѫ събрани за да продължат операцията на Дунава, който ё преминат съ една дивизия (на 1-и октомври при Рахово), съпътствувано съ офанзивата, която се извършва въ Добруджа. Въ сѫщото време, Източните армии продължават силните си атаки, заставляйки българите да оправят позициите си на Каймакчаланъ, Старковъ-гробъ и Бродъ и да се оттеглят къмъ Битоля.

4. Ако нашиятъ операции, така щастливо започнати, следват съ успехъ, Централните сили ще се притекатъ на помощь на застрашената България. По този начинъ, атаката въ Трансилвания ще бѫде спрѣна и ние ще запазимъ оперативната инициатива.

5. Ако се изпълнятъ отъ ромъните съветите на генералъ Александъров резултатъ ще бѫде — минаване въ отбрана по всички фронтове и пасивно подчинение на волята на противника.

6. Настоява да се развие енергично офанзивата, която е въ ходъ срещу българите, съ огледъ да се постигнатъ сериозни успѣхи, макаръ и нерешителни, което е много по-изгодно за Ромъния.

При все това, той предоставяше на генералъ Александъров прижата да вземе окончателно решение, като по-запознатъ, за да съгласува действията на ромънските армии, които съставляват лявото крило на силите му и да се изпълни отъ ромъните крайното руско решение.

По това време, общото положение на европейските воени театри и въ частност за Македонския военен театр се рисуваше отъ телеграмата на главнокомандуващия французскиятъ армии, генералъ Жоффръ, до шефовете на военниятъ мисии при силите отъ Съглашението, съ дата 8-и октомври. Тя гласеше:

1. Събитията, които понастоящемъ се развиватъ въ Трансилвания и които доведоха бързото отстъпление на ромъните при Петрошени, Херманщадъ и Брашовъ, съставляватъ една заплаха за Ромъния, която е твърде важно да се отстрани възможно най-късъ срокъ и то въ общия интересъ на Съглашението.

2. Само руските армии сѫ въ положение да подкрепятъ непосредствено ромънските сили въ Трансилвания, както вече това така щастливо бе реализирано в Добруджа. Изглежда,

че генералъ Александъров има такова намѣрение. Той е по прѣко заинтересуванъ да подкрепи положението на ромънските армии, които съставляватъ лѣвото му крило, по начинъ, да го направи непоколебимо.

3. Големите офанзивни действия, предприети на фронтовете: французски, руски и италиански, оказватъ посредствена помощъ на Румъния, като прѣчатъ на противника да засилва въ чувствителна мярка силите, съ които разполага, срещу нея. Но атаките на съюзниците Съглашението ще бѫдатъ съ по-непосредствено отражение, още като се приковаватъ германо-българо-турски сили, по начинъ, да се даде безопасностъ за Румъния, на южната й граница.

Прочее, необходимо е щото тѣзи атаки да бѫдатъ подхранвани и продължени, по начинъ, да се използува постигнатия вече успехъ и да се възползува отъ материалното разстройство на противника, така сѫщо и отъ понижението на морала му, отбелязани въ последните сведения.

Източните армии (генералъ Сарай), чийто фронтъ е много обширенъ, иматъ нужда за това отъ продължително и непрекъснато изпращане на подкрепления, които ще му позволяватъ да съмѣнява ангажирани части.

4. Франция, която вече е дала една френско-руска дивизия, не може да направи нѣщо повече. Допълнителните подкрепления ще трѣбва да бѫдатъ изтеглени отъ Съглашението, изъ пасивните фронтове, или изъ тѣзи, които ще станатъ такива поради сезона.

Искамъ настоятелно отъ генералъ Кадорна да изпрати въ Солунъ две дивизии, съ които изглежда ще може да се разполага, поради спирането на операциите въ Трентино.

Изглежда, че отъ своя страна Англия ще изпрати силите, съ които може да разполага въ Египетъ, гдето неприятелската атака не изглежда възможна. Ще бѫде много желателно, ако тѣзи сили достигнатъ ефективитѣ на две дивизии. Обаче, не е необходимо, щото тѣзи дивизии за подкрепления, да бѫдатъ напълно снабдени за планинска война, защото тѣ ще замѣстятъ въ отбранителните участъци на Източните армии тамошните дивизии и ще направятъ последните разполагаеми за атаките.

По това време, положението на Съглашението армии на изтокъ, отъ Орфено до Мала Рупа ё: британските войски (16 и корпусъ) се укрѣпяваха по предмостните позиции на фронта: Камила, Еникьой, Неволяни, Чучулукъ, Чавдаръ-махле, върху източния брѣгъ на Струма. По-назадъ, 35-а итал. дивизия поддържаше британското разузнаване къмъ Демиръ-Хисаръ. На северния фронтъ, т. е. отъ двете страни на Вардаръ (12-и британски корпусъ и 122-а франц. дивизия) — действията се изразяваха въ артилерийска стрелба и въ местни пехотни пред-

приятия. Извършваха се разузнавания и къмъ Каракаска, гара Сересь, Календра, Просеникъ и Орманли.

Отпреде имъ, българите въ долината на Струма заемаха: Петелино, Карака, ж. п. линия южно отъ Нихоръ, Сересь, височините източно отъ ж. п. линия, Савякъ, Баракли, Джума, Ени-макле.

7-И ОКТОМВРИЙ ФРЕНСКО-РУСКАТА АРМИЯ СЕ ГОТВИ ЗА АТАКА НА 8 ОКТОМВРИЙ

Армията (A.F.O.) съ своята артилерия, вече всичката разположена на позиция, извършващ стрелба за разрушение на българските позиции. Впечатлението въ Шаба на същата бѣ, че българската артилерия, която изглеждала малобройна, била твърде активна.

При това, тежкият батареи на армията бѣха разположени: на жп. мостъ на Сакулево (въ 156-а див.) — 1 група 15. 5 С.

на 1.5 км. северо-западно отъ Дол. Клещино (въ фргн. рус. див.) — 1 група 15. 5 С.

въ Гор. Каленикъ — 1 група 12. L

на западъ отъ Сакулево — 1 група 12 L

северозападно отъ Сакулево — 1 група 12. L

въ Гор. Клещино — 1 група 10. 5 L

северозападно на Сакулево — 1 група 10. 5 L.

За продължение за започналата атака, генералъ Кордоние късно вечерта издаде следната заповѣдь¹⁾:

„I. Утре ще продължи подготовката за общата атака. Въ всички сектори противникътъ да се държи подъ заплахата на тази атака. Да се използватъ слабите му точки, чрезъ промъкването презъ всички появилъ се брешъ въ позицията му. Единъ щастливъ ударъ, дори съ малка частъ, може да доведе до решителни резултати. Да се завършатъ пристрелките по неприятелския батареи и отбранителни съоръжения. Да се направятъ пробиви въ телените мрежи и се прѣчи на поправката имъ. Да се отбележатъ изходните за контратаки точки и тѣзи, за възможни съсрѣдоточавания на резерви. Да се уредятъ връзките, сигнализацията съ флагчета, ракети и др.“

II. За прегрупиране и образуване на армейски резервъ: 260 и 242-и п. полкове ще сменятъ 35-а колон. полкъ на 9 и октомврий. Необходимите разузнавания да се направятъ на 8-и.

Командирътъ на 17-а колон. дивизия Жеромъ ще приеме бригадите: Фуркадъ²⁾ (33. кол.) и Сикръ (21 кол.); 35 и 44-и колониални полкове. Той ще опредѣли мястата, дето

¹⁾ О. з. № 12 (О. № 1687/3, 23 ч. 30 м. 7. X. A. F. O.)

²⁾ Отъ резерва на генералъ Сарай.

тѣзи две бригади ще се събератъ: първата въ нощта на 8 и срещу 9-и, а другата сутринта на 9-и.

Дивизията Жеромъ ще застане въ армейски резервъ, между Сакулево и Борешница, включени.

Командирътъ на 57-а дивизия (Леблоа¹⁾) ще поеме сектора на генералъ Сикръ (сборната дивизия), която следъ смъната ще бѫде разформирована.

ВЪРХОВНОТО СРЪБСКО КОМАНДУВАНЕ

Върховното сръбско командуване заповѣда²⁾ на командащия III армия: 13-и полкъ отъ армейския резервъ да се даде на Дринската дивизия, за операциите на последната къмъ Добро-поле.

I СРЪБСКА АРМИЯ НАТИСКА БЪЛГАР. ПОЗИЦИЯ

Моравската дивизия мина Черча при Бродъ съ 3 роти

На разсъмване, 3 роти отъ дѣсно-фланговия батальонъ на дѣсната колона, минаха Черна³⁾ и се окопаха на самия брѣгъ. Следъ това, неговото напредване и настѫплението на останалия боенъ редъ е било задържано, поради силен пехотен и картечна стрелба, изъ българските окопи, образуващи непрекъсната линия, на разстояния 200—300—400 метра отъ рѣчата, защитени отъ телена мрежа, западно отъ Добровени. Той се бѣ изравнилъ съ лѣвия Дунавски флангъ, но имаше незадета междина отъ 600 м. Заеманиятъ отъ колоната фронтъ—около 3 км.⁴⁾

Лѣвата колона, въ нощта, бѣ прехвърлила единъ взводъ предъ самия мостъ на Бродъ, срещу селото.

Дивизионната артилерия действуваше (отъ 14:30 ч.) съ 2 полски, 1 гаубична и 1 Данглисова батареи, къмъ участъка Рибникъ, потока Сливица и Добровени. Следъ това, дивизионниятъ командиръ заповѣда (15:12 ч.) — дѣсната колона да атакува, като поиска помошъ отъ артилерията на Дунавската дивизия. Обаче, пехотата можа да напредне само стотина метра.

Презъ това време, отъ българска страна съ действували: 1 гаубична батарея (2 ор.) около Чегелъ, като била дѣсното крило въ долината на Черна; 1 полска батарея, северно задъ първите чуки на с. Бродъ; 1 план. група срещу устието на Сакулево. Последните две биеха главно центъра и лѣвото крило на бойния редъ, въ долината на Черна; две — 105 см.

¹⁾ Получилъ заповѣдта на 8. X. 14 ч. 55 м.

²⁾ О. № 6093 7. X. В сръб. ком. и № 3188, 23 ч. 50 м., III армия.

³⁾ О № 1276, 18 ч. 7. X., Морав див.

⁴⁾ О № 803, 23:50 ч. 7. X. Дѣс. Морв. колона.

140 Есенното сражение — 1916 год — Борбата за Битоля

орждия биха пътят Бродъ, Живойна. Отъ 11 ч., една нова група отъ 3 орждия стреля по с Бачъ. Пристигането на батареята откъмъ северъ е било забелязано. Изобщо българската артилерия сравнително действува по-слабо.

Загуби: ранени 16-и п. п. и др. войници — 17.

Вардарската дивизия атакува при Кенали безъ успехъ

Дивизионниятъ командиръ бѣ заповедал¹⁾ на 2 а Вардарска бригада да започне бомбардиране на теленитъ мрежи и окопите, като поисква, съседната французска артилерия да го подкрепи. Началото на действието щѣше да се опредѣли по късно и свое временно. Той препоръчал²⁾ да се използува всѣка възможностъ, денемъ и нощемъ, за приближаване и влизане въ близъкъ допиръ съ противника и съ помощта на патрули, да се режатъ теленитъ мрежи за отваряне проходи въ нея. Същиятъ подчертаваше схващането си, че заемането на тази позиция ще донесе решителенъ изходъ въ борбата на този участъкъ и че атаката може да се извърши до денъ-два, безъ огледъ на жертвите. Затова, артилерията да действува непрекъснато презъ целия денъ, по своите цели.

В 12:15 ч. последва нова заповѣдь, лѣвата колона да почне силна артилерийска стрелба, презъ което време отъ дѣсната колона — 21-и п. п. ще заеме Фердинандовъ носъ, на лѣвия брѣгъ на Сакулева.

Въ изпълнение на това, командирътъ на лѣвата колона донесе, че бомбардировката ще започне въ 15:30 ч. Тя наистина започна отъ този моментъ и засегна позицията и батареите. Пехотната атака се разви само при дѣсната колона. Настъпващите наближили Фердинандовъ носъ на 300 м., а при лѣвия флангъ на колоната — до на 100 м. отъ окопите, но били спрѣни отъ пехотенъ огнь.

Българската артилерия действа по-слабо отъ предния денъ. *Загуби:* убити: войни. — 7, ранени оф. — 1, войн. — 21. Разбити: 1 полски лафетъ и 1 предникъ.

Изстреляни патрони — 27,000 картечни — 10830. арт. снаряди — 2313.

Съставъ на дивизията: хора — 13054, пушки — 6818, картеч. — 45, ор. — 28.

Конната дивизия Безъ промѣна.

III. СРЪБСКА АРМИЯ ПРЕМИНА ЧЕРНА ПРИ СКОЧИВИРЪ

Дринската дивизия

Дивизионниятъ командиръ бѣ поставилъ следните задачи:³⁾

¹⁾ О. № 1783, 7. X. Вардар. дивизия.

²⁾ О № 1787, 12 ч. 7. X. Вардар. дивизия.

³⁾ О. № 2966, 21 ч. 6 X. Дрин. дивиз.

Дѣсната колона да продължи борбата къмъ Добро-поле. Лѣвата колона, съ нощенъ бой, да съдействува на Дунавската дивизия и на 7. X. да продължи борбата^{1).}

Дивизионната артилерия да действува по Добро-поле. Едно дѣлло орждие да държи подъ огънь пътя: Зовикъ, Стровина Градешница.

Да се превозятъ муниции съ всички срѣдства.

* * *

Срещу Добро-поле дѣсната колона срещна мѣстни затруднения и огнева съпротива.

Лѣвата колона, съ планинската батарея отъ фронта Крапа, устието на Строшница, би лѣвия брѣгъ на Черна. Следъ пладне започна прехвърляне на предни части на лѣвия брѣгъ²⁾^{3).}

Дунавската дивизия зъ владя

Дивизионниятъ командиръ бѣ резултатъ 1:5 — 0:8 през настѫпващата нощ на 6/7-и октомври, да атакува българската позиция. *Черно на* Чука и да я овладѣе, разчитайки на сътрудничеството на Дринската дивизия вдѣсно, чрезъ флангови действия и на Моравската влѣво, която щѣше да приеме едновременно атака. Съ огледъ на това заповѣда⁴⁾:

Презъ текущата нощъ, всѣка колона да прехвърли на лѣвия брѣгъ по два батальона. Минаването да стане въ тъмнината, неусетно и при нужда подъ огнева защита.

Въ 4 ч. на 7 и X., двете колони ще започнатъ енергична атака срещу противника на Чука, за да го отблъснатъ и овла-

¹⁾ Споредъ О. № 2946.

²⁾ О. № 2996 18. ч. 7. X. Дрин. дивиз.

³⁾ О № 3196, 23 ч. 40 м., 7. X., III армия и О. № 3003, 23 ч. 20 м., 7. X. Дрин. див. — разположението на 7. X. вечеръта:

Дѣсна колона: 5-и, 7-и, п. полкове, (4 и /8 батальона); 12-и п. п. (съ 1 Дангр, бат.); Шумад Дангр, план. бат (3 ор.), б-а Дебанж, пл. бат. (2 ор.), фр. пл. бат (4 ср.). Артилерията на колоната на позиция по линията к. 1881, до срещу с. Петалино. Колоната действува срещу Добро поле, Соколъ, к. 909. к. 953. Грунще.

Лѣва колона: 4 и п. п (2 батальона), 6-и п. п., Добровол. отрядъ 4 а план. (3 ор.) 5 а пл. (3 ор.) Дебанжови батареи и 2 бѣлг. пол. ор. Батареите на позиция на дѣсния брѣгъ на Черна отъ Крапа до устието на Строшница. Колоната действува срещу участъка Крапа — уст. Строшница.

Дивизионна артилерия: група 1881: — 2 ор., 3 ор. (120 см.), 5 гаубици и 7 пол. ор.; група Петалински ридъ: 4 срѣб. и 1 бѣлг. орждие.

Дивизионенъ резервъ — 17-и п. п. на Каймакчаланъ.

⁴⁾ О. № 1133, 22 ч. 6. X. Дунавска дивизия.

дъвът позицията. 9-и п. полк ще влезе в състава на левата колона.

Дивизионната артилерия ще помага съ силен огънь атаката на левата колона, а по възможност и дъсната.

Да се вземат мърки за прехвърляне потръбния брой батареи презъ Черна и изкарването имъ на завладяната позиция.

Последната да се затвърди, а всъка атакуваща колона да изпрати по 1 батальонъ съ 2 планински ордия, за преследване противника и овладяване гребена между Ивень и к. 1212.

Въ дивизионен резерв — батальонът сърби доброволци.

Дветъ пионернороти, отъ състава на атакуващите колони, ще се съберат южно отъ Скочивирския мостъ, въ отрозитъ отъ дветъ страни на отрога, който отъ Старковъ-гробъ се спуска къмъ Скочивиръ. Дивизионният инженеръ ще ръководи поправката на моста и отбраната му. Връзки съ съседите.

Наблюдално място — Совичъ (високата северно).

* * *

Изпълнението на тази заповедъ се изрази въ това, че презъ нощта минаването на Черна продължи и въпръшки огневата съпротива (картечна и пехотна) на българите, до 6 ч. отъ дъсната колона бъха прехвърлени в роти, които съ артилерийска подкрепа излязоха на 1.5 км севеано отъ Черна, а отъ левата — $9 \frac{1}{2}$ роти съ единъ планински взводъ, които овладяха първите чуки на 800 м. отъ ръката.¹⁾

Българските предни части срещу левата колона отстъпиха отъ предните чуки къмъ окопите по-назадъ.

Колоната така зае чуките сев. и сев.-зап. отъ Скочивиръ. Но по-нататъшното настъпление бъде спрънто отъ огъня на една полска батарея при Полгъ и на една гаубична, по рида западно Сливица.

Въ това време, вдъсно, частите отъ Дринската дивизия се намираха на дъсния бръгъ на Черна, а влъво 2/2-и батальонъ отъ Моравската дивизия съ силни части заемаше левия бръгъ.

Обаче, командирът на левата колона (2-а Дунавска бригада) поискава да се изнесе напредъ дъсното крило на Моравската дивизия, което въ по-големата си част се намирало на дъсния бръгъ. Само отдѣлни групи отъ него се намирали отстъпъ ръката и допуснали българите да запалятъ моста при Добровени тази сутринь, който горѣше, Той донесе²⁾ въ дивизията (и въ щаба на Моравската) че докато това крило

¹⁾ 9-и п. полк бъде изпратенъ въ състава на левата колона.

²⁾ О. № 1140, 11 ч., 7. X.;

не се изнесе на рида на левия бръгъ на Совичкия потокъ, бригадата не могла да тръгне напредъ.

Сръбският батареи, поради големите разстояния, не можеха да обезвредятъ българските.³⁾

Къмъ 11:25 ч. въ щаба на дивизията бъде съобщено⁴⁾ отъ 2-а Дунавска бригада за групирание въ Полошкия долъ (Рибнишки) на силни български части срещу левата колона и спущане на стрелкови вериги. Такова раздвижване имало изъ окопите на рида източно отъ Сливица (дъсния бръгъ на Рибникъ). Убеждението бъде, че се готови българска конграта. За целта се заповеда на артилерията да действа енергично, като съсръботчи огъня на това място. По същото време дветъ колони се намираха изцѣло на левия бръгъ. Оставаше 9-и п. полк да прехвърли ръката презъ деня.

14-и п. полкъ отъ армейски резервъ се придава на дивизията.⁵⁾

Отъ този полкъ, дивизионният командиръ даде на дъсната колона 3/14 а батальонъ заедно съ батальонът сърби доброволци, които се насочиха къмъ рида между Строшица и Конярка, а другите два батальона останаха въ дивизионен резервъ въ Совичъ.

Следъ пладне (14:30 ч.) отъ същата бригада (2-а) съобщиха по телефона въ дивизията за силна пехотна, картечна и артилерийска стрелба⁶⁾ и за последвали контратака въ 13 ч.⁵⁾ срещу центъра и особено срещу левия флангъ, които едва се удържали. Дори левата рота отъ 3/18-а батальонъ, вследствие кръстосанъ огънь отъ ю. Пологъ и рида изт. Сливица отстъпила малко. Също така, че се виждало дъсното Моравско крило събрано на самия бръгъ.

По това, дивизионният командиръ нареди да се развърне западно единъ батальонъ. За целта се използува батальонът отъ 9-и п. полкъ, който бъде вече преминалъ ръката и развърналъ две роти. Все пакъ съмѣташе се, че българите презъ нощта ще ги отхвърлятъ и разстроятъ. За това последва нареддане — артилерията да се пригответи за нощна преградна стрелба.

Презъ тази борба, българската артилерия мощно обсипа сръбската на рида северно отъ Совичъ, където снаряди попаднаха въ нишите за бойни припаси.

¹⁾ О. № 1139, 11 ч. 30 м. 7. X. Дунав. дивизия.

²⁾ О. № 1139, 11 ч 30 м. 7. X. Дунав. дивизия;

³⁾ О. № 3173, 16 ч. 10 м., 7. X. III армия и О. № 1144, 14 ч.

25 м. 7. X. Дунавска дивизия;

⁴⁾ Отъ 13 ч. 15 ч. до 14 ч. 20 м;

⁵⁾ О. № 1147, 16 ч., 7. X., Дунав. дивизия.

А спититъ на дѣсното Моравско крило (отъ 15 ч.) да атакува при артилерийска подкрепа, бѣха осуетени отъ силенъ огънь и то отложи действията за презъ нощта.¹⁾

Следъ 16 ч., борбата при лѣвата колона на дивизията се изрази въ пехотна и картечна стрелба, като трая отъ 17:15 ч. до 18:30 ч.

При дѣсната колона, презъ цѣлия денъ, положението безъ промѣна. Двата батальона, които бѣха минали на лѣвия брѣгъ останаха на мястата си. Презъ нощта, тамъ пристигна още единъ батальонъ, а единъ остана въ резервъ на сѫщата.

Къмъ 18 ч., дивизионниятъ командиръ заповѣда²⁾ частитъ да се затвърдятъ на заетите мяста, а артилерията да се приготви за преградна стрелба. Знакъ за такава — два червени ракети. Лѣвата колона, въ тѣсна връзка съ дѣсното крило на Моравската дивизия, да съдействува на атаката презъ нощта. Подъ закрила на последната, да се направятъ приготовления за продължение атаката на 8. X., частъ за почване на която ще се опредѣли после.⁴⁾

Въ 14:30 ч., въ Сетина бѣ пристигналъ Дунавскиятъ коенъ ескадронъ, като частъ отъ дивизионния резервъ

Сведенията за противника отъ пленици и други източници бѣха: 1/8-а бригада: 30 и п. п. при Бродъ и западно; 10-и п. п. на фронта Бродъ, Добровени; 3/8-а бригада: 55 п. п. между Добровени и Скочивиръ; 56-и п. п. — Скочивиръ, Крапа.

По-наизтокъ 43-и и 11-и п. п.

Загуби: убити войн. — 28, ранени оф. — 9, войн. — 116.

Изстреляни: патрони — 21000, карт. — 8500, арт. снаряди — 4483.

¹⁾ Съобщение въ 17 ч. 25 м. отъ н.к. Щаба Морав. див., изпратено да ржководи действията на дѣсното Морав. крило.

²⁾ О. № 1150, 18 ч. 7. X. Дунав. див.;

³⁾ О. № 2340 7. X., 1-а Дунав. бригада.

⁴⁾ Разположението на 7. X. вечерът: (О. № 3196, 23 ч. 40 м., 7. X., III армия):

Дѣсната колона: 8-и п. п. (2 батал.), 3/14-и бат., 2 пл. батареи (65), 1 взводъ Данглисъ — между Сротошица и Скочивиръ.

Лѣва колона: 9-и и 18-и п. п. съ 2 пол. и 1 план. батареи (65) и взводъ Дебанжъ между Скочивиръ и Рибиникъ.

Дивиз. артилерия — 2 пол. и 2 гауб. бат. Див. рез. 14-и и п. п. (2 баталона.)

Теж. арт. — 2 ор. (105), 1 бат. 3 ор. (120) на к. 1881 и 2 бат. (120) на Совичъ (северно). Баатареята на капит. Пепенъ въ 14 ч. пристигна на поз. и почна пристрелка.

II. СРѢБСКА АРМИЯ

Армейското ко- мандуване

Командуващиятъ армията донесе¹⁾, че за заемането на „Добро-поле“ (което представлявало много обширна позиция) насточните къмъ него сили били твърде недостатъчни. Ако само тѣ атакуватъ, при слабото съдействие на дѣсната Дринска колона, биха просто изчезнали въ това голѣмо пространство и мъжчинъ теренъ. Затова било потрѣбно, дѣсната Дринска колона, съ значителни сили да атакува „Добро-поле“ въ флангъ и тилъ, а лѣвото Шумадийско крило да послужи за подпомагане на сѫщото откъмъ фронта. По после той донесе²⁾ още, че се работи пжтя по Пожарски-ридъ, за изкарване артилерията на нови позиции за биене Добро-поле, Кравица и Вѣтреникъ, както и за попълване на муниципитъ. Следъ като се осигури връзката съ дѣсната Дринска колона, заедно съ нея, Шумадийската дивизия ще почне решителна атака на Добро-поле и ще съпровожда съ силенъ натискъ по останалия фронтъ.

Тимошката дивизия

Дивизионниятъ командиръ нареди до колоните (5:15 ч.), да поддържатъ тѣснъ допиръ съ противника и да се провѣри има ли нѣкакви промѣни въ разположението му.

Изпратенитъ за целта патрули по цѣлия дивизионенъ фронтъ установиха, че неприятельтъ държи позициитъ си.

При това, артилерията отъ дѣсното крило би Трѣстенишки ридъ, а тази отъ лѣвото — с. Сборско и въ Кожухъ. Българската артилерия отъ Преславъ би (9:40—10:20 ч.) батареите при Неохоръ и Севриянъ. Също така стреляха (отъ 10:30 ч.) и неприятелски гаубици отъ Кожухъ, биещи артилерията на Шумадийската дивизия, намираща се предъ първия Сборски гребенъ и ордигието върху сѫщия.

Следъ пладне, имаше артилерийска стрелба на периоди. Стреляха българските батареи отъ Преславъ (13:30—15:20 ч.) и отъ Кожухъ, по батареите при Неохоръ и Севриянъ.

За следния денъ (8. X.) дивизионниятъ командиръ заповѣда³⁾ действията да продължатъ отъ 8 часа.

Загуби: ранени войници — 2.

Изстреляни: — ?

Шумадийската дивизия мести артилерията си

Презъ изтеклата нощ (6/7. X.) българите срещу лѣвия участъкъ развиха силна стрелба (22—22:30 ч. 6. X.) съ пушки и картечници, а при Вѣтреникъ изхвърляха голѣмъ брой ръчни бомби⁴⁾. Тукъ, подпомогнати съ

¹⁾ О. № 2637, 16 ч., 7. X. II армия; ²⁾ О. № 2649, 21 ч. 16 м., 7. X., II армия; ³⁾ Съгласно о. № 2649, 21 ч. 16 м., 7. X., II армия.

⁴⁾ О. № 1930, 6. ч., 7. X., Шумадийска дивизия. 10

артилерийска стрелба от Голо-било (Кукурузъ), тъ направиха опитъ за нападение, което бъ осуетено съ силна стрелба и бомби. Следъ това продължи пехотна престрелка през цѣлата нощ.

Следъ заемането на най-високата точка на Пожарски ридъ (на 6. X. вечеръта), изпратенъ разузнавателни отдѣления къмъ Добро-поле, до 6 ч. бѣха стигнали тамъ (три роти). Дринската артилерия изстреля нѣколко снаряди по най-високата Пожарска-чука. Понеже последната се заемаше отъ дивизията, поискана се да не се стреля по нея и по Добро-поле.

Дивизионниятъ командиръ нареди: 11-и п. полкъ съ силни отдѣления да извѣрши усилено разузнаване по цѣлия фронтъ на Вѣтреникъ, за да се установи — има ли отслабване у противника. Той помоли щото отъ армията бѣрзо да се изпрати къмъ Долни-пожаръ батальона за дивизионенъ резервъ, за да се осигури заетия теренъ. А до узнаване положението, за-държа три роти при Бахово.

Освенъ това, сѫщиятъ заповѣда¹⁾: командирътъ на лѣвия участъкъ да заеме и брани отъ неприятелско нападение Добро-поле (за което, обаче, въ 9 часа узна отъ командира на 19-и п. полкъ, че не е заето), поставяйки на него и планинска артилерия и да изпрати разузнавателни отдѣления за подържане допиръ съ противника. Едновременно, да се изпратятъ и офицерски патрули къмъ тази висота и, ако нѣма противникъ на гребена, да го заематъ, съ цель да може да продължи борбата за заемане и на артилерията му. Следъ това, да се извѣрши разузнаване къмъ Кравица и Соколь.

За по-нататъшните действия, сѫщиятъ помоли командуващия армията: Дринската артилерия да започне да бие най-високата точка и гребена на Добро-поле. Заедно съ това, Дринската дивизия, съ действия къмъ дѣсния флангъ и тила на Добро-поле, да облекчи борбата на дивизията, при посетнешното нападение на Добро-поле. До пладне²⁾, на дивизионния фронтъ имаше двустранна пушечна стрелба и бомби изъ бомбохвъргачки (на Голо-било) и разузнавателни действия на Вѣтреникъ. На последната висота, неприятельтъ се оценява на две дружини и 8 картечници. Лѣвиятъ участъкъ организираше заетата позиция на Пожарски-ридъ и мѣстесше артилерията. Чувствуваше се недостигъ на телефоненъ кабель. Българската артилерия отъ Вѣтреникъ и Кравица, на периоди, биеше Пожарски-ридъ. Отговориха ѝ батареите на дивизията.

Презъ това време, артилерията на Дринската дивизия още не се обаждаше. Не се виждаше и движение на пехотата й. Дивизионниятъ командиръ, поради това, донесе³⁾, че съ

¹⁾ О. № 1931, 6 ч. 30 м., 7. X. Шумадийска дивизия.

²⁾ О. № 1935, 13 ч., 7. X., Шумад. див.; ³⁾ О. № 1938, 11 ч., 7. X., Шумад. дивизия.

силитѣ, които има, не може да продължи настѫплението за овладяване гребена на Добро-поле, докато и дѣсната Дринска колона не излѣзе на предната висота. Освенъ това, съобщи, че връзката съ тази колона била прекъсната. На края, молѣше последната да действува къмъ Добро-поле, а артилерията ѝ да бие най-високата точка и гребена на Добро-поле.

Следъ пладне, дивизионниятъ командиръ, който излѣзе на Шумовита чука (сев. отъ Долни-пожаръ) се увѣри, че дивизията му дѣржи съ ядрото си най-високата Пожарска-чука, а съ предни части — южния склонъ на Добро-поле. Въ донесението си¹⁾ до армията и известието до Дринската дивизия²⁾ той отбелязваше, че „утрешниятъ день ще е потрѣбенъ за пригответяне на пътища до новите позиции, за изнасяне на артилерията, за попълване муницитетъ и поставяне батареите за мощно биене на Добро-поле, Кравица и Вѣтреникъ и за възстановяване на връзката съ дѣсната Дринска колона“.

Предвидъ на това, той изпрати до дѣсния участъкъ и артилерията заповѣдъ³⁾, споредъ която:

— Командирътъ на лѣвия участъкъ да продължи затвърдяването си.

— Артилерията на лѣвото крило така да се постави, че да може мощно да бие Добро поле, за да помога при пехотната атака и да действува по неприятелските батареи, които ще противодействуватъ.

— Да се попълнятъ муницитетъ.

— Да се улови тѣсна връзка съ дѣсната Дринска колона.

Обаче, надвѣчеръ⁴⁾ изнесениетъ части отъ дивизията (къмъ Добро-поле), изложени на огъня на българската артилерия и пехотни нападения, бѣха принудени да се оттеглятъ на най-високата Пожарска-чука, въ времето, когато батареите съмѣняваха позициите си. При все това, баталионътъ отъ Катунецъ и други две роти напреднаха и заеха юго-източната страна на Глогата (връзката между Катунецъ и Добро-поле). Отблъснатиятъ тамъ противникъ оставилъ 2 картечници и други материали.

Пленениятъ тукъ офицерски-кандидатъ отъ 12/46. рота (Янко Койновъ), при разпита, казалъ (като преувеличилъ), че узналъ отъ тилови войници за дошли преди нѣколко дни около 100 тежки германски ордия и че се чакало пристигането на 3 германски дивизии и 10 а българска дивизия. Това потвърдили при разпита имъ и нѣколко (77) пленени български войници.

Загуби: убити войници — 2, ранени офицери — 1; войници, — 6 (отъ 4-та Тим. пол. батарея).

¹⁾ О. № 1939, 17 ч., 7 X., Шум. див.; ²⁾ О. № 1950, 23 ч. 30 м., 7. X., Шум. див.; ³⁾ О. № 1942, 18 ч., 7. X., Шум. дивизия.

⁴⁾ О. № 1944, 20 ч. 30 м., 7. X., Шумадийска дивизия.

Изстреляни: патрони — 40,200, картечни — 33,730, ръжни бомби — 141, мини — 115, снаряди — 3,091.

* * *

Следът заемането на Пожарски-ридъ, II сръбска армия се изпръчи съ лице срещу Добро поле, което представляваше връзката между басейна на Черна и Мъгленица.

Споредъ преценката на Върховното командуване на Съглашенските армии, „масивът на Добро-поле, имащ формата на елептически лехенъ (1,000 м. въ диаметъръ), представлява разливане на едно множество гребени почти хоризонтални, съ 1700—1830 метра височина. Неговите стръмни склонове, съ посока от юго-западъ на северо-изтокъ, се разклоняват и къмъ юго-изтокъ презъ Китка и къмъ северо-западъ презъ Соколъ. Въ своето очертание, това „гнездо“ представлява твърде благоприятни условия за отбрана, при което по-достъпни съж северо-западните му склонове. На северо-източните му склонове българите установили своята отбранителна позиция, не върху границната линия, а по гъстите контъръ форси, лишени, обаче, отъ далеченъ погледъ (обзоръ). Но самият върхъ и фланговете на тези контъръ форси господствуваат високо надъ басейна на Мъгленица (Вътреникъ, Голо-било, Кукурузъ, Ковилъ, Преслапъ, Дудица), защитени чрезъ стръмни, много по-значителни отъ тези въ съседство на вододелната линия“.

ПРОТИВОДЕИСТВИЕТО НА XI ГЕРМАНО-БЪЛГАРСКА АРМИЯ

Общото военно положение на Съюза на Централните сили на Македонския боенъ театъръ, следъ отбития ударъ въ равнината на Битоля (на 6. X.), не бѣ наследчително. То се очертаваше отъ размѣнените телеграми между главнокомандуващия генералъ Жековъ и българскиятъ воененъ представител при Германското върховно командуване — полковникъ Ганчевъ П.

Така, полковникъ Ганчевъ бѣ донесъл¹⁾ какво, Германското върховно командуваане имало сведения, че положението на XI армия било много критично. Възможно било Битоля да бѫде загубена. Той искалъ отъ сѫщото, поне една германска дивизия. Генералъ Лудендорфъ му отговорилъ, че въ момента на Сома се водѣли невѣроятно тежки боеве, че русите правели голѣми усилия да скъсатъ Източния фронтъ, че общото положение налагало по-скорошното разбиване на Румъния. Невѣроятно било да се вземели въ момента войски отъ другите фронтове. Желѣзниците били много обременени

1) Телеграма № 1054, 4. X.

и щѣли късно да ги превозятъ (за 2—3 седмици). Лудендорфъ съветвалъ, XI армия да се засили съ части отъ I и II армии. Отъ друга страна, генералъ Винклеръ (XI армия) искалъ само една пехотна бригада. А генералъ фелдмаршалъ Хинденбургъ пѣкъ желалъ да се изпратятъ частите отъ 101-а герм. дивизия, или поне единъ полкъ отъ нея, или отъ друга българска дивизия. Дори считалъ, че поради липса на опасностъ въ долината на Вардаръ и 101-а дивизия могла да се изтегли. Смѣтало се, че ако положението се усложни и Гърция се намѣси, веднага щѣли да се пратятъ подкрепления и още — че въ XI армия е настъпила временна криза.

По поводъ на горното, генералъ Жеков бѣ съобщилъ²⁾, че досега били изпратени на XI армия: отъ I армия — 27-и, 33-и и 49-и пех. полкове съ нѣколко батареи и отъ II армия — 21-и, 43-и пех. и 4-и опълченски полкове и че на пътъ за тамъ били (отъ I армия) — 28-и и 44-и п. полкове.

Следъ това, полковникъ Ганчевъ донесе³⁾, че Върховното германско командуване е изпратило два егерски батальона, стъкмени за планинска война и че то настоявало да се поправятъ съобщенията въ тила на XI армия.

Освенъ това, и че Хинденбургъ настоявалъ⁴⁾ на Македонския фронтъ да се избѣгва всѣкакъвъ ненуженъ бой.

Армейското командуване

Щабът на XI армия, който на 4. X. бѣ започналъ да се пренася отъ Битоля въ Прилепъ, отъ 6. X. се намираше вече въ последния градъ.

Командуващиятъ XI армия, съ огледъ на единъ възможенъ неуспѣхъ въ Битолското поле, разпореди за приготовлението на една втора позиция на югъ отъ Битоля — при с. Бистрица. За целта, между другите, то даде и 5 ескадрона отъ 5-а конна бригада.⁴⁾

2/9 отдѣлна бригада

Бригадата се укрепява. Противникътъ срещу 1/15 дружина на 1 км. отпредъ, сѫщо се укрепява.

3/6 отдѣлна бригада

Отъ сведенията и наблюденията въ бригадата, противнициятъ настъпва и се оценява на 3—4 батальона съ 8 батареи.

Както сутринъта (8—9 ч.), така и следъ пладне (14—15 ч.) французската артилерия силно бѣ (съ барабанъ огънь) уча-

1) Телеграма № 4342, 4. X. 2) Телеграма № 1087, 6. X.

3) Телеграма № 1091. 4) Телеграма № 262, 7. X., отъ полковникъ Станчевъ, изъ Щаба на XI армия.

тъка на лъвата (4/15 дружина) при Градешница и въ 17 ч. я атакува съ 1 рота. Обаче, атаката бѣ отбита само съ артилерийски огънь. Отъ артилерийската стрелба бѣха разрушени телената мрежа и окопите на едно протежение отъ 100—150 метра.

Загуби: 4/15 а дружини убити войници — 3, ранени войн. — 7.

1/6 отдълна бригада

Презъ изтеклата ноќь, противникътъ на нѣколко пѫти неуспѣшно се опита, подъ прикритието на усилени парули, да прибере изостаналите предъ телените мрежи ранени и убити, особено многобройни предъ 15-и п. п. Това не се позволи отъ охранителните отдѣлния и поставени картечници.

Презъ деня се води артилерийска борба (отъ 7:30 ч.). До пладне бѣха бити окопите, предимно на 33 и п. полкъ. Особено бѣха засегнати, отъ 12 и 15 см. снаряди, телените мрежи. И по окопите разрушенията бѣха значителни. Следъ пладне (14:15—15:30 ч.) огънътъ бѣ засилванъ и до барабанъ (по 12/15 а рота), безъ пехотни действия отъ противника.

По-късно (18 ч.) една неприятелска рота приближи до 300 крачки предъ 9/15 рота, но съ артилерийски огънь бѣ повърната.

Следъ мръкване, изпратиха се силни охранителни отдѣления и картечници за тероризиране на противника. Презъ сѫщото време пехотните части се укрепяваха.

* * *

Въ разположението на бригадата станаха следните промѣни: 16/33-а рота отъ 3/6 бригада дойде при полка си.

Изпратеното отъ сѫщата (3/6-та бригада) № 219 герм. картечно отдѣление (5 картечници) се даде на 33-и п. полкъ. Вместо изпратения на 3/6 бригада—възводъ отъ 2/5 а пион. рота, въ участъка на 15 и п. полкъ дойде 2/21-а германска пион. рота.

Пристигналиятъ две не с.с. план. ордия (съ по 100 снаряда всѣко) се поставиха южно отъ Лажецъ, за отбиване предстоящи атаки.

За противника, сведенията въ бригадата бѣха: 1-и бисъ Зуавски полкъ¹⁾ (отъ 156-а дивизия), поради вчерашните тежки загуби, билъ смѣненъ съ 175-и п. полкъ. По-източно отъ него — 2-и бисъ Зуавски полкъ.²⁾

Открити бѣха още три нови батареи: при мон. св. Петка, друга — 1200 м. източно и трета — северно Сакулево.

Загуби: 15 и п. п. убити войн. — 12, ранени войн. — 19, 33-и п. полк., убити войн. — 6, ранени войн. — 16. Артилерията — ?

1) Въ сѫщностъ 1. R.M.A. 2) Въ сѫщностъ 2. R.M.A.

Изстреляни: 15-и п. полкъ — ?, 33-и п. полкъ, патрони — 41,450. Артилерията — ?

8 а п. дивизия изгуби с. скочивиръ

Дивизионното командуване Дивизионниятъ командиръ, все още като смѣташе р. Черна за препятствие, не бѣ наклоненъ да търпи едно задържане на сърбите на лъвия й брѣгъ. Ето защо, следъ новите минавания на рѣката, презъ предишния денъ, той изпрати до съответните бригали заповѣдъ (О. № 571, 7. X.), споредъ която: „всички непри лски групи, които биха се осмѣли да минатъ р. Черна, да се поставятъ веднага подъ силенъ картеченъ и артилерийски огънь и се атакуватъ. Отсамъ рѣката да не се оставя една неприятелска група повече отъ 5—6 часа. Да се устройватъ внезапни нападения надъ противника и се засили наблюдението.“

2/8-а п. бригада Въ участъка на бригадата, презъ деня и презъ ноќьта, артилерийски огънь (и съ 12 см. гаубици) по с. Кенали и по позицията.

Батареите отъ бригадата отговориха съ стрелба по настъпните окопи, а германските — по неприятелските батареи при: к. 589, к. 619 и източно Орта-оба.

3/23-а дружина на позицията бѣ смѣнена отъ две роти на 21-и полкъ и съ 12/23-а рота.

Загуби: 23-и п. полкъ убити войн. — 2, ранени войн. — 44, изчезнали войници — 3. 12-и п. полкъ — ? Артилерията — нѣма.

Изстреляни: 23-и п. полкъ, патрони — 44,000, бомби — 10, ракети — 36, 12-и п. полкъ — ? Артилерията — 289 (1/8—51, 2/8—50, 3/8—66, 4/8—110, 5/8—12).

1/8 п. бригада не-годна да прогони Разположението на бригадата: 30-и п. полкъ: 1/30 а дружина (1, 2 роти и въ сърбите, минали

Черна резервъ 4 и 3 р.), 2/30-а дружина (5, 6 роти и въ резервъ 8 и 7 р.). Полкови резервъ 3/30 дружина. 10-и п. полкъ: 1/10 а дружина (2, 1 и 3 роти и въ резервъ 4/10 а р.), 4/10 дружина (13, 16 роти и въ резервъ 14 и 15 р.). Полкови резервъ 3/10 дружина — 1 км. сев. Сливица.

Бригаденъ резервъ: 4/30-а дружина и 2/10-а дружина.

Огънъ 5 часа започна по-засиленъ артилерийски огънь по лъвата (4/10-а) дружина на 10-и п. полкъ и по дѣсния флангъ на съседния на изтокъ — 55-и п. полкъ. Понеже неговата 7/55-а рота (отъ 3/8 бригада) въ това време се оттеглила отъ позицията си, за да се изравни с полка си, сърбите се възползвали и преминали р. Черна. Веднага тѣ засели напуснатите канари и с. Скочивиръ. За станалото, командирътъ на

4/10-а дружина донесе в полка си (615 ч.). Отъ последния (10-и п. п.) се изпратиха два взвода (14/10-а рота) за осигуряване лъвия му флангъ, чрезъ заемане Канаристия езикъ, по лъвия бръгъ на р. Рибникъ. Тъмъ се възложи, освенъ това прибирането и устояването на пръсналата се 7/55 а рота.

Когато тази весть, по телефона, стигна въ щаба на 8-а дивизия, отъ тамъ отговориха на бригадата, че съседниятъ и 55-и полкъ не е отстъпилъ и нѣма да отстъпи. Добави се, обаче, че командирътъ на 3/8 бригада щѣлъ да оттегли къмъ Скочивиръ само една рота, която много страдала отъ неприятелската стрелба.

Но този отговоръ не задоволи командира на 10 и п. полкъ и той изпрати до щаба на 3/8 бригада молба¹⁾ — дѣсниятъ флангъ на 55-и п. полкъ да се изнесе напредъ.

Малко следъ това, въ бригадата (1/8-а) пристигна донесение отъ командира на 10-и п. полкъ (820 ч.), че и срещу лъвия флангъ на 30-и п. полкъ сърбитѣ минали Черна въ завоя, който се вдава въ тѣхна страна и е отдалеченъ на 800—900 крачки отъ окопите. При това, тѣ фланкирали (отъ 1500 кр.) дѣсния флангъ на полка му.

Това преминаване, станало преди разсъмване, въ бригадата дотогава не бѣ известно. То, обаче, се знаеше отъ командира на 30 и п. полкъ, който заповѣда на 2/30 а дружина да прогони сърбитѣ, като поискъ и съдействието на артилерията.

Обаче духътъ на защитниците бѣ толкова много отпадналъ, че направения опитъ не даде резултати. А следъ извѣреното разследване се оказало, че за неохотното действие на войниците повлияло единъ дошелъ войникъ отъ 10 п. полкъ, който съобщилъ, че полкътъ му нѣма да контъратаува.

Направениятъ обаче, опитъ и отъ съседниятъ 55-и п. полкъ (отъ 1030 ч.) да възстанови старото положение, поради значително противодействие, не успѣ. Веригите му едва стигнаха на 800 м. отъ канарите при бръга на Черна (безъ да могатъ да се изравнятъ съ 10 и п. полкъ). При това положение, срѣбските части на сѫщото място продължаваха да заематъ застрашаващо положение къмъ лъвия флангъ и тила на 10 и п. полкъ.

Къмъ пладне (1130 ч.), пристигна съобщението (отъ 3/8 а п. бригада), че рано сутринта (3—4 ч.) една-две срѣбски роти минали Черна и засели окопите северно отъ Скочивиръ и че дивизионниятъ командиръ заповѣдалъ, още въ 7 ч., да се прогонятъ.

Въ сѫщото време (1130 ч.), въ бригадата стана известно, че и взвода отъ 6/55-а рота, поставенъ за връзка между 10-и и 55-п. полкове самоволно напуснала позицията. За това веднага, бригадниятъ поискъ взвода да се повърне на мястото си.

1) О. № 1396, 10. п. п.

Следъ пладне, командирътъ на 10-и п. полкъ донесе (13 ч.) за проявеното нежелание на войниците да отидатъ въ контъратаака и молѣше за смѣна и почивка на полка му. Обаче, бригадниятъ командиръ, въ отговоръ, заповѣда (19 ч.) — да употреби най-строги мѣрки (включит. и оржие), за да застави войниците къмъ подчинение. Той настоя щото сърбитѣ, които били минали рѣката, да се изгонятъ още сѫщата вечеръ, при помощта и на гаубичния взводъ. Следъ това, да се оставятъ силни вериги до бръга на рѣката.

Нѣщо повече, едно ново донесение (16 ч.) отъ команда на 10-и п. полкъ известяваше за минаване на Черна срещу дѣсния флангъ на 55-и п. полкъ отъ още една срѣбска рота, следвана отъ картечници.

Бригадниятъ командиръ, отъ своя страна, нареди (17 ч.) да се взематъ мѣрки за осигуряване на лъвия флангъ и да се дѣржи здраво позицията, като флангътъ се изравни съ резервътъ.

Отъ своя страна, противникътъ дѣржеше дерето при Скочивиръ, но срещу 4/10-а дружина той не можа да мине рѣката.

Презъ цѣлия денъ, артилерията въ бригадата води рѣдка стрелба по окопите и по батареите южно и югоизточно отъ Бачъ. Бѣха бити и пехотни части, които се спущаха по склоновете, между Доброполи и Скочивиръ.

Съ огледъ на това, че 55-и п. полкъ щѣше да продължи настѫплението презъ нощта, отъ 4/10 а дружина се изпрати единъ взводъ (отъ 13/10-а рота) съ една германска картечница, къмъ дѣсния флангъ на 55-и п. полкъ, за връзка. Възводътъ съ две отдѣлния зае позиция при канарите на лъвия бръгъ на Рибникъ. А на дружинния командиръ (4/10 др.) се възложи — съ 7/55-а и изпратената му въ помощъ 12/10-а роти, да съдействуватъ на атаката.

Презъ нощта, 4/30-а дружина съмѣни на позицията 2/30-а дружина, която следъ това трѣбаше да извѣрши контъратаака.

Загуби: 30-и п. п. убити войн. — 2, 10-и п. п. убити войн. — 5, ранени войн. — 9. Артилерията —?

Изстреляни: 30-и п. п. патрони — 19,300, картеч. — 2,500, бомби — 4. 10-и п. п. патрони — 11,500, картеч. 12,400, бомби — 5.

Артилерия: снаряди — 534, (2/8 а бат. — 169, 6/8 а б. — 244, гауб. взводъ — 121).

3/8-а п. бригада **Разположение на бригадата.** 55-и п. полкъ — 2 а и 1-а дружини. Дружини тѣ иматъ по една охранявща рота до бръга на Черна. Полкови резерви — 2 роти

отъ 3-та дружина.

56-и п. п. — 3/56-а друж., 3/43-а друж., 9/21-а рота. Полкови резерви — 1/56-а др. (задъ 3/56 а др.), 2/56-а дружина (задъ 3/43-а дружина).

Бригаден резерв —
с. Пологъ.

Къмъ 3 ч., следъ добра огнева подготовка изъ картечици и артилерия, сърбите минаха Черна, въ участъка на 55-и полкъ. По на северъ, подобенъ опитъ срещу 3/56-а дружина пропадна. Но 9/56-а рота (на дѣсния флангъ на 56-и п. полкъ) бѣ застрашена въ дѣсния си флангъ. Това наложи охранителните елементи на 9/56-а и 10/56-а роти да се оттеглятъ. Следъ тѣхъ се оттеглиха и самите роти, които заеха първата чука по издадения къмъ устието на р. Конярка. Въ това време, неприятелските батареи (отъ западно на Петалино и устието на Конярка) усилено биеха въ флангъ тилът на тѣзи роти.

Щомъ узна за станалото, командирътъ на 55-и полкъ заповѣда (8:20 ч. и 8:30 ч.): 2/55-а и 1/55-а дружини да настѫпятъ и контъратакуватъ противника, за да го отхвърлятъ оттъкъ р. Черна.

И бригадниятъ командиръ, който бѣ уведоменъ за станалото, заповѣда на командира на 55-и п. полкъ да поведе лично полковия резервъ и съ контъратака да прогони сърбите, оттъкъ рѣката. Той му даде още и две роти отъ 3/55-а дружина (въ бригаден резервъ), находящи се при с. Пологъ.

Следъ това, полковникъ Върбановъ съ началника на щаба си отиде на наблюдателното място на командира на 6-й артилерийски полкъ, за да следи отблизу атаката. Той заповѣди и на 56-и п. полкъ — съ дѣснофланговата си (3/56-а) дружина да съдействува на тази атака, която да се насочи по най-издадения гребенъ къмъ р. Черна (северно отъ Скочивъръ), а артилерията да съдействува.

Наистина, 2/55-а дружина успѣ да настѫпи и да изтласка сърбите, обаче 1/55-а дружина не направи нищо. Едвамъ въ 10:45 ч. командирътъ ѝ получи заповѣдъ — лично да поведе дружината и атакува противника предъ себе си. При все това, заповѣдътъ не бѣ изпълнена, въпрѣки многократните допълнителни заповѣди. Затова, въ помощъ се изпрати 12/55-а рота. Но пакъ никакъвъ резултатъ не последва, поради разпрѣсването на 3/55-а и 2/55-а роти.

Презъ това време, при 56-и п. полкъ, въ помощъ на 3/56-а дружина се изпрати 3/56-а рота (отъ полковия резервъ), която бѣ замѣстена отъ 4/56-а рота. Следъ пладне (14:30 ч.), 9/56-а и 10/56-а роти, безъ артилерийска помощъ предприеха безуспѣшна атака.

Надвечеръ (17:30 ч.), единъ новъ опитъ за настѫпление съ 12/55-а и прѣсналите се 2/55-а и 3/55-а роти, подъ командинето на капитанъ Дѣлчевъ, които трѣбваше предварително да се събератъ и организиратъ, има за резултатъ само спирането на противника.

ужина — при

Вечеръта (21 ч.) бригадниятъ командиръ съ телефоно-грама¹⁾ изпрати заповѣдъ до полковетъ, споредъ която: въ всѣки полкъ да се организира контъратака и презъ текущата ноќь, противникътъ непременно да бѫде прогоненъ на дѣсния брѣгъ на Черна. Следъ това, да се взематъ мѣрки и не се позволява да минава на лѣвия брѣгъ. Дружинните командири, при всѣки опитъ за минаване рѣката отъ противника, независимо да се притичватъ на помощъ на предните роти съ дружинните си резерви и да осуетяватъ прехвърлянето на противника презъ рѣката. Когато пѣкъ е необходимо — сами командирите на полковетъ, съ полковите резерви, да се притичатъ на помощъ на предните си части и имъ съдействуватъ за прогонването на противника..

Въ 55-и п. полкъ, изпълнението на тази заповѣдъ бѣ възложено пакъ на съборните роти (2/55 и 3/55), но не даде резултатъ. Командирътъ имъ донесе, че положението билолошо. Войниците едвамъ се държали на позицията.

По-късно (23 ч.), изпрати се 10/15-а рота на лѣвия флангъ на 2/55-а дружина, въ разпореждане на командира на съборните роти и съ задача — да подтикне другите роти напредъ. Но и този път — безъ резултатъ, поради изоставяне на съседите (1/55-а и 4/55-а роти), както и на 12/55-а рота. Съборните роти били фланкирани отъ скалитѣ срещу 1/55-а и 4/55-а роти.

Въ 56-и полкъ изпълнението на заповѣдъта се възложи на 3/56-а дружина (безъ 12/56 рота). 10/56-а рота прогони сърбите, обаче 9/56 не направи нищо, поради огнево противодействие изъ заетата отъ сърбите свързочна точка (вдѣсно) — Черната скала. Последната не можа да бѫде заета отъ 55-и п. полкъ. Затова 3/56-а рота удължи дѣсния флангъ (22:50 ч.) на 9/56-а рота. Тя успѣ да заеме Черната скала и образува връзка съ съседната рота (отъ 55-и п. полкъ).

Въ участъка на 3/43-а дружина на разсъмване въ сѫщия денъ, срещу 1/56-а и 11/43-а роти нѣколко сърби минаха на лѣвия брѣгъ да Черна, но бѣха прогонени.

Късно презъ ноќта, 55-и п. полкъ заемаше съ дѣснофланговата си рота близу до Черна. Оставаше незаета скалата западно, до с. Скочивъръ.

Поради това, полкътъ получи заповѣдъ, съ помощта на 3/56-а дружина непременно да атакува и прогони противника.

Обаче, центърътъ на полка срещна силна съпротива и не напредна. А лѣвия му флангъ, сѫщо остана на мястото си, понеже не бѣ подпомогнатъ отъ 3/56-а дружина.

Артилерията на бригадата. Въ отговоръ на силната неприятелска пушечна и картечна стрѣлба, бѣтареите (дѣсна група) откриха стрѣлба (отъ 6 ч.) по пехотни части, премина-

1) О. № 467, 7. X., 55-и п. п.

ващи Черна при Скочивиръ и западно. Следъ това (7 ч.) огънътъ бѣ насоченъ къмъ моста при селото (отъ лѣвата артилерийска група), за който се знаеше, че се строилъ, както и по склоновете на северъ отъ това село, кждето се изкачвали пехотни групички. После, стрелбата бѣ засилена по неприятелската пехота въ същия участъкъ (съ лѣвата артилерийска група), а борбата, съ неприятелските батареи: по склоновете южно отъ Черна; с.-и. Живойна; около пътя Совичъ—Скочивиръ (една планинска, една полска) и други планински въ долината на р. Конярка и при Петалино, бѣ възложена на 1/6-а, 3/2 а гауб. и 1/10-а австриска план. гаубична батареи.

По-късно бѣха бити: пехотни групи и товарни обози по пътеките Совичъ, Скочивиръ и к. 1944; планинска батарея южно Добровени, картечница — западно на Петалино. Стрелбата продължи до 18 ч. Презъ нощта бѣха обстреляни (съ 5/2-а и 3/2-а гауб. батареи): с. Скочивиръ, моста при него, пътя на западъ.

Отъ неприятелската артилерия бѣха поражавани: пехотните окопи при Добровени и Скочивиръ, склоновете — северно отъ Скочивиръ, високата южно отъ Пологъ и 8/6 а батарея.

Загуби: 55 и п. п., убити оф. — 2, воиници — 8, ранени оф. — 5, воин. — 38, коне — 1. 56-и п. п. убити воин. — 24, ранени оф. — 2, воин. — 49. Артилерията — нѣма.

Изстреляни: 55-и п. п. — патрони — 170,500, картеч. — 15,000. 56-и п. п., патрони — 12,000. Артилерията, снаряди — 2,779 (дѣсна група: 2/6-а — 762, 7/6-а — 107; лѣва група: 1/6-а — 508, 8/6-а — 621, 3/2-а гауб. — 360, 5/2 гауб. — 213, 1/10 а австр. — 208).

3-а П. ДИВИЗИЯ ОРГАНИЗИРА ОТБРАНАТА НА ДОБРО-ПОЛЕ

Дивизионното командуване

Вечеръта на 6-и октомври (9·15 ч.) дивизионниятъ командиръ отправи и частна заповѣдь (о. № 738) до началника на дѣсния участъкъ, съ която, като му даваше двѣ дружини отъ 49-и п. полкъ (2-а и 3-а дружини), нареддаше: съ тѣзи части и останалите, които имаше въ свое разпореждане, на всѣка цена да задържи положението на Добро-поле. Да отдръпне 46-и п. полкъ въ втора линия и да го приведе въ редъ. Съобщаваше му още, че следъ два дена на Добро-поле ще пристигнатъ още две с.с. гаубични батареи.

Краенъ дѣсенъ участъкъ. 3/2-а п. бригада

Командуването на участъка пое командирътъ на 3/2-а бригада полковникъ Козаровъ. Бригадата заемаше отъ р. Черна до в. Змеица (изключително) така:

Дѣсенъ подучастъкъ — 21-и п. полкъ ($2\frac{1}{2}$ дружини), лѣвъ подучастъкъ — 43-и п. полкъ (1 сборна дружина отъ

4 сборни роти¹⁾), 1/23-а дружина, 2/28-а дружина и 1/49-а дружина. Освенъ това, къмъ бригадата: 3/12 а полска, 4/2-а план. батареи, 3/2 българска и № 106 германска пионерни роти

Презъ деня, неприятелски рѣдъкъ артилерийски огънъ по разни точки на бригадния участъкъ и по-силенъ по в. Ка менецъ.

Артилерията на бригадата отговаряше по слабо. Забелязани неприятелски пехотни части да се спушватъ отъ Каймакчалънъ къмъ Будимирци.

Въ подучастъка на 21-и п. полкъ единъ опитъ на сърбите да минатъ р. Бѣла-вода бѣ осуетенъ отъ охранението на 4/21 а дружина.

Загуби: 4/21-а дружина ранени воиници — 1.

Изстреляни: — ?

Дѣсенъ участъкъ Следъ напушкането на Пожарски ридъ 2/3 п. бригада зае (6. X), въ 3 ч., на 7-и октомври, команда позицията Добро-поле дирътъ на 2/3-а бригада отдаде заповѣдта си (о. № 3053) за заемане на новата позиция. Споредъ нея, съставътъ и задачите на частите бѣха:

49-и п. полкъ (полковникъ Гешевъ): 2/49 а, 3/49 а, 2/29 а и 3/29-а (2 роти) дружини, 49-а и 46 а картечни роти, № 216 герм. картечно отдѣление, 10/16 а, 12/16-а, 3/6-а полска и 5/3-а план. батареи — да заеме и на всѣка цена задържи Доброполската позиция, отъ пътеката при Търнава (вкл. до дала, западно отъ Гръцкия постъ (включително).

46-и п. полкъ (подполковникъ Карамаждраковъ) — 1/46, 2/46-а, и 3/46 а дружини — да се събере на закрито въ гората, северно отъ Добро-поле, и се устрои.

Артилерия (полковникъ Бараковъ) — утре на разсъмване, съ батареите отъ групата на в. Петерникъ и тѣзи на Добро-поле, да се нахвърли върху пехотата на противника на Пожарски ридъ, за да го тероризира.

При това, бригадниятъ обявява, че заповѣдта отъ дивизионниятъ командиръ била: „заповѣдъ за отстъпление отъ тази позиция нѣма да се дава... и че той, заедно съ всички командири, ще умре на позицията „Добро-поле“, но нѣма да я даде на противника.“

Въ участъка на 49 и п. полкъ, 3/49 а дружина, която до тогава бѣ на пътъ за с. Градешница, получи заповѣдь да заеме позиция на в. Добро поле, кждето не намѣри никакви закрития, а само слаби окопи. Липсваше и вода.

1) Образувана отъ 1/43 а и 2/43-а дружина, въ съставъ 10 офиц. и 470 воинника. 3/43-а дружина бѣ въ 3/8-а бригада.

Споредъ дадените по телефона наредждания от бригадния командиръ, предшествуващи заповѣдта (о. № 3053, 155 ч., 7. X), къмъ 2 ч., участъкът на бригадата бъ заетъ така:

2/49-а дружина съ 4/46-а рота — отъ пътеката Търнава (презъ Змеица, Соколъ) до Руйчето (изключително).

3/49-а дружина (съ 6 картечници¹⁾) — отъ Руйчето, включ., до в. Симеоновъ (включително).

Две роти отъ 46-и п. полкъ (очакващи смѣна отъ 2/29-а дружина, идваща отъ Каменецъ) — отъ в. Симеоновъ (изключ.) до гръцкия постъ (изключ.).

9/29-а и 10/29-а роти — отъ Гръцкия постъ включ. до в. Петерникъ (изключ.).

46-и п. полкъ — въ втора линия—задъ висотата, северно отъ Доброполското блато — въ разпореждане на дивизионния командиръ.

Командно място — в. Добро-поле.

Щомъ се разсъмна, бригадната артилерия, съобразно дадената ѝ заповѣдь и засилена съ огънь на 11/16-а батарея отъ Петерникъ, откри стрелба по сърбитѣ, които бѣха засели презъ вчерашния денъ Пожарски-ридъ. Главно, бѣха засегнати двата батальона подали се доста напредъ, по североизточната част на рида. Въ късно време, тѣ бѣха обърнати въ паническо бѣство, отправяйки се къмъ югозападнитѣ склонове на в. Вирътъ и Гогово-гумно.

Съ участъка на 49-и п. полкъ рѣдка неприятелска артилерийска стрелба, а при Търнава и Змеица престрелка между патрулите.

Една срѣбска рота, надвечеръ, бѣ отбита съ огънь и бомби отъ 9/49-а рота, при опита ѝ да нападне Добро-поле, откъмъ Нидже и Пожарски-ридъ. Изобщо, презъ цѣлия денъ неприятелската артилерия биеше батареитѣ и тилътъ на Добро-поле. Съ силенъ огънь бѣха бити Баховски-ридъ и скалата на Димова поляна (29-и п. полкъ), кѫдето имаше на прекъсване пушечна, картечна и усилена минна стрелба. Отъ последната бѣха разрушени всички блиндажи.

Никакви други пехотни действия отъ противника не бѣха предприети. Съ настѫпване на нощта, пристъпи се къмъ укрепяване.

Загуби: 49-и п. убити войн. — 4, ранени войн. — 4, 46-и п. убити войници — 0, ранени войн. — 3, изчезнали войн. — 2, 29-и п. убити войн. — 4, ранени оф. — 1, войници — 12, изчезнали войн. — 21.

Артилерия: ранени войници — 1, коне ранени — 2.

¹⁾ 2 — на Руйчето, 2 — на к. 1700 и 2 — на лѣвия флангъ на 11-а рота.

Изстрѣляни: 49-и п. п. патрони — ?, бомби — ? 46-и п. п. — нѣма, 29-и п. п. патрони — 26,350, картеч. — 2,500, бомби — 193. мини — 42. Артилерийски снаряди — 1,055.

Срѣденъ участъкъ 3/3-а п.

бригада Сутринта (до 8 ч.) при Димова-поляна, Ковилъ, Бююкъ-ташъ имаше артилерийска, пушечна и минна стрелба. При в. Борисъ, в. Сборево — силна двустранна артилерийска стрелба.

Следъ пладне (13 ч.), силенъ неприятелски артилерийски пушеченъ и миненъ огънь по Кукурузъ и Димова-поляна. Силенъ артилерийски огънь и по Преслапъ, Сборско и в. Борисъ.

Летя и неприятелски самолѣтъ (17 ч.)

Загуби: 32-и п. п. убити войници — 4, ранени войн. — 20, 24-и п. полкъ убити войници — 1, ранени войници — 3.

Лѣвъ участъкъ

45-и, 58-и п. п.

(полков. Торомановъ)

Слабъ неприятелски артилерийски огънь по Тимовъ-върхъ (9 ч.) отъ батареята при Тумба-депетка.

Следъ пладне — по в. Жостовъ (Дудица) отъ батареите: южно на Сборско и отъ Севриянъ. Бито бѣ и с. Тушинъ.

Заловенъ бѣ въ пленъ предъ Нѣте единъ войникъ отъ 3-и п. срѣбски полкъ.

8-И ОКТОМВРИЙ

(Схема № 3)

ФРЕНСКО-РУСКАТА АРМИЯ (Л. Ф. О.)

Въ този денъ, въ участъка на армията не се развиха други действия, освенъ артилерийска стрелба. На лѣвото крило 4 chass. d'Afr. полкъ (три ескадрона) пристигна въ Рула. 4-и ескадронъ — въ Костуръ.

Командуващиятъ армията вечеръта поднови заповѣдта си — за продължение подготовката на атаката, а генералъ Сарай, съ огледъ да засили резервите на I срѣбска армия, съ които да подтикне преследването, предписа на командуващия френско-руската армия — да даде на командуващия първата: единъ полкъ отъ 33-а колон. бригада и 7·5 см. артилер. група отъ 17-а колониална дивизия.

Загуби: Убити оф. — 2, войн. — 11; ранени оф. — 2, войници — 39.

ВЪРХОВНОТО СРѢБСКО КОМАНДУВАНЕ

Върховното срѣбско командуване, за този денъ, бѣ заповѣдало¹⁾: II срѣбска армия да завладѣе Вѣтреникъ и Козякъ.

¹⁾ О. № 6049, 7. X. Върховното срѣбско командуване.

I и III сръбски армии — да завладеят неприятелски позиции на лъвия бръгъ на Черна и на Кенали.

То съмѣташе, че въ резултат отъ появяването на сръбски сили на Козякъ, тилът на българските войски въ долината на Вардаръ ще бѫде застрашенъ. Неприятельтъ ще бѫде принуденъ да засили тази посока съ части, изтеглени отъ други фронтове.

Затова, сѫщото помоли генералъ Сарай, да заповѣда на Съглашенските сили въ Вардарската долина и особено на 122-а дивизия, да упражнятъ енергиченъ натискъ върху противника, за да му попрѣчи да изтегля сили отъ тази част на фронта, съ цель да засили войските на Козякъ и съседнитъ точки.

Пакъ сѫщото, по искане отъ командуващия II сръбска армия, заповѣда¹⁾ на III армия: дѣсната Дринска колона най-енергично да атакува Добро-поле въ флангъ и тилъ, а лъвото крило на Шумадийската дивизия да подпомогне тази атака отъ фронта.

I СРЪБСКА АРМИЯ ЗАВЛАДЯ ОКОПИТЕ ПРИ с. СЛИВИЦА

Моравската дивизия завладѣа първите окопи при Сливица

Споредъ заповѣдта²⁾ на дивизионния командиръ, за този денъ: дѣсната колона ще атакува и заеме първата чука въ участъка Сливица, Рибникъ. Ще съдействува вдѣсно на Дунавската дивизия и влѣво на лъвата колона. Пехотната атака да почне въ 2:30 ч. и ще се предшествува отъ артилерийска бомбардировка на неприятелската позиция, съ начало точно въ 2 часа. Артилерийската стрѣлба да се съсрѣдоточи по неприятелските окопи, а въ 2:30 ч. се пренесе въ дѣлбочина на неприятелския тиль. Искаха се отъ командирите енергични действия.

Действията започнаха въ опредѣленото време (2 ч.), при силната подкрепа на артилерията, която биеще пехотната позиция главно въ участъка между Рибникъ и безименния потокъ, западно отъ Сливица. 3-а полска батарея обстрѣльващ позицията при Бродъ, а 6-а план. — окопите. Отъ тежката артилерия, французската батарея на капитанъ Клемарекъ и групата на майоръ Толи, бѣха замълчали българските батареи въ дивизионния участъкъ. Поколебанъ бѣ и моралътъ на неприятелската пехота, отъ артилерийския огнь.

Въ 7 ч. избралиятъ участъкъ отъ българската позиция (каждето отъ 6:40 ч. бѣ забелязано отстѫпление) бѣ пробитъ. Части отъ Ia Дунавска бригада навлязоха въ окопите по линията на Сливица. При 2-а бригада, положението оставаше

1) О. № 6093, 19 ч., 7. X. Върховното сръбско командуване.

2) О. № 1279, 0 ч. 35 м., 8. X., Моравска дивизия.

безъ промѣнъ. *Българските части* срещу дѣснофланговия батальонъ (на I-а бригада) се отмѣлиха на чуката, североизточно отъ Сливица. Батальонъ получи заповѣдъ, да пре-следва. Около 8:15 ч., предъ дѣсния флангъ, неуспѣлъ да отстѫпя, останаха пленници. Сѫщевременно, дивизионниятъ командиръ заповѣда (8:20 ч.), да се започне енергично преследване, а резервътъ (1-и п. полкъ), съ два батальона, да се движи задъ дѣсното крило, гдето се намираше единъ неговъ батальонъ.

По-късно обаче, (9:30 ч.) една българска батарея, източно отъ Бродъ, и друга — отъ Пологъ, силно биеха пехотата въ флангъ. Командирътъ на дивизионната артилерия, виждайки безпорядъчното българско отстѫпление и по заповѣдъ, започна да поражава тила, за да създаде по-голѣма паника. Виждаше се вече (10:15 ч.) приближаване на коне за изтегляне на батареи. Лъвото Дунавско крило продължаваше да стои на мястото си до Черна, когато българската артилерия откъмъ Пологъ бѣ съсрѣдоточила, по батальона на 2-и п. полкъ, силенъ кръстосанъ огнь¹⁾, особено отъ тежки ордия.

Следъ пладне (15:30 ч.), 3 роти отъ 16-и п. полкъ бѣха минали рѣката, но спрѣни предъ с. Бродъ отъ силенъ пехотенъ и картеченъ огнь, изъ окопите около сѫщото. Отъ дивизионния резервъ (1-и п. полкъ) минаха две дружини (16:40 ч.).

При това положение, дивизионниятъ командиръ заповѣда²⁾:

Атакуващите колони да развиятъ енергично преследване резъ настѫпващата ношъ, за да се достигне на височина на с. Ярашокъ. Дивизионниятъ резервъ, презъ Добровени, ще продължи къмъ рида, западно отъ Сливица, когато чулото на лъвата колона ще мине Бродъ. Командирътъ на артилерията, презъ ношъта, постепенно ще прехвърли батареи на лъвия бръгъ, а ба план. батарея, отъ лъвата колона, ще мине въ дѣсната, щомъ се очисти Бродъ.

Обаче, командирътъ на дѣсната колона (1-а бригада) донесе³⁾, какво 2-и п. полкъ не могълъ да преследва, понеже лъвото Дунавско крило и дѣсното на 16-и п. полкъ изостанали назадъ, та бойниятъ редъ се излагалъ и на страниченъ огнь.

*Надвечеръ положението на дивизията бѣ*⁴⁾: предната линия е на 1 км. северно отъ Сливица, почвайки от р. Рибникъ, на западъ завива назадъ и опира на Черна, при устието на потока западно на S отъ Slivica, а после продължава по самия (дѣсенъ) бръгъ на Черна. Българите се държатъ на линията на Велесело (западно „S“ на Slivica и въ Бродъ).

1) О. № 813, 10 ч. 20 м., 8 X. 1-а Моравска бригада.

2) О. № 2181 16 ч. 45 м., 8. X. Моравска дивизия.

3) О. № 818, 17 ч. 50 м., 8. X., 1-а Дунавска бригада.

4) О. № 2191, 20 ч. 20 м., 8. X., Морав. дивизия.

Разположението на частите: 2-и п. полкъ и 1-и п. полкъ (2 батальона), 3 роти отъ 16 и п. полкъ—на лъвия бръгъ; 3/1-и батальонъ и Доброволческият отрядъ—на дъсния бръгъ при Добровени.

Презъ деня (14:30 ч.) въ разпореждане на дивизионния командиръ се дадоха и пристигнаха: 1-и к. полкъ (3 ескадрона), 2-и к. полкъ и 1 пеши коненъ полкъ.

Дивизията залови¹⁾ пленици и трофеи: офицери—3, войници — 669, картечници — 11.

Загуби^{2,3)}: Убити оф. — 0, войн. — 17, ранени оф. — 2, войн. — 99.

Вардарската дивизия атакува безъ успѣхъ

Артилерийската подготовка на атаката съ дъсната колона, срещу Каменистата висота започна въ 2 ч., а въ 2:30 ч. бѣ открита пушечна и картечна стрелба. Атакуващите части (21-и п. п. съ 3 роти) тръгнаха⁴⁾ къмъ висотата и до 3 ч. напреднаха съ 150 м., като наблизиха окопите на гребена на 200 м., 150 м. и 200 м. Оттамъ българите отговориха съ стрелба. Преди зори, срѣдната рота опита да доближи до самите окопи, но отдаленията бѣха отбити, като дадоха 7 ранени (всичко въ трите роти убити и ранени — 18).

Атаката не успѣла, поради силно укрепената позиция и страничната стрелба.

Следъ разсъмване (8:30 ч.) започна артилерийска подготовка за нова атака, съ 21-и п. п., придружена съ пушечна и картечна стрелба по Трапезната и Камениста висоти. Обаче и тя не успѣла, поради силенъ артилерийски и пехотенъ огънь. Предните атакуващи части се задържаха непосредствено до окопите на отбраната. Командирът на полка донесе⁵⁾, че атаката на Фердинандовъ-носъ е много трудна и че за успеха е нуждна само обща атака. Българите били съ бомби Носътъ, а съ артилерия—частите въ долината на Сакулева.

Около 17:20 ч. забелязани две български колони (отъ по една дружина) въ движение отъ Фердинандовъ-носъ и западно — къмъ Букри и на изтокъ.

Надвечеръ, бѣха видени други 3—4 неприятелски дружини отиващи къмъ Тепавци, но вънъ отъ артилерийската досегаемостъ.

Презъ цѣляя денъ, при лъвата Вардарска колона, имаше само артилерийска и пехотна стрелба. Нейните предни части

¹⁾ О. № 2233, 7 ч 10 м., 9. X. I армия.

²⁾ О. № 2533, 9. X. I армия и О. № 1296, 9. X. Морав. дивизия.

³⁾ О. № 1331, 10 ч. 30 м., 11. X., Морав. дивизия.

⁴⁾ О. № 830, 8 ч. 25 м., 8. X., дъсната Вардарска колона,

⁵⁾ О. № 827, 8. X. 1-а Вардар. бригада,

се намираха до телените мрежи. Въ бомбардировката взеха участие и французските тежки батареи.

Вечерът, при дивизията пристигнаха изпратените отъ Ген. Сарай изъ А. Ф. О. французи: 1 пех. полкъ (56 кол.) съ един артилер. дивизионъ.

Загуби: дъсната колона убити оф. — 0, войн. — 15, ранени оф. — 5, войн. — 154.

Изстреляни: патрони — 52000, картеч. — 15000, снаряди — 3514.

Конната дивизия

Сутринта (9:45 ч.) предвидъ усъхът на Моравската дивизия, командирът на дивизията получи задача: съ пешата бригада да се премъсти къмъ Кремиянъ, а 1 а коннина бригада да биде готова да започне преследване къмъ Битоля. По-късно обаче, (11:10 ч.) на последната бѣ възложено да отиде къмъ Кремиянъ въ разпореждане на Моравската дивизия (съ 3 ескадрона). Тамъ вече се намираше пешата (2-а) бригада, която получи нова заповѣдь¹⁾ — да прехвърли първия ешелонъ (единъ полкъ) въ пространството между Добровени и Кремиянъ и да постави подъ заповѣдитъ на командира на Морав. дивизия.

Надвечеръ дивизията се намираше²⁾: при Моравската дивизия³⁾—3 конни ескадрона и единъ пеши коненъ полкъ; въ посоката к. 589, Кенали—2 конни ескадрона; и североизточно отъ к. 735—2 пеши конни полка.

III. СРЪБСКА АРМИЯ

Още презъ текущата нощ (0 ч. 25 м.) командуващиятъ армията разшири⁴⁾ зоната за действие на Дринската дивизия—на северъ по дъсния бръгъ на Черна, включително до пътя Добро-поле, Старовина, Чебренъ.

Дринската дивизия

Дивизията тръбваше да продължи изпълнението на поставената й задача⁵⁾: Да помогне на II армия за завладяване Добро-поле, и съ действие на лъвия флангъ и тила на противника по лъвия бръгъ на Черна, да облекчи настъплението на Дунавската дивизия.

Въ сѫщностъ презъ деня имаше слаба престрелка. Артилерията обстреляваше Добро-поле и Чуке⁶⁾.

¹⁾ О. № 2081, 11 ч. 50 м., 8. X. Кон. дивизия;

²⁾ О. № 2085, 17 ч. 30 м., 8. X.. Кон дивизия.

³⁾ 1 и 2-и кон. полкове получиха заповѣдь отъ Морав. див. (О. № 886 1 а к. бригада) — да останатъ при Живойна, поради съпротивата при Бродъ.

⁴⁾ Съгласно О. № 6049 7. X. на Върх. к-ване;

⁵⁾ О. № 3187, 23 ч. 30 м. 7. X., III армия.

⁶⁾ О. № 3039, 19 ч. 30 м. 8. X.. Дрин. дивизия.

Къмъ дивизията пристигнаха: Дринскиятъ ескадронъ — въ Юрки-Юлбелери (030 ч.), а 13-и п. п. (18 ч.) — на Каймакчаланъ.

На 17-и п. п. се заповѣда, въ нощта 8/9-и, да се премѣсти въ дола между к. 2368 и к. 1881 и се разположи на бивакъ.

Загуби: убити оф. — 0; ранени: оф. — 0, войн. — 1.

Изстреляни: патрони — 58000, картеч. — 24000, арт. снаряди — 1687.

Дунавската дивизия атакува безъ успехъ въ южната колона¹⁾: отъ 8 ч. дѣсната колона²⁾ — да продължи атаката срещу фронта: устие Строшица, Скочивиръ изключ. Лѣвата колона — да продължи атаката въ участъка Скочивиръ включ., Рибникъ.

Дивизионната артилерия³⁾ — да помогне съ огънь атаката на дветѣ атакуващи колони.

Дивизионниятъ резервъ⁴⁾ — до нова заповѣдь — при Совичъ. Пионерниятъ полубатальонъ ще поправи моста при Скочивиръ, щомъ стане възможно⁵⁾.

Артилерийската подготовка почна въ 7:30 ч., когато бѣ забелязано българско отстѫпление⁶⁾ (7:20 ч.) предъ дѣсното крило на Моравската дивизия. Въ 9:30 ч. имаше отстѫпление и предъ лѣвото крило на тази дивизия, а в 9:45 ч. и на батареи западно отъ Чегель.

Къмъ 10:10 ч., тежката артилерия на Моравската дивизия стреля по две колони (отъ по 1 дружина, които се движеха от Тепавци за Сливица и за Чегель), а Дринската артилерия — въ посока на Ивенъ. Дивизионната артилерия

1) О. № 1156, 5 ч., 8. Х. Дунав. дивизия.

2) 8. п. п. (2 батальона), 3/14. бат., бат. сърби доброволци, Дунав, план. дивизионъ (2 бат.) 1 взв. отъ 4 Морав. Дангр. бат., а всичко: 4 батальона, 12 карт., 10 ордия.

3) Дунав, пол. арт. п. (2 батареи), Дунав, гауб. дивизионъ, 2 франц. 120 mm. батареи — всичко 23 ордия.

4) 14 и п. п. (2 батальона) Дунавската окопна батарея, — всичко 2 батальона, 8 карт. и 3 ордия.

5) Сведенията въ дивизията за проходимостта на Черна сж (О. № 1158, 8. Х., Дунав, див.): Черна се минава почти навсъкъде, Досега сж нямѣрени 10—15 бродове отъ 0.40 до 1 м. дълбочина, Ширина 20—40 м. Брѣговетъ удобни за слизане и излизане. Само предъ дѣсното крило на дивизията и по-долу, брѣговетъ сж стрѣмни, а по-натакъкъ отвесни, та излизането отъ рѣката е мѣжно. Склоноветъ на Чуке — достѣпни. На тѣхъ противникътъ отъ скоро е издигналъ окопи, плитки и безъ телени мрежи.

6) О. № 1166, 11 ч., 30 м., 8. Х. Дунав, див.

обсила една рота, която развѣрната, се спущаше отъ Чегель — къмъ Сливица. Тя бѣ разпрѣсната и спрѣна. После започна да се цеди поединично.

Следъ пладнѣ¹⁾, като виждаше неприятелския отпоръ срещу дивизията по Чуке и безпорядъчното българско отстѫпление предъ Моравската, дивизионниятъ командиръ заповѣда: общия резервъ — 14 и п. п. (2 батальона) да настѫпи въ посоката Совичъ, устието на Рибникъ, с. Чегель, задъ лѣвото крило на лѣвата колона, съ задача — да помогне атаката и настѫпленето на лѣвото крило на своята дивизия и на дѣсното на Моравската и съ цель — да овладѣе височините северо-източно отъ Чегель, като действува въ флангъ и тиль на позицията Чуке. Връзка съ съседите и съ резерва на Моравската дивизия, действуващъ презъ Сливица, на северъ. Той искаше енергични действия къмъ Чегель и да се постави телефонна станция до устието на Рибникъ, за свързване съ този полкъ.

Огневата борба продължи. Колонитѣ срещнаха силенъ отпоръ. Само лѣвото крило на дѣсната и лѣвото на лѣвата колони настѫпиха съ 200—300 м.²⁾ Артилерията действуващъ усилено, а франц. батарея³⁾ би батарея при Пологъ⁴⁾.

Предвидъ постигнатите успѣхи отъ Моравската дивизия, дивизионниятъ командиръ реши да продължи съ енергично настѫпление, за да излѣзе на линията Ивенъ, к. 1212, Ярошокъ и не позволи на противника да се задържи на нея. За това заповѣда⁵⁾:

Дветѣ атакуващи колони да продължатъ и презъ цѣлата нощ действията, за да се заеме гребена 1212 и седлото надъ изворитъ на Чегелския потокъ (Рибникъ), като дивизионниятъ резервъ продължи изпълнение задачата си отъ днесъ⁶⁾. Дивизионната артилерия да биде готова да помогне настѫпленето на пехотата, ако стане нужда и вземе мѣрки за изнасяне батареи на заетата непр. позиция. Дунавскиятъ коненъ ескадронъ остава на мѣстото си.

Загуби: убити оф. — 1, войн. — 22, ранени оф. — 5, войн. — 127, изчезнали войн. — 3.

Изстреляни: патрони пуш. — 175,400, картеч. — 77850, снаряди — 5531.

Взети пленници: Огъ 55-и български полкъ войници — 5.

1) О. № 1168, 13 ч. 30 м., 8. Х. Дунав. дивизия.

2) О. № 1172, 20 ч. 8. Х. Дунав. див.

3) На капитанъ Пепенъ.

4) О. № 1169, 16 ч., 8. Х. Дунав. див.

5) О. № 1171, 20 ч., 8. Х. Дунав. див.

6) О. № 1168, 8. Х. Дунав. див.

II. СРЪБСКА АРМИЯ

Командуващият армията запита III армия — докъде е достигнала дясната Дринска колона и какво ще предприеме на 9-и октомврий.

Същият съобщи въ дивизията, че на тази колона билъ даденъ и 13-и п. полкъ (дотогава въ резервъ на III армия).

Тимошката дивизия

Изпратените отъ дясното крило разузнавателни отдѣлени се върнаха въ зори и съобщиха че нѣмало промѣна у противника. Презъ цѣлия денъ затишье. Слаба артилерийска дейност на дясното крило. Българската артилерия не отговори. Единъ неприятелски самолетъ летя въ посока Преславъ-Слатина.

Загуби — нѣма

Изстреляни — ?

Шумадийската дивизия

Презъ цѣлия денъ периодична артилерийска стрѣлба и слаба престрелка при преднитѣ части. Артилерията заема новитѣ позиции на Пожарски-ридъ. Дивизионниятъ командиръ бѣ уведоменъ¹⁾ (отъ командуващия II армия), че Дринската дивизия, съ главнитѣ си сили ще атакува противника на Добро-поле, за която цель ѝ е даденъ 13 и п. полкъ, изъ армейския резервъ. Споредъ полученитѣ още сутринътъ свидѣния (5:35 ч.) отъ лѣвия участъкъ, се знаеше²⁾, че дясната Дринска колона има: на Флока (к. 1881) — 2 ордия 10.5 см., 3 дѣлги ордия 12 см., 6 гаубици и 7 полски ордия. Срещу Соколь е 3/12 батальонъ. Вдѣсно отъ последния — 19-и п. полкъ. Баталоонитѣ на 12-и п. полкъ били разположени: вдѣсно — 3/12-и и до него (влѣво), — 2/12-и. Въ резервъ — 1/12-и. Върхътъ Соколь се заемалъ отъ една добре укрепила се българска дружина. При колоната (Дринска), въ този денъ идвашъ командирътъ на сѫщата дивизия.

Въ сѫщото време, артилерията на дивизията, въ готовност за действие на следния денъ, бѣ разположена³⁾: на Тресинска-стена — 2 гаубици и 2 полски ордия, цель — Добро-поле. На Пожарски-ридъ — 2 гаубици и 4 пол. ордия, цель — Ветренникъ, Кравица, Добро-поле. По Шумовита-чуга (на Пожарски-ридъ) — 2 пол. ордия, цель, — Добро-поле. На каменистата Пожарска-чуга — 6 план. ордия, цель — Добро-поле (може и по Соколь).

При Струпино — 2 гаубици, цель — Ветренникъ.

¹⁾ О. № 2662, 8 ч 45 м., 8, X, II армия.

²⁾ О. № 1953, 13 ч., 8. X., Шумадийска дивизия.

³⁾ О. № 1959, г., 17 ч., 8. X. Шумад. див.

На Катунецъ — 1 планинско ордие и други 2 план. ордия, цель — Ветренникъ.

Зигуби: убити оф. — 1, ранени войн. — 11.

Изстреляни: патрони — 31000, картечни — 250, ржчни бомби — 100, мини — 30, артилер. снаряди — 1116.

* * *

За действията презъ този денъ (8. X.) офицерътъ за свръзка отъ щаба на генералъ Сарай, полковникъ Коларде, изпратенъ при френско руската армия, донесе:

Сутринътъ — „Следъ ношната атака отъ Моравската дивизия, българите отстъпиха предъ дясното крило на сѫщата и командуващия I сръбска армия заповѣдалъ енергично преследване“.

Вечерътъ — „Моравската дивизия продължава да напредва съ дѣсния си флангъ между Сливница и Веле-село; 500 заловени пленници отъ 10-и български полкъ се сдали въ маса. Забелязанъ 30-и български п. полкъ да иде за засилване. Една българска батарея¹⁾ чиито коне сѫ избити, е между дветѣ линии. Дунавската дивизия бавно продължавала да напредва оттатък Скочивиръ. Липсата на свежи резерви у командуващия I армия прѣчи да се започне преследването. Желателно да се дадѣтъ уговоренитѣ французски подкрепления. Комбинираната атака на Добро-поле ще почне щомъ артилерията застане на позиция.“

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕТО НА XI ГЕРМАНО-БЪЛГАРСКА АРМИЯ

2/9-а отдѣлна бригада

Никакви действия и въ дветѣ противни страни, които се укрепяваха на разстояние 1500 крачки, една отъ друга (при езерото на 600 крачки).

Водѣ се само престрелка между патрулите.

Отъ труповете на французките войници се установява, че предъ 1/15 а дружина (до Преспанското езеро) се намираха поддѣлния на 176-и французки полкъ.

Загуби — ?

Изстреляни — ?

3/6-а отдѣлна бригада

Противникътъ разви огнева дейност срещу 51-и полкъ, кждето той настѫпи само съ патрули. Съ тѣхъ се завърза

¹⁾ 6/8 българска батарея източно на Букри.

престрелка. Неприятелската артилерия насреща се преценява на: 4 полски, 2 планински и една гаубична батареи. Стреляха и далекобойни оръдия.

Срещу 4/15-а дружина — силен артилерийски огънь (8:30 — 9 ч. и 12—16:30 ч.).

Въ 17 ч. тукъ бѣ осуетенъ, съ огънь, единъ опитъ за пехотна атака.

Загуби: 4/15-а друж. убити войн. — 2; ранени войн. — 10.
Изстреляни — ?

1/6-а отдълна бригада

Отъ 7:20 ч., неприятелската артилерия започна съ голъма сила да бие цѣлия участъкъ на 33-и п. полкъ. Стрелбата ѝ продължи презъ цѣлия денъ, съ малки прекъсвания. Въ участъка на 15 и п. полкъ — слабъ артилерийски огънь. Между другитѣ, отъ неприятелските батареи участвуваха: при к. 619 — 4 полски, една 12 см. гаубична, и при Н (отъ надписа Клецина) — една 15 см. батарея

При такова, угнетаваще духътъ на бойците, състояние, противодействуваха, по-слабо, само тежките батареи. Полскиятъ мълчаха подъ постоянната угроза на неприятелската артилерия.

Къмъ 17:25 ч. неприятелските тежки батареи (5 при к. 619) съ урагани се нахвърляха върху центъра и лѣвия флангъ на 33-и п. полкъ, както и по 12/15 а рота, кждето причиниха разрушения. Предвиждайки пехотна атака, бригадниятъ командиръ поискава артилерийска подкрепа. Такава бѣ дадена отъ германските тежки групи (А и В) — въ участъците на 3/6-а и 2/8-а бригади. Същевременно, артилерията на бригадата започна огънь, за противодействие, по пехотните окопи. Съ артилерийски огънь бѣ повърната една, приближаваща къмъ 9/15-а рота, неприятелска рота.

Атака не последва. И неприятелската артилерийска стрелба спрѣ (19:30 ч.—21 ч.). Следъ това, презъ цѣлата ноќь обезпокоителенъ огънь, необичайно дотогава. Частитъ работиха по поправка разрушенията и усъвършенствуване укрепяването. Прибраха се и намеренитѣ, предъ позицията, неприятелски трупове.

Отъ заловенъ пленникъ, отъ 35-и колон. полкъ (въ участъка на 15 и п. полкъ), се узна, че заповѣдъта за атака била отмѣнена въ очакване пристигането на подкрепления.

Отъ състава на бригадата излѣзе 2/4 опълченска дружина, която замина през Букри към Балденци (завоя на Черна).

Вместо нея, въ бригаденъ резервъ, се назначиха две роти от 3/4-а опълченска дружина (изъ 15 и п. полкъ), като застанаха въ с. Породенъ.

Отъ 23 ч., бригадата мина въ подчинение на командира на 2-а п. дивизия, чийто щабъ пристигна въ с. Бистрица.

Загуби: 15 и п. п. (2-а и 3-а дружини), убити войн. — 2, ран. войници — 8.

33-и п. п., убити войн. — 4, ранени войн. — 14, изчезнали войници — 2.

Изстреляни: 15-и п. п. — ?
33 и п. полкъ патрони — 13,720.

8-а П. ДИВИЗИЯ

Дивизионното командуване Понеже не разполагаше съ никакъвъ резервъ, дивизионниятъ командиръ поиска отъ армията да му се дадатъ 6-тѣ роти отъ 23-и п. полкъ (1/23-а дружина).

Сведенията въ щаба на дивизията за събитията въ този денъ, въ завоя на Черна, бѣха:

При 1/8 бригада положението (къмъ 15 ч.) се влошавало. Противникъ силно бие, съ артилерийски огънь, дѣсния флангъ. Пехотата му нахълта въ окопите Защитниците — една частъ пленени, друга частъ — отстѫпили. Бригадниятъ командиръ се силилъ да се задържи по гребена на висотите, северно отъ Черна, до пристигане на подкрепления. Пристигналътъ две роти отъ 21-и п. полкъ били пратени на помощъ. До 16 ч. при Скочивиръ, 5 батальона минали Черна (3 — срещу 55-и и 2 — срещу 10-и п. полкове). 10 и п. полкъ изгубилъ позицията си по лѣвия брѣгъ на Черна, въ безредие стигналъ на 3 км, югоизточно отъ Тевавци. Съ усилие биль върнатъ на 2 км, северно отъ Сливица. Скочивиръ и Сливица съ у противника. Лѣвиятъ участъкъ на 30-и п. полкъ отстѫпилъ 1 км. назадъ. Дѣсниятъ — на мястото си. По сѫщите причини, 55-и п. полкъ се е оттеглилъ малко назадъ.

Съ огледъ на горните сведения, дивизионниятъ командиръ, за подкрепа на бригадата (1/8-а), насочи: 2/44-а дружина¹⁾, 2 роти отъ 12-п. полкъ, 2 роти отъ 3/21-а дружина²⁾ и 4/28-а дружина. Сѫщиятъ възложи на бригадния (О. № 347, 8. X.) — съ тѣзи подкрепления не само да задържи позицията, но и да контратакува противника.

Въ дивизионенъ резервъ се постави 2/4-а опълченска дружина — при Балдерци.

2/8-а п. бригада Презъ цѣлия денъ неприятелска артилерийска стрелба по Кенали.

Бригадната артилерия би неприятелските батареи около к. 589 и Дол. Кремиянъ.

Следъ пладне (15—17 ч.) — затишие.

Загуби: 23 и п. полкъ убити войн. — 1, ранени войн. — 3;

¹⁾ Тя бѣ насочена къмъ 30-и п. полкъ. ²⁾ Къмъ 10-и п. полкъ насочени 3 роти (отъ 21-и п. полкъ).

12-и п. полкъ — ?

Артилерията — нѣма.

Изстрѣлъни: 23-и п. п. патрони — 9,400, бомби — 3, ракети — 9;

12-и п. п. — ?

Артилерийски снаряди — 389 (1/8-а — 25, 2/8 — 52, 3/8-а — 55, 4/8 а — 192, 5/8-а — 65).

1/8-а п. бригада,

атакувана отъ

Моравската диви-

зия, се оттег-

ли на 1 км. се-

верно отъ

Сливница

Отъ 2 ч. започна силенъ артилерийски огнь по позициите на бригадата. Въ участъка на 10-и п. полкъ частите запазваха разположението си отъ предния денъ. Тукъ, противникът водѣше оживена стрелба и съ картечници, минохвъргачки и бомби. Сравнително, по-спокойно бѣше при лѣвата, (4/10), дружина.

Къмъ 4:30 ч., командирът на последната изпрати два взвода отъ дадената му (изъ полкови резерви) 12/10 а рота, заедно съ ротния командиръ — да заематъ позиция въ окопите, задъ лѣвия флангъ на най-лѣвата му, (16/10-а), рота. Другите два взвода той задържа при дружинния резервъ.

По-късно (5:30 ч.) сърбитъ, при настѣплението си, успѣха да обградятъ предните две отдѣления отъ взвода на 13/10-а рота (при канаритъ на лѣвия брѣгъ на Рибнишкия потокъ) и ги плениха. Следъ това, те продължиха по дерето, избиха и плениха и други две отдѣления съ възводния командиръ, подпоручикъ Георгиевъ и, незабелязано отъ никого, се нахвърлиха къмъ окопите на лѣвата 16/10-а рота, кѫдето влѣзоха въ борба на ножъ.

Изненаданитѣ и смутени войници отъ тази рота панически отстъпиха.

Едва мѣсъ въ 6 ч., командирът на полка, подполковникъ Константиновъ Н. узна за проникването на сърбитъ по Рибнишкото дере и за отстѣплението на 4/10 а дружина. Също така и че командирът на дружината (4/10-а) тръгналъ съ резерва си да ги прогони.

Веднага той излѣзе на наблюдателното си място и видя тази дружина да отстѣпва въ безпорядъкъ къмъ висотите, северно отъ Сливница. А останалитѣ въ окопите (554 войника, съ 7 картечници) се сдадоха, размахвайки бѣли кърчики.

Нѣзабавно той поведе напредъ полковия резервъ (3/10-а дружина — 3 роти), за да спасява положението. Въпрѣки открития артилерийски преграденъ огнь, ротитѣ смѣло настѣпаха. Обаче, преди тѣ да достигнатъ дола на потока Сливница, отстѣпващите (още отъ 7:30 ч.) части отъ 4/10 дружина, въ това време въ голѣмъ безпорядъкъ, преминаха позиционния путь и наблизаваха полковото наблюдателно място.

Въ сѫщото време, полковиятъ командиръ видя надѣсно, че и останките отъ 1/10-а дружина, съ командира си, се из-

качили на канаритъ задъ позицията, въ бѣгъ, сѫщо къмъ полковото наблюдателно място.

И бригадниятъ командиръ, който въ щаба си (с. Тепавци) по телефона бѣ узналъ за отстѣплението на 10-и п. полкъ (следъ като даде заповѣдъ въ 7:30 ч., полкътъ да се дѣржи твърдо и да контѣратакува за отхвърляне на сърбитъ, и следъ като съобщи въ дивизията), тръгна за наблюдателното си място — редутът $2\frac{1}{2}$ км. югоизточно отъ селото.

Неприятелската артилерия продължаваше преградната си стрелба. Командирът на полка (10-и), обаче счете, че съ трийтѣ си роти е невъзможно да възвѣрне загубенитѣ вече окопи. Освенъ това, че ако продължи, излага ги на риска да бѫдатъ разстроени и, най-после, че сѫществува опасност за артилерията въ участъка му. Ето защо, той *реши* — да заеме позиция на достигнатата линия, на която да дочака противника си, съ огледъ да контѣратакува, съ помощта и на бригадния резервъ.

За целъта, той *заповѣда*:

12/10-а рота (2 взвода), която отстѣпваше, — да заеме и задържи, на всѣка цена, първите канари отъ позиционния путь Сливница, Тепавци, на една височина съ дѣсния флангъ на 55 и п. полкъ, съ когото да влѣзе въ врѣзка.

10/10-а рота — да заеме езика, който затваря северния входъ на Сливнишкия потокъ, въ мястото на разклоняването му.

11/10-а рота — да заеме канаритъ предъ батареите (южно отъ позиционния путь Веле-село, Тепавци).

9/10-а рота — на канаристия гребенъ, предъ полковото наблюдателно място (по пътеката Сливница, Тепавци).

По това време пристигна нова заповѣдъ отъ бригадния командиръ, споредъ която: тѣй като 55-и и 30-и п. полкове запазили позициите си — съ помощта на изпратените две дружини (2/10-а и 2/30-а) отъ бригадния резервъ — *полкътъ да контѣратакува* противника и възстанови положението. Обаче, въпросните дружини още не бѣха пристигнали отъ Тепавци, когато противникътъ бѣ вече задържанъ отъ полковия резервъ. Ето защо, бригадниятъ командиръ, отъ наблюдателното си място, заповѣда (8:15 ч.): 2/10 а дружина съ 2 роти да заеме редута и съ другите две — на позиция отъ дветѣ му страни. Две взвода отъ 8/10-а рота да отидатъ по-на изтокъ и да заематъ скалитѣ, за да спратъ всѣко по-нататъшно отстѣпление. Това бѣ вече изпълнено (9 ч.), когато пристигна и 2/30-а дружина. На команда и пѣкъ се даде заповѣдъ — да мине въ настѣплението задъ лѣвия флангъ на 10-и п. полкъ и атакува сърбитъ, заедно съ останалите части на този полкъ, като ги отхвърли оттатъкъ Черна. Въ това време, чрезъ бригадния адютантъ се изпратиха заповѣди още:

—На команда на 10-и п. полкъ — да поведе лично полка си въ контѣратаката и поправи положението.

— На командира на 30-и п. полкъ — да задържи здраво позицията и държи връзка съ 10-и п. полкъ, влъво.

— На артилерията — да остане на мястата си.

Следът началния успехъ, обаче, сърбитъ не настъпиха по фронта си. Тъ се ограничиха, съ малки групи и картечници, да заематъ нѣкои канари предъ позицията на полковия резервъ и да преградятъ съ една артилерийска огнева завеса, отъ много батареи, пътя на настъпващите роти. Заедно съ това, чрезъ флангово движение въ посока на с. Бродъ, сѫщите починаха да чистятъ напуснатите български окопи. По този начинъ, последните бѣха завладяни до лѣвия флангъ на 30 и п. полкъ и на когото плениха крайните две роти (15 а и 14 а). Командирътъ на полка (10 и п.) и сега, следъ получената заповѣдь за контърата, не се реши да я проведе.

Той мотивираше неизпълнението ѝ съ следните съображения:

— Контърата, безъ артилерийска поддръжка, бѣ невозможна. А единствената батарея, находяща се на северъ отъ наблюдателното място и която бѣ въ състояние да бие въмънилия се противникъ, закачи и отстъпши. Другите батареи нѣ-мали готови данни за стрелба по предните неприятелски части (споредъ думитъ на командира на бригадната артилерия).

— Изпратените 2/10-а и 2/30-а дружини, изъ бригадния резервъ, бѣха съ много падналъ духъ. Така, още презъ нощта на 5-и срещу 6-и, тъ бѣха проявили (2/10 а) нежелание да атакуватъ, а 2 роти отъ 2/30-а дружина се разбѣгаха при настъплението си отъ Телавци, на югъ.

— Едно дневно настъпление съ такива части би отекчило още повече положението.

— Изгубените позиции, рано или късно, пакъ щѣше да се наложи да се отстъпятъ.

Следъ като докладва на бригадния казаното до тукъ, последниятъ разреши заетата позиция да се затвърди и като се изучи (отъ командира на полка) заповѣданата контърата, да му се донесе. За целта, се даваха 2/10-а, 2/30-а и 3/21-а дружини (3 роти) и презъ нощта и 4/28-а дружина.

А за причините по изгубването на позицията при Черна, командирътъ на полка ги изброява така:

— Поставяне окопите за отбраната до самия бръгъ на Черна.

— Лекомисленото ѝ укрепяване. Непознаването ѝ отъ тѣзи, които сѫ заповѣдали нейното заемане.

— Падналиятъ духъ въ офицери и войници.

— Липса на артилерийска подкрепа, поради липса на снаряди, на добро артилерийско наблюдение и на свръзки съ пехотните части.

Надмощието на неприятелската артилерия — въ числото на оръдията и снаряди.

— Недостатъчна връзка между 10 и 30-и полкове.

— Предишните значителни загуби въ командния съставъ.

— Заповѣдъта да се загине на тази позиция, но да не се отстъпва.

Въ участъка на 30-и п. полкъ, презъ текущата нощ (7/8-и октомври), предстоеше да се произведе контърата, за прогонване на сърбитъ оттъкъ Черна. Тукъ, рано сутринта, следъ станалата смѣна (3 ч.), частите му бѣха разположени:

1/30-а дружина съ 3 картечници (2/30-а рота, 1/30 а рота — при Бродъ; 3/30-а, 4/30-а роти — въ дружинъ резервъ);

4/30-а дружина съ 3 картечници (14/30-а рота — до с. Бродъ отъ източната страна, 15/30-а рота, 16/30 а и 13/30-а роти — въ друж. резервъ и то: 16/30-а — задъ 15/30-а, 13/30-а — въ голѣмия уврагъ).

Въ полкови резервъ — 3/30-а дружина (3 роти) съ 1 картечница — северно отъ с. Бродъ.

Въ бригаденъ резервъ — 2/30 а дружина — източно отъ Тепавци.

За произвеждане контърата бѣха назначени 9/30-а и 13/30-а роти отъ полковия резервъ. Тя трѣбаше да се извѣрши следъ залѣзване на луната (къмъ 4 ч.), обаче такава не се произведе (войниците отъ 13/30 а рота отказаха да я изпълнятъ). Ротите останаха въ голѣмия уврагъ североизточно отъ с. Бродъ.

Срещу дѣсния участъкъ на полка (1/30-а дружина) артилерийския огънь, който почна отъ 2 ч., при и по с. Бродъ, бѣ много силенъ. Настъпилиятъ къмъ 2:30 ч. непр. пехотни части, обаче бѣха отблъснати съ пехотна и картечна стрелба отъ 1/30-а дружина. Едно по-късно нападение (4 ч.), срещу лѣвия участъкъ на полка, бѣ отбито съ огънь. Полкътъ запази позициите си. Но, следъ нахлуването на противника въ позицията на 3-а рота отъ 10-и п. полкъ и излизането му върху канарите, находящи се на 100—150 м. северно отъ окопите (10 ч.), тази рота се отправи къмъ фланга на 4/30-а дружина. Противникътъ съ странично движение разширяваше проникването къмъ крайната 2/10 а рота и скоро зае по-голѣмата чука. Тази рота, сѫщо, започна да се мѣсти на западъ — къмъ 4/30-а дружина.

Когато, обаче, атакуващите заеха (11:30 ч.) канарите задъ позицията на 2/10 а рота, така застрашена отъ две страни (флагъ и тилъ), ротата прекрати съпротивата и започна да се предава (11:40 ч.).

Около това място на позицията, командирътъ на 4/30 а дружина бѣ поставилъ намиращата се въ резервъ 13/30-а рота (от 9 ч.). Последната бѣ застанала задъ срѣдата на лѣвия участъкъ (по чуките на 200 крачки задъ 14/30-а рота) — въ втора линия.

На командаира на другата рота, отъ дружинния резервъ, (16/30-а рота) бѣ заповѣдано (11:20 ч.) да следи за положението и своевременно донася¹⁾.

Тази рота (16/30-а), докато положението на 2/10-а рота се бѣ влошило, получи нова заповѣдь — да обрне внимание на лѣвия флагъ на полка и, на всѣка цена, да задържи положението. За целта, да заеме чукитѣ и ги отбранява съ упоритостъ, като държи връзка съ дѣсния флангъ на 10-и п. полкъ.

Веднага следъ пленяването на 2/10 а рота, командирътъ на дружината (4/30-а) заповѣда (12 ч.) на лѣвофланговата си рота (15/30-а): „задържте, на всѣка цена, лѣвия флангъ. Задъвасъ е 16-а рота. Отъ полковата поддръжка (резервъ) на сѫщата се изпраща 12-а рота. Ротитѣ отъ бригадния резервъ сѫ насочени къмъ сѫщата точка. Дивизията е разпоредила (за още поддръжки“.

И, наистина, 12/30 а рота бѣ насочена, отъ командаира на полка, и зае (13 ч.) висотата, северозападно отъ с. Добровени — подъ силенъ артилерийски огънь.

Сѫщевременно, той нареди до 9/30 а рота — да заеме съ два взвода чукитѣ вдѣсно и съ другитѣ два — чукитѣ влѣво. Но срѣбъскиятъ успѣхъ продължаваше. 15/30-а рота, чийто командиръ поручикъ Славовъ падна убитъ, продължавайки да стои на мѣстото си, на свой редъ бѣ обградена. Находящата се тукъ картечница, съ взводния си командиръ, бѣ заставена отъ самитѣ войници да прекрати стрѣлбата. Само нѣколко войници отъ тази рота се спасиха отъ пленъ. Останалите 158 човѣка се предадоха.

Въ това време, настана колебание и въ съседната — 14/30-а рота, срещу която сърбитѣ смѣло настѫпиха и стигнаха телената мрежа. По тѣхъ веднага бѣ откритъ надлъженъ огънь отъ две картечници (7-а и 2-а). Вследствие на това, отъ атакуващите, една частъ залѣгнаха, друга — настѫпиха въ изходнитѣ си окопи. За охрана на фланга — две отдѣления отъ ротата завиха и заеха позиция съ фронтъ на изтокъ. Следъ като бѣ зæла за отбрана опредѣленитѣ ѹ чуки, 16/30-а рота, на свой редъ, бѣ заплашена съ отрѣзване. А на изпратенитѣ нѣколко донесения за положението, отговоръ не се получи. Войницитѣ не се връщаха.

Най-после, ротниятъ командиръ изпрати едната полурота назадъ, за да заеме следващата висота, а самъ остана на мѣстото си, за да изпълни дадената му заповѣдь — да не напушта позицията. Скоро, обаче, полуротата му (70 човѣка) и самия той бѣха пленени.

¹⁾ При щаба на полка се намираше 9/30-а рота.

Въ 13 ч., командирътъ на полка заповѣда на 10/30-и рота, да заеме и тя зае висотата, непосрѣдствено на северъ отъ р. Бродъ.

Но 12/30-а рота (на височината, северозападно отъ Добривени) бѣ атакувана и, като не получи помощъ, отначало съ бомби и огънь се задържа, но после се оттегли на следващата висота. Тя, обаче, бѣ напълно разстроена и бѣ смѣнена съ часть отъ 9/30-а рота.

При дѣснофланговата — 1/30. дружина, следъ пладне, сърбитѣ направиха нѣколко опита за настѫпление. Една тѣхъ рота, находяща се на 500 м. южно отъ Черна, при движението си къмъ рѣката, бѣ повърната съ пехотенъ и артилерийски огънь. Само два взвода отъ 3/30 рота (изъ дружинния резервъ) се изпратиха при 4/30-а дружина — на висотата — северно отъ с. Бродъ.

Батареите отъ 6-и артилерийски полкъ (2/6-а и 7/6-а) още въ 10 ч., виждайки бѣгството на 10-и п. полкъ, закачиха и отстѫпиха по ордѣйно

Докато ставаха събитията по загубването на първата линия окопи, бригадниятъ командиръ, следъ пладне (12:20 ч.), изпрати нова заповѣдь на командира на 10-и п. полкъ, съ която:

Забранява всѣко отстѫпване и че му праща 7/10-а рота (останалите роти отъ 2/10 а дружина били въ и около редута. Отъ тѣхъ, по-после, той прати и 5/10-а рота).

Съобщи, че 2/30 а дружина настѫпвала и му заповѣдава — съ нея и съ своите части да атакува и изгони сърбитѣ.

Той, обаче, не му даде и 2/10-а дружина, защото на нея не разчиталъ, понеже две отъ ротитѣ й отказали да идатъ въ атака.

Отстѫпилото германско картечно отдѣление, по това време, се събра при редута. Отъ него се постави въ сѫщия единъ взводъ, а другите два се дадоха на лѣвия участъкъ на 10-и п. полкъ.

Сѫщевременно, на 2/30 а дружина (отъ бригадния резервъ), която се намираше задъ висотата, югоизточно отъ с. Тевавци, бригадниятъ командиръ заповѣда — да настѫпи енергично къмъ посоченитѣ му два езика, кѫдето сутринътъ се оттеглили нѣкои роти отъ 10 и п. полкъ. Съвмѣстно съ последнитѣ — да се прогонятъ сърбитѣ. Освенъ това, да се застрелятъ тѣзи, които не се подчиняватъ. Дружината тръгна, следъ като бѣха насочени: 5/30-а рота — вдѣсно, б а рота — влѣво. Въ резервъ — 7/30-а и 8/30 а роти.

Въ боенъ редъ, дружината настѫпи подъ силенъ артилерийски огънь, достигна и зае: 6/30-а рота — най издалечения на югъ езикъ, западно до 55-и полкъ, съ когото се свързва. 5/30 а рота — най издалечената на югъ скалистата висота — северно надъ Сливица. Въ това време, на изтокъ отъ 5/30-а рота,

по високия гребенъ, отстъпваха части на 10 и п. полкъ (4/10 дружина). Тъй бъха изпълнили долините и въ безредие се движеха на северъ.

Ротитъ отъ 2/30-а дружина спръхна и откриха огънь. При тъкъ се присъединиха и две германски картечници. Тъй успѣха да спратъ сърбите и можаха да наблюдаватъ пленяването, въ долината на Черна, на ротитъ отъ 10-и п. полкъ.

Дружината (2/30 а.) понесе доста загуби, а и духътъ ѝ бъ пониженъ. Личниятъ съставъ бъ спадналъ на 40—50 въ рота. Затова и бригадниятъ командиръ поиска дружината да бъде смѣнена.

Получи се съобщение за изпратени, отъ дивизията, две роти (15/12 а и 16/12) отъ 12-и п. полкъ къмъ Тепавци, които пристигнаха въ 17:30 ч., доста уморени.

Артилерията на бригадата. Презъ нощта (2:45—3 ч.) 2/18-о артилерийско отдѣление, съ наличните си 4 изправни оръдия (5/18—1, 6/18—3), съ огънь противодействуващо на неприятелския натискъ при село Бродъ. Следъ разсъмване бъха бити: една батарея, издаваща се съ блѣсъци (съ 5/18-а бат.) и пехотни части предъ с. Бродъ (съ 6/8-а бат.). По-после (11 ч.), презъ време на сръбския успѣхъ на лѣвия флангъ на бригадата (10-и п. п.), силно бъха бити настѫпващи части въ долината на Черна. Обаче, при навлизането на последните въ мъртвите пространства, стрелбата по тъкъ стана недействителна.

Следъ пладне (13 ч.), стрелбата бъ наосочена по неприятелската пехота предъ с. Бродъ. Но, около това време (13:50 ч.), единственото налице оръдие на 5/18-а батарея, бъ ударено отъ снарядъ и цѣлата прислуза (4 човѣка) бъ ранена и изкарана отъ строя.

Презъ нощта (21 ч.), батареитъ въ участъка бъха оттеглени на нови позиции, задъ гребена на югъ отъ Тепавци.

* * *

Следъ отстѫплениято и на лѣвия флангъ на 30 и п. полкъ, отъ дивизионния командиръ се получи заповѣдь (О. № 347) — позицията да се държи на всѣка цена и сърбите да се отхвърлятъ оттатъкъ Черна.

За начало на действията бригадниятъ командиръ опредѣли 19:30 ч.

Разпорежданятията за атаката се дадоха още въ 16:30 ч. Споредъ тъкъ, съставътъ на полковетъ бъ:

10-и п. полкъ: 2/10, 3/10, 2/30 и 3/21-а (3 роти) дружини и 6 германски картечници. (Отъ остатъците на 1/10 а и 4/10-а дружини, събрани при редута, се образува Сборна дружина (3 роти—428 пушки).

30-и п. полкъ: 1/30, 3/30, 4/30-а и 2/44-а дружини.

Обаче, и тази контъратака не се изпълни. Причините за това командирътъ на 10-и п. полкъ обяснява така:

— Частите били твърде много изморени и заповѣдватъ постоянно контъратаки, безъ да имало особена нужда отъ тяхъ, понижили духътъ на войниците. Последните виждали и разбирали много добре, че ако се употребили резервите за направата на нови окопи, по-успешно щѣла да се отбранява позицията.

— Подкрепленията пристигнали твърде късно: 15/12-а и 16/12-а роти — въ 17:30 ч. (дадени са на 30 и п. полкъ); 2/44-а друж. — 20 ч., (също дадени на 30 п. полкъ); 3/21-а друж. (безъ 9/21-а рота) — 18:45 ч., (дадени на 10-и п. полкъ); 4/28-а друж. (пристигнаха първи въ две роти) — 21 ч.

— Всички подкрепления били безъ обози, кухни, и окопенъ инструментъ.

Ето защо командирътъ на 10-и п. полкъ докладва на бригадния за положението и мнението си, че ще е безполезно да се заематъ отново окопите при Черна, които и да се заематъ не ще могатъ да се държатъ, още повече че и духътъ бъль много отпадналъ.

И въ заключение, той поиска да се отменятъ контъратаката. Бригадниятъ се съгласи и одобри това. Той донесе за същото въ дивизията (О. № 1419) и още, че частите се затвърдяватъ на новите си място (1—2 км. северно отъ Сливница) и най-после, че при Бродъ положението е непромѣнено. Въ резултатъ дивизионниятъ командиръ заповѣда (О № 584 полученъ 23 ч.) — частите добре да се закрепятъ, организиратъ и окопаятъ. Да се подгответъ за посрещане неприятелската атака и издържатъ утрешния огънь на противника. Да се направи планъ за минаване въ настѫпление.

Късно презъ нощта (23 ч.), въ изпълнение заповѣдта на дивизионния командиръ (№ 584) бригадниятъ командиръ заповѣда:

1. Командирътъ на 30 и п. полкъ бързо да уреди полка си и придалените му части.

2. Презъ нощта да се засили окопването, съ огледъ, на следния ден (9. X.) позицията да се удържи безъ загуби, предвидъ очаквания силенъ артилерийски огънь.

3. Атаката на противника да се посрещне съ контъратака, следъ което, да се преследва и оттатъкъ рѣката.

4. Да се изучатъ условията за контъратака, ако противникътъ утре не атакува.

5. До утре да се представи плана на атаката, за начина и времето на извършването ѝ; за възвръщане първата позиция до рѣката.

6. Срещу всички провинили се офицери и войници при отстѫплениято, да се взематъ строги мѣри.

По-нататъкъ, бригадниятъ командиръ правеше следното разпределение:

На 10-и п. полкъ се дадоха: 2/30-а дружина (изъ бригадния резервъ), 3/21-а дружина (3 роти) и 1/8 а пионерна рота (3 взвода).

На 30-и п. полкъ — 2 роти от 12-и п. полкъ, 2/44 а дружина и единъ пионеренъ взводъ (отъ 1/8 а пион. рота).

Въ бригаденъ резервъ — 3 сборни роти (отъ 1/10-а и 4/10 а дружини) и очакваната за 9. X. — 4/23-а дружина.

3/21-а дружина (3 роти), която бѣ пристигнала откъмъ с. Ивень, съмѣни на позицията му 10-и п. полкъ (в 19 ч.). Тя зае позицията съ 11 а и 12-а роти и въ резервъ — 10-а рота. Задачата на дружината бѣ — атаките да се отбиватъ съ бомби и съ контъратащи. Нейниягъ участъкъ (1200 м.) не бѣ укрепяванъ, но бѣ изпълненъ съ голъми и малки скали. Дружината започна укрепяване.

Загуби: 30 и п. п. убити оф. — 3, войн. — 19, ранени оф. — 2, войн. — 43.

Пленени: оф. — 3, войн. — 251, изчезнали войн. — 16 картеч — 1. 10 и п. п. убити сф. — 3 войн. — 18, ранени оф. — 5, войн. — 104.

Изчезнали: оф. — 2, войн. — 9, пленени: оф. — 7, войн. — 554, картеч — 7.

Артилерията — ?

Спасени картечници (6) на № 218 герм. карт. отдѣл.

Изстреляни: 30 и п. п. патрони — 87,400, картеч. — 25,200, бомби — 173.

10-и п. п. патрони — 6,300, картеч. — 21,300, бомби — 19.

Артилер. снаряди: 1334 (2/18 а арт. отд. — 688, 6/8-а бат. — 440, 12/см. гауб. въз. — 206).

3/8-а п. бригада Положението на частите въ бригадата (130 ч) бѣ:

55-и п. полкъ — **Дъсенъ участъкъ** — 2/55-а дружина — съ крайната си дѣсна рота (8 а) до р. Черна. Останалите й роти — по назадъ — по скалистите чуки.

Лѣвъ участъкъ — (1/55-а дружина: 1/55-а и 4/55 а роти) безъ промѣна.

Ротите отъ центъра (2, 3, 12-а) се бѣха вече оттеглили, поради фланговъ, дори тиленъ огънь, изъ заетата следъ това отъ сърбинъ скала, предъ границата на полковете 55-и и 56-и. (Срещу тази скала се намираха 1/55-а и 4/55 а роти отъ лѣвия участъкъ).

Командирътъ на тѣзи сборни роти (капитанъ Дѣлчевъ — 3/55, 2/55 роти), бѣ донесълъ (1:30 ч.), че неговите 3/55 а, 2/55-а роти били напълно разнебитени и съ тѣхъ можно мо-

гло да се задържи позицията. Поради това, той бѣ засиленъ съ 10/55 а рота (250 ч.)

55-и п. полкъ — безъ промѣна.

Сведенията въ бригадата за противника, събрани отъ заловенъ пленикъ, бѣха: срещу 55-и полкъ — цѣлиятъ 18-и п. полкъ, съ три батальона и картечници миналъ на лѣвия брѣгъ на Черна. Срещу 56-и п. полкъ (десниятъ флангъ) — 8-и срѣбъски полкъ и (срещу центъра и лѣвиятъ флангъ) — 6-и срѣбъски полкъ.

Вследствие неуспѣлитѣ контъратащи отъ предния денъ, рано сутринта (2:30 ч.) бригадниятъ отново даде заповѣдь (О. № 468) — командирътъ на 56 и п. полкъ лично да поведе полковия резервъ (1/56 а и 2/56 а дружини — 6 роти) и заедно съ дѣснофланговата си дружина (3/56 а) до разсъмване, да атакува противника по издадения къмъ р. Черна гребенъ, като съдействува и на 55-и п. полкъ, за да облекчи лѣвия му флангъ. Противникътъ се прилѣпилъ задъ скалата, до сгмата рѣка.

Тази заповѣдь се получи въ 3:15 ч. Обаче командирътъ на полка (56 и п.) донесе, че въпросната скала (наричана Черната скала) се владѣела отъ 3/56 а рота.

При все това той (края на 56-и п. полкъ) по телефона уведоми (4 ч.) този на 55 и п. полкъ (О. № 451) за поставената му задача, като поискава лѣвофланговите части на последния (55-и п.), които сѫ въ съседство съ 3/56 а рота, да настѫпятъ веднага и съвмѣстно прогонятъ противника отвъдъ рѣката. Той поиска сѫщо така, да бѫде подкрепенъ отъ артилерията (6 и арт. полкъ), която да бие източните склонове на издадения езикъ — до самата рѣка.

Отъ своя страна командирътъ на 55-и пех. полкъ израти (4 ч) частни заповѣди (№ № 758, 759 и 760), съ които съобщаваше, че 56 и п. полкъ въ 5 ч ще атакува противника, който е заселъ Черната скала и че следъ като го отблъсне ще завие съ лѣвото си рамо къмъ Скочивиръ и нареди:

Сборната дружина (сборните: 3, 2 и 10 роти) — да настѫпи къмъ дадения обектъ, като се съобразява съ действието на 56-и п. полкъ и ротите отъ 1/55 дружина.

1/55 а дружина (1-а и 4 а роти) — да държи тѣсна връзка съ 56 и п. полкъ и съвмѣстно съ него да атакува противника, като се спустне къмъ с Скочивиръ. Другите роти (3, 2, 10-а) — ще се съобразяватъ съ дружината.

2/55-а дружина къмъ опредѣленото време (5 ч) да настѫпи, съ огледъ, да се отхвърли противника на дѣсния брѣгъ на Черна.

Нападението започна въ опредѣления часъ (5 ч.), при което съседните (отъ двата полка) роти (1/55 и 3/56-а) — трѣбваща да настѫпятъ къмъ с. Скочивиръ. Обаче, 3/56-а

дружина, която до този моментъ бѣ контъратакувала 4 пъти и овладѣла (съ 10/56-а рота) част отъ неприятелската позиция, бѣ наново атакувана (5 ч.). Въ резултатъ, 10/56-а (два взвода) и 9/56-а роти се оттеглиха. Противникътъ остана на вчерашните си място — на 600 крачки северно отъ Черна. Обаче, 3/56-а и 1/55-а роти не настъпиха. По-късно, неприятелскиятъ артилерийски огънь, който отъ 7 ч. бѣ най-силенъ по допирните флангове на 55-и (дѣсниятъ) и 10 и п. полкове (левиятъ) принуди ротата за връзка (16/10-а), да се оттегли къмъ Сливица. Това доведе до влошаване положението на дѣсния флангъ на бригадата. Ето защо, бѣ изпратена 9/55-а рота (изъ полковия резервъ) на дѣсния флангъ, за да наблюдава дола на Чегелския потокъ (р. Рибникъ). При това, този флангъ на полка вече оставаше издаденъ напредъ, на около 2 км., отъ фланга на съседния 10-и п. полкъ. Въ сѫщото време (8 ч.) лѣвите роти на 55-и п. полкъ, поради силния неприятелски огънь, отстъпиха и връзката съ 56-и п. полкъ бѣ нарушена. Сърбите, възползвани отъ тѣзи успѣхи, преминаваха Черна при Скочивиръ, срещу 55-и п. полкъ.

По на изтокъ, при дѣсния флангъ на 56-и п. полкъ, за подтикване нападението, за настъплението къмъ Черната скала, изъ полковия резервъ, се изпрати (5-15 ч.) 4/56-а рота, а на 3/56-а дружина се възложи — (съ 4/56-а и 11/56-а роти) да контъратакува и отхвърли сърбите на дѣсния брѣгъ на Черна. На дружинния командиръ се съобщи, че командирътъ на полка, следъ като организира връзката, въ дѣсно съ 55-и п. полкъ и артилерийската подкрепа, самъ ще настъпи съ полковия резервъ (5/56-а рота).

Това се изпълни. Но едва състигнала до първата голѣма чука на издадения езикъ, забелязана вече отъ противника, 5/56-а рота попадна подъ убийственъ артилерийски огънь и бѣ принудена да спре настъплението си. Тя се прикри въ окопа, построена за стрелба къмъ Голата висота, надъ Скочивиръ (въ участъка на 55-и п. полкъ).

Ротата получи заповѣдъ да държи подъ огънь тази висота.

Обаче, следъ срѣбъския успѣхъ при Сливица (срещу 10-и п. полкъ) и оттеглянето на лѣвия флангъ на този полкъ (7 — 7:30 ч.), поради срѣбъския натискъ въ дола на Чегелския потокъ, издадената до Черна 8/55-а рота бѣ оттеглена, за да се изравни съсъ съседа си. А изпратената, изъ бригадния резервъ, 9/56-а рота бѣ засела позиция на високата южно отъ с. Гнилешъ. По този начинъ долината бѣ преградена.

Но неуспѣшните опити за отхвърляне противника наложиха и бригадниятъ командиръ заповѣда (8 — 9 ч.), полковете да се държатъ до последна крайност. При това, 55 и п. полкъ да обѣрне внимание на дѣсния си флангъ — долината на Чегелския потокъ.

Въ 11:30 ч., 3/56-а рота безъ заповѣдь напусна Черната скала. Поради това, една картечница бѣ поставена при новата позиция на тази рота (средната висота). Съ другите две картечници, ротниятъ командиръ (3/56-а) пристигна при щаба на полка. Въ това време командирътъ на 3/56-а дружина, отъ срѣдната висота можа да види, че и 1/55-а рота отстъпва въ пълътъ безпорядъкъ и съ пистолетъ сполучи да я задържи. Неговата заповѣдь — 3/56-а рота отново да завладѣе Черната скала — не се изпълни. Сърбите я вече биеха и въ флангъ.

За запълване образувалата се значителна празнина между 3/56-а и 1/55-а роти, бѣ изпратена 11/56-а рота.

Въ този денъ, въ участъка на 3/43-а дружина презъ време на продължителната артилерийска подготовка сърбите, на групи отъ по 7 — 8 войника, назабелязано минаваха на лѣвия брягъ на Черна, за което донесе единъ патрулъ отъ съседната вдѣсно — 1/56-а рота.

Вследствие на това, командирътъ на полка (56 п. п.) заповѣда: ротитѣ, въ чийто участъци сѫ минали неприятелски войници, веднага да ги контърата и отхвърлятъ на дѣсния брѣгъ. Освенъ това, той предупреди, че ще държи лично отговорни всички началници, които въ бѫдеще ще допуснатъ ново минаване.

И наистина, заповѣдта бѣ изпълнена, така че лѣвиятъ брѣгъ бѣ очистенъ отъ противника (17 ч.).

Изпратените подкрепления отъ дивизията: 3/21-а дружината (3 роти) и 1 рота отъ 56-и п. полкъ застанаха при с. Пологъ, но по-след се насочиха за 1/8 а бригада (13:30 — 14 ч.). А за спиране отстъпващи отъ 4/10-а дружина войници, бѣха изпратени отъ щаба на бригадата: двама строеви офицери и военния следователъ, съ конници. Тѣ заловиха и повърнаха около 4-500 човѣка.

Вечерътъ (18:20 ч.), съгласно заповедта на бригадния командиръ (№ 474), полковетъ трѣбаше едновременно съ 1/8-а бригада да контърата и го отхвърлятъ оттатъкъ рѣката. Обаче, тази заповѣдь бѣ отмѣнена (О. № 475) къмъ 19:30 ч. Вмѣсто контърата, заповѣдващо се, полковетъ упорито да се отбраняватъ.

Но положението на дѣсния бригаденъ флангъ си остана все застрашено.

3/21-а дружина, следъ като сдѣде участъка Крапа — Ивенъ на 9/21-а рота (въ 56 и п. полкъ), се отправи за с. Пологъ и по-след — северно отъ Сливица, за сменяване на 10 п. полкъ. На 9/21 рота се заповѣда — да установи връзка съ частите отъ 3-а дивизия, по дѣсния брѣгъ на Черна (21-и п. полкъ) чрезъ единъ постъ на самата рѣка и съ патрули до 21-и п. полкъ. Бригадниятъ резервъ бѣ останалъ съ три на малени роти (всичко 200 пушки).

Артилерията на бригадата. Командирът ѝ, който още от предната вечерь бѣ предупреденъ за предстоящата контратака, заповѣда засилена бдителност. Рано презъ текущата ноќь, (7/8 X.) гаубичнитѣ батареи отъ лѣвата група (5/2-а и 3/2-а) бѣха подстѫпили при селото, мостътъ на Скочивиръ и по-южно. Пакъ тамъ, фланкираше и дѣсната група (2/6 батарея — 2-и възводъ), която биеше и батареи по височините на дѣсния брѣгъ (7/6 а батарея по възводно).

Заповѣдъта, отъ бригадния к-ръ за контратаката, се получи въ 3 ч. Съ нея се нареджаше — артилерията да съдействува, като бие противника заелъ скалитѣ северно отъ Скочивиръ. Стрелбата обаче, почна въ 6:30 ч., и то по пехотни части на лѣвия брѣгъ на Черна и тѣзи по склоновете на висотите по на югъ.

Щомъ видѣха отстѫпленето на 10 и п. полкъ, батареите насочиха огъня си по къмъ с. Сливица и западно по атакуващата пехота. А когато започнатото отстѫпление въ този полкъ се разрастна, командирътъ на дѣсната група (1/6 о отдѣление) извести (9 ч.) наблюдателното си място по на северъ, при това на 2 а батарея (1-и възводъ).

И понеже телефонната връзка бѣ прекъсната, по ординарецъ, сѫщиятъ прати заповѣдъ до батареите си (2/6 и 7/6 а), да действуватъ споредъ обстановката, като поддържатъ връзка съ 10 и п. полкъ.

Лично, той се зае съсъ спирането и задържането на отстѫпващите. Съ увещания и заплашвания сѫщиятъ можа да задържи само една частъ. Другата частъ отъ отстѫпващите (40 — 50 човѣка) дръзко отговаряха и продължаваха да отстѫпватъ. И следъ като задачата по спиране бѣглеците поеха изпратените отъ 10-и п. полкъ и щаба на 3/8-а бригада офицери, командирътъ на групата се зае съ избора на нова позиция за 2-и възводъ на 2/6-а батарея, който вече отстѫпваше.

Такава той избра югозападно отъ с. Гнилещъ (източно отъ Тепавци, до позиционния путь) и изпрати ординарецъ да доведе възвода.

И наистина, командирътъ на 2/6 а батарея, който действуващъ съ този възводъ, следъ трикратни опити (чрезъ ординарецъ) да получи заповѣдъ отъ командира на 10 и п. полкъ за отстѫпление, най-сетне получи такава. Отстѫпленето на възвода и на 7/6-а батарея се извѣрши подъ прикритието на една рота отъ резерва на 10 и п. полкъ, която зае канаритѣ отпредъ . . . Оръдията и раклите се изтеглиха на рѣце, а следъ тѣхъ и предниците, по откритото и силно бито пленническо било.

Новите позиции бѣха заети до 12 ч. (7/6-а — западно отъ Гнилещъ). Обаче батареите бѣха останали безъ или съ много малко снаряди (220) (2/6-а 2-и възводъ — 80, 7/6-а — 140).

Пехотните части бѣха спрѣли на 300 м. предъ наблюдателното място — и на 1 км., северно отъ Сливица.

Лѣвата група, презъ деня, поражаваше батареи и пехотни части въ своя участъкъ и предимно въ долината на Черна — около Скочивиръ, долината на Рибникъ и Добровени. Обаче, стрелбата ѝ бѣ много сдѣржана по липса на снаряди, а 5/2-а гаубична батарея бѣ останала и безъ оръдия — повредени отъ износване всички не с.с. гаубици.

Командирътъ на групата, въ донесението си презъ този денъ за бойните припаси, бележи, че общо имало налице въ 5 батареи всичко 534 снаряда (въ тѣхъ гаубичните батареи: 3/2-а — 1; 5/2 а — 16), а нѣмало такива ни въ дивизионния огнестрелъ складъ и обозъ, нито въ Тополчани и въ Прилепъ.

Стрелбата на батареите продължи до 15 ч., като засегна и преминаващите поединично презъ рѣката неприятелски пехотни групи.

Слѣдъ отстѫпленето на дѣсната 2/55-а дружина на главната позиция (23 ч.), която отстоеше отъ батареите (8/6 и 3/2-а) едва на 300 — 400 крачки и поради невъзможностъ да се бие приближилата се неприятелска пехота, командирътъ на групата (лѣва) поискъ разрешение, да измѣсти тѣзи батареи на по-задни позиции. Това не се разреши отъ командира на бригадната артилерия, съ огледъ, да не подействува отрицателно върху морала на пехотата.

Загуби: 55-и п. п. убити оф. — 1, войн. — 28, ранени оф. — 1, войн. — 88, изчезнали войн. — 3.

56 и п. п. убити войн. — 20, ранени оф. — 3, войн. — 68.

Артилерията: убити войн. — 3 ранени войн. — 2, коне убити — 2, ранени — 3.

Изстрѣляни: 55-и п. п. — патрони — 110,000, картеч — 7800.

56 и п. п. патрони — 56,600, бомби — 198.

Артилерията: снаряди — 1767 (2/6 — 681, 7/6 — 170, 1/6 — 361, 8/6 — 294, 3/2 гауб. — 83, 5/2 гауб. — 72, 1/10 а австр. гауб. — 106).

Налице снаряди — 1059 (дѣсн. гр. — 525, лѣва гр. — 534).

3-а П. ДИВИЗИЯ

Краенъ дѣсенъ участъкъ 3/2-а п. Стравина бригадниятъ командиръ въ този денъ отправи до частите оперативна заповѣдъ (№ 20; 16 ч. 8. X.), споредъ която:

Противникътъ, насреща бригадата, заема северните склонове на гребена, който се отдѣля отъ Нидже планина въ западна посока (Петалинскиятъ отрогъ). Охраняващите му части достигатъ до р. Бѣла-вода.

На бригадата е даденъ, за активна отбрана, крайния дѣсенъ участъкъ отъ 3-а дивизия — отъ р. Черна, въ R, до п. Градешница, Търнава, за което:

Дълготък участък — полковникъ Джеровъ — 21-и п. полкъ ($2\frac{1}{2}$ дружини и една картечна рота — 6 картечници, 4/2-а план. батарея — 3 ордия, 3/12-а батарея — 2 ор., 3/2 а пион. рота). Всичко $2\frac{1}{2}$ дружини, 6 картечници, 5 ордия, една пионерна рота, съ задача — да укрепи, охранява и активно отбранява участъка отъ р. Черна до пътя с. с. Стравина, Будимирци включително.

Лъвъ участък — полковникъ Брайковъ — 43-и п. полкъ (сборната 43 а дружина — 3 роти и единъ картеченъ взводъ — 2 картечници, 1/23 а дружина, $4\frac{1}{2}$ роти и 2 картечници, 2/28-а дружина, 3/12-а батарея — 2 ор. и 3/1-а план. батарея¹⁾ — 3 ордия). Всичко 3 дружини, 4 картечници, 5 ордия, съ задача — да укрепи, охранява и активно отбранява участъка отъ пътя Стравина, Будимирци изключително, до пътеката Градешница, Търнава.

Дивизионните снабдителни складове и служби за бригадата въ Градешница и Рапешъ.

Презъ деня наблюдаваше се спущането отъ Каймакчаланъ, къмъ Будимирци, на неприятелски пехотни части. Престрелката между патрулите Неприятелската артилерия обстреляваше (9 — 11 ч.) дружините отъ 21 и п. полкъ и 3/12 а батарея, безъ особенъ резултатъ. Следъ това (13:30 ч.) — височината северозападно Будимирци. Единъ сръбски взводъ приближи в. Боруна при устието на р. Бѣла-вода. Възложи се на охраняващата рота (16/21 а) да го прогони.

Загуби: 21 и п. п. войници — 11

Изстреляни: — ?

Дълготък участък Съ артилерийски огънь бѣха бити: 2/3-а п. бригада. 3/6-а батарея и пътищата за Градешница и Козякъ. Отъ тази стрелба едно отъ ордията ѝ получи повреди.

Въ участъка на 49 и п. полкъ презъ цѣлия денъ, силень артилерийски, миненъ, картеченъ и пушченъ огънь. Скалистата мѣстност и липсата на закрития и окопи не даваха възможност за прикриване на защитниците. Батареите слабо отговаряха. Раненъ излѣзе отъ строя командирътъ на 5/3 а план. батарея поручикъ Кожухаровъ Т.

При 29-и п. полкъ — рѣдка пехотна, артилерийска и минна стрелба. Командирътъ на полка, поради многото жертви отъ мини, за защита скалата на Димова поляна, поиска специалисти за направа 2 — 3 бетонни наблюдателници и закриtie за 15 човѣка.

Къмъ полунощ (23:55 ч.) се заповѣда: на следния денъ (9. X.) 29-и п. полкъ да изпрати усилени патрули отъ 3/29 а

¹⁾ На позиция отъ 11. X.

дружина, въ посока на Междинни гръцки постъ, за разузнаване линията и силите на противника. Въ сѫщото време 1/49-а дружина зае незаетата междина къмъ 3/2-а бригада.

А въ отговоръ на заповедъта на дивизионния командиръ (О № 764), за подкрепа на 8-а дивизия (въ случай че противникътъ опита да мине Черна) чрезъ настѫпление само съ резервите, бригадниятъ донесе (О. № 3074, 9. X. 2 ч.): че не разполага съ никакви резерви; че не е въ състояние да предприеме настѫпление. За това прѣчила и неприятелската артилерия отъ к. 1881, която го правила невъзможно. Той можаъ да демонстрира съсъ слаби пехотни части и чрезъ силенъ артилерийски огънь.

Загуби: 49-и п. п. ранени войн. — 2,

29-и п. п. убити войни. — 1, ранени войн. — 2.

Артилерията: ранени оф. — 1, войн. — 1, коне — 1 (5/3)

Изстреляни: 49-и п. п. — ?.

29-и п. п. — ?.

Артилерията снаряди — 107

Сръденъ участък 1/3-а п.

Презъ деня, при Кукурузъ, Ковилъ и Бююкъ-ташъ (32-и п. п.) двустранна — слаба пехотна стрелба и неприятелски миненъ огънь. Неприятелската артилерия усилено би (10:12 ч.) дѣсния флангъ на позицията. На много мѣста окопите бѣха разрушени, а сухата трева подпалена, отъ запалителни бомби.

На Преслапъ (24-и п. п.) — спокойно.

Презъ сѫщото време (9-11 ч.) летѣха 5 неприятелски самолета

Загуби: 32-и п. п. ранени войн. — 4,

24-и п. п. ранени войн. — 2.

Изстреляни: 32 и п. п. патрони — ?.

24 и п. п. — патрони — 1270.

Лъвъ участък 3/3-а п. бригада.

Преди разсъмване (4 ч.) патрули схватки при с. Нжте.

Неприятелска артилерийска стрелба по Тимовъ-връхъ и Тушинъ.

Загуби: — нѣма.

Изстреляни: — ?.

9-ОКТОМВРИЙ.

ФРЕНСКО-РУСКАТА АРМИЯ (А. Ф. О.)

Презъ деня, артилериятъ отъ дветѣ страни водѣха стрелба съ прекъсвания. По-засилена артилер. подготовкa се извършваше между Черна и ж. п. Французкиятъ 56 п. полкъ (отъ

33-а кол. бригада — Фуркадъ) даденъ на I. сръбска армия, се установи въ нейнъ резервъ около Добровени, а 7·5 см. артилер. група (отъ А.Д/17) зас позиция северо-източно на Живойна¹⁾, като влѣзе въ действие.

При това въ командуването станаха следнитѣ промѣни:

Генералъ Леблоа (57 а дивизия) пое сектора западно отъ пътя Клещино, Холевенъ (113 и 114 бригади съ 1 пол. група А.Д/57, 1 план. гр. А.Д/57 и 1 план. гр. А.Д/156), при което 113-а бригада смѣни източно отъ Градешница полкътъ отъ 21-а колон. бригада (35 и кол.). Последниятъ полкъ и колониалниятъ полкъ (44 и) въ Леринъ, подъ командуването на генералъ Сикръ, получиха заповедь, отъ Кладоробъ и Петоракъ, да се съсрѣдоточатъ въ района на Вакъвъ-къй. До тѣхъ, въ съседство се намираха частите на генералъ Жеромъ (17-а кол. див.) и неангажираниятъ елементи отъ 33-а колониална бригада (54 кол. полкъ). Отрядътъ Салъ (въ 57 а кол. див.) бѣ засиленъ съ 1 план. батарея и бѣ наименованъ отрядъ „Преспа“ (състоящъ се отъ 176 и пех. полкъ отъ 156 а дивизия, 1 план. гр. А.Д/57²⁾ и 1 ескадр. отъ 1-и *chass d'Afr.*), като мина въ подчинение на командуващия армията. Същиятъ (огръдъ) трѣбаше да се свърже по гребена на Баба пл. съ 57-а дивизия, при което получи задача (отъ 10. X.), да прикрива лѣвия флангъ и тила на А. Ф. О. къмъ Зелова. Албанскиятъ отрядъ бѣ насоченъ къмъ Рула и по-нататъкъ — да засили лѣвия флангъ.

I. СРЪБСКА АРМИЯ АТАКУВА БЕЗЪ УСПѢХЪ.

Армейското командуване Следъ успѣхитѣ на Моравската дивизия на 8 и октомврий, командуващиятъ армията заповѣда³⁾:

Моравската дивизия, въ зори, като засили дѣсната си колона, ще предприеме енергична атака и преследва противника, съ огледъ да го отхвѣрли на западъ, къмъ Черна;

Вардарската дивизия, отначало съ силенъ натискъ по цѣлия фронтъ да облекчи и помогне действията на Моравската дивизия. Щомъ стане възможно, сама ще предприеме атака въ опредѣлената ѝ посока. Въ началото ще действува съ артилерията си, въ помощъ на Моравската дивизия.

Конната дивизия, съ пешите си полкове (2-а бригада), пощелонно ще се движи задъ Моравската дивизия. Тя ще изпрати на последната 2 конни ескадрона.

¹⁾ 2 пол. батареи.

²⁾ 3 план. батареи.

³⁾ О. № 2230, 23 ч., 8. X., I армия.

На Моравската дивизия, за предстоящитѣ действия, се даде 56-и⁴⁾ французки полкъ, съ 2 фр. пол. батареи отъ А.Д/17. На Вардарската се даде третата фр. батарея.

За следния денъ, на армейската ескадрила № 398, армията даде задача: съ по 1 апарть да се произведе пристрелка отъ артилерията на Моравската и Вардарска дивизии предъ и следъ паднене. Подробни указания — отъ команда на армейската артилерия Съ останалитѣ апарати — да се разузнае предъ сегашния армейски фронтъ, на дѣлбочина 20 — 30 км. Ще следятъ за движение на войски, обози, бивачи, паркове, батареи, ж. п. транспорти. Да хвѣрлятъ бомби въ тила.

Моравската дивизия атакува

при Сливица и Бродъ безъ усилъвъ да

Още презъ текущата нощъ бѣха прехвѣрлени нови 5 взвода презъ Черна. Съ огледъ на дадената, отъ командуващия армията, заповѣдъ и пристигналитѣ подкрепления отъ Конната дивизия и 56 и фр. полкъ, дивизионниятъ командиръ заповѣда⁵⁾:

Въ зори, като засили дѣсната си колона, дивизията ще предприеме енергична атака, за да отхвѣрли противника на западъ, къмъ Черна.

Дѣсната колона⁶⁾ — ще започне (въ зори) енергична атака въ опредѣлената посока и отхвѣрли противника на западъ.

Лѣвата колона⁷⁾ — ще предприеме (въ зори) енергична атака и преследва въ дадената ѝ посока, като го отхвѣрли на западъ къмъ Черна.

Дивизионниятъ резервъ⁸⁾ — ще се събере до 7 ч. при Добровени и ще следва въ посока на Тепавци, задъ дѣсната колона.

Артилерията⁹⁾ — ще дѣржи врѣзка съ атакуващите колони и последователно да прехвѣрли и постави батареи на лѣвия брѣгъ на Черна, съ цель, чрезъ мощната артилерийска стрѣлба, да подпомогне на колоните.

Тежката французка артилерия (майоръ Томи) ще помогне атаката.

¹⁾ 2300 бойци.

²⁾ О. № 1295, 2 ч. 30 м., 9 X., Морав. дивизия.

³⁾ 1-а пех. бриг., 5-а пл. бат., 1 попска батарея — всичко 6 батальона 24 картечници и 8 ордия;

⁴⁾ 16-и п. п., 3 а пол., бат., 6-а Дангл, бат окопната батар. — всичко 3 батальона, 12 карт и 14 ордия;

⁵⁾ 56 и франц. полкъ, отрядъ Бабунски и пион. $\frac{1}{2}$ батал.

⁶⁾ Гауб. артилер. дивизионъ, Морав. пол. дивизионъ, франц. пол. дивизионъ — всичко 6 гаубици и 16 пол. ордия.

2 ескадрона конници (на коне) и 1 Моравски коненъ взводъ, до 7 ч., да дойдатъ въ Живойна и споредъ обстановката, да предприематъ действие въ посока Веле-село, Балденци, Новаци, съ цель да се отхвърли противника на западъ. Донесение да се прати отъ Новакъ.

Действията да се водятъ съ най-голъма енергия.
Наблюдателно място — при с. Доброполе.

* * *

Действията презъ този денъ не дадоха никакъвъ резултатъ, въпреки резултатната артилерийска стрелба, особено на гаубичната артилерия (9:15 — 10 ч.).

Така: 1-а Моравска бригада бѣ прикована северно отъ Сливница (2-и п. п.) вследствие артилерийския огънь, откъмъ Пологъ и отъ северо-западна посока, а на лѣвия си флангъ сѫщата е тръбвало да отбива българска атака (9:35 ч.) съ помощта на артилерията (срещу Облата-чук, северо-западно отъ Доброполе (съ 1-и п. п.), заемана отъ 1/1-и батальонъ).

При 2 а Моравска бригада¹⁾, един опитъ за атака на 1/16-и батальонъ, подкрепенъ съ огънь отъ 2/16-и батальонъ, бѣ осуетенъ съ огънь. Тукъ съдействуващо 3-а полска батарея (по артилер. северно отъ Бродъ и по пех. въ селото) и ба пл. батарея (по окопите и каменните огради на сѫщото село).

Загуби²⁾: убити оф. — 2, войн. — 23, ранени оф. — 2, войн. — 91, (и 1 раненъ артилеристъ)

Изстреляни: 3 а пол., 6-а план. бат. — 282 снаряда.

Заловени пленници³⁾: оф. — 2, войн. — 34.

Вардарската дивизия

Презъ нощта, пехотна и слаба артилерийска стрелба, изпращане патрули и хвърляне бомби. **Задачата⁴⁾** на дивизията бѣ, отначало да прикове по цѣлия фронтъ противника, за да улесни действията на Моравската дивизия и щомъ се окаже възможно, сама ще предприеме атака. Съ артилерията⁵⁾ си тръбваше да помогне Моравската дивизия, като началото на стрелбата съобразеше съ артилерията на тази дивизия. Българската артилерия би к. 735.

Загуби: убити оф. — 0, в. — 0, ранени оф. — 1, войн. — 23.

Изстрелени: пушеч. патр. — 2500, картеч. — 5300, снаряди — 1530.

¹⁾ О. № 1017, 18 ч. 30 м., 9. X., 2 Моравска бригада.

²⁾ О. № 1332, 11. X. Морав. дивизия.

³⁾ О. № 1300, 19 ч. 50 м., 9. X., Морав. дивизия.

⁴⁾ О. № 1809, 1 ч. 30 м., 9. X., Вардар. дивизия.

⁵⁾ За целта получи и една франц. батарея (полска).

Конната дивизия. 2-а пеша бригада се премѣсти, последователно, южно отъ Живойна.

III. СРЪБСКА АРМИЯ.

Върховното командуване бѣ заповѣдало¹⁾ на армията — Дринската дивизия по-силно да ангажира войските на лѣвата си колона, въ флангъ и тилъ на българската позиция при Чука, за да облекчи и ускори действията на Дунавската дивизия отъ фронта.

Дринската дивизия.

Споредъ взетото решение, дивизията, по допълнителна заповѣдь, тръбваше да атакува²⁾ съ главните сили въ флангъ и тилъ Доброполе, като:

Дѣсната колона³⁾ — ще се групира на Милетинъ-рийдъ, съ задача да атакува и овладѣе Рововския⁴⁾ и Търновски ридъ, а после съ необходимите части, да нападне и близкия тилъ на Доброполе.

Срѣдната колона⁵⁾ — ще се групира на Даниловия ридъ, съ задача да атакува противника и да овладѣе Браздастия⁶⁾ ридъ и тамъ да се устрои.

Лѣвата колона⁷⁾ — ще се групира на дѣсния брѣгъ на Черна, отъ устието на Строшица до Крапа и на лѣвия брѣгъ на Бѣла вода, отъ устието ѝ до потока Мала-рѣка, за да затвори тозъ долъ, съ задача: да задържи позицията и да послужи за упора на дѣсната колона, да групира по силенъ резервъ задъ дѣсното крило и съ огънь да помогне борбата на срѣдната колона.

Дѣсната охрана⁸⁾ — да осигури дѣсния флангъ на дивизията и връзка съ Шумадийската дивизия.

Дивизионната артилерия, съ малка част, да помогне атаката на лѣвото крило на Шумадийската дивизия, срещу Доброполе и съ масата си да извѣрши най-силна подготовка за атаката, съ дѣсната и срѣдна колони.

¹⁾ О. № 6146, 9. X. Върх. ком. получ. въ I армия въ 9 ч. 20 м. (О. № 3248 16 ч. 10 м. III армия)

²⁾ О. № 3050, 9. X. 6 ч. Дринска дивизия.

³⁾ 12 и п. п. (2 батал.), 5 и п. п., 3/4 батал., Шумад. Дангр. ба-тарея, 3 а пол. бат., 1 пион. взводъ 1 телегр. отдѣление.

⁴⁾ Каменецъ.

⁵⁾ 7-и п. полкъ, 3/8-и батаљонъ, франц. план. батарея (2 ор.), 1 пион взводъ, 1 телеграф. отдѣл.

⁶⁾ Скалиста вис.

⁷⁾ 4 и п. п. (2 батаљона), 6 и п. п., Доброполческиятъ отрядъ, 1 пл. Дангр. батарея, 1-а и 5-а план. батареи, 1 телеграф. отдѣление.

⁸⁾ Единъ батаљонъ съ 7-и п. полкъ.

Дивизионният резерв¹⁾ да се групира задъ к. 1881 (17-и п. п.) и въ дола между Кочобей (к. 2368) и Флока (к. 1881) (13-и п. п. — 2 батальона), на Каймакчаланъ (1 батальонъ) и въ дола между Кочобей и к. 1881 (конният ескадронъ).

През този ден, обаче само $\frac{1}{2}$ рота от лъвото крило на лъвата колона се преквърли²⁾ на лъвия бръгъ на Черна, а артилерията прояви незначителна дейност.

Загуби: ранени оф. — 0, войн. — 5.

*Изстреляни*³⁾: патрони — 80 000, картечни — 35,000 снар. — 2352.

Дунавската дивизия за две чуки с-и. отъ Скочивиръ.

Нощта премина въ силна пехотна и отчасти артилерийска стрелба. Дивизионният командиръ заповъда⁴⁾: дивизията да продължи атаката за достигане и овладяване линията Ивенъ, к. 1212, селото между Чегель и Ярошакъ, а 3/14-и батальонъ, от лъвата колона, да мине въ резервъ. Конният ескадронъ въ готовност да чака въ Совичъ. Наблюдалено място — високата южно на Скочивиръ.

При подкрепата на артилерията преди пладне, дясната колона съ две роти от батальона събра доброволци за две чуки северо-източно от Скочивиръ, отхвърли противника и плени 30 човъка, а лъвата колона приближи гребена на позицията Чуке и плени 1 картечница⁵⁾.

Дивизионният резерв (14-и п. п.), по Чегелския потокъ се движеше къмъ Пологъ.

Следъ пладне, борбата продължи без резултатъ⁶⁾. Появилата се северо западно от Чегель, неприятелска гаубична група силно поражаваше лъвото дивизионно крило и Скочивиръ. Тя бѣ вънъ от досега на франц. тежки батареи. Друга планинска гауб. батарея би дъсното дивизионно крило, но остана неоткрита и необезвредена. Артилерията биеше позицията Чуке, а франц. теж. батарея — артилерията при Пологъ.

Къмъ 14 ч., забелязана една колона (2—3 дружини) на път от Тетавци презъ Чегелъ за Пологъ.

Българите останаха на позицията Чуке. За осигуряване нападението, презъ следния ден бѣ изтегленъ от лъвата колона единъ батальонъ и поставенъ въ дивизионъ резервъ — южно от Скочивиръ (край Старковъ гробъ).

Вечеръта, дивизионният командиръ намираше силитъ си за малки (4296 пушки), за да удържи заетите места и да

¹⁾ 17-и п. п., 13-и п. п. Дрин. ескадронъ и прожектор. отдъл.

²⁾ О. № 3251, 14 ч. 35 м. 9. X III армия.

³⁾ О. № 3072, 22 ч. 9. X Дрин. дивиз.

⁴⁾ О. № 1175, 6 ч. 9. X. Дунав. дивиз.

⁵⁾ Отъ 56 п. п., О. № 1177, 11 ч. 9. X. Дунав. дивиз.

⁶⁾ О. № 1776, 16 ч. 30 м. 9. X. Дунав. дивизия.

отбие възможните противодействия. Тъ не били достатъчни за предстоящата борба¹⁾.

Загуби: убити оф. — 0, войн. — 12, ранени оф. — 8, войн. — 79, изчезнали войн. — 3.

Изстреляни: патрони — 115600, картечни — 52500. снар. — 1330.

Заловени: пленници войн. — 30, картечници — 1.

II. СРЪБСКА АРМИЯ.

Съобразно заповъдъта на Върховното командуване²⁾, ко- мандуващият армията заповъда³⁾: понеже дъсната Дринска колона ще атакува Добро-поле въ флангъ и тиль, то Шумадийската дивизия да атакува отъ фронта. За времето, когато ще почне атаката ще се съобщи допълнително.

Същият възложи⁴⁾ на армейската ескадрила, на следния ден да извърши разузнаване при Стравина и да хвърли повече бомби на Добро-поле.

Тимошката дивизия.

Презъ цѣлия денъ затишие.

Загуби: нѣма.

Шумадийската дивизия.

Дивизионният командиръ получи съобщение отъ армията и отъ Дринската дивизия⁵⁾, че поради незавършеното снабдяване на артилерията съ снаряди, сѫщата (Дрин. див.) не ще може да извърши решителната атака. За това той заповъда, денът (9. X.) да се използува за подготовка на предстоящата атака.

Презъ деня слаба двустранна огнева дейност при Голобило (Кукурузъ), Ветреникъ, Катунецъ, (Голашъ) и Пожарски-ридъ.

Вечеръта, дивизионният командиръ заповъда⁶⁾ — на следния денъ, подготовката за атака и натискът надъ противника да продължатъ.

Загуби: убити войн. — 1, ранени оф. — 2 (единъ е артилеристъ), войници — 12.

¹⁾ О. № 1183, 20 ч., 9. X. Дунав. дивизия.

²⁾ О. № 6186, 18 ч. 15 м., 9. X. Върх. сръб. ком.

³⁾ О. № 2718, 20 ч. 30 м., 9. X. II ср. армия.

⁴⁾ О. № 2686, 20 ч. 30. 9. X. II сръб. армия.

⁵⁾ О. № 3034, 8. X. Дрин. див.

⁶⁾ О. № 1981, 22 ч. 30 м. 9. X. Шумад. див.

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕТО НА XI. ГЕРМ.-БЪЛГАРСКА АРМИЯ.

Шабъ на действ. Въ щаба на действуващата армия се знаеше¹⁾, че цѣлиятъ 19-и австроунгарски корпус щѣлъ да се съсредоточи около Елбасанъ, а съ австроунгарското опълчение — ще се заеме Адриатическиятъ брѣгъ.

Следъ като узна за сръбския успѣхъ въ Завоя на Черна-главнокомандуващиятъ генералъ Жековъ, отправи до команда-дуващия XI. армия следната заповѣдъ²⁾:

„При сегашното положение предъ фронта на повѣрената Ви армия, за да се подигне отпадналия духъ на войските отъ 8. дивизия и да се сломи дързостта на противника, намирамъ за целесъобразно да се предприеме една контра-атака съ войските отъ тази дивизия. Тази контра-атака не трѣба да се развива по-далечъ отъ линията Бродъ, Сливица, Скочивиръ. Това трѣба да се направи, преди противникътъ да е успѣлъ да се затвърди на височините северно отъ въпросния завой на р. Черна. Сегашните лунни нощи твърде много благоприятствуватъ за подобни действия“

Обаче командуващиятъ XI. армия отговори, че „командирътъ на 8-а дивизия не може да изпълни заповѣдта за произвеждане атака само съ силите съ които за сега разполага (4 дружини и 3 леки полски гаубични батарей), защото положението на 10-и и 30-и полкове, било такова, че тѣ не били въ състояние да участвуватъ въ боя, а трѣба по-скоро да бѫдатъ смѣнени“.

При все това, на командуващиятъ армията се съобщи, че 42-и германски полкъ (отъ 217-а дивизия³⁾) и 4/27-а дружина се придаватъ на армията и му се заповѣда: „Трѣбва да се употребятъ всички усилия за затвърждане положението сев. отъ Черна, на участъка Бродъ, Скочивиръ, като се използува по-голѣмата част отъ притеглящите подкрепления. На командира на 8-а дивизия да се заповѣда на всѣка цена да запази положението съ контратака на противника... Въ краенъ случай, ако условията наложатъ, лѣвия флангъ на тази позиция може да се отдръпне на линията Кенали, Букри, като се пристъпи веднага къмъ окопаването на тази линия“.

Армейското команда-дуване Пристигналите отъ Градско и поставени въ армейски резервъ (на 7. X.): 1/44-а дружина — въ Жабени и 2/44-а дружина — въ Срѣдно-егри и насочени (на 8. X.) съответно за Балденци и Тепавци (презъ Букри), въ този денъ стигнаха:

¹⁾ Телегр. № 4384, 8. X. Ш. Д. А.

²⁾ О. № 4390, 9. X. Ш. Д. А.

³⁾ На 10 окт. щѣлъ да пристигне въ Нишъ.

въ долината на Рибникъ (за 3/8-а бригада) и Тепавци (за 1/8-а бригада).

2-а п. дивизия

Дивизионното команда-дуване

На пристигналиятъ въ с. Бистрица (на 8. X. вечерът) съ щаба си, командиръ на 2-а п. дивизия полковникъ Петровъ Ив., който пое команда-дуването на отдѣлните: 2/9-а, 3/6-а и 1/6-а п. бригади, се възлагаше команда-дуването на войските въ сектора отъ Охридското езеро до ж. п. линия Солунъ — Битоля (южно на Кенали). Същиятъ издале заповѣдъ¹⁾, съ която опредѣляше групировката и задачата на подчинените си части за упорита отбрана, а именно:

Краенъ дѣсенъ (междуетеренъ) участъкъ — майоръ Ивановъ З. —: 7-а погр. дружина, 1/10 ескадронъ и 2 ордия, заема отъ с. Трапезица (на Охридското езеро) презъ к. 1043, с. Отшево (на Преспанското езеро).

Въ този участъкъ, дългата 15 км. главна позиция на отбраната, имаше окопи съ дължина 1.5 км. и дълбоки 1 м. Въ разположената на 2.5 — 3 км. предъ нея — *предна позиция* — окопите имаха обща дължина 2 км. и дълбочина 0.6 — 0.8 м. Нѣмаше никакви ходове за съобщение. На тази позиция дружината се намираше отъ 45 дни.

Дяснъ участъкъ (2/9-а п. бригада) — полковникъ Бошнаковъ Д. — съ 5 дружини, 12 картечници, 12 план. ордия, 1 пион. взводъ — заемаше отъ Дол-Дупени до к. 2094. Окопите съ дълбочина 0.8 м. до 1 м.

Срѣденъ участъкъ (3/6-а п. бригада) — полковникъ Тасевъ Ст., съ 7 дружини, 16 картечници, 1 планинска, 2 полски, 1 гаубична, 3 тежки (1 — 15 см., 2 — 10 см./с.) батареи, 1 рота пионери — заемаше отъ к. 2094 до пѣтя Дол-Клещино, Холевенъ. Въ участъка: отъ 3 км. източно отъ к. 2091 до с. Лажецъ — 1 редъ телена мрежа, а отъ Велушинъ до Лажецъ — 2 реда окопи дълбоки до 1 м.

Лявъ участъкъ (1/8-а п. бригада) — полковникъ Николовъ Ас. — съ 7 дружини, 21 картечници, 4 полски и 1 пол. нес. батареи, 1/2 пион. рота — заемаше отъ пѣтя Клещино — Холовенъ до ж. п. линия.

Следъ това, дивизионните командиръ назначи за общъ командиръ на артилерията въ дивизията — този на 12. артилер. полкъ полковникъ Цѣновъ Р. Последниятъ избра ново наблюдателно място — монастира надъ с. Канино, при команда-рия на тежката група А (кап. Геманвизъръ). За командиръ на артилерията въ 3/6-а п. бригада остана този на 1/12 арт. отд. — подполковникъ Карадимовъ Д.

¹⁾ О. № 41, 20 ч., 9. X., 2 дивизия.

Съвденията за противника въ дивизията бѣха: Насрѣща ѝ се намиратъ 156-а фр. дивизия, 35-и колон. полкъ, части отъ 57-а фр. дивизия и 1-а особена руска бригада.

Въ сѫщия денъ се получи отъ армията заповѣдь — да се избере и изучи една втора позиция за дивизията на линията:

1) Преспанско езеро, к. 1881, к. 2091, с. Бистрица и

2) Бистрица, к. 1276, к. 2260, к. 2105, къмъ Преспанско езеро.

2/9-а п. бригада Презъ деня рѣдка непр. артилер. стрелба. Забелязана въ движение една батарея отъ к. 1550 къмъ к. 2094. Едно нападение предприето съ слаби непр. пехотни части (17:40 ч.) край Преспанското езеро бѣ отбито отъ 1/15-а дружина.

Загуби: убити войн. — 1

3/6-а п. бригада Слаба непр. огнева дейностъ съ белези за прехвърляне на част отъ непр. батареи на изтокъ (въ полето). Изпратените разузнавателни патрули и засади за залавяне на пленници, съ цель да се узнаятъ непр. намѣрения не дадоха резултатъ.

1/6-а п. бригада Споредъ досегашните наблюдения отби мъстни нападения и получени донесения въ щаба, отбелѣзвана се едно измѣстване на срѣбъските части къмъ изтокъ. При това знаеше се че: руската бригада (3 и 4. п. полкове) заема участъка между пжтя Холевенъ, Клещино и с. Негочани, а 156-а фр. дивизия — между Негочани и ж. п. линия. Последната съ 1-и и 2-и Зуавски (?) полкове — въ първа линия и съ 175-и — въ резервъ.

Презъ изтеклата ноќь (2 ч.), предъ лѣвия участъкъ на 15-и п. п. (2/15-а дружина) настѫпиха непр. вериги (руси). Щомъ узна за това, бригадниятъ командиръ предупреди 15-и п. п. да бѫде готовъ за действие и заповѣда на командира на артилерията за готовностъ да се даде преграденъ огньъ предъ 2/15 дружина. За сѫщото той съобщи въ 33-и п. п. тежката група А и щаба на дивизията.

И наистина, наскоро (1 ч. 15) се завърза пехотна стрелба и отъ дветѣ страни. За това, по искане на дружинния командиръ (2/15-а др.) артилерията откри преградна стрелба (5/12-а, 6/12-а и 3/19-а батареи). Къмъ 2 ч. 45, постепенно стрелбата стихна. Русите бѣха спряни.

Това нападение бѣ придвижено и съ такова отъ страна на французите. Последните (1 батальонъ отъ 2-и зуавски полкъ), подпомогнати отъ две картечници настѫпиха отъ изходните си окопи (на 200—400 м. отъ защитниците). Обаче тѣ бѣха отбити съ огньъ отъ 13/33-а рота.

Следъ това, неприятелскиятъ огньъ пречеше на поправките надъ извѣршени разрушения. А засилениятъ (отъ 7 ч.) артилерийски огньъ по 33 и п. п. (центъра и лѣвия му флангъ) недаваше покой на защитниците. За облекчаването имъ, заповѣда се на германските тежки групи (А и В) да противодействуватъ на непр. артилерия, която оживено стреляше до 18 ч. 45.

Причинените разрушения на окопите и телените мрежи бѣха значителни.

Презъ деня, бригадниятъ командиръ съ началникъ щаба и офицера за поръчки посети наблюд. място на 15-и п. п. и прегледа окопите и блиндажите при с. Лажецъ.

Загуби: 15-и п. п. убити войн. — 5, ранени войн. — 5.

33-и п. п. ран. войн. — 3, изчезн. войн. — 1

4-и опълч. полк и артилер. — нѣматъ

Изстреляни: 15-и п. п. — ? 33-и п. п. патрони — 19,800, Артилерията — ?

8-а п. дивизия

Дивизионното командуване

Командуването на дивизията пое полковникъ Бошкановъ Г., отъ освободения генералъ Митовъ Т. При това, получи се опер. заповѣдь¹⁾ отъ командуващия армията, споредъ която, на дивизията се придаваха:

Щабътъ на 1/2 а. п. бригада; щабътъ на 28 и п. п. и 4/28-а дружина, 1/44-а и 2/44-а дружини, 2/4-а опълч. дружина, три леки 10-5 с.м. гаубични батареи²⁾.

Сѫщиятъ изразяваше върата си че — съ тия части, чрезъ най-сполучливото имъ използване, дивизията отново ще завладѣе изгубения, на 8 окт., теренъ при р. Черна и че здраво ще се задържи, безъ да се минава рѣката. Той препоръчваще — задъ сегашната позиция да се разузнае друга, упорна позиция, която да се означи и то така че, при нужда, малки части отъ равнинната позиция да могатъ да се подадатъ малко назадъ. При това, споредъ картата, такава упорна позиция била възможна на линията: Кенали (вкл.ч.) — Букри — висотите ю. з. отъ с. Балденци — висотите 1½ км, южно отъ Тевавци — вис. южно и източно отъ Пологъ — Крапа — Черна до свръзката съ 3. дивизия.

Искаше се да се състави проектъ за поставяне на артилерията, а сѫщо и за намиращата се въ участъка тежка германска артилерия.

Следъ това, съ нова заповѣдь³⁾ отъ армията се съобщаваше, че щаба на 44-и п. п. и картечната роти били отправени

¹⁾ о. з. № 317, 12 ч. 10 м., 9. X., XI армия. ²⁾ 1/18 гауб. отделение превъръжено и пристигащо отъ гара Градско.

³⁾ О. №№ 321 и 318, 9. X., XI армия.

за Суходолъ-Рая и се подчертаваше нуждата отъ упорита защита на всѣка педя земя; да не се иска: сменяване на частите поради умора, още артилерия, заглушаване на непр. артилерия и че главната задача на собствената артилерия трѣба да бѫде — съ сгъня си да обхваща неприятелските пехотни атаки.

Предвидъ срѣбъския успѣхъ презъ вчерашния денъ (източно отъ с. Бродъ) и неустойчивостта на защитниците дивизионните командиръ направи следните разпорежданія:

До К-ра на 8-а арт. бригада — че артилерията оказвала слаба помощъ на пехотата.

До К-ра на 1/8-а бригада — на новозаестата отбранителна линия (с.-и. отъ Бродъ) да се окопае най-усилено.

До всички бригади — безъ писмена заповѣдь да не се допушта никакво отстѫпление отъ позицийте. Задъ всѣки полкови участъкъ да се поставятъ пехотни взводове, които да стрелятъ по всички дезертьори. За тази цѣль да си послужатъ и съ специално назначени ордия отъ артилерията¹⁾.

Следъ това донесе въ армията, че гаубиците при 1/8 п. бригада (12 с. м.) и всички полски батареи отъ два дни не получавали снаряди, за които батарейните бойни обози и дивизионът огнестр. обозъ отивали чакъ въ Тополчани. Той поискъ, съ свой самолетъ, да бѫде сваленъ непр. балонъ издигнатъ около Хасанъ оба. Обаче командуващиятъ армията отговори, че — превозоспособността била по-малка отъ нуждите, та снарядитъ да се пестятъ, а унищожаването на балона била трудна работа. При това к-рътъ на Герм. тежка артилерия донесе, че по липса на снаряди ще дава преградни стрѣлби, само когато има непр. атака.

Пристигналата въ този денъ 2/44 а дружина бѣ насочена отъ Балденци за Тепавци.

2/8-а п. бригада Презъ деня, силна неприятелска артилерийска огнева дейностъ, по батареите въ бригадата и окопите на 3/23-а дружина. Германските и български батареи не отговаряха поради дадената имъ заповѣдь — да се пестятъ снарядитъ. Особено оживено стрѣляше по окопите франц. 15 см. батарея отъ групата при к. 589. Отговори ѝ германската № 110 батарея, която би и други батареи при Клабучища.

Вечеръта, въ бригадния участъкъ пристигна и зае позиция, при Букри — 4/18 гауб. батарея (идваща следъ превъоражаването ѝ отъ гара Градско).

Загуби: 23 п. п. убити воин. — 3, ранени воин. — 5
12 п. п. — ?

¹⁾ О. №№ 587, 586, 349, 9. X., 8 дивизия.

Артилерията — ранени воин. — 1, коне — 1.

Изстреляни: 23 п. п. патр. — 8,300, бомби — 10, ракети — 10

12 п. п. — ?

Артилерията снаряди — 244 (1/8 — 81, 2/8 — 100, 3/8 — 20, 4/8 — 43).

1/8-а п. бригада

Презъ изтеклата ноќь, силна непр. пехотна и артилерийска стрѣлба, особено по с. Бродъ. Презъ сѫщото време се изврши смѣната на нѣкои части. Така, новопристигналата 3/21-а дружина (безъ 9. рота) смѣни 9/10 и 11/10 роти, а 15/28, и 16/28 роти смѣниха 2/30 дружина, която бѣ поставена въ резервъ, понеже частъ отъ войниците (въ 6/30 и 8/30 роти) самоволно бѣха напуснали позицията. Дружината (2/30) застана задъ висотите северно задъ Сливница

* * *

Преди разстѣмане положението на частите бѣ:

30 п. п.: 1/30 дружина (2 и 1. роти и резервъ 3 и 4 роти) заема участъка западно на с. Бродъ; 4/30 дружина (6/44, 10/30, 13/30, 9/30 роти — отъ средата на селото и на изтокъ, и резервъ — 5/44 рота на вис. с.-и. отъ него.); 3/30 дружина (15/12, 16/12 роти) по висотите на сев.-истокъ. Полкови резерви — 7/44, 8/44 роти и съвсемъ оредѣлѣтъ: 11/30, 12/30, 14/30 роти, както и остатъците на 15/30 и 16/30 роти съ 2 картечници — южно отъ Веле-село. Въ прикритие на артилерията — 11/2 взводъ отъ 11/30 рота.

Картечниците — по една, бѣха поставени: на дѣсния флангъ на 1-а дружина; срещу моста на Бродъ; на източната окрайна на сѫщото, по с.-и. отъ него; на чуката (при 13-а рота) и на голѣмата скала (при 9/30 рота).

10 п. п.: 3/21 дружина (11/21, 12/21 роти съ резервъ 10/21 рота); 3/10 дружина (10/10 рота, съ резервъ 9/10 и 11/10 роти) и 2/30 дружина (15/28, 16/28, и 12/10 роти съ резервъ — 2/30 дружина). Германските картечници — въ срѣдния и лѣвия подучастъци. 28 картечна рота — въ дѣсния подучастъкъ.

Въ 5 ч., бригадниятъ командиръ получи съобщение отъ 3/8 бригада, че 55 п. п., поради непр. натискъ се оттеглилъ на главната си позиция.

Въ участъка на 30 п. п. И въ 1/30 дружина се бѣ появиле брожение, поради продължителното и несменяване отъ позиция. То обаче бѣ задушено следъ намѣса на командиритъ.

Презъ цѣлия денъ оживена пехотна и артилерийска стрѣлба. Опитътъ на противника да настѫпи (16 ч.) срещу стрѣлъра, бѣха отбити съ картеченъ огньъ. За закрития усъщностъ бѣха използвани скалите по висотите.

Вечеръта, 2/44 дружина изцѣло зае позицията на 1/30 дружина при селото (Бродъ), която се изтегли на другия денъ, рано сутринта.

Въ участъка на 10 п. п., отъ сутринта, силенъ непр. артилерийски огънь, най-вече по дѣсния флангъ (11/21 рота). Тукъ настѫпиха, една задъ друга, две срѣбъски роги (10 ч.). Съобразявайки се съ поставената му задача и получена заповѣдъ отъ командиря на 3/21 дружина, следъ оживена борба съ бомби, ротниятъ командиръ капитанъ Ивановъ Георги мина въ контратака (11 ч.). Той успѣ да отблъсне сърбите на значително разстояние. Малко следъ това обаче сѫщиятъ падна убитъ и ротата се върна въ окопите си.

Неприятелската артилерия се нахвърли върху ѝ съ ожесточена стрѣла. Презъ това време, падна убитъ и заместникъ-ротния командиръ поручикъ Чопариновъ Иванъ.

Сърбите възобновиха атаката. За това, за усилване на 11/21 рота бѣ изпратенъ единъ взводъ отъ 10/21 роти. Неговиятъ командиръ подпоручикъ Самуневъ Илия го поведе въ контратака и прогони сърбите, но той падна тежко раненъ и остана въ неприятелските линии. По на изтокъ, 12/21 рота съ огънь отби едно нападение. Вечеръта 11/21 рота следъ смѣната ѝ отъ 10/21 рота бѣ отеглена въ резервъ. Тя изгуби 75 човѣка — излѣзли отъ строя.

По преценка на единъ отъ ротните командири (6/44 р.), окопите при Бродъ били безъ идея въ очертанието имъ, тѣсни за разминаване, съ подпочвена вода, безъ нуждници, съ телене мрежа далечъ напредъ (100 — 150 кр.), безъ ниши и безъ окопи за резервите. Всичко било застанало въ първия окопъ, по липса на друга възможност. Противникътъ отстоялъ на 150 — 300 кр. Всичкото разположение, като на дланъ, се виждало отъ Старковъ гробъ.

Въ равнината край Черна, командуващите висоти северно отъ Бродъ, по погрешни схващания, не били окопани.

Предвидъ на настѫпилото силно понижение на духътъ и получената отъ дивизията заповѣдъ, бригадниятъ командиръ заповѣда — задъ фронта да се поставятъ пехотни взводове и ордия, които да стрелятъ по отстѫпващите части и отдѣлни войници — бѣглеци. Той съобщи на полковетъ — да не се разчита на смѣна.

Артилерията на бригадата. На новозаетитъ презъ изтеклата нощъ, позиции, задъ гребена юго-западно отъ Тепавци, при наличността на голѣми мъртви пространства, батареите получиха следните зони за наблюдение и действие:

Гауб. взводъ (7/18 б.) — отъ устие Сакулева, до Сливница; 2/18 и 5/18 батарей — отъ Бродъ до Добровени;

6/8 батарея — отъ устие Сакулева до 1 км. изт. Бродъ. Сутринта батареите се пристреляха. Гаубичниятъ взводъ, обаче

още нѣмаше снаряди. Презъ деня, частъ отъ батареите (2/18 и 5/18) взеха участие съ стрѣли, предъ дѣсния флангъ на 10 п. полкъ.

Вечеръта въ участъка пристигнаха:

Две отъ повредените ордия на 6/18 батарея, които заеха позиция западно, до 5/18 батарея.

1/18 гауб. арт. отдѣление (1/18 и 3/18 батареи), идващи отъ гара Градско следъ превъоръжението си, съ 10.5 d 12 гаубици. То зае позиция ю. и. отъ Тепавци (с. з. отъ редута).

Загуби: 30 п. п. убити войн. — 2; ран. оф. — 2, войн. — 37; изчез. войн. — 2.

10 п. п. убити войн — 6; ран. оф. — 2, войн. — 38; изчез. войн. — 12.

12 п. п. убити войн. — 4; ран. войн. — 39; изчез. войн. — 2.

Артилер. убити войн. — 1 (2/18 бат.).

Между ранените бѣха: отъ 30 п. п. поручикъ Андреевъ, подпоруч. Стратиевъ Дѣлчо; отъ 10 п. п. капит. Аджаровъ Ст. и оф. канд. Султановъ Георги.

Изтреляни: 30 п. п. патрони — 26300, карт. — 2000; бомби — 27.

10 п. п. патрони — 23 700, бомби — 19.

12 п. п. патрони — 2500.

Артилерията снаряди — 284 (2/18 — 108, 5/18 — 97, 6/8 — 79).

3/8-а п. бригада Презъ нощта, подъ силенъ натискъ изгуби частъ отъ на срѣб. Дунавска дивизия, разколеба позицията с.-и. витѣ роти отъ 55 п. п. (1/55 др.) се от-

Скочивиръ теглиха (2 ч) въ по задните окопи, кждето едвамъ бѣха задържани. Това се отрази и на съседната 3/56 рота, която попаднала подъ фланговъ огънь, бѣ принудена да отстѫпи отъ насрѣща Черната скала. Нейното отстѫпление предизвика отстѫпението и на другите роти отъ 3/56 дружина (9/56 и 10/56). Така, отбраната се измѣсти на по-задната — Камениста-чукъ.

Следъ това, обаче последва заповѣдъ за контратака и 9/56 и 10/56 роти отново заеха напустнатата позиция (3 ч.). Две отъ картечниците се поставиха на средната височина. Тамъ застана и дружинниятъ командиръ (3/56 др.). Поради сериозността на положението, рано сутринта бригадниятъ командиръ съ щаба си отиде при командира на 55 п. п. Оттукъ той донесе (о. № 773, 4 ч): „Положението е сериозно. Ако полкътъ не бѫде подкрепенъ съ пресни части, едва ли ще се задържи на сегашните си позиции“ . . . Заедно съ това, той изпрати на 55 п. п. при Пологъ, една отъ роти отъ бригадъ резервъ.

До разстѣване, сърбите поддѣржаха рѣдъкъ артилер. и пехотенъ огънь.

Отъ 7 ч., стрѣлбата се засили по участъка на 3/56 др., а въ 8 ч. стана извѣредно силна. Въ непродължително време ротите бѣха разстроени, понасяйки значителни загуби. Следъ това

(10 ч.) артилер. огънь, чрезъ ракетни сигнали бъ пренесенъ въ тила на 9/56 и 10/56 роти. Въ същото време сърбите се покачиха на височината и атакуваха тъзи роти. Последните въ единъ мигъ напустиха позицията (гребена) и по доволетъ се отправиха на северъ.

Виждайки силният непр. преграденъ огънь, дружиниятъ командиръ счете за невъзможно да укаже каквато и да е подкрепа, за възвръщане заетата отъ противника позиция.

При все това, той получи заповѣдъ — да подкрепи отстѫпващите, чрезъ находящата си въ дѣсно 3/56 рота, съ която да заеме изгубената позиция. Същият обаче отговори, че това било невъзможно, поради близостта на сърбите отпредъ (300 кр.). Последва нова заповѣдъ отъ полка — да укаже подкрепа съ 11/56 рота, като му се изпрати отъ полковия резервъ и 4/56 рота.

За изпълнението на тази заповѣдъ, дружиниятъ командиръ сне ротата отъ позицията и ѝ заповѣда да атакува. Тя обаче броеше едва мъ 40—50 бойци. Къмъ нея можаха да се присъединятъ само 5—6 души бойци отъ 4/56 рота, която даде жертви при приближаването си.

Къмъ 12:30 ч. ротата се насочи къмъ обекта си, но веднага бъ приковаана отъ силенъ артилер. и пехотенъ огънь. Всички усилия да биде тласната напредъ останаха напразни. Следъ това, тя отстѫпи по дола, а съ нея и 1/56 рота, която бъ връзка между 3/56 и 3/43 дружини.

Тази рота се пръсна въ гънките на местността.

Сърбите поставиха на височината две картечници и така се затвърдиха.

Презъ този бой падна убитъ командира на 10/56 рота капитанъ Ивановъ Христо.

Следъ пладне, усилена непр. огнева дейност. Презъ същото време, въ бригадния участъкъ, сърбите продължаваха да минаватъ Черна, при Скочивиръ.

Оттеглянето обаче на 3/56 дружина и на 1/56 рота се отрази на съседната на северъ 3/43 дружина, чийто дѣсенъ флангъ остана откритъ. Ето защо, срещу продължаващия да настѫпва къмъ нея противникъ, въ междината бъ изпратенъ единъ взводъ отъ 11/43 рота, за да засили 1/56 рота и да възстанови връзката съ 3/56 дружина. Това стана привечеръ. Напустната позиция (отъ 1/56 р) противника бъ заетъ и я задържана.

Дружината недопусна преминаването (по на северъ), презъ Черна, на опиталитъ се да сторятъ това сърби, срещу 9/43 и 10/43 роти. Последните броеха съответно 24 и 74 бойци.

* * *

Споредъ преценката на командира на 56 п.-п., голѣмитъ загуби, дадени на 8 и 9 октомврий, се дължали на силния ба-

баненъ огънь, скалистния, теренъ липсата на окопи, използваме скалитъ за закритие и обкръжващото положение на противника, който поражавалъ всички гънки, отъ три страни.

Въ 13 ч. пристигна въ Гнилешъ изпратената, за бригадата, 1/44 дружина. Тя се даде на 55 п. п. (16:30 ч.) съ предупреждение да ѝ се даде предварително почивка.

Получи се и заповѣдта на дивиз. к-ръ — безъ писмена заповѣдъ отъ него, не се разрѣшава отстѫпление отъ сегашната позиция, като за целта се поставя задъ всѣки полкъ по нѣколко взвода за стрелба по всѣки беглецъ.

Артилерията на бригадата. Вследствие на срѣбските успѣхи, макаръ и незначителни въ бригадния участъкъ, командирътъ на артилерията реши да изтегли малко по на северъ (800 м) нѣкои отъ батареите. Така:

3/2 гауб. батарея (възводъ) зае позиция източно (500 кр.) отъ Пологъ. 8/6 — застана южно отъ селото. 5/2. гауб. не с. с. батарея, останала съ само една изправна гаубица, се изтегли на бивакъ, северно отъ Пологъ, за прегледъ и поправка. Другите батареи останаха на позиции си.

Отъ новите си позиции, батареите откриха стрелба (5:30 ч.) къмъ Сливица и по склоновете, северно, източно и сев.-западно отъ същото. И понеже, по липса, бойните припаси, не можаха да се попълнятъ, такива бѣха заети отъ съседния 18 артил. полкъ.

Презъ цѣлния денъ бѣха бити у противника: окопи, пех. части и групи около Скочивиръ и долината на Строшица.

Отъ наблюдателното място на командира на артилерията се наблюдаваше движението на два батальона, които отъ Живойнските висоти, по единично, се спускаха и минаваха Черна, западно отъ Добривени. Тъ се вливаха въ скалитъ с.з. отъ Сливица. Други, по източно, отиваха сев. отъ Скочивиръ.

Загуби: 55 п. п. убити войн. — 18; ран. оф. — 1, войн. — 84; изчез. войн. — 30.

56 п. п. убити оф. — 1, войн. — 41; ран. оф. — 1, войн. — 64 изчез. в. — 34.

Артилерията — нѣма.

Изстреляни: 55 п. п. патрони — 32.000, картеч. — 5.000

56 п. п. патрони — 52.000, бомби — 106

Артилер. снаряди — 518 (1/6 — 192, 8/6 — 35, 3/2 гауб. — 55, 1/10 австр. — 306).

3-а п. ДИВИЗИЯ

Щабътъ на дивизията се премѣсти въ с. Йлчарь.

Краенъ дѣсенъ участъкъ 3/2-а п. бригада Участъкътъ на бригадата бъ разширено на изтокъ до в. Змеица. (изключ.), като освободи дружината отъ 49 п. п. (1/49 друж.).

Дългънъ участъкъ
2/3-а п. бригада Силна непр. артилерийска стрелба по Добро-поле, Петерникъ и Димова — поляна. Завърна се 8/29 рота изъ участъка на 3/2 п. бригада.

Сръденъ участъкъ
1/3 а п. бригада Командирътъ на 1/3 п. бригада, полковникъ Поповъ Алекси, пое командуването на участъка. К-рътъ на 3/3 бригада замина за лъвия участъкъ, за да поеме командуването му.

Лъвъ участъкъ
45 и 58 п.п. Полк.
Торомановъ Пристигналите (на 8. X.) две нови картечници се поставиха на в. Порта, а завърнали се отъ 11 п.п. и придавени на 45 п.п., други две, се поставиха на в. Золотовъ. Дошли ли (на 8. X.) 1/58 друж. и 8. погр. дружина се установиха на в. Голубецъ.

Презъ деня стреляха неприятел. батареи: Отъ Тумба-де Петка — по Тимовъ връхъ; отъ Фущани — по Тушинъ и отъ Ошинъ — по с. Нжте и в. Дрена.

10 и ОКТОМВРИЙ

Върховното командуване на Източните армии

Следъ постигнатите мъстни успехи: при Пожаръ на 6-и октомврий и при Бродъ (Завоя на Черна) на 8-и октомврий, генералъ Сарай замисляше да предприеме една общата атака по цъдлия фронтъ на сръбските и френско — руска, армии. Затова, още на 8-и октомврий¹⁾ той писа на командуващия френско — руската армия: „Разпръснатите атаки въ пространството отъ Преспанското езеро до Кенали ще иматъ резултатъ само тогава, когато въ една точка тъ биха могли да бждатъ подхранвания, както и ако единъ бързъ тласъкъ напредъ би могълъ да бъде осъщественъ. Върху коя точка мислите да упражните това усилие, при положението, че тръбва бързо въ нея да се съсръдоточатъ всички 15.5 С (къси) ордия и почти всички 7.5 см. батареи? Всичко, което липсва въ момента, за казаната артилерия, очевидно тръбва да се набави. Уточнете възможните намържения, за да съгласувамъ съ тъхъ сръбските усиления. Съобщете ми освенъ това, най-кжия срокъ, въ който съсръдоточението на артилерията Ви ще бъде завършено. Отъ значение е да се постигне решението (на борбата) и не оставяйте пехотата безъ артилерийска подкрепа, както въ миналото се случваше.“

Въ отговорътъ си генералъ Кордоние казваше²⁾:

¹⁾ № 439/3, 11 ч. 50 м., 8. X., Сарай.

²⁾ Телегр. № 1695/3, 8. X. (ап № 516).

„Никъде другаде установяването на толкова батареи не е възможно, освенъ въ долината на Сакулева, въ близостъ на железнния путь.

Тази точка е във връзка съ сърбите и при това има преимущества, защото позволява масата на сръбската артилерия да се присъедини къмъ масата на французската артилерия. Това съсредоточение, единствено ще даде мощността на сръдствата необходими, за да се разкъса силната българска отбрана. Един срокъ отъ 3 дни е достатъченъ за да се извършатъ приготовленията и направяватъ пристрелките си новите французски батареи. Изглежда, че сърбите ще иматъ нужда отъ единъ денъ повече за тъхните отдалечени батареи.

Едно проникване между Кенали и Негочани, къмъ Меджетлий би дало най-големи резултати.

Дивизията „Бастонъ“ (156 а) и Вардарската дивизия съблизо до българските окопи, което изисква една внимателна стрелба по неприятелските телени мрежи. Но дивизията Бастонъ има едва по 250 пушки въ батальонъ, на двата си африкански полка.

Дивизията Жермонъ — 17-а клон. (сборна отъ: бригадата Фуркадъ (33-а кол.) и Сикъръ (21-а кол.)) ще атакува железната път и на западъ тогава, когато сърбите ще атакуватъ, за да приковатъ противника на изтькъ отъ железната път. 1-и Шасьорски африкански полкъ (1-и chass. d'Afft) ще бъде готовъ да използува успеха.

Ще тръбва единъ цълъ день отъ 24 часа, за да се разрушатъ телените мрежи и окопите. Атаката ще бъде развита на другия денъ, преди пладне, за да има време да се използува успеха.

Ще бъде отъ значение да ми се постави на разположение това, което се поменава въ бележката Ви къмъ № 419/3 (за специални, т. е. газови гранати!).

Въ резултат на така направеното освѣтление на въпроса, генералъ Сарай отправи до Върховното сръбско командуване и до командуващия френско-руската армия следната заповъдъ¹⁾:

Една общата атака по цъдлия фронтъ на сръбските и френско-руската армии ще бъде извършена на 13-и октомврий, на пладне.

Артилерийската подготвка ще бъде произведена презъ деня на 12-и и сутринта на 13-и октомврий.

Съобразно мнението на командуващия френско-руската армия, главното усилие на тази армия ще се разпростира между ж. път и път Негочани — Битоля.

Въ връзка и съвместно съ тази атака, Вардарската дивизия ще извърши една мощна атака къмъ Кенали.

¹⁾ О. № 451/3, 10. X., А. А. (АН, 527).

Командуващият френско-руската армия ще се споразуми направо съ командира на Вардарската дивизия, за да уреди всички подробности по изпълнението и по начинъ, че да осигури едновремеността на двете атаки. Той не ще може да разполага нито съ бригадата Фуркадъ (33 кол.), нито съ групата от АД/17.

ФРЕНСКО-РУСКАТА АРМИЯ (A.F.O.)

Командуващъ армията взе подъ свое командуване отряда „Пресла“ на полковникъ Salle, състоящъ отъ: 176 п. п., пленните батареи № 47, 48 (отъ 2 R. M. A.) и № 50 (отъ 1. R. M. A.) и ескадрона отъ 1. chass d' Afr. Той му постави задачата — Да прикрива левия флангъ на армията и тила къмъ Зелова. Ядрото на ескадрона да бъде въ района на Зелова, съ огледъ да осигури свободата на действие на 4 chass d' Afr, като действува въ района на Бикища. Връзката на този отрядъ съ 235 п. п. (подчиненъ на 57 дивизия) ще бъде на в. S отъ 1666 (21⁹⁰⁶). Въ тази точка да има по едно отдѣление отъ 176 и 235 п. полкове, подъ заповѣдът на адютанта на 176 п. полкъ.

ВЪРХОВНОТО СРЪБСКО КОМАНДУВАНЕ

Въ изпълнение заповѣдта на генералъ Сарай (О. № 451/3, 10. X.), за произвеждане атака на 13. X. на пладне, върховното сръбско командуване заповѣда¹⁾:

„II армия, чрезъ действие на дѣсното Дринско крило, да продължи атаката (споредъ О. № 6093 отъ 7 X)

I и III армии да продължатъ атаката въ духа на досегашните наредждания, като се приготви всичко необходимо за извършване решителна атака, въ предварително означено време и въ съгласие съ френско-руската армия. За цѣлта, командуващия I армия да влезе въ връзка съ командуващия френско — руската и уреди всичко потребно за съгласуване на Вардарската дивизия, съ тази армия.

Сѫщото командуване съобщи на правителството си, че Есадъ-паша поискъ да се направятъ дипломатически постъпки, за да не се позволи на италианците да влѣзатъ въ Корча²⁾.

Сѫщевременно то направи едно донесение³⁾ до Главно-командуващия съюзнически армии на изтокъ, въ което излагаше своите съвращения по предстоящите операции така:

„Оперативната посока, която води отъ Мъгленската долина къмъ района Возарци, Кавадарци, Демиръ-капия, по из-

¹⁾ О № 6216, 22 ч. 15, 10 X. ²⁾ О № 6223, 19 ч. 10 X, Върх. сръб. ком.

³⁾ О № 6214, 10. X, Върх. ср. ком.

вѣстнитѣ данни има твърде голѣма стратегическа важностъ, защото чрезъ действия насочени въ тази посока, се разрешава въпроса не само съ отбраната на заеманитѣ позиции отъ противника въ долината на Вардаръ, но сѫщо и съ отбраната на Битоля. Ще трѣбва прочее да се постигне единъ решителенъ успѣхъ въ тази посока и тамъ да се търси едно бѣрзо решение...“ Ето защо то поиска — „да се засили армейската сръбска група на дѣсния брѣгъ на Черна съ съюзни войски, въ каквъто случай ще се даде възможностъ да се продължи съ решителна офанзива, срещу участъка Возарци, Кавадарци, Демиръ-капу. По този начинъ, непр. отбрана въ Вардарската долина и при Битоля ще бѫде поставена напълно въ трудно положение. И така, ще се постигне единъ решителенъ резултатъ. Като първа последица ще бѫде падането на Битоля и Прилепъ и на укрепенитѣ позиции въ Вардарската долина. По-нататъкъ, съ една операция на северъ, отбраната на Бабуна ще бѫде компрометирана“.

Въ отговоръ на това, генералъ Сарай съобщи¹⁾:

„Операцията въ посочената отъ Васъ посока изглежда напълно разумна и съ предимства. При все това обаче, струва ми се, че е необходимо, преди нейното предприемане да се разреши въпроса за Битоля. За сега азъ не мога да натискамъ другаде, освенъ къмъ тази последна посока“.

1-а СРЪБСКА АРМИЯ

Моравската дивизия атакува и завладя окопи Презъ нощта, променлива стрѣлба. Противникътъ на нѣколко пъти предприе атаки съ малки части, но всички бѣха отбити.

Преди пладне, слаби действия. Неприятельтъ бѣ пасивенъ. Артилерията стрѣля по-оживено по окопи и резервите на противника²⁾. Следъ пладне, лѣвата колона започна движение презъ рѣката. Отъ пленниците се єзна, че по цѣлия фронтъ неприятелските части сѫ разколебани. Артилерията му стрѣля слабо³⁾. Обадиха се три групи, а следъ пладне — и четвърта. Тѣ бѣха бити отъ дивизионната артилерия. Надвечерь, следъ артилерийска подготовка, дѣсното крило и центърътъ атакуваха и взеха неприятелски окопи и 56 пленника отъ 30-и и 44-и п. полкове⁴⁾.

Въ този денъ, дивизионниятъ командир, заедно съ командира на 56-и фр. полкъ, отиде при с. Добровени, ориентира го и му заповѣда, до 4 ч. на другия денъ (11. X.) съ цѣлия полкъ да мине Черна и се събере задъ срѣдата на дѣсната колона. Въ посочения часъ ще почне обща атака съ цѣлата дивизия.

¹⁾ О № 466/3, 11 X, А.А. ²⁾ О. № 1319, 18 ч. 45 м., 10. X., Морав. дивизия ³⁾ О. № 1320, 17 ч. 30 м., 10 X., Морав. дивизия.

⁴⁾ О. № 1303, 11. X., Морав. дивизия.

Същият напомни¹⁾, че въпреки наредбитъ му²⁾, щото презъ боя войниците да носят върху ранящите бъли кърпи, или платна, за да магат всъкога ясно да се разпознаватъ своите отъ неприятелските линии, това досега ни единъ път не било изпълнено. Последиците отъ неизпълнението били, че собствената артилерия много често пропущала най-хубавите моменти и не действувала, отъ страхъ да не нанесе поражение на своята пехота... Често се случвало, че нѣкои отъ командирите не знаели и не могли да кажатъ точно въ всички посоки — где въ момента се намирала собствената пехота и где предъ нея билъ противникъ.

Загуби³⁾: убити войн. — 7; ранени оф. — 2, войн. — 18 (само въ дѣс. колона).

Вардарската дивизия

Дивизията имаше заповѣдъ да продължи борбата⁴⁾, като за пехотната атака ще последва нова заповѣдъ.

Деньть мина въ двустранна артилерийска и пехотна стрелба.

Загуби: убити войн. — 2, ранени оф. — 2, войн. — 17.

Изстреляни: пушеч. патрони — 6000, картечни — 2850, Артилер. — 607.

Конната дивизия

Дивизията остана въ армейски резервъ.

III СРЪБСКА АРМИЯ

Дринската дивизия премина р. Бѣла-вода

Дивизията имаше заповѣдъ⁵⁾, отъ 8 ч., да започне изпълнението на главната си задача — да атакува въ флангъ и тиль Добро-поле.

При артилерийска подкрепа, предните части на дѣсната и средна колона се прехвърлиха на дѣсния брѣгъ на Бѣла-вода и приближиха неприятелската позиция, при слабо артилер. противодействие на бѣлгарите⁶⁾. Една рота успѣ да се възкачи до половината склонъ на в. Соколь⁷⁾. По-нататъшното настъпление се оказа невъзможно, поради стрѣмнината и скалитѣ. Така, дѣсната колона бѣ приближила на 400—600 м.

¹⁾ О. № 1309, 12 ч. 10. X., Морав. дивизия.

²⁾ О. № 723, 4. X. и О. № 737, 5. X., Морав. дивизия.

³⁾ О. № 1333, 11. X. Морав. дивизия.

⁴⁾ О. № 1820, 22 ч. 40 м., 9. X., Вардарска дивизия.

⁵⁾ О. № 3081, 3 ч., 10. X., Дрин. дивизия.

⁶⁾ О. № 3091, 15 ч. 40 м., 10. X., Дринската дивизия.

⁷⁾ О. № 3093, 18 ч., 10. X., Дрин. дивизия.

Наблюдало място — к. 1881. Дрин. ескадронъ отиде при гауб. батарея, а 17-и п. полкъ — на Милетиния-ридъ.

Загуби: убити оф. — 0. войн. — 4; ранени оф. — 2, войн. — 31.

Изстреляни: патрони, пушечни — 104.000, картеч. — 85.000, снаряди — 3287.

Дунавската дивизия атакува безъ успехъ

Презъ изтеклата нощ пехотна, картечна, отчасти и артилерийска стрелба. Около 0 ч. бѣ отбитъ неприятелски опигъ за атака на лѣвото крило на 14 и п. полкъ. До разсъмване, батареите се измѣстиха по-близо до дѣсния брѣгъ на Черна¹⁾. Заловени бяха 57 пленици отъ 55-и и 56-и п. полкове.

За действията презъ този денъ, дивизионниятъ командиръ заповѣда²⁾:

Дѣсната колона³⁾ — да продължи атаката на неприятелската позиция, източно отъ Скочивирския-долъ;

Лѣвата колона⁴⁾ — да продѣлжи атаката на частта отъ неприятелската позиция, отъ Скочивирския долъ до Чегелския потокъ (Рибникъ).

Дивизионенъ резервъ⁵⁾ — остана на мястото си. Кон. еск. — въ Совичъ.

Дивизионната артилерия⁶⁾ — съ мощна стрелба да помогне настѫпленietо и атаката на дветѣ колони.

Две ф. 120 м. тежки батареи — да помогнатъ действието на дивизионната артилерия, за биене неприятелската артилерия и целиятъ вънъ отъ досега на дивизионната артилерия.

Дивизионенъ щабъ — южно отъ Скочивиръ.

До пладне, слаба пехотна и артилерийска борба. Сутринта бѣ забелѣзана нова група гаубична и тежка артилерия, около най-високия врѣхъ на позицията Чуке, която би лѣвото дивизионно крило и дѣсното на Моравската дивизия и с. Добрoverni. За намиране новите батареи и за пристрѣлката на тежките батареи поискаха се самолети⁷⁾.

¹⁾ О. № 1185, 10 X., Дунавската дивизия.

²⁾ О. № 1187, 9 ч., 10. X. Дунавската дивизия.

³⁾ 8 и п. п. (2 батальона), батал. сърби доброволци, Дунавскиятъ планински (65 м.) дивизионъ — 2 батареи, възводъ Моравска план. батарея — Всичко 3 батальона, 8 картечници и 10 ордия.

⁴⁾ 18 и п. п., 9-и п. п. (2 батальона), 14-и п. п. (2 батальона) 2 полски и една план. батареи, а всичко 7 батальона, 28 картечници 12 ордия (и Дунавската окопна батарея).

⁵⁾ 3/14 и батал., 2/9 и батал., и пионер. полубатальонъ, — всичко 2 1/2 батальона, 8 картечници.

⁶⁾ 2 а пол. Дунав. батарея, Дунав. гауб. дивиз. — всичко 12 ордия.

⁷⁾ О. № 1189, 11 ч., 10. X. Дунав. див.

Следът пладне, артилерийската подготовка започна отъ 13³⁰ ч. и трая до 15 ч., съ голъма сила. Веднага следъ това, последва пехотната атака. Но тя срещна жестокия отпоръ на българите, чийто фланкиращи картечници иззадъ големите каменни скали, скрити до тръгване на атакуващата пехота, не можаха да бждатъ обезвредени отъ артилерията. Неприятелската артилерия отъ в. Чуке и западно на Чегель би съ кръстосанъ огънь левото дивизионно крило, а Сатареята отъ Пологъ и такава отъ Ивенъ (ненамерена) би дъснато крило на Моравската дивизия¹⁾.

Командирът на 2-a Дунавска бригада, която бъ преустановила настъплението, донесе²⁾ че не може да настъпи, поради картечния огънь отъ дъсно и бездействието на съседите, което позволявало на противника срещу тяхъ, да му прѣчи и че срещу левото му крило имало силна артилерийска стрелба. По поводъ на това, 1-a Дунавска бригада (от дъсно) обясни, че напредването на левото ѝ крило било невъзможно, поради големи загуби.

Предвидъ на това, че, за отбиване българското настъпление презъ изтеклата нощ, срещу рида по дъсния бръгъ на Рибникъ, командирът на 14-и п. п. бъ засилилъ едната своя рота на това място, съ други две роти, дивизионниятъ командиръ поиска отъ този на Моравската, да замъни последните (две роти). Той желаше, отново на мръкване, да ги прехвърли на левия бръгъ на Рибникъ, поради предстоящите действия и атака въ посока на Пологъ, Чуке, оставяйки на дъсния бръгъ едната рота за връзка съ Моравската дивизия³⁾.

Следъ като Положката българска батарея бъ бита отъ гаубичната и отъ французската 120 mm. тежка батарея (на капитан Пеленъ), и по-късно и тази северозападно отъ Чегель, отъ 15 ч. стрелбата значително отслабна. Борбата стихна въ 19 ч.⁴⁾.

За презъ нощта, дивизионниятъ командиръ смѣташе да се опита да завладѣе чуката, северозападно отъ устието на Строшица, за което поиска съдействието на частите отъ Дринската дивизия, намиращи се на левия бръгъ на Черна⁵⁾.

Понеже пъкъ отъ Моравската дивизия, по телефона, бъ съобщено, че тя започнала бавно настъпление, безъ да се срещне голема съпротива и че движението щъло да продължи цѣлата нощь, командирът на Дунавската дивизия нареди⁶⁾:

¹⁾ О. № 1193, 16 ч. 30 м., 10. X., Дунав. дивизия;

²⁾ О. № 829, 15 ч., 10. X., 2-а Дунав. бригада.

³⁾ О. № 1194, 16 ч., 10. X., Дунав. див.

⁴⁾ О. № 1195, 19 ч., 10. X., Дунав. див.

⁵⁾ О. № 1195, 19 ч., 10. X., Дунав. див.

⁶⁾ О. № 1196, 21 ч., 10. X., Дунав. див.

Утре — 11-и, 4 ч., ще се предприеме атака за овладяване предните точки отъ неприятелската позиция, които ще послужатъ за упора при по късната атака на неприятелската главна отбранителна позиция. За тази цель:

Презъ нощта, артилерията съ периодическа стрелба да беспокои противника, а въ 4 ч. да започне огнево действие по позицията Чуке, като бие особено точките, на които ще се извърши атаката и които сѫ показани на командира 2-и пол. дивизионъ.

При тази артилерийска подкрепа, въ 410 ч., да почне атаката съ частите на двете колони, срещу предните точки на българската позиция.

Загуби: убити войн. — 10; ранени оф. — 2, войн. — 25.

Изтреляни: патрони пех. 58 300, картечни — 10,600; снаряди — 2151.

II СРЪБСКА АРМИЯ

Армейското командуване

На командуващия армията бъ докладвано мнението на командира на Шумадийската дивизия, за предстоящата атака на Добро поле. Последниятъ бъ узналъ, че Дринската дивизия нѣмало ведната и направо да атакува Добро-поле. Вместо това, най-напредъ тя щъля да насочи главните си сили въ обхватъ на Соколъ отъ северна страна, презъ Търнова къмъ к. 909. Следъ това, щъля да се насочи срещу Добро-поле.

По тази причина командирът на Шумадийската дивизия поясняваше, че би било много рисковано, ако съ толкова слабите сили на своето лево крило, веднага се ангажира въ атака на Добро поле, безъ съдействие на дъсната Дринска колона. Това толкова повече, че споредъ твърдението на пленници, задъ Добро-поле, въ резервъ, били 29 и 46 п. български полкове. Същиятъ смѣташе, че докато дъсната Дринска колона не пробие значително въ своята посока и не укаже силно влияние на борбата при Добро-поле, да се ограничи на първо време само съ артилерийско действие и силенъ настискъ съ разузнавателни отделения. Следъ това вече, чрезъ постепенно изпращане на пехота, противникътъ да не може да изтегля каквито и да е части отъ Добро-поле, за противодействие на Дринската дивизия.

Това мнение бъ одобрено (7:30 ч.) отъ Командуващия армията, който нареди и — съ силенъ артилерийски огънь да се обхване Добро-поле и, при нужда, съ оръдия да се бие и тилътъ на Соколъ, докато настъпи момента за пехотно действие, въ съгласие съ дъсната Дринска колона.

За този ден, командуващиятъ армията заповѣда¹⁾: Дъсната Дринска колона ще почне атаката днесъ. Шумадийската дивизия ще съобрази действията си съ Дринската.

¹⁾ О. № 2729, 10. X., II сръбска армия.

Цълиятъ денъ той прекара на армейското наблюдателно място при Поляни, а вечеръта заповъда¹⁾: Шумадийската и Тимошка дивизии, на 11, да продължатъ атаката, като артилерията прояви възможно по силно действие, а пехотата да използува удобните моменти за действие и напредване. Атаката да почне въ 8 ч. За същото бъ уведомена и III сръб. армия, съ молба — артилерията на Дринската дивизия, опредѣлена за действие срещу Добро-поле, да действува по-мощно.

Тимошката дивизия Дивизионниятъ командиръ заповъда (8 ч.)²⁾: Днесъ, отъ 9 ч. дветѣ колони да почнатъ действията споредъ заповѣдта отъ 4 X³⁾.

Въ споразумение съ Шумадийската дивизия, действията започнаха въ опредѣлението часъ (9 ч.). Тъ се заключаваха главно въ артилерийска стрелба съ прекъсване. Българската артилерия не отговаряше. Само групата отъ Преслапъ биеше предъ Ковилъ. Следъ пладне — стрелба (съ прекъсване) отъ артилерията на лъвата колона, по Сборско и Кожухъ. Артилерията отъ дѣсното крило би с.-з. отъ Тушинъ. Непр. планинска гаубица отъ Кожухъ би (15·45 ч.) ордието въ гънката на първия Сборски ридъ, а батарея отъ Преслапъ стреля по Севриянъ. Презъ това време, по цълния участъкъ се изпратиха пехотни разузнавателни отделения, които водиха огнева борба.

За следния денъ (11 X), дивизионниятъ командиръ заповъда⁴⁾: Утре колоните ще продължатъ нападенията така, че съ артилерията да се произведе възможно силно действие, а пехотата да използува удобните моменти, за да напредне.

Начало на утрешните действия — 8 ч.
Загуби — нѣма.

Шумадийската дивизия Дивизионниятъ командиръ заповъда (8¹⁰ ч.)⁵⁾: Днесъ въ 8 ч., Дринската дивизия ще предприеме атака срещу участъка Соколь, Будимирци, съ цель: първо да овладѣе позициите по лъвия брѣгъ на р. Градешница, а следъ това, съ частъ отъ силите си, да атакува Добро-поле, въ флангъ и тилъ. За това:

Командирътъ на лъвия участъкъ, днесъ въ 9 ч., ще почне най-силно артилерийско действие и движение съ силни предни

¹⁾ О. № 2743, 18 ч., 10 X и О. № 2729, 10 X, II ср. армия²⁾ О. № 2031, 8 ч., 10 X Тимошка дивизия³⁾ О. № 1914, 4 X, Тим. див. ⁴⁾ О. № 2044, 19 ч. 50, 10 X Тим. дивизия. ⁵⁾ О. № 1983, 8¹⁰ ч., 10 X, Шумад. див.

части, въ посока на Добро-поле, съ цель да се попрѣчи на действията на противника, срещу частите на Дринската дивизия. Следъ като частите на последната излѣзатъ на Търна: вски ридъ и кота 909 и почнатъ атака срещу Добро-поле — самъ да произведе атака, съобразявайки борбата съ тази на дѣсната Дринска колона. По пропоржка на к-щия армията, за артилерийската борба да се употреби само необходимото число ордия. По-голѣматата част отъ тѣхъ да се използува за разрушение на пехотните закрития съ препятствия. Да се съсрѣдоточи стрелбата, преди всичко, по ония закрития и препятствия, които сѫ най-близу до настѫпващата пехота, а после, така съредоточената стрелба да се пренесе по други обекти. На останалия фронтъ да се произведе натискъ, за да се попрѣчи на противника, да прехвърля части срещу Добро-поле.

* *

Отъ 9³⁰ ч. дивизионната артилерия започна стрелба по Соколь и Добро-поле, къмъ които бѣха изпратени разузнавателни патрули. При Вѣтреникъ и Голо-било (Кукурузъ) се водеше двустранна артилерийска и пехотна стрелба.

За следния денъ, дивизионниятъ командиръ заповъда¹⁾: На 11, отъ 8 часъ действията да продължатъ (споредъ о. № 1983) така, че артилерията на лъвото крило да действува силно, а пехотата да използува съ действие и напредване.

Отъ разпита на пленникъ изъ 49 български полкъ се знае: 32 п. п. — въ резервъ, неизвестно кѫде; 45 п. п. — около Козякъ: 24 п. п. — Западно отъ Кожухъ.

Загуби: убити войн. — 1; ранени войн. — 9;
Изстреляни: патрони — 68500, картечни — 1600, ржч. бом. — 145, мини — 100, снаряди 2523.

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕТО НА ХI ГЕРМАНО-БЪЛГАРСКА АРМИЯ

Армейското командуване

Командуващиятъ армията заповъда на 2 дивизия — да се избере и изучи една втора позиция:

- 1) На линията Преспанското езеро, к. к. 1881, 2091, с. Бистрица и
- 2) Бистрица, к. к. 1276, 2260, 2105 къмъ Преспанското езеро.

2-а п. дивизия

Дивизионното командуване размес- срещна съ този на тежката Германска артилерия (капитанъ Зоненбергъ — съ щабъ въ Кристофоръ) за размѣна на мисли по употреба на тежката артилерия и др. Съ него се ус-

¹⁾ О. № 1997, 19 ч., 10 X, Шумад. див.

трои телефонна свръзка, чрезъ тежката група А. Същият уреди свръзкитѣ си (телефонни) съ артилер. групи и съ бригадите (3/6 и 1/6), както и съ дивизионния командиръ.

Освенъ това, той направи размествания на нѣкои отъ батареите така:

1/8 и 7/2 герман. дълги батареи се премѣстиха на дълъготъ Велушина.

4/12 батарея се премести на 800 м сев. ист. отъ Лажецъ, съ сѫщата задача — за флангова стрелба.

2/18 не с.с. батарея и взвода отъ 5/12 батарея — на 1500 м. по на северъ.

Новопристигналите 2 ордия, отъ 2/18 несс. батарея, се поставиха за противоштурмови въ дола на Градешница — южно отъ с. Лажецъ — за стрелба само при нужда.

Пристигналата, превъоръжена съ Шкодови ордия, 1/1 план батарея бѣ поставена при к. 2094, съ задача — да фланкира предъ фронта на 51 п. п. (въ състава на 1/12 арт. отдѣление), а именно: предъ източ. склонъ на Велушинската висота и въ участъка Кишево, Градешница.

5/1 план. батарея се премѣсти по на западъ.

2/9-а п. бригада

Слабъ непр. артилерийски огънь по позицията отъ езерото до к. 2000.

Загуби: убити войн. — 3, ранени войн. — 3.

Изстреляни: ?

3/6-а п. бригада

Слаба непр. огнева дейност.

1/6-а п. бригада

Презъ изтеклата ноќь рѣдъкъ непр. артил. огънь на периоди, по позицията и (500 м.), телена мрежа (450 м) и ходове (500 м.). На донесението отъ к-ра на 33 п. п. за тежкото положение на полка, поради постоянната стрелба на непр. тежка артилерия, бригадниятъ командиръ отговори, че това е известно, но че се налага да се положатъ усилия за запазване положението. А поради допушкането на противника да стигне на 300 — 600 кр. отъ телените мрежи предъ 15 п. п., до последния се нареди:

Следъ мръкване, да се изпращатъ разузнавателни патрули на 400 — 600 кр. предъ телените мрежи, които да разузнаватъ и не позволяватъ доближаване и свободно окопаване на противника.

До пладне, усиленъ огънь изъ тежки ордия по 33 п. п.

Следъ пладне, периодично непр. огънь къмъ 15 п. п. и по силенъ по 33 п. п.

Бригадната артилерия стреля по: пех. окопи (съ 5/12 батарея), пех. групи сев. Негочани (съ 4/12 батарея, 6/12 и 3/19).

Загуби: ранени войн. — 4, изчезн. войн. — 14.

Изстреляни: ?

8-а п. дивизия

Дивизионното командуване Дивизионниятъ командиръ отправи следните заповѣди (О. №№ 352, 354 и 358): Дветѣ роти отъ 12 п. п. (15 и 16) презъ настъпващата ноќь да се прибератъ къмъ полка си.

2/4 опълч. дружина да се отправи за с. Породенъ.

Той предупреди, че Германската тежка артилерия нѣма да стреля преграден огънь, понеже нѣма достатъчно снаряди. Тя имала задача да стреля по непр. артилерия.

2/8-а п. бригада

Командирътъ на бригадата пое полковникъ Богдановъ Ст., отъ полковникъ Пашиновъ Ив., който получи друго назначение (2/10 бригада).

Презъ изтеклата ноќь, пехотна и артилер. стрелба по бригадния участъкъ. Презъ деня, двустранна артилерийска огнева дейностъ.

Бригадниятъ командиръ намираше за обезпокояващо непр. напредване при Сливица (северно) и Скочивиръ. Освенъ това, че възможното отстъпване на с. Бродъ би открило фланга на цѣлото разположение. Впрочемъ, при сѫщо такова разбиране, въ бригадата се получи нареџдането отъ армията — за постройка на траверси и окопи на лѣвия флангъ, къмъ с. Букри (за предпазване отъ изстрили, идващи отъ къмъ с. Бродъ); за разузнаване на р. Черна сев. отъ Букри; за постройка на мостъ, който би улеснилъ съобщенията между 1/8 и 2/8 бригади.

Бригадниятъ к-ръ, въ връзка съ това, донесе въ дивизията своето мнение: Заеманата позиция ще се държи и отъ нея ще се отбиватъ атаките на противника; че ако 1/8 п. бригада отстъпи своите позиции, никакви траверси не сѫ въ състояние да запазятъ фланга на сегашното разположение; че липсуватъ свободни хора за укрепяване нова линия; че на 1/8 п. бригада може да се съдействува само съ артилерийски огънь; че е необходимо на всѣка цена 1/8 бригада да изгони противника на лѣвия брѣгъ на Черна и не допусне да се заеме с. Бродъ. Въ противенъ случай, гр. Битоля и долината на Черна ще бѣдатъ изгубени. Той обясняваше още, че фланга на 12 п. п. е нещо като *tête-de-pont* на моста при Букри на Черна.

Загуби: (23 и 12 п.п.) убити войн. — 4 ран. войн. — 6.

Изстреляни: артилерията снаряди — 37 (1/8 — 18, 2/8 — 12, 3/8 — 7).

1/8-а п. бригада Презъ нощта, предъ 10 п.п., усилена изгуби окопи минна и бомбова стрелба отъ сърбите. изт. на Бродъ 2/44 дружина (съ 7, 8 и 6 роти и резервъ 5 рота) смѣни 1/30 дружина и 14/30 и 15/30 роти. Дружината зае участъкъ отъ около 2 км.

Едно непр. настѫплени (4 ч) презъ Черна, срещу дѣсния участъкъ на 30 п.п., бѣ отбито съ огънь. Презъ това време, 6/8 батарея, отъ при Гардилово, противодействува съ стрелба къмъ мостоветъ на Бродъ.

Отъ суриньга, лѣвия флангъ на 2/44 дружина (6/44 рота на източ. край на с. Бродъ) и по на изтокъ ротигъ отъ 30. п.п. бѣха обхванати отъ силенъ артилер. огънь. Къмъ 9:30 ч, частъ отъ войниците на 10/30 рота почнаха да се предаватъ, Останалите отстѫпиха, увличайки частъ отъ полуротата на 6/44 рота, която имаше доста загуби. Чрезъ изпратения възводъ отъ 5/44 рота за подкрепа, ротиятъ к-ръ зави фланга си, заставайки съ лице на изтокъ. Той обаче се поражаваше отъ изгубените окопи на 10/30 роти. Все пакъ, съ това се усили лѣвия флангъ на ротата (6/44) — заемаща окрайната на с. Бродъ. Попадналъ обаче подъ унищожителния огънь на гаубичните батареи, противникътъ находящъ се югоизт. отъ Бродъ не може да напредне.

Презъ това време се разкриха две далекобойни батареи, отъ дветѣ страни на Живойна и 1 план. батарея, с.-и. отъ тѣхъ.

Вечеръта станаха следните размѣствания на частите:

2/30 друж. отъ участъка на 10 п. п., отиде при полка си.

5/12 и 16/12 роти — получиха заповѣдъ да се отправятъ за полка си.

Отъ 12/30, 15/30 и 16/30 роти се образува една сборна рота. Къмъ бригадата оставаха: 2/44, 3/21 и 4/28 дружини. Последната нѣмаше окопенъ инструментъ.

Следъ това, 1/30 и 4/30 роти се изпратиха въ резервъ на срѣдния участъкъ на 30 п. п. Първата отъ дветѣ бѣ назначена да смѣни разстроената 10/30 рота (отъ която 44 човѣка бѣха се предали) и която бѣ стояла на позиция само два дни. Но 1/30 рота се събра въ купъ и отказа да извѣрши смѣната. Тукъ пристигнаха и останалите две роти отъ 1/30 дружина (2 и 3). Дружиниятъ командиръ, капитанъ Драгановъ Б., поради появилото се разложение въ 1/30 рота и следъ като не успѣ да застави и 3/30 рота да извѣрши смѣната, чрезъ личната си намѣса успѣ да постави на казаната позиция 2/30 рота (2 възвода). 10/30 и 1/30 роти бѣха изтеглени въ резервъ, а 15/12 и 16/12 роти останаха при 30 п. полкъ.

Вечеръта пристигна въ с. Новакъ, идваща отъ Тополчани, 3/44 дружина.

Артилерията на бригадата. Къмъ излѣзлитѣ презъ нощта на позиция — 1 км. ю.-и. отъ Тепавци 105 см. гауб. батареи (3/18 и 1/18) отъ 1/8 арт. отдѣление, на подполковникъ

Игнатовъ Ил. се придале и 12 см. гауб. възводъ (7/18 б.), който, обаче, бѣ безъ снаряди.

Следъ разсѣване, батареите започнаха да се пристреляватъ. На сѫщите се опредѣлиха зони за действие:

Участъка на 30 п. п. — за 3/18 батарея и участъка на 10 п. п. — за 3/18 батарея. 12 см. гауб. възводъ, поради липса на снаряди, щеше да допълва, при възможностъ, казаните две батареи.

Отъ наблюд. място на батареите, находящи се на гребена при укреплението (ю.-и. отъ Тепавци), не се виждаха окопите въ долината на Черна, въ дадените имъ участъци. За това, тѣ изпратиха наблюдатели и за свръзка при преднитѣ дружини.

Следъ пристрелването на батареите отъ 1/8 арт. отдѣление по разни точки и за преградни стрелби, сѫщите обстреляваха, въ своите зони, окопи и натрупани резерви при Сливница, а сѫщо картечници и минохвъргачки. Това предизвика намѣсата на нѣкои непр. батареи, чиято успѣшна стрелба нанесе малки загуби въ 3/18 батарея.

2/18 арт. отдѣление (което имаше само 7 ордия: 2-а-4, 5-а-1, 6-а-2), презъ деня стреля по батарея при Добривени (съ 2 и 5 батареи) и по пехотни части (съ 6 батарея). Отъ попаднали снарядъ бѣ повредено въ последната, едно ордие. 6/18 батарея води стрелба и предъ съседния 12 п. п. Презъ всичкото време, чрезъ телефона на 6/8 батарея, командирътъ на отдѣлението бѣ въ връзка съ този на 8 арт. полкъ.

Загуби: 30 п. п. убити войн. — 2, ранени войн. — 10, пленени войн. — 44.

2/44 др. — ?, (6/44 рота уб. в. — 5, ран. оф. — 1, в. — 27).

10 п. п. ранени войници — 4.

Артилерията ран. войн. — 5, повредени ор. — 1, предници — 1.

Изстреляни: 30 п. п. патрони — 50 400; картечни — 220, бомби — 30.

10 п. п. патрони — 4,000.

Артил. снаряди — 701 (1/18 б. — ?, 3/18 б. — 378, 2/18 отд. — 324, 6/8 б. — 697).

3/8-а п. бригада Презъ изтеклата нощъ, слаба непр. стрелба. 1/44 дружина, до 5 ч, зае дѣсния участъкъ на 55 п. п., като смѣни 2/55 дружина. Последната застана въ резервъ на полка си. Въ сѫщото време, непр. артилерия силно би втората висота, въ участъка на 3/56 дружина. Атаката бѣ отбита и сърбите се оттеглиха задъ първата висота.

Презъ деня, непр. батареи между Живойна и чешмите на Старковъ-гробъ биха силно (11—14 ч.) бригадния участъкъ. За това, чрезъ 1/8 бригада, бѣ поискано да се намѣсятъ германските далекобойни батареи.

Особено бъл силенъ огънъ (барабаненъ) по участъка на 55 п. п. (13—14 ч.), кждето пехотни групички минаваха презъ Черна (при Скочивиръ).

Една непр. батарея, задълговината, при устието на Конярка, силно би 3/56 дружина. По този случай, командинца бездействува, понеже изглеждало, че не могла да я достига.

При 3/43 дружина, презъ деня, рѣдка стрелба.

Следъ мръкване (20:30 ч.), силна непр. стрелба къмъ дѣсния флангъ на бригадата (1/44 др.).

Големите загуби, понесени презъ последните два дни, командирът на 56 п. п. обяснява съ липсата на окопи въ склония теренъ и силния артилерийски огънъ на противника, от който бойците намираха закритие, само задъ скалитъ, които се биеха отъ три страни.

Артилерията на бригадата води стрелба по пехотни групи, южно отъ с. Добривени, Скочивиръ и Сливница, по план. батареи при Петалино и Конярка. А въ 18 ч., съ огънъ осуети едно нападение северно отъ Скочивиръ. Вечеръта, 5/2 не с. с. позиция източно на Скочивиръ.

Загуби: 55 п. п. убити войн. — 7, ранени войн — 41, изчезни войн. — 17.

1/44 друж. уб. войн. — 6, ран. с. ф. — 1, войн. — 27.

56 п. п. уб. оф. — 1, войн. — 3, ран. оф. — 1, войн. — 9.

Артилер. — ран. оф. — 2. Повредени ор. — 1 (3/2 гауб. 6)

Изстреляни: 55 п. п. патрони — 30,200, картечни — 3000.

56 п. п. патрони — 9300, бомби — 4,

Артилер. снаряди — 854 (2/6 — 158 7/6 — 46. 1/6 — 167. 8/6

— 87, 3/2 гауб. — 26, 5/2 гауб. — 78, 1/10 австр. — 292)

За п. ДИВИЗИЯ

Дивизионното камандуване.

Предвидъ новосъздаденото положение, следъ напускане на позицията Пожарски-ридъ (на 6. X.) и заемане нова на Доброполе, за оформяване дадените частни заповеди, както и за допълването имъ, дивизионните командиръ отправи нова оперативна заповед (О. № 40, 16 ч., 10. X., щабъ с. Алчаръ), споредъ която:

1. Предъ фронта на дивизията, по сведения се намиратъ части отъ Шумадийската, Тимошката, Моравската и Дринска дивизии. Съ предните си части тъ заематъ с. с. Бориславъ, Фущани, Тръстеникъ, южните склонове на в. в. Преславъ, Бююкъ-ташъ, Кукурузъ, Баховски-ридъ; висотите Голашъ, Пожарски-ридъ, Соколъ и северозападните склонове на Нидже, планина.

Вдъсно, по лѣвия брѣгъ на р. Черна (южно отъ с. Бърникъ) действува 3/8 а бригада, а въ лѣво — къмъ в. в. Гол. Дрѣнъ и Яребичната-висота — 1/5 а бригада.

2. На дивизията е заповѣдано упорно да отбрания до сегашната си позиция отъ Мала-Рупа до Доброполе (включително и новата такава отъ в. Доброполе, Змеица, Търнава, по дѣсния брѣгъ на р. Бѣла-вода — в. R до Черна, включително.

Въ изпълнение на дадената му заповѣдь, той нареджаше:

3. А. *Бойна частъ.*

а) *Краенъ дѣсенъ (под) участъкъ* — полковникъ Козаровъ¹⁾: 21 п. полкъ (2½ дружина), 43 и п. полкъ (една сборна дружина), 1/23 а дружина (1¼ дружина), 2/28 а дружина, № 220 германско картечно отдѣление, германската и 3/2-а пионерни роти; 3/12 а полка, 3/1 а план. шкодова, 4/2-а план., 3/3-а план. батареи, едно отдѣление отъ дивиз. лазаретъ, една телеграфна и една телефонна станции. Всичко — 5¾ дружини, 2 пионерни роти, 16 картечници, 14 ордия (4 полски, 10 планини). съ задача: 1) да укрепи споредъ утвърдения проектъ и упорно отбрания участъкъ отъ р. Черна (срещу с. Ивенъ включително в. R. висотите по дѣсния брѣгъ на Бѣла вода до в. Змеица изключително. 2) Съ огънъ и активни действия предъ фронта си да поддържа 3/8 бригада. 3) Да поддържа тѣсна връзка съ 3/8 а бригада. оттатъкъ р. Черна и 2/3 бригада. 4) Щабътъ на началника на (под) участъка — източно отъ в. R.

б) *Дѣсенъ (под) участъкъ* — полковникъ Даневъ²⁾: 29-и п. полкъ (4 дружини), 49 и п. полкъ (3 дружини), 4-и картеченъ ескадронъ, № 216 германско картечно отдѣл., 2/3-а пионерна рота, 9/16 а, 10/16 а, 11/16 а и 12/16 а, 3/6-а полски батареи, 2/2 о не с. с. гауб. отдѣление (2 батареи), 5/2-а план. батарея, № 172 германска минохвъргачна рота, отъ военно-полевия полуескадронъ (6 конника), 2-о отдѣление отъ дивизионния лазаретъ, по една телеграфна и хелиографна станции. Всичко — 7 дружини, 20 картечници, една пион. рота, 26 ордия (18 полски, 4 гаубични, 4 планински), 12 минохвъргачки, съ задача: 1) да усъвършенствува и упорно отбрания позицията, включително отъ Змеица, източно отъ в. Търнава, в. Доброполе, Петерникъ, Баховски ридъ включително, въ свръзка съ 32-и п. полкъ и 3/2-а бригада. 2) Да укрепи новия участъкъ отъ Доброполе, в. Змеица включително, споредъ утвърдения проектъ. 3) Да държи винаги една дружина (отъ 29-и п. п.) въ (подъ) участъкова поддържа на в. Петерникъ и друга (отъ 49-и п. п.) на в. Доброполе, въ негово разпореждане. Щабътъ на (под) участъка — к. 1058.

¹⁾ 3/2 п. бригада.

²⁾ 2/3 п. бригада.

в) Сръденъ (под) участъкъ — полковникъ Поповъ¹⁾: 24-и п.п. (4 дружини), 32-и п.п. (4 дружини), № 228 германско картечно отдѣление, 1/3 а пион. рота, 5/16-а и 6/16-а ордия, 2/3 а, 3/13-а и 7/3 а (звъзводъ) планъ батареи, 2 минохвъргачки, 3 конника, по една телеграфна и телефонна станции. Всичко: 8 дружини, 22 картечници, 1 пионерна рота, 5 ордия (2 плоски и 3 план.), 2 минохвъргачки, *съ задача*: 1) да усъвършенствува фортификационно и отбранява досегашния си (под)участъкъ отъ Димова поляна, в. в. Кукурузъ, Ковилъ, Буюкъ-ташъ, Преслапъ до р. Котеръ включително. 2) Да държи постоянно една дружина (отъ 24-и п.п.) въ подучаствъкова поддържка при Щабъ на 32-и п. полкъ. 3) Щабътъ на (под)участъка — в. Прашникъ.

г) Лъвъ (под)участъкъ — полковникъ Петровъ²⁾: 45-и п. полкъ (3 дружини), 58-и пех. полкъ (2 дружини), № 214 германско картечно отдѣление, 3/3-а пион. рота, 3/1 план. артилер. отделение ($2\frac{1}{2}$ батареи), 1/16 план. гауб. батарея (звъзводъ), 6 конника, 3-о отдѣление на дивиз. лазаретъ, 1 телеграфна и 1 хелиографна станции. Всичко: 5 дружини, 18 картечници, една пион. рота, 12 планин. ордия (отъ тяхъ 2 гаубични). . ., *съ задача*: 1) Да усъвършенствува фортификационно и упорно отбранява (под) участъка си от р. Котеръ (включително), в. Дудица, в. Порта, до Мала-Рупа включително. 2) Щабъ на (под) участъка — Рударски-колиби (к. 1766).

Б. Дивизионенъ резервъ: 11-и п. полкъ (4 дружини въ на маленъ съставъ), 46-и п.п. (3 дружини), отъ 58-и п.п. една дружина. Всичко 8 дружини — да застанатъ: 11-и п. полкъ — на к. 1058; 46-и п. полкъ — на Добро-поле; дружината отъ 58-и п. полкъ — на в. Голубецъ (около к. 1656), *съ задача*: да се уредятъ бързо и проучватъ пътищата, които водятъ: 11-и п. полкъ — къмъ дъсния и крайния дъсенъ (под) участъкъ; 46-и п. полкъ — къмъ дъсния (под) участъкъ и дружината (отъ 58-и п.п.) — къмъ лъвия и сръдния (под) участъци — за движение въ всъко време.

В. Капитанъ Золотовъ — 3/3-а телеграфна и 3/3-а мостова роти: 1) телеграфната рота да се разположи въ с. Алчаръ и поддържа телеграфно съобщение между щаба на дивизията и този на XI армия, както и съ началниците на (под) участъците. 2) Мостовата рота — на мястото си — с. Маково, като продължава да охранява и поддържа мостовете на р. Черна, отъ с. Рапешъ до с. Возарци включително и мостовете въ участъка на дивизията, северно отъ позиционния път Блатецъ, Добро-поле.

Г. Капитанъ Каракулаковъ — 3-и дивиз. ескадронъ — да се разположи при щаба на дивизията въ с. Алчаръ, като продължава да поддържа летяща поща между щаба на дивизията

¹⁾ 1/3 п. бригада. ²⁾ 3/3 п. бригада.

и гр. Прилепъ и услужва на частите по пренасяне на бойните припаси, по нареддане отъ Щаба на дивизията.

4. Командиръ на артилерията въ (под)участъците се назначаватъ: на крайния дъсенъ — подполковникъ Василевъ Г.; на дъсния — полковникъ Бараковъ; на сръдния — подполковникъ Сарайдовъ и на лъвия майоръ Тошковъ Хр.

Задачата на артилерията въ подучаствъците остава същата. Полковникъ Бараковъ да проучи условията за артилерийско помагане на крайния дъсенъ (под)участъкъ откъмъ Добро-поле, за която целъ да влезе въ споразумение съ подполковникъ Василевъ.

5. Началниците на (под) участъците да направятъ всичко възможно за постоянното подобряване и съвършенствуване на позициите, съ цели, последните да могатъ да се заематъ съ минимумъ войски, за да се даде възможност на по-голямата част отъ войските да отпочиватъ и се употребяватъ за активни действия.

6. Същите постоянно и най внимателно да наблюдаватъ за противника и донасятъ своевременно.

7. Домакинските обози на частите да се разположатъ въ мястото отъ които получаватъ своите хранителни и фуражни припаси.

8. Щабътъ на дивизията — с. Алчаръ. Наблюдалено място — в. Прашникъ.

Краенъ дъсенъ Разположението на частите въ бри-
участъкъ. 3/2 а гадата бъ¹⁾:

п. бригада **Дъсенъ участъкъ**. — Полковникъ Джеровъ — 21 п. п. ($2\frac{1}{2}$ др., 6 картеч.).

групирани въ:

Дъсенъ подучастъкъ. — (отъ Черна, презъ в. Р. до пътя Зовикъ, Грунище, Петалино) — 14/21 и 16/21 роти, две картечници и 3/12 батарея (две ордия); **сръденъ подучастъкъ** (отъ казания пътъ, в. малъкъ Р. до пътя Стравина, Будимирици (вкл.) — 2/21 дружина, две картечници, 4/2 план. батарея (3 ордия) и лъвъ подучастъкъ (отъ казания пътъ, до р. Бъла-вода) — 13/21 и 15/21 роти съ две картечници. Полкови резервъ — 2/21 рота и 3/2 пион. рота — 1 км. северно отъ Р.

Лъвъ участъкъ. — Полковникъ Брайковъ — 43 п. п. (сведенъ въ една сборна дружина, отъ три роти и приданите му: 1/23 и 2/28 дружини и $2\frac{1}{2}$ план. батареи, групирани въ:

Дъсенъ подучастъкъ (отъ р. Бъла-вода, до каменистата чука (Каменецъ) включоч.) — 2/28 друж. 2 картечници (отъ 43 п. п.) 3/3 пл. батарея (3 ор.) и 3/1 пл. шкодова батарея²⁾; **Лъвъ**

¹⁾ О. З. № 21, 10. X., 14:30 ч., 3/2 бригада. ²⁾ Пристигна на 10. X. въ Градешница и на 11. X. сутр. за позиц. „Каменецъ“.

подучастъкъ (отъ в. Душегубецъ (Борецъ) до в Змеица (изключ.). — 1/23 дружина ($4\frac{1}{2}$ роти)³⁾, 2 картечници, 1 германски рота, 5/3 план. батарея (2 ордия).

Полкови резервъ. — 2 сборни роти от 43 п. п. — задължения флангъ на дясната подучастъкъ.

Бригаденъ резервъ. — 3/21 рота и две сборни роти от 43 п. п., сев.-изт. Р и сев. отъ надписа „Търнава“.

* * *

Презъ цълния денъ, силенъ артилер. огънь на лъвия участъкъ Непр. пехота, отъ 8 ч., бавно приближаваше къмъ позицията (Борецъ), заемана отъ 1/49 дружина. На това противодействуваше: план. възводъ (5/3 план. б-рея) отъ Змеица; 12/16 батарея отъ съседната 2/3 бригада и отъ възвода на Търнава (5/3 план. батарея).

Загуби — ? Изстреляни — ?

Дългъ участъкъ **Бригадниятъ командиръ заповѣда, да 2/3-а п. бригада се отправя търниятъ за полка си (в. Вътреникъ) отъ участъка на 49 п. п.—46 картечна и 4/46 роти.**

Въ участъка на 49 п. п., артилер. стрелба отъ дветѣ страни. Въ участъка на 29 п. п., непр. огнева дейност по Димова поляна. Съ артилер. огънь изъ склоновете на Ковилъ бѣха разрушени наблюдателниците и блиндажите по скалата на Димова поляна и разхвърленъ щитовете по окопите.

Загуби: 29 п. п. убити в. — 3, ранени войници — 11.

49 п. п. убити в. — 3, ран. войн — 5, изчезн. в. — 2.

Артилерията убити в. — 1, ран. в. — 2 (въ 5/3 пл. батарея).

Изстреляни: 29 п. п. — ?

49 п. п. — ?

Артилерийски снаряди — 260.

Среденъ участъкъ Презъ деня слаба огнева дейност 1/3-а п. бригада отъ дветѣ страни.

Загуби: 24 п. п. ран. в. — 1.

Лъвъ участъкъ (Топоманово): Слабъ артилерийски огънь отъ дветѣ страни. Батареята на Дудица би батареите при Сборско (полска и гаубична).

Загуби: 45 п. п. убити и ранени в. — 7.

³⁾ Требаше да съмъни (заеме участъка) на 1/49 дружина — „Борецъ“, на 12/13 октом.

11-и ОКТОМВРИЙ

Върховното командуване на същата на върховното командуване бѣха¹⁾:
глаш. армии на изтокъ. 1) На фронта отъ Корча до Кенали българите иматъ 18 — 20 дружини, срещу съглашенски 40 батальона (безъ бригадата Фуркадъ) и

2) На фронта отъ Кенали до Нѣсте — 53—58 български дружини, срещу 72 батальона съби и французи.

Ген. Сарай предупреди генералъ Кордоние че „главното усилие трѣбва да бѫде извършено отъ френско-руската армия, на която логически принадлежи решението“.

Същиятъ уведоми²⁾ и сръбското Върхов. командуване че „Генералъ Фуркадъ, съ щаба на 33 кол. бригада и 54 п. п., незабавно ще бѫдатъ поставени въ разпореждането на командувания I сръб. армия. Той подчертаваше — да се осигури изпълнението на тази заповѣдь.“

Вечеръта, той изпрати до командуващия френско-руската армия и до Върх. сръб. командуване нова заповѣдь³⁾

Артилерийската подготовка ще се произведе на 13 окт., а пехотната атака ще се извърши на 14, на пладне, дори ако атмосферните условия не позволяватъ употребата на специални (газови) снаряди. Атаката на Кенали е абсолютно необходима, за прикриване дясното крило на А. Ф. О., когато ще атакува.

Това отлагане атаката, съ единъ денъ, стана по искане на генералъ Кордоние, въ съгласие съ командуващия I сръб. армия (войводата Мишичъ), по следните причини:

1) За довършване размѣстването и поставяне артилерията, съ огледъ, за съсрѣдоточение върху избрания обектъ.

2) За устройство на полесражението и изходните линии на пехотата (паралели).

3) За да дойде и последния батальонъ отъ 44 колон. полкъ и 12 см. група, която се очакваше. При това, I Сръб. армия щеше да има една тежка батарея повече.

Въ щаба на Върх. командуване (Сарай) се получи съобщение отъ оф. за свръзка (полков. Коларде), че при с. Бродъ, било отбелязано присъствието на нови български пехотни полкове, дошли отъ къмъ Велесъ, отъ които били заловени 56 пленници изъ 44 и 28 п. полкове.

¹⁾ О. № 740/2, 11.30 ч., 11. X. Сарай до А. Ф. О.

²⁾ О. № 459/3 и 460/3, 11. X. Сарай, до Върх. сръб. ком.

³⁾ О. № 465/3, 11. X. (ап. 542 и 544).

**ФРЕНСКО-РУСКАТА АРМИЯ (А. Ф. О) СЕ ГОТВИ ЗА АТАКА
(ЗА 14 ОКТ.)**

**Армейското ко-
мандуване
Планъ за атака-
та на 14. X.**

Първоначално, командуващият армията, който ще не бъде уведомен за отлагане атаката за 14 X, съобщи на I сръб. армия, че френско-руските войски ще атакуват Кенали, Меджетлий, като артилерийската подготовка почне на 12, а пехотната атака се произведе на 13. на пладне¹). Той запита, коя ще бъде целта на главната атака на I армия, по която ще съсръдоточи огъня на тежката артилерия.

Обаче, след като получи известие за отлагане на атаката, същият отдале нова оперативна заповед²), според която:

1. На 14 октомврий, армията ще атакува върху полето, на запад от ж.-пътъ, между Негочани и Кенали. По останалия фронтъ на противника ще тръбва да се даде впечатление, че също ще има атака.

2. Генерал Жеромъ (к-ръ на сбор. — 17 а колон. дивизия) ще командува главната атака. Той ще има подъ заповедитъ си:

Бригадата Сикръ (21 колон.): 35 и 44 колон. полкове. 1 полкъ отъ 57 дивизия (2 батальона — 2. R. M. A.)

Дивизията Бастонъ (156 дивизия, безъ 176 п. п.)

Артилерията на дивиз. Бастонъ, състояща отъ: 3 групи 7·5 с. м., 1 група 155 С., 1 конна група (2 батареи), 1 група 15·5 С. (полков. Ферберо).

1. R. chass d'Afr.

Генерал Дитрихъ (фр-руската дивизия), съ 7·5 см. група (Герхардщайнъ) и трите полка на своята сборна дивизия, ще сътрудничи на атаката и ще се съобразява съ общите указания, които ще му даде генерал Жеромъ, съ огледъ да свърже своето нападателно действие съ главната атака.

Генерал Дове, съ далекобойната артилерия ще води борба съ непр. батареи и ще изпълнява всички наредждания, които ще му отправи генерал Жеромъ.

3. Генеръ Жеромъ ще атакува въ общата посока на северъ, но ще разшири пробива, щомъ като неприятел. фронтъ бъде преминатъ, като има главното си усилие на западъ.

4. Атаката ще се извърши така:

Дните 11 и 12 октомврий ще бъдат посветени за нагласяване на артилерията и за разрушаване непр. позиции (окопи, телени мрежи), съ поставените вече батареи и за построяване изходните за атаката окопи, на фронта на дивизията: Бастонъ (156) и Дитрихъ (фр-руска).

¹⁾ О. № 1712/3, 10. X., А.Ф.О.

²⁾ О. З. № 13, 11. X. А.Ф.О.

13 октомврий ще се посвети за усъвършенствуване на изходните окопи, за разрушаване на непр. окопи и телени мрежи и за разширение направените брешове (проходи).

На 14 октомврий до 8 ч. — стрелба съ фугасни гранати по окопите и телените мрежи. Отъ 8 ч. нататъкъ, четирийте 75 см. групи, на генералъ Бастонъ, ще почнатъ стрелба съ специални (газови¹!) гранати, а другите батареи ще продължатъ същото си действие.

Тази стрелба (газова¹!) ще се извърши на урагани, съ средна скорост 2—3 изстrelа въ минута отъ оръдие, през времето отъ 8 до 11·30 г. Отпосле, отъ 11·30 до 12 ч., ще се стреля усилено, на урагани по 2—3 снаряда отъ оръдие въ минута, съ фугасни гранати, по окопи и мрежи.

Въ 12 ч. запазвайки силата си, стрелбата ще бъде удължена съ 500 м. и следъ $\frac{1}{4}$ часъ — съ нови 500 м.

Генералъ Жеромъ ще можълъ да измъни този редъ, съобразявайки се съ напредването на пехотата.

5. По същия начинъ ще се води атаката съ бригадата Сикръ, засилена съ полка отъ 57 дивизия (2 RMA). Дивизията Бастонъ ще остане въ окопите си, докато бъде замината. Следът това, като закриля бригадата Сикръ въ нейните флангове, срещу контратаките, изходящи отъ Кенали, или отъ планината.

Дивизията Бастонъ, съ своите съчива, ще се постарае да разчисти преминаването на конницата и на придружаващата артилерия. Тя ще означи ясно и съ добре видими флагчета пътеките.

Конницата, следвайки отблизу пехотата, ще се хвърли къмъ непр. батареи и ще бди предимно къмъ Велушина, където изглежда се намира германската конница.

6. Генерал Жеромъ ще влезе въ разбирателство съ войводата Мишичъ (I ср. арм.), за да получи сътрудничеството му. Той ще му поисква да премъсти сръбската тежка артилерия, за да бие Кенали — южната и източната част и да даде впечатление на противника, че Вардарската дивизия ще атакува на дълно отъ неговите войски.

За този случай ще му съобщи подробностите на действията си.

Командни места: на фр-руската армия и на генералите Жеромъ, Бастонъ — к. 629; на генерал Дитрихъ — к. 619.

Тази заповедъ бъде допълнена съ друга¹) — за 176 п.п. (Отрядъ Преспа): „на 14 X . . . 176 п.п. да прояви по голъма бдителност, съ патрули, разузнавачи, артилерия така, че да прикове противника предъ себе си. Въ случаи, че последния се оттегли — да го преследва, като има главните си сили въ дълъжъ на езерото и нѣкои елементи по дължината на

¹⁾ О. № 1740/3, 13 X, А.Ф.О., до 176 п.п. (ап. 569).

гребена, за връзка съ частите от 57 дивизия и се пази отъ контратаки изходящи отъ планината

Обектъ на полка — гр. Ресенъ.

Албанскиятъ отрядъ да следва за Рула, на единъ преходъ задъ 176 п. полкъ".

ВЪРХОВНОТО СРЪБСКО КОМАНДУВАНЕ

Споредъ схващанията на Върховното командуване¹⁾, първоначално сръбската войска е била развърната оперативно, съ огледъ за пробиване българския фронтъ между Вардар и сръдното течение на Черна. Обаче, поради българската ненадейна атака на лъвото крило (17.VIII), не се пристъпило къмъ изпълнението на този планъ. Така тежестта на действията се пренесла на успоредното оперативно направление къмъ Битоля, т. е. тъй както противника желалът.

Идеята на Върховното сръб. командуване за действие въ главното оперативно направление (между Вардар и сръдно течение на Черна) не било изоставено, за което свидетелствувало завлядаването на Каймакчаланъ и енергичната атака съ всички сили разположени презъ Нидже срещу Соколь и Добро-поле, както и атаката на II армия изъ долината на Мъглиница къмъ тъхъ.

Операцията презъ Селечка къмъ Дренска-планина, се считаше като посока съ второстепенна важност.

По-точно, то считаше, че посоката, която води отъ Мъглиница къмъ фронта Возарци, Кавадарци, Демиръ-капия, има важно оперативно значение²⁾, защото отъ тукъ се поставяло на изпитание не само могъществото на отбраната на сегашните български позиции въ долината на Вардар, но и тази на Битоля и се очакваше решителенъ успѣхъ. Но постигнатите придобивки, съ заемане на Каймакъ чаланския масивъ и позициите на дѣсния брѣгъ на Черна, щѣли да останатъ безъ голѣми резултати, за важната операция, ако не се използвали веднага. И съ огледъ на дѣлгия сръбски фронтъ, мѣстните мъчинии, непр. сили и малкия съставъ, бѣ поискано отъ Сарай да се засили сръбската войска на дѣсния брѣгъ на Черна съ съюзни войски за продължение атаката срещу фронта Возарци, Кавадарци, Демиръ-капия.

Въ този денъ, Върховното командуване получи нареъдането, за отлагане главната атака отъ 13 X за 14 X (на пладне) и за започване артилер. подготовка на 13 (вместо на 12). Д. Вардарската дивизия решително да атакува въ опредѣлената й отъ 10 X, посока — къмъ Кенали.

¹⁾ О. № 6266 11. X Върх. ком., ²⁾ О. № 6214 XII Върх. ком.

³⁾ О. № 451/3, 10 X. (ап. 527).

I. СРЪБСКА АРМИЯ

Армейското командуване

Командуващиятъ армията бѣ заповѣдалъ¹⁾: отъ 4 ч., по цѣлия армейски фронтъ да започне бомбардировка на българските позиции, като се направятъ по-голѣми разстройства, а следъ достатъчно бомбардиране, Моравската дивизия да предприеме атака²⁾. Сѫщевременно и Вардарската дивизия ще извѣрши по-мощно дѣйствие, за да подпомогне Моравската. Конната дивизия, като армейски резервъ въ общото движение, да следва въ определената й посока. Дунавската дивизия на своя участъкъ сѫщо ще участва въ действията.

За тази цель, командуващиятъ армията бѣ помолилъ този на III армия (22 ч.), да действува съ армията си, а командуващия френско-руската армия — въ определения часъ да започне възможно силна стрѣлба и произведе натискъ върху противника.

Въ този денъ, къмъ армията се придаde щаба на 33. френска бригада съ 54. колониаленъ полкъ, за да се употреби на фронта на Моравската дивизия³⁾.

Моравската дивизия атакува

с. Бродъ безъ успѣхъ

Презъ нощта (10/11.) се води пехотна и артилерийска стрѣлба, а части отъ 16 и 2 п. п. бѣха настѫпили малко⁴⁾.

Рано следъ полунощъ, дивизионниятъ командиръ заповѣдалъ⁵⁾: Бомбардировката на българските позиции да почне въ 4 ч., а в 4:30 ч., дветѣ колони да продължатъ атаката. Сѫщевременно, до 4 ч., 56 п. полкъ ще се премѣсти на лѣвия брѣгъ, северно отъ Добровени.

Въ опредѣленото време, действията започнаха. Къмъ 9 ч. 05, командирътъ на 2 бригада съобщи, че неприятеля е разстроенъ и се налагало още малко интензивна стрѣлба, защото отъ наблюдателното място се виждало неприятелски части да отстѫпватъ⁶⁾. Имало и пленници. По това време (9 ч. 40) една неприятелска тежка батарея обстрѣльваше с. Бродъ. По-късно (10 ч. 40) Данглисовата батарея въ долината на Черна бѣ бита, заедно съ резерва на дѣсната колона, отъ 4 български батареи. По назападъ, при устието на Сакулева, Вардарци минаваха Черна поединично (10 ч. 50).

Следъ това действията се развиха така⁷⁾:

Дѣсната колона, съ дѣсното си крило, направи, насокъ и стигна на 150 м. отъ българските окопи. Центъра и лѣвото крило, поради силна съпротива, не напреднаха.

¹⁾ О. № 2293, 10 X, I сръб. армия. ²⁾ споредъ О. № 2230 ³⁾ О. № 6260, 17 ч. 15, 11 X. Върх. сръб. командв. ⁴⁾ О. № 1326, 4 ч. 20, 11 X., Мор див. ⁵⁾ О. № 1325, 1 ч. 20, 11 X., Морав. див. ⁶⁾ О. № 1303, 9 ч. 15, 11 X., Морав. див.

⁷⁾ О. № 1340 19 ч., 11 X., Морав. дивизия.

Лъвата колона, съ дългото си крило, подъ прикритие на силен артилерийски огънъ, достигна първите неприятелски окопи източно отъ Бродъ, изпразнени отъ защитниците му. По-нататъшното му напредване, както и това на центъра е задържано отъ силна артилерийска, пехотна и картечна стрелба, изъ окопите въ с. Бродъ, въпреки нѣколкото заповѣди (въ 10:30 ч., 11:35 ч.) до 2/16 батальонъ да атакува селото¹⁾.

Отъ 15 ч., гаубичната и 120 м.м. фр. батарея стреляха по батареята, която биеше Живойна и лъвата колона, а 155 см. фр. батарея би другата батарея (при жълтата нива). Освенъ това, на три пъти бѣха стреляни пехотни колони, въ сила 2—3 роти, които се движеха отъ Тегавци къмъ Веле село.

Изобщо, макаръ артилерията да подготви добре атаката, пехотата (16 п. п.), пропустна момента да вземе с. Бродъ²⁾. Мнението на бригадниятъ командиръ бѣ: за следния денъ — артилер. подготовка да почне въ 6 ч.

Вардарската дивизия

Презъ нощта, пушечна престрелка. Въ 3 ч., дивизионниятъ щабъ се премѣсти на високата източно отъ Хасанъ-оба. Същевременно, получи се известие отъ армията, че общата атака ще бъде на 13 октомврий. При все това, дивизионниятъ

¹⁾ Споредъ донесението на к-ра 2. бригада (О № 1056, 11 X) и на 16 п. п. (О № 537), къмъ 10 ч 30, артилерията достатъчно подготвила атаката на Бродъ и голѣма част отъ защитниците се прѣсали изъ селото. Макаръ част отъ защитниците на позицията предъ селото да я напуснали (13 ч. 30) пакъ то и Чуката задъ него се задържали. Поради равнинния и откритъ теренъ, всѣка поява на единични хора предизвиквала силенъ картеченъ огънъ. Само малки части били прехвърлени на лѣзия брѣгъ. По далече не било възможно. Молеше се, предната ивица на селото и чуката надъ сѫщото, да се бомбардирать, за да се настъпи и по-нататъкъ. Това, защото селото било силно заето. Артилер. подготовката трѣбвало да се води съ голѣма енергия и да трае дълго, съ цель всичко въ селото да се разрушат, като се почне отъ предната ивица и се стигне до чуката задъ него. Заедно съ атаката да се движат и лѣвото крило на 2 п. п., който да заеме каменистата чука източно на селото, отъ гдето идвала картечна стрелба. К-рътъ на 16 п. п. желаше, следъ изобилна и системна арт. подготовка, щомъ пехотата тръгне, артилерията да пренесе стрелбата; една част северно по чуката, а друга частъ западно отъ гробищата и църквата къмъ рѣката, за да бие подстѫпътъ къмъ селото и моста отъ западъ. Тежката артилерия: една частъ да разрушат телените мрежи и окопите въ селото, а друга за борба съ батареите, западно отъ селото.

²⁾ О. № 1056, 11. X, 2 бригада.

командиръ заповѣда — на днешния денъ и следващия (12. X.) да се разрушат препятствията предъ фронта на лъвата колона¹⁾.

Отъ дивизионниятъ щабъ се съобщи (11.10 ч.) въ Моравската дивизия, че две български дружини се спускали отъ северъ, изъ доловете, къмъ дългото непр. крило на Бродската позиция.

Загуби: убити войн. — 6, ранени войн. — 6.

Изстреляни: патрони — 1900, картеч. — 530, снаряди — 1998.

Огневата сила на дивизията: 1. бригада — 2300 пушки; 2. бригада — 1881 пушки. Фронтъ — 6 км.

Конната дивизия.

Нищо отъ значение.

III. СРЪБСКА АРМИЯ

Командуващиятъ армията бѣ помоленъ отъ II армия: поради слабото действие на артилерията отъ Дринската дивизия на 10. X. да прояви по-голѣма дейностъ срещу Доброполе.

Дринската дивизия нападка къмъ в. Каменецъ.

Дивизията имаше задача²⁾ — въ 7 ч. да продължи атаката. Споредъ плана на дивиз. командиръ, на артилерията се възлагаше — съ възможно повече оръдия, отъ 7 ч., да съсрѣдоточи най-силенъ огънъ

по западната част на Рововската и по източната на Браздастата висоти. Следъ завършване на подготовката, дългата и спѣдна колони, едновременно да извършатъ ударъ и овладѣятъ непр. позиция. Следъ това, артилерията ще съредоточи стрелбата си по центъра и западния край на Браздастата висота, съ цель за пълно овладяване на този ридъ. Най-после,

¹⁾ Съ О № 1841, 10.45, 11. X, К-рътъ на Вардарската дивизия нареджаше: Важно е най-напредъ да се разрушатъ телените мрежи. Тогава пробива е полуосигуренъ. Бомбардировката на окопите се прави нѣколко дни, не за да се разрушатъ тѣ, а за да се нанесатъ повече загуби и за мораленъ тормозъ. Чрезъ експлозията на снарядъ, да се деморализиратъ защитниците. Когато атаката започне, ако препятствията сѫ разрушени по главната посока, на противника не ще помогнатъ дълбоките окопи, защото тѣ ще бѫдатъ обхванати отъ такъвъ артилер. огънъ, че тѣхното действие ще бѫде нищожно. Най-сѫществената задача тукъ е — пехотата да се приближи и окопае добре, всички картечници да бѫдатъ на линия, особено за разрушение телените мрежи. Въ момента на удара, действието на артилерията да бѫде най-силно и току-речи презъ дима на шрапнелитъ да се настѫпва къмъ противниковите окопи.

Разрушението на телените мрежи ще бъде успешно, когато наблюдалите на артилерията сѫ напредъ и добре виждатъ (т.е. въ пех. окопи).

²⁾ О. № 3102, 20 ч., 10. X, Дрин. див.

ще съсрѣдоточи стрелбата по Търновския ридъ, за да се овладѣе и той. При съсрѣдоточаването на артилерийската стрелба по последователните ѝ участъци, за останалите цели да се оставятъ най-необходимия брой ордия. Освенъ това, картечниците да се използватъ съ най-голѣма възможност.

Резултата отъ действията бѣ:

Къмъ 12.10 ч. една рота отъ 7. п. п. излѣзе на българската позиция, по седлото между Рововска¹⁾ и Браздаста²⁾ чуки³⁾. Следъ пладне, имаше оживена пехотна борба. Къмъ 19 ч., последва българска контра-атака, срещу дѣсното крило на лѣвата колона, но бѣ отбита⁴⁾.

По останалия фронтъ — въ посоката на Градешница (кѫде то бѣ насоченъ 1 батальон съ 4 картечници и 2 план. ордия) — нищо особено.

Загуби: убити войн. — 32, ранени: оф. — 3, войн. — 120

Изстреляни: пушеч. патр. 30,000, картечни — 15,000, артилер. снаряди — 3,675.

Дунавската дивизия зае и после изгуби една чука

Презъ нощта (10/11.) имаше престрелка между патрулите и противника, а на периоди — артилерийски изстрели.

Артилерийската подготовка започна въ 4 ч., придвижена съ пехотенъ огнь. Подъ тази огнева закрила, пехотата тръгна въ атака. Дѣсната колона съ лѣвото си крило (батал. сърби доброволци), около 5 ч. 45 м. зае една камениста чука, отъ която българите фланкираха предъ терена на дѣсното крило и центъра на дивизията. Но излѣзлиятъ на нея части бѣха силно обсипани съ фронталенъ пехотенъ, кръстосанъ картеченъ и фланговъ артилерийски огнь. Последниятъ просто запали заетата чука. Въследствие на това, Доброволческиятъ отрядъ имаше голѣми загуби. Въ 7 ч. българите предприеха контратака срещу чуката и отвѣрлиха тѣзи части, които се прибраха на старата си позиция. Бойния редъ бѣ билъ съ планински гаубици отъ къмъ Ивенъ, но тѣхното място остана неоткрито. Друго едно тежко ордие, също неизвестно где (отъ посока на с. Ивенъ), но отъ голѣмо разстояние, биеше бойния редъ на дѣсната колона (центъра ѝ), като нанасяше сериозни загуби. Лѣвата колона се опита да настѫпи съ дѣсното си крило (18 п. п.) къмъ каменистата чука, отстояща на 150 м. отъ българските окопи, но всѣко движение бѣ посрѣщано съ кръстосанъ картеченъ огнь⁵⁾. Отъ

¹⁾ Скалиста ²⁾ Каменецъ. ³⁾ О. № 3132, 12 ч., 11. X., Дрин. див.

⁴⁾ О. № 3131, 21 ч., 11. X., Дрин. див.

⁵⁾ Съ о. № 453, 10 ч. 30., 18 п. п. донесе: на дѣсния флангъ отъ една чука срещу Добров. отрядъ има неприятелски картечници, които не позволяватъ да се дигне ни единъ войникъ отъ полка и отъ 3/9 батальонъ (дѣсното му крило). Настѫпленето е възможно само при голѣми жертви... Сега на позицията єдва се задържатъ предните части.

изпратените 14 войници, паднаха 3 убити, 5 ранени и 3 изчезнаха. Лѣвото крило на колоната (14 п. п.) се опита да атакува издадения участъкъ отъ неприятелската позиция, но съ силенъ кръстосанъ картеченъ и артилерийски огнь отъ лѣво, бѣ спрѣно и поврънато на старата позиция. И това крило се намираше подъ огъня на една тежка батарея, също съ неизвестно място положение, въ посока на с. Чегель.

Следъ пладне¹⁾, сила артилерийска и слаба пехотна борба. Артилерията би мощно българската позиция, дето сутринта бѣ направенъ опитъ за атака. Тежки български ордия сило поражаваха лѣвото крило на лѣвата колона, отъ голѣмо разстояние. Артилерийското действие бѣ особено сило отъ 15 часътъ натачъкъ.

У българската артилерия се чувствуваше голѣма активност, значителенъ брой на ордията и мощностъ въ калибъра. Движение на пехотата, поради това, не бѣ възможно.

Борбата продължи и следъ 16 ч.²⁾. Българските планински гаубини и тежки батареи биха лѣвото крило на дѣсната колона, а такива по рида между Тепавци и Чегель — сильно поражаваха лѣвото дивизионно крило и дѣсното на Моравската дивизия. Къмъ 18 ч., сила пехотна и картечна стрелба по дѣсното крило на лѣвата колона (18 п. п.), което настѫпи съ 150 м. Борбата спрѣ въ 19 ч.

Доброволческиятъ отрядъ сутринта бѣ зловилъ 7 пленници отъ 56 п. п.

Решението на дивизионния командиръ за следния денъ, съ огледъ на силите (свои и на противника), на неприятелската позиция и на открития му флангъ отъ с.-и на устието на Строшица, бѣ: съ пехотата временно да се спре на заетите участъци и да ги организира за съпротива и за продължение на по-сетната борба. Да продължи борбата само съ действието на артилерията и, доколкото е възможно, съ слаби пехотни части, до като настѫпятъ условия за решителни действия. Предприемането, въ момента, на решителна атака би било свързано съ голѣми загуби, безъ да постигнатъ положителни резултати.

Загуби: Убити войн. — 7, ранени оф. — 4, войн. — 49.

Изстреляни: пуш. патрони — 82,000, картеч. — 29,000, снаряди — 2,925.

Огневата сила на дивизията съ приданите части (16 п. п. и Б. С. д.) — 4,074 пушки.

¹⁾ О. № 1204, 16 ч., 11. X., Дун. див.

²⁾ О. № 1209, 18 ч., 11 X. Дун. див.

II. СРЪБСКА АРМИЯ

Армейското командуване.

На армейската ескадрила се възложи задачата¹⁾ — да хвърли бомби върху биващите при Старовина, Бешице и Полчище, както и по високия връх на Добро поле. Последната задача бъде изпълнена съ три бомби, отъ по 90 кг.

На Шумадийската дивизия се заповъда (10 ч.) — през нощта на 11/12 да се подвозятъ на позицията повече снаряди, за действията на 13.

Отъ избѣгаль български войникъ се узна²⁾, че не 41., а 21. п. полкъ е смѣнилъ 11. п. п. и че следъ падането на Каймакъ-чалънъ, за този секторъ е билъ насоченъ и 9. п. полкъ.

Вечеръта, Командуващият армията заповѣда³⁾: Шумадийската и Тимошката дивизии на 12. X. да продължатъ атаката споредъ О. № 2743, и така, че Шумадийската дивизия да извѣрши подготовката, а по допълнително наредждане, на 13. X. пехотата да произведе атака на Добро поле.

Тимошката дивизия.

Дивизионниятъ командиръ бъде заповѣдалъ⁴⁾ — Колонитъ енергично да продължатъ действията, съ цель да се установи силата и състава на противника насреща.

Отъ 8 ч. артилер. стрелба бъде започната, съ движение на разузнав. отдѣления. Неприятелската артилерия, изъ Преславъ, стреляше по батареите⁵⁾: подъ първия Сборски ридъ, до Севрияня. А батареите⁶⁾ ѝ отъ Тушинъ и Нонте биха дѣсното крило. Особено сила бъде стрелбата по лѣвото крило, следъ пладне (12—13:30 ч.). Стреляха непр. артилер. групи отъ Преславъ, Прашникъ, Дудоникъ и планинска гаубица отъ Кожухъ. Съ тежки ордия бъде битъ Трѣстенишки ридъ (съ една план. гаубица поставена на източ. край на Дудица), между 14 и 15 ч. Изобщо непр. артилерия прояви по-голѣма активност.

Изпратеното силно разузнавателно отдѣление, отъ дѣсния флангъ, бѣ спрѣно отъ непр. огънь. Бѣха бити непр. окопи на Трѣстенишки ридъ. Видимо бѣ, че у неприятеля няма промѣна, освенъ появилитъ се на Дудица план. гаубица и пл. ордие.

Утре дивизията ще продължи действията⁶⁾.

Загуби: ранени войн. — 1.

¹⁾ О. № 2761, 7:45 ч, 11. X, II. ср. армия. ²⁾ О. № 2763, 8:25 ч. 11. X, II. ср. армия. ³⁾ О. № 2787, 19:20 ч., 11. X, II. ср. армия. ⁴⁾ О. № 2054, 10:50 ч 11. X, Шум. див.

⁵⁾ О. № 2062, 19:20 ч, 11. X, II. срѣб. армия.

Шумадийската

Презъ деня, артилерията на дивизията би Соколъ, Добро поле и Вѣтреникъ. Сѫщевременно бѣха изпратени разузнавателни отдѣления отъ лѣвото крило. Непр. гаубици (12 см.) отговориха съ стрелба по Пожарски-ридъ.

Разположението на артилерията на лѣвото крило бѣ: 2 гаубици и 2 пол. ордия — при Трѣстенишка стена. Цель — Добро поле.

2 гаубици и 4 пол. ордия — на Пожарски-ридъ. Цель — Вѣтреникъ, Кравица, Добро поле.

6 план. ордия — на каменистата Пожарска-чуга. Цель — Добро поле (и Соколъ).

2 гаубици — при Струпино. Цель — Вѣтреникъ.

1 план. ордие — на Катунедъ (Голашъ). Цель — Вѣтреникъ.

2 план. ордия — на Катунецъ.

За следния денъ, дивиз. командиръ заповѣда⁷⁾ — на 12 отъ 8 ч., дивизията ще продължи действията споредъ О. № 1997, съ огледъ пехотата да биде готова за атака на 13. X.

Загуби: убити войн. — 1, ран. войн. — 7.

Изстреляни: патрони — 24,300, картечни — 600, бомби — 102 мини — 116, снаряди — 9321.

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕТО НА XI ГЕРМ.-БЪЛГАРСКА АРМИЯ

2-а п. дивизия

2/9 п. бригада

Непр. артил. стрелба по позицията при Дол.-Дупени и при к. 1906.

Загуби: ран. войн. — 3.

3/6 п. бригада

Бригадниятъ резервъ (3/51 друж.) се премѣсти къмъ с. Велушина, съ огледъ, при нужда, по скоро да се притече на помощъ на 1/6 бригада.

1/6 п. бригада.

Признаци за непр. атака Въ направенитѣ амбраури на окопитѣ, южно отъ Лажецъ, се поставиха две не с.с. позиционни ордия, за стрелба по отбиване на пехотни атаки.

Отъ 7 ч., непр. артилерия, съ променлива сила, започна стрелба по участъка на 33. п. п. Отъ време на време, тя взимаше видъ на урагани. Отбелязани бѣха попадения въ окопитѣ отъ 18 см. снаряди, които причиниха голѣми разрушения. Въ сѫщото време, по участъка на 15 п. п огъня бѣ по-слабъ. Германо българската артилерия отговаряше слабо.

²⁾ О. № 2020, 20 ч., 11. X, Шумад. див.

Вечеръта (18 ч. 10 м.), дивизионният командир по телефона уведоми бриг. кръп за получено съобщение от 8. дивизия, че било забелязано съсрѣдоточаване на значителни непр. части от Сакулево към Негочани. Поради това, следът днешната усилена артил. стрелба по центъра и лъвия флангъ на 33 п. п., презъ настъпващата ноќь въроятна била една непр. атака въ участъка на Меджетлий, Кенали. Ето защо, той му препоръча да въземе мърки за посрѣдване непр. нападение.

За целта, дивиз. кръп бѣ наредилъ: да се устрои въ този участък по гъстъ преграденъ огънь; резервътъ на 3/6 бригада да се премѣсти къмъ манастира Велушина. Освенъ това, той му съобщаваша, че въ бригадата ще пристигне идващата отъ с. Новакъ—2/4 опълч. дружина.

Бригадниятъ командиръ използува този разговоръ, за да уведоми дивиз. кръп, че не биль доволенъ отъ действието на нашата полска и тежка артилерия. Първиятъ смѣташе, че *ако се сѫди по силата на стрелбата изъ непр. артилерия ставало ясно, че се готови щурмъ на укрепената му позиция и че атаката била близка, макаръ да не се забелязвало никакво близко пех. раздвижване.*

И за осуетяване на такава атака, разпорди по телефона — командирите на полковете да усилиятъ разузнаването напредъ и взематъ мърки за посрѣдване на атаката.

Самъ той, съ бригадния резервъ, ще действува споредъ обстановката, а 2/4 опълченска дружина да се отправи за с. Породенъ.

Обаче, атаката не последва. Презъ ноќьта артилерийската стрелба не престана.

Голѣма част отъ окопите на 33 п. п. бѣха сринати, телефоната мрежа разкъсана. А поради наложената готовност, резервите не работиха.

Бригадниятъ командиръ считаше, че „положението на 33 п. п. могло да се облекчи само, чрезъ съсрѣдоточаване огъня на тежките батареи по неприятелските, които, до сега необезпокоявани, излѣзли на открито (к. 589), като срещу обсадена крѣпостъ презъ срѣдните вѣкове“.

Той поиска самолети за откриване неприятелската артилерия.

Въ участъка пристигна 1/1 план. батарея, а една пионерна полурота се изпрати за 8 дивизия.

Загуби: 15 п. п. убити войн. — 2, ран. войн. — 4.

33 п. п. убити войн. — 7, ран. войн. — 26.

Артилерията — нѣма.

Изстреляни: 15 п. п., патрони — нѣма.

33 п. п., патрони — 8,900.

Артилерията снаряди — 24.

8-а п. дивизия

Дивизионното командуване

Пристигналата въ с. Балденци 3/44 дружина бѣ оставена въ дивизионенъ резервъ. Нареди се — 3/8 пион. рота да укрепява тилната позиция, а презъ ноќьта, срещу 12 окт., да се извѣрши смятната на 1/8 съ 1/2 бригада. Следъ това, една част отъ първата трѣбаше да остане въ резервъ на втората. Другата част — да отиде въ с. Новакъ.

2/8 п. бригада

Сутринъта, въ равнината имаше мъгла. Поради засилената непр. огнева дейност (9—9 ч. 30) къмъ с. Бродъ и висотите сев.-източно, бѣ наредено — батареите да бѫдатъ готови за стрелба, въ тази посока.

Следът това (10 ч.), отъ командира на 8. артил. бригада се получи невѣрното съобщение, че с. Бродъ било напуснато, поради което да се откриела стрелба по него. Това се изпълни съ германската № 491, 15 см. гауб. батарея и 4/18—105 гауб. батарея, но по-после (11 ч.) отъ тамъ се подадоха зелени ракети и стрелбата по селото престана.

Следът пладне (15 ч. 30) съ № 110 герм. батарея бѣ бита батареята при Хасанъ-оба (разстояние 11 км) При това забеляза се разбѣгване на прислугата. После бѣха бити батареите при Клабучища и Каленикъ.

Същевременно, съ полскиятъ батареи последователно бѣха обстрѣлвани: кантона, гара Кенали, батарея при ж.п. линия, пехотни групи, батарея ю.-и. отъ Рахманлий.

Поради намаление на ордията, едното противовъздушно ордие при с. Горно-Егри бѣ снегъ и поставено при фланкиращето ордие на 5/8 батарея, въ с. Кенали.

Загуби: 23 п. п. убити войн. — 2, ранени войн. — 13, 12 п. п. — ? Артилерията — нѣма.

Изстреляни: 23 п. п. патрони — 13 200, 12 п. п. — ? Артилер. снаряди — 337 (1/8 — .95, 2/8 — 100, 3/8 — 65, 4/8 — 7, 5/8 — 30, 4/18 — 40)

1/8 п. бригада.

*Неуムъстната
контр-атака* Изтеклатата ноќь премина въ ожидане непр. пехотна, бомбова, минна и артилер. стрелба. Българската артилерия изт. на с. Бродъ отговаряше съ рѣдки изстрели.

Отъ 4 ч., непр. артилерия насочи силенъ огънь по с. Бродъ и окопите сев.-източно, заемани отъ 30 п. п., а сѫщо и по лъвия участъкъ на 10 п. полкъ (северно отъ Сливница). Отъ тази стрелба, находящата се въ плитките окопи, върху открития склонъ сев.-изт. отъ Бродъ, 6/44 рота понесе значителни загуби. И като не можа да из-

държи бомбардировката, напусна окопите си и се пръсна. По-големата част от нея дойде въ с. Бродъ.

Сръбският отдълений, които се опитаха да заемат опразнените окопи, бъха посрещнати съ сгънъ отъ двата взвода на 2/30 рота на поручикъ Владински, заемащи източния склонъ на високата (непосредствено сев. отъ Бродъ). Въ сърбите попаднаха и два гаубични снаряда, които ги разпръснаха.

По това време, още въ ранна сутринь, командирът на сръдния участъкъ (4/30 дружина) майоръ Атанасовъ, подвъденъ отъ избъгали къмъ него войници отъ 6/44 рота, донесе че с. Бродъ било заето отъ противника.

Същото това бѣ предадено по телефона отъ командира на 30 п. п., въ бригадата. На свой редъ и бригадниятъ к-ръ донесе¹⁾ въ дивизията — че селото не е въ български рѣже.

Именно, поради тѣзи невѣрни донесения, бѣ последвала стрелбата отъ германски и български гаубични батареи изъ съседната 2/8 бригада по с. Бродъ. По последното стреляха и част отъ батареите на 18 артилер. полкъ.

Попаднали подъ собствения кръстосанъ артилерийски огнь, защитниците въ същото се бѣха пръснали изъ него (10:30 ч.).

Продължавайки все още да счита, че с. Бродъ е въ сръбски рѣже, началникъ щаба на дивизията предаде заповѣдъ до бригадниятъ командиръ (12:45 ч.) — да контратакува сърбите и вземе обратно селото. Той добави, че ще последва и писмена заповѣдъ. Такава²⁾ се получи въ 14:30 ч.

За изпълнението ѝ, бригадниятъ командиръ заповѣда³⁾ на к-ра на 30 п. п., да произведе контърътъ атаката и отхвърли сърбите на дѣсния брѣгъ на Черна. А на к-ра на 18 артилер. полкъ⁴⁾ — да му съдействува. Но, поради закъснението на 1/28 дружина, контратаката се отложи за презъ нощта.

Между това, въ полка (30 п.) се получи донесението отъ 4/30 дружина, че положението ѝ на заеманата височина (сев. селото) било критическо, въпрѣки че 2/30 рота здраво стоеше на нея и съ огнья си недопушщаше приближаването на сърбите къмъ селото. Командирътъ на полка заповѣда на 4/30 дружина да държи високата и му съобщаваше, че му пристига въ помощъ 1/28 дружина. Последната тръгна отъ Телавци (10 ч.), като по единъ и по двама, се прехвърляше (9:17 ч.) къмъ Веле-село, по открититѣ подстъпки.

Отъ своя страна, к-рътъ на 4/30 дружина притегли дружински резервъ (1/30 рота). Тукъ бѣха насочени и 12/30 рота и два

1) О. № 1453, 10:30 ч, 11. X., 1/8 бриг.

2) О. № 144, 14:30 ч., 11. X., 8. дивизия.

3) О. № 1455, 15 ч, 15 м., 11 X., 1/8 бригада.

4) О. № 1456, 11. X., 1/8 бригада.

взвода отъ 2/30 рота (отъ полковия резервъ). А предъ върха, на 150 кр. непоколебимо стояха другите два взвода отъ 2/30 рота. Но въпрѣки липсата на място, к-рътъ на 4/30 дружина заповѣда на самия връхъ да се поставя заднитѣ взводове на 2/30 рота, за които липсваше достатъчно място. По въ дѣсно, на още по ограничено място, сѫщият заповѣда да застане 1/30 рота. Командирътъ на последната, поручикъ Душевъ, помоли да се пощади ротата, обаче съ пистолетъ въ ръка дружинниятъ командиръ настоя и ротата много нагъсто зае 50 м. дѣлътъ окопъ.

Неприятелската артилерия, обаче, забеляза това и съ нѣколко снаряда извади 55 човѣка отъ строя. Раненъ бѣ и поручикъ Душевъ и ротата се пръсна назадъ. После, отстъпилъ се събраха и застанаха задъ гребена.

Изпразнениятъ окопъ зае единъ взводъ отъ 12/30 рота.

Но командирътъ на 1/30 дружина, кап. Драгановъ, донесе, че с. Бродъ не е у противника и не е било заемано, въ което к-рътъ на 4/30 дружина още не вѣрваше.

Следъ това и бригадниятъ командиръ донесе¹⁾ въ дивизията (15 ч.) за същото

По това време (15 ч.), на бригадното набл. място, пристигна к-ра 1/2 бригада съ щаба си. Нему се възлагаше, съ полковетъ си: 44 и 28, на 11 срещу 12 окт., да смѣни 30 и 10 п. п., като поеме командуването на бригадния участъкъ.

Споредъ заповѣдъта на дивизионния командиръ, командиритъ на полковетъ и на дружинитъ, трѣбаше добре да се запознаятъ съ положението и мястността. Смѣната да започне въ 22 ч., като частитъ отъ 1/8 бригада останатъ на мястата си до 4 ч. на другия денъ. Следъ изтеглянето имъ, да се остави по една дружина отъ 10 и 30 п. п. въ с. Телавци, въ резервъ на 1/2 бригада. За другитѣ две дружини ще последва нова заповѣдъ.

Обаче, заповѣдъта отъ дивизията, за контърата и отблъсване на сърбите оттатъкъ Черна, не бѣ отмѣнена, въпрѣки че се знаеше какво 30 п. п. държеше с. Бродъ.

За това, следъ пристигането на 1/28 дружина (21 ч.) на командира ѝ се заповѣда да извърши заповѣданата контърата.

Последниятъ донесе (23 ч.), че е готовъ въ изходното си положение (вис. сев. отъ с. Бродъ) съ придалената му 11/30 рота, въ дѣсно отъ него.

Въ същото време, споделяйки мнението на к-ра на 1/30 дружина (кап. Драгановъ), че заеманите въ момента позиции сѫ по-изгодни отъ тѣзи на сърбите, командирътъ на полка поискъ разрешение да не атакува. Обаче, такава не се даде (0:15 ч., 12. X.). И затова той потвърди първоначалната си

1) О. № 1457, 15 ч, 11. X., 1/8 бригада.

заповѣдъ, „да се атакува, като се настѫпи стремително, безъ стрелба“.

Контръ-атаката започна въ 0 ч. 30 (12 X) — по южния склонъ, въ посока източно на Бродъ. Обаче въ свѣтлата лунна ноќь, тя бѣ узната отъ сърбите. Последва силна непр. пехотна, минна и артилер. стрелба. Дружината понесе значителни загуби и се разколеба. Една част залегна между камъните, а друга се прикри въ уврага източно на Бродъ. Дѣсниятъ флангъ достигна напуснатите по рано окопи, въ които имаше изоставени трупове и оржия. А сърбите бѣха далечъ на югъ, въ своите изходни окопи. Така контръ-атаката се извѣрши въ празнно пространство.

Въ този денъ командуването на 30 п. п. пое подполковникъ Живковъ К.

Артилерията на бригадата. Презъ изтеклата ноќь, батареите стреляха по разни точки, по искане на дружинните командири. За стрелбата презъ деня бѣ изпратенъ преденъ наблюдател (отъ 3/18 батарея) съ телефонъ, на лѣвия флангъ на 30 п. п. Той даваше указания за точността на стрелбата, поради ненаблюдаваемата зона, въ която се намираха сърбите. Стрелбата се води предъ скалистата висота на с. Бродъ и по преминаващи р. Черна пех. групи, които бѣха прѣснати. А следъ пладне — по разни точки въ долината на Черна.

Загуби: 30 п. п. убити оф.—1, войн.—11, ран. оф. — 4, войн.—94. 15/12 и 16/12 роти убити в. — 2, ран. в. — 4.

10 п. п. уб. в. — 1.

2/44 др. уб. в.—11, ран. войн. — 89, изчез. в. — 63.

Артилерията ран. войн. — 2 (1/18 б.—1, 2/18 б.—1), ракли—1.

Изстреляни: 30. п. п. патрони — 41200 бомби — 63.

15/12 и 16/12 роти патр. — 2000 бомби — 10.

10 п. п. патр. — 300.

2/44 др. патр. — 54 000; бомби — 38.

Артилер. снаряди — 1484 (1/18 б. — 289, 3/18 б. — 158; 2/18 отд. — 524, б/8 б.—500).

3/8 п. бригада контръ-атакува с.и. Скочивиръ съ успехъ

(5 ч.) не успѣ.

Въ участъка на 56 п. п., подъ закрилата на силния огънь, три роти отъ Батальона С. Д. настѫпиха къмъ позицията на 3/56 дружина (дѣсната 3/56 рота) заемаща втората скала, по билото с.-и. на Скочивиръ. Противникъ успѣ да се доближи на 30 крачки до нея (5:30 ч.), залегна и почна да действува съ бомби. Ротата се оттегли на третата скала. Тамъ тя се устрои, следъ което, заедно съ част отъ 10 рота, водена отъ федфебела

отъ 4 ч., позицията на бригадата се намираше подъ силенъ артилерийски и пехотенъ огънь.

Въ участъка на 55 п. п. единъ опитъ на противника да обхване дѣсния флангъ

Колю Къневъ премина въ контръатака (6 ч. 40). При съдействието на 1/10 австр. пл. гауб. батарея и бомбохвъргачната команда, следъ като хвърлиха бомбитѣ, атакуващите преминаха въ ударъ на ножъ. Сърбите неудържаха и въ паническо бѣгство се оттеглиха, оставящи повече отъ 60 трупа.

Но и 3/56 рота бѣ останала съ 30 бойци, а останалиятъ три роти отъ дружината броеха едва мъ 120 човѣка.

Дружинниятъ командиръ за това поискава подкрепа (14 ч. 30), за да се задържи. За такава бѣ изпратена 4/30 рота (14 ч. 30) отъ резерва. Обаче поради силния огънь, тя пристигна следъ мръкване. Презъ целия денъ — двустранна арт. стрелба.

На това място, полкътъ даде жертви: убити к-рътъ на 9/56 рота поручикъ Маневъ К. и 22 войника и ранени: к-рътъ на 3/56 рота и 42 войника. Изчезнали 3 войника 3/56 дружина бѣ останала само съ 3 офицера.

Къмъ 17 ч. 20, к-рътъ на полка възложи на 3/56 дружина да заеме високата на юго-западъ отъ дружината, която изглеждаше напусната отъ сърбите и по която българскиятъ и австр. гаубична батареи водѣха силенъ огънь.

Задачата се възложи на 10/56 рота. Обаче, изпратения патруъл бѣ посрещнатъ съ стрелба отъ тази висота и задачата не можа да се изпълни.

Въ участъка на 3/43 дружина, презъ този денъ — оживенъ непр. артилер. огънь и усилена непр. въздушна дейност.

Презъ ноќта 3/43 дружина (10 и 9 роти) отъ позицията сев. на Крапа съмѣниха 3/56 дружина (на втората чука с.-и. отъ Скочивиръ). Последната остана отзадъ, въ резервъ.

Ротитѣ: 3/43, 6/56 и 7/56 заеха освободения участъкъ бѣ 3/43 дружина.

Артилерията на бригадата. Презъ време на действията презъ изтичащата ноќь, на батареите се възложи да водятъ рѣдка стрелба въ долината на р. Рибникъ. Освенъ това, презъ деня, бѣха бити части с.-и. отъ Скочивиръ и с.-и. отъ Сливица. После бѣха поражавани две батареи: на острата чука, ю.-и. отъ Скочивиръ и задъ гребена — ю.-и. отъ Сливица (съ 2/6 батарея).

При непр. опитъ за атака (18 ч.) с.-з. отъ Сливица, стреля дѣсната група (2/6 и 7/6 батареи) и отъ лѣвата — 1/6 батарея.

Загуби: 55 п. п. убити войн. — 4, ранени войн. — 24, побита 1 картечница.

1/44 дружина, убити войн. — 4, ранени войници — 28.

56 п. п. убити войн. — 24, ранени оф. — 1, ран. войн. — 110, изчезн. в. — 40,

Артилерията — нѣма.

Изстреляни: 55 п. п. патрони — 76 000, картечни — 3 000.

56 п. п. патр. — 53 000, бомби — 361.

Артилерията, снаряди — 308 (2/6 — 120, 7/6 — 64, 1/6 — ?, 8/6 — 96, 3/2 гауб. — 28).

3-а п. ДИВИЗИЯ

**Краенъ дълсенъ
участъкъ. 3/2 п.
бригада мина въ
контратаака
(21 п. п.)**

щаше въ барабаненъ.

Очаквайки атака въ тази точка и за да я предотврати, бригадниятъ командиръ реши да предприеме едно *облекчително действие* съ дъсния флангъ, и заповъда (по телефона — 11·15 ч.): „21 п. п. съ по голъмата си част да настъпи енергично, съ цель да привлече непр. огънь върху себе си, за да облекчи положението въ участъка на полковникъ Брайковъ, което е застрашено“.

За изпълнение на горната заповъдь, к-рътъ на полка заповъда:

Въ 11·18 ч. — командирътъ на 2 дружини, съ четиритъ си роти и дветъ картечници отъ в. Малъкъ-еръ, да настъпи презъ с. Будимирци за лъсистата висота (ю.-з. отъ Будимирци), съ цель да завладѣе източната ѝ половина, като държи тъсна връзка съ 4 дружини, която ще настъпи въ дъсно отъ нея.

Въ 11·20 ч. — командирътъ на 4 дружини, съ дветъ роти и дветъ картечници да настъпи отъ в. Гол.-еръ, презъ с. Грунище, за същата висота, като завладѣе дъсната ѝ половина. Да държи връзка, въ лъво, съ 2 дружини и вземе мърки за охранение на дъсния си флангъ.

Въ 11·22 ч., командирътъ на лъвия подучастъкъ да биде готовъ за действие. Полската и планинската батареи да поддържатъ настъплението съ огънь. 2. рота да застане на Мал.-еръ, а 3/2 пион. рота — на в. Гол.-еръ.

Настъплението на полка започна много скоро. При слабата подкрепа на 2 полски и 3 план. ордия, шестътъ роти съ картечниците напуснаха окопите (11·45 м.) и бързо настъпиха къмъ лъсистата висота, представляваща голо плато, южно отъ Бъла-вода, чиито склонове околовръстъ, бѣха залесени. На тѣхъ сърбитъ бѣха построили окопи¹.

Още съ излизането отъ закритията си, дружините бѣха обсипани съ шрапнелни урагани. Сърбитъ откриха и силенъ пушеченъ, картеченъ и миненъ огънь.

Напредването, макаръ багно и колебливо, продължаваше по добри подстъпи. То обаче застрашаваше лъвия флангъ на действуващите срещу 43 п. п. сръбски батальони.

¹ По сведения, заемани отъ 1 батальонъ, 6 картечници и мино-хвъргачки.

Къмъ 14 ч., непр. артилер. огънь изъ всички ордия изцѣло бѣ пренесенъ по настъпващите части на полка. Въ същото време, по 43 п. п. стрелбата бѣ престанала, но петтѣхъ ордия на бригадата продължаваха слабата си подкрепа.

Все пакъ, *преднитъ роти* минаха *Бъла-вода* (16 ч.) и като отхвърлиха охранителните елементи на сърбитъ, продължиха напредването по склона. Така тѣ стигнаха на 500—600 кр. до непр. окопи.

Виждайки вече задачата си постигната, на два пакъ (15·15 ч. и 20·30 ч.) командирътъ на полка бѣ поискъ отъ бригадния командиръ разрешение да оттегли дружините. Такова бѣ дадено най-после.

Ето защо, по телефона, той предаде до 2 и 4 дружини заповѣдъ: „Предъ видъ на това, че полкътъ изпълни задачата си — да облекчи положението на 43 п. п., то *частите да се оттеглятъ* на старите си позиции — в. в. Малъкъ и Голъмъ-Ерове, като предварително вземете мърки да се изнесатъ всички ранени, убити, пушки, раници и пр.“

Макаръ и трудно, оттеглянето се извърши презъ нощта, подъ силенъ пушеченъ, картеченъ, миненъ и артилерийски огънь. Къмъ 24 ч. дружините минаха на дъсния брѣгъ на Бъла-вода и заеха старите си място.

Въ участъка на 43 п. п. (сбор. дружина, 1/23 др, 2/28 др. и 1/49 др.) *настъплението на сърбитъ* започна отъ 7 ч. До 10 ч. тѣ стигнаха на 300 кр. отъ окопите. Тукъ, 2/28 дружина (на Каменецъ) съ пехотенъ огънь и бомби отблъсна слаби непр. части. Въ боя взе участие и 1/23 дружина, чийто к-ръ майоръ Кабакчевъ В. бѣ раненъ. Голъмъ дѣлъ въ отбиване атаката имаше и 3/1 план. батарея, която съ фланговъ огънь отъ 3 ордия косеше сръбските вериги.

Обаче, въ участъка на 1/49 дружина, на източния край на в. Каменецъ, заеманъ отъ 4/49 рота, следъ падне започна силна артилерийска подготовка. Тукъ, сърбитъ минаха въ енергична атака (16 ч.). 3/1 пл. батарея бѣ бита отъ една дълга батарея (на к. 1881) и отъ 12 с/м. гаубици (на гористата висота) като повреди 2-о ордие и рани 3 войника.

Чувствуващи положението си критическо, дружинниятъ командиръ донесе въ бригадата (3/2). Бригадниятъ командиръ отговори — позицията да се задържи на всѣка цена, защото отъ нея зависѣла сѫдбата на позицията на цѣлата 3. дивизия, и че скоро ще се изпрати помощъ. Все пакъ положението на това място се влоши извѣнредно много (18 ч.). За това, за тамъ се отправи дружинниятъ командиръ. Не разполагайки обаче съ свой резервъ той искаше помощъ отъ съседната (западно) 2/28 дружина. Такава бѣ дадена отъ дружинния резервъ (6/28 рота). Ротата зае съдлото между Каменецъ и Борецъ и съ съдействието на 4/49 рота и силенъ огънь настъпващите сърби бѣха разпръснати.

* * *

Вечеръта въ бригадата се получи заповѣдь отъ дивизията — за вземане предварителни мѣрки, съ огледъ, да се подкрепи съ сгънъ и активни действия лѣвия флангъ на 8 дивизия при Черна.

Загуби: 21 п. п. убити войн. — 39; ран. оф. — 4, в. 123; изчез. в. — 11.

Сбор. др. оғъ 43 п. п. уб. в. — 4; ран. в. — 4.

1/23 др. уб. в. — 7; ран. оф. — 1. в. — 27.

2/28 др. уб. в. — 3; ран. оф. — 1. в. — 11, изчез. в. — 1.

1/49 др. ран. оф. — 1; в. — 18.

Артил. убити войн. — 3.

Изстрѣляни: 21 п. п. патр. — 68600, бомби — 214; артил. снаряди — 600 (3/1 пл. — 403).

Дългъ участък 2/3-а п. бригада По липса на обстрелъ, 2-и взводъ отъ 5/3 пл. батарея напустна в. Търнава (5 ч. 30) и се присъедини къмъ 1 взводъ на Змеица (10 ч.).

Сутринъта, поради силната непр. стрелба при 1/49 дружина (по Каменецъ), по заповѣдь отъ дивизията, бѣ насоченъ огънь отъ 5/3 пл. батарея и такъвъ отъ „Групата Симеоновъ“ (12/16 б., 4/2 гауб.) отъ Добро-поле.

* * *

Следъ като по телефона получи заповѣдь¹⁾ отъ кра на 3. дивизия и въ връзка съ срѣбската атака въ участъка на 3/2 п. бригада къмъ Душегубецъ (Каменецъ) и Търнава, бригадниятъ командиръ заповѣда на кра на 46 п. п. „Веднага съ дветѣ си дружини и картечната рота да се отправите за в. Душегубецъ и Търнава. Разположете полка задъ тѣзи висоти въ подръжка на 1/49 дружина. Влизате въ подчинение на полковникъ Козаровъ (кръ 3/2 п. бригада) Изпраща Ви се водачъ. Движенietо да става скрито отъ к. 1881. Бѣрзайте, защото положението е сериозно“.

Същевременно, той изпрати до команда на 49-и п. п. следната заповѣдь²⁾:

„Отъ вчерашнитѣ и днешни действия на противника, срещу висотите западно отъ Змеица, става явно, че той се стреми съ тѣхното заемане да подгответи бѫщащата си атака на Добро-поле, съ обхватъ на дѣсния му флангъ. Вземете всички мѣрки и съ артилерийски огънь, а при нужда и съ пехотни части, да се съдействува на вашата 1/49 дружина. Независимо отъ това усилете работата по укрепяването на

¹⁾ О. № 811, 12 ч., 11 X, 3 дивизия. ²⁾ О. № 3113, 13 ч., 11 X, 2/3 бригада.

Добро-поле, което на всѣка цена ще задържите, безъ да се влияете отъ противника, въ случай че той успѣе да завладѣе висотите Душегубецъ и Търнава.

* * *

Въ 13:30 ч. 46. п. п. (съ 1. и 3. друж. и картеч. рота) тръгна отъ Вѣтреникъ, по пътя къмъ Градешница, за в. Душегубецъ и Търнава. Обстрѣлванъ отъ непр. артилерия отъ к. 1881, следъ усиленъ маршъ, полкътъ пристигна въ дола задъ в. Борецъ (18 ч.). Тукъ, командирътъ на сѫщия получи заповѣдь, отъ този на участъка (43 п. п.), да се разположи: едната дружина (3/46) — задъ 1/23 друж. (на Борецъ) и дружата (1/46) — задъ 1/49 дружина (на Търнава). Но сърбите бѣха вече отбити.

* * *

Въ участъка на 29 п. п., презъ този денъ, усилена огнева дейност отъ дветѣ страни при Голашъ, Бахово, Ковиль

* * *

Споредъ дадената, въ този денъ, заповѣдь¹⁾, бригадниятъ участъкъ се разделяше така:

Дългъ участъкъ — полковникъ Гешевъ: 49 п. п. (3 дружини, 8 картечници), 4 картеченъ ескадронъ (4 карт.), № 216 герм. карт. отд. (3 карт.), 10/16, 12/16 и 3/6 пол. батареи (12 ор.), 5/3 план. батарея (4 ор.), 4/2 гауб. бат. (4 ор.), 2/3 пион. рота — всичко 3 дружини, 15 картечници, 20 ордия и 1 пион. рота, съ задача — да отбранява и укрепява участъка: гребена Змеица (вкл.), Добро-поле, Гръцки постъ (вкл.)... Денемъ въ окопитѣ да има само единични наблюдатели, а всичко останало да се държи назадъ — вънъ отъ окопитѣ, на закрито. Да има една дружина въ участъковъ резервъ.

Щабъ на участъка — на Добро-поле.

Лявъ участъкъ — подполковникъ Арадановъ: 29 п. п. (4 дружини, 8 картеч.), 9/16 и 11/16 полски батареи, 6/2 гауб. б-рея № 172 герм. минохв. команда (8 минохв.) — всичко 4 дружини, 8 картечници, 11 ордия и 8 минохв. Задача — да отбранява и укрепява участъка: Гръцки постъ (изкл.), Баховски-ридъ, Димова поляна (вкл.).

Въ окопитѣ да има наблюдатели, а всичко останало да се държи въ заслонитѣ и на закрито, въ гънките на мѣстността. Да има една дружина въ участъковъ резервъ.

Щабъ на участъка — на в. Петерникъ.

Бригадна артилерия — полковникъ Бараковъ.

Доброполска група: 10/16, 12/16 и 3/6 полски батареи; 5/3 план. и 4/2 гаубична батареи.

¹⁾ О. № 6, 18 ч., 11 X, 2/3 бригада.

Петернишка група: 9/16, 11/16 полски и 6/2 гауб. батареи. Задачи същите. Да се организира стрелба на Доброполската група, къмъ в. Душегубецъ и Търнава, за помагане крайния дъсен подучастъкъ, като влѣзе въ връзка съ командиря на артилерията на сѫщия.

Главно превързочко място — к. 1058. Полски дивизионни болници въ: Мелница (5/3), при Мехмедова чешма (1/3) и с. Бонче (3/3). Дивизионенъ санитаренъ обозъ — гр. Прилепъ и отдѣление отъ него — с. Мелница.

Огнестрелниятъ обозъ: товаренъ — при Градешница (за 49 п. п.) и к. 1058 (за 29 п. п.); коларски — при Бешище (за 49 п. п.) и с. Витолище (за 29 п. п. и 16 артил. п.). Този обозъ ще се движки между Каляни и Витолище, кѫдето ще предава бойнитъ припаси.

Инженерно депо — с. Витолище.

Домакински обози въ: Бешище (49 п. п. и 16 арт. п.); Витолище (29 п. п.). До тѣхъ — дивиз. хранителенъ обозъ ще предава хранителнитъ припаси.

Щабъ на бригадата — на к. 1058.

Загуби: 49 п. п., убити войн. — 9, ран. оф. — 1, войн. — 22, 29 п. п. убити войн. — 5, ран. войн. — 16.

Артилерията — ?. Повредени отъ стрелба — 2 ор. (12/16 и 6/2 гауб.).

Изстреляни: 49 п. п. — ?, 29 п. п. — ?

Артилерията: снаряди — 1,057 (полски — 840, гаубични — 78, 5/3 план. — 139).

Сръденъ участъкъ. Следъ пладне (13:30 ч.), усилена пушка 1/3-а п. бригада следъ пладне (13:30 ч.), усилена пушка и рѣдка артилерийска стрелба отъ бригада дветѣ страни.

Загуби: 32 п. п., убити войн. — 2, ран. войн. — 12.

24 п. п., ранени войници — 1.

Лъвъ участъкъ. Командуването на участъка пое командира на 3/3 бригада. Командира на 3/3 бригада, полковникъ Петровъ Ив. който пристигна съ щаба си, следъ като на 9 октомври бѣ сдалъ срѣдния дивиз. подучастъкъ. (1/3 бригада).

Презъ деня, непр. артилерия би Тимовъ-връхъ и в. Дудица (ген. Жостовъ). Въ неприятелския тиль бѣ забелязано усилено движение на камиони, кола и товарни коне между селата Слатина и Капиняни.

Загуби: убити оф. — 1, ран. войн. — 2.

Артилерията, ран. войн. — 1.

12-И ОКТОМВРИЙ

ФРЕНСКО-РУСКАТА АРМИЯ (A.F.O.)

Презъ този денъ, армията размѣстваше артилерията си, съ огледъ на предстоящата атака (на 14. X.).

Загуби: (на 10. и 11. X.) убити оф. — 1, войн. — 8; ранени оф. — 1, войн. — 21; руската бригада ран. войн. — 9.

ВЪРХОВНОТО СРЪБСКО КОМАНДУВАНЕ

Върховното срѣбско командуване *сѫбици*¹⁾ на командуващите срѣбските армии, че главнокомандуващиятъ съюзниятъ армии е заповѣдалъ: *на 14. X. да се произведе обща атака*, съ начало на артилерийска подготовка — 13. X.

I СРЪБСКА АРМИЯ ИЗВЪРШИ РАЗМѢСТВАНИЯ НА ЧАСТИТЕ СИ

За този денъ, командуващиятъ армията бѣ решилъ да продължи действията²⁾. Той препоръчваше да се прояви по-точно стрелбата на артилерията срещу неприятелските окопи и появили се батареи преди общата атака, която ще последва презъ следнитъ дни и която частичнитъ успехи на дивизиите до тогава щѣха да я облекчатъ.

Сѫщевременно, той заповѣдалъ³⁾, съ огледъ за единство въ командуването и въ борбата, да се направи следното размѣстване:

33. французка бригада (Фуркадъ) да заеме участъка — отъ ж.-п. станция Кенали (включ. ж.-п. линия) до устието на Сакулева, като смѣни Вардарската дивизия.

Вардарската дивизия да заеме участъка — отъ устието на Сакулева до малкия потокъ, който отъ северъ се влива въ Черна, на срѣдата между Бродъ и Добровени.⁴⁾

Моравската дивизия — отъ този потокъ до Рибникъ.

Конната дивизия — въ армейски резервъ — с.-и. на к. 735 близу до Г. Кремиянъ.

Разположението на артилерията на армейския фронтъ да остане сѫщо. К-рътъ на артилерията, въ съгласие съ дивизионнитъ командири и на 33. бригада, може да направи малки изменения въ сегашното ѝ разпределение, съ огледъ да протежира посоката на главната атака и направдането на армията въ предстоящата операция. Смѣната на участъците да стане съ предпазливостъ, презъ настѫпващата нощ така, че до 5 ч. на 13. X., всички да бѫдатъ на новитѣ си мѣста.

¹⁾ О. № 6271, 20:05 ч., 11. X., Върх. срѣб. ком.

²⁾ О. № 2340, 11. X., 1 армия, споредъ О. № 2293, 1 армия.

³⁾ О. № 2360, 11. X., 1, армия.

⁴⁾ Включително и първите две висоти, източно отъ Бродъ.

Следът това, като предупреди дивизията, че общата атака на Битолския фронт ще почне на 14. X, въ 12 ч., командуващият армията нареди¹⁾: презъ всичкото време до почване на общата атака, при необходимите прекъсвания, артилерията да бомбардира и бие неприятелските укрепления и препятствия, батареи и появили се неприятелски войски, за да се създадат условия за пехотната атака. Главната маса на армията ще бъде насочена въ посоката между Рибникъ и потока, който тече източно на Гардилово. Презъ това време, не се изключват частичните атаки въ дивизията, споредъ условията, ако биха се създали благоприятни такива за съща атака. А споредъ постигнатото споразумение съ командуващия франко-руската армия, тежката ѝ артилерия ще бомбардира Кенали и окопите отъ източна и южната му страни. Поради това, групата тежки ордия въ досегашния участък на Вардарската дивизия ще бие останалите обекти — укрепленията, източно отъ Кенали — въ съседство, като ще мъсти огъня по окопите — отъ изтокъ къмъ северъ.

Моравската дивизия

Презъ нощта 11/12, въ 1:30 ч. и атакува безъ успѣхъ 2:30 ч., имаше силна пехотна и артилерийска стрелба отъ българска страна²⁾.

Отговори ѝ сръбската артилерия. Същевременно, българите съ 6 роти отъ 28 п. полкъ атакуваха лъвия (3/2) батальонъ на дъната колона. Атаката бѣ отбита и бѣха заловени пленници: 1 раненъ офицеръ и 1 войникъ отъ 28 п. п., 8 войника отъ 44 п. п. и преброяни 150 трупа.³⁾

Същевременно, за държане връзка съ българите и за узнаване положението отпредъ, 2. бригада, презъ цѣлата нощ праща бомбиери. Поради това, между 3 и 4 ч., произлѣзе сблъскване между патрулите на дветѣ страни, при дъснофланговия батальонъ на бригадата. Това бѣ последвано отъ продължителна пехотинска стрелба по цѣлия фронтъ.⁴⁾

Отъ тѣзи разузнавания се установи⁵⁾, че българите държатъ Бродъ и, за успѣшното продължение на атаката, се налага селото и чуката надъ него силно да се бомбардиратъ съ тежка артилерия, понеже първото бѣ укрепено и опасано съ телени мрежи. Въ донесението по това се отбелязваше, че дъснофланговата рота, която презъ нощта продължила атаката, била загубила (имала изчезнали) 15 човѣка. Това бѣ съобщено отъ дивизията на командиря на артилерията. Същевременно, отъ щаба на армията се получи предупреждение — при атаката, да се заематъ Каменистата чука, висотата, българ наблюдателна точка и висотата Бродъ.

¹⁾ О. № 2372, 12. X., 1 армия. ²⁾ О. № 1346, 12. X., Морав дивизия и о. № 2341, 12. X., 1 армия. ³⁾ О. № 879, 13. X., 1 Морав бригада. ⁴⁾ О. № 1072, 12. X., 2 бригада. ⁵⁾ О. № 1054, 12. X., 2. бригада.

Обаче, лъвофланговия и дъснофланговия батальони на дъната колона, които презъ деня опитаха да атакуватъ, поради артилерийско противодействие, се премѣстиха незначително напредъ.¹⁾ При лъвата колона — затишие. Българската артилерия периодично биеше дъната колона и тила ѝ, особено Добровени, брѣговетѣ на Черна и около нея.

Вечерът, следъ излизане отъ състава на дивизията на 56 фр. полкъ (който се отправи презъ Добровени за Живойна) и на 1 к. полкъ²⁾, тя започна размѣстването си³⁾.

Загуби: Убити 1 войн. — 11; ран. оф. — 2, войн. — 54; въ артилерията, ран — 7, на 5. Денгл. батарея — разбитъ мѣрникъ, щитъ и лафетъ.

Вардарската дивизия

Нощта (11/12) мина въ слаба престрелка. Презъ деня — слаба дейност отъ дветѣ страни. Българите не проявяватъ активност Дивизията извѣршваща подготовка за смѣняване съ 33. фр. бригада.⁴⁾

¹⁾ О. № 1365, 18:40 ч., 12. X. Моравска дивизия. ²⁾ Който отиде при дивизията.

³⁾ Новата групировка на Морав. дивизия бѣ; (О. № 2360, 18 ч. 12. X., 1 армия):

Дънна колона: 2 п. п., 5 план, батарея, взв. скопни ордия — всичко 3 батальона, 12 карт., 7 ордия — да се събере на досегашния фронтъ на 1. и 2. батальонъ, като привлече и 3/2 батальонъ.

Лъвата колона: 1 п. п., 6. пл. батарея, 3. пол. батарея, взводъ окопни ордия — всичко 3 батальона, 12 картечници и 11 ордия — да се събере на фронта, който заемаха до сега: 1/1 и 2/1 батальони, като фронта на лъво-крилната рота остава на Вардар. дивизия.

Дивиз. резерв: 16 п. п., отрядъ Бабунски пионер, полу-батальонъ взв. конница — всичко 3 батальона, 12 картечници, 2 пионер. роти и 1 взв. конница — да се събере презъ нощта, следъ смѣна отъ Вардар. дивизия, на лъвия брѣгъ на Черна (мѣстото на 56 фр. полкъ), 16 п. п. да даде на лъвата колона необходимите картечници.

Командирътъ на артилерията, въ споразумение съ този, на армейската артилерия, да направи измѣнение въ разположението ѝ, за да подпомогне действията на дветѣ атакуващи колони.

Размѣстването да привърши до 5 ч., на 13. X.

⁴⁾ Заповѣдъта (О. № 1871, 12. X., Вардар. дивизия) гласеше: Презъ нощта, до 5 ч., на 13. X., дивизията ще заеме участъка отъ устието на Сакулева до източно отъ потока, по срѣдата между Добровени и Бродъ, за което:

1. п. бригада ще заеме позицията на 16 п. п. отъ този потокъ на западъ до източната окрайна на Бродъ. Въ бригадата влизаха, и 1 франц. арт. дивизионъ (2 пол. батареи) и единъ взводъ отъ 2. пол.

Понеже сведенията на дивизионния командиръ бѣха, че позицията при Бродъ е силно укрепена, той помоли за 13. X. да му се дадатъ 1 взводъ 155 мм. гаубици¹⁾.

Загуби: Убити войн. — 1; ранени войн. — 7.

Изстреляни: Патрони — 3,600, картечни — 200, снаряди — 1516

33. французка бригада Презъ деня бригадата се приготвляваше да заеме новия си участъкъ между устието на р. Сакулева и ж.-п. линия.

Конната дивизия Нищо особено.

III СРЪБСКА АРМИЯ

Армейското командуване

Командуващият армията съобщи²⁾ на дивизията, че на 14. октомврий, френско-сръбските армии ще приематъ атака, като артилерийската подготовка ще почне на 13. За целта, на избрания участъкъ ще се съсрѣдоточи артилерийски огънь.³⁾

батарея, поставена северно отъ Хасанъ-оба, едно голъмо окопно оръдие и две малки.

2. п. бригада ще заеме позицията на 16 п. п. съ дѣсния си флангъ на източната ивица на Бродъ, а лѣвия — устието на Сакулева. Въ състава ѝ влизаха: французската батарея, поставена въ Хасанъ-оба; взводъ планински оръдия и 1 план. оръдие, поставено при дѣсното крило на 1. бригада. Ще ѝ се дадатъ още 2 голъми и 1 малко окопно оръдие.

Дивизионниятъ маневръ ще се извърши съ дѣсното крило и съ огледъ на това ще се групиратъ колонитѣ.

Командирътъ на артилерията ще направи разузнане на терена, за поставяне батареите и ще даде нареджания на к-ритѣ на артилерията въ дветѣ колони.

Подъ негова заповѣдь се намиратъ (непосрѣдствено подчинени) 2. гауб. батарея, французки: 150 мм. дълга, 120 мм. дълга и 155 мм. гаубична батарея.

К-ритъ на артилерията да се свърже: съ к-ритѣ на артилерии въ дветѣ колони; съ тежкитѣ си батареи и съ своите наблюдатели, които да постави на височ. източно отъ Живойна.

Дивизията — единъ полкъ () отъ 2. бригада — близу задъ лѣвото крило. Дивизионенъ щабъ — на досегашното н. м. на 2. бригада.

Обръща се внимание на непр. батарея при Букри и да се фланкира при Бродъ.

¹⁾ О. № 1882, 12. X. Вард. дивизия.

²⁾ О. № 3337, 20·30 ч., 12. X., III армия. ³⁾ Споредъ о. № 3187, 7. X., III армия.

Дринската дивизия атакува в. Търнава безъ успѣхъ

Въ нощта, 11/12, при дѣсната колона — пехотна престрелка. Единъ опитъ на противника да мине Бѣла-вода, срещу лѣвата колона, бѣ отбитъ.

Дивизионниятъ командиръ, който бѣ получилъ съобщение отъ III армия, че Шумадийската и Тимошка дивизии ще продължатъ борбата на 12. X., 8 ч., бѣ решилъ да направи сѫщото и бѣ заповѣдалъ¹⁾:

Дѣсната и срѣдна колона да продължатъ атаката.

Лѣвата колона да прекъръли частъ отъ силигъ си на лѣвия брѣгъ²⁾ на Бѣла-вода и помогне при атаката на лѣвото крило на срѣдната колона.

Дѣсната и срѣдна колони ще извършатъ атаката, следъ артилерийска подготовка. Първомъ ще се сломи Рововската висота, за което командирътъ на артилерията, просто, ще запали този ридъ. Начало на артилер. подготовка — 7 ч. Артилерията ще изпрати наблюдатели при командирътъ на колонитѣ.

Пехотата, отъ време на време, ще отбелязва линията на веригитѣ.

Всички картечни отдѣления на 17 п. п. да се поставятъ на лѣвия³⁾ брѣгъ на Бѣла-вода, срещу Рововския ридъ и участватъ въ подготовката на пехотната атака. Дивизионата странична охрана въ посоката на Соколь, на 12. X., да бѫде активна. Н.М. — к. 1881.

Въ опредѣленото време, действията започнаха. Едва мъ къмъ 11 ч., части отъ срѣдната колона (7 п. п.) излѣзоха на чуката по седловината между Рововската и Браздиста висоти. Следъ това, започна приготовление за атака на Рововската, която щѣше да почне къмъ 11·40 ч.

Следъ силен артилерийска подготовка, дѣсната и срѣдна колони, въ 14 ч., минаха въ атака и на мястота достигнаха на 40—50 м.

За подкрепа на срѣдната колона (7 п. п.), дивиз. кръ изпрати (14·25 ч.) 1 батальонъ отъ лѣвата колона, къмъ лѣвото крило на този полкъ, съ задача да се ангажира по-силно, за да го облекчи и съкрати фронта му.

Следъ това (15 ч.), 7. п. п. настѫпи и бѣлгаритѣ (40—50 човѣка) отстѫпиха (15·15 ч.), отъ най голѣмия връхъ на Рововската висота. Но полкътъ на лѣвото си крило бѣ задържанъ отъ силна флангова стрелба изъ Търнавския ридъ. 5 п. п. (Дѣсната колона) съ 1 батальонъ сѫщо настѫпваше.

Къмъ 17·15 ч. дѣсното крило на 7. п. п. зае скалитѣ на Търнавския ридъ (къмъ Соколь), а лѣвото крило приближава съ най-високия връхъ на сѫщия ридъ. 3/5 батальонъ на-

¹⁾ О. № 3136, 23 ч., 11. X. Дрин. дивизия. ²⁾ Чети — дѣсния брѣгъ. ³⁾ Чети — дѣсния.

предна стотина метра. Обаче, 7. п. п. продължаваше да стои (18:15 ч.) на 50 м. отъ българските окопи, спрѣнъ отъ сила пехотна и картечна стрелба, особено отъ страннична такава изъ Рововската висота.

При лѣвата колона — затишие. Българската дружина, която предния ден се бѣ спустнала въ долината на Бѣла-вода, още сутринта се върна на висотата при Грунище.

Презъ нощта, дивизионниятъ командиръ заповѣда¹⁾: да се затвѣрди и задржи заетата линия, като се подготви да продължи атаката. Командирътъ на лѣвата колона, презъ нощта, 12/13, да прехвърли единъ батальонъ на дѣсната страна на Бѣла-вода и осигури лѣвия флангъ на сѫщата.

А отъ направеното разузнаване за посоката — рида, сев. отъ Петалино, Крапа, Чагель — се установи²⁾, че брѣговетъ на Черна сж каменисти, стрѣмни. Лѣвия — по-високъ отъ дѣсния. Около Крапа нѣма удобни бродове. За тежка артилерия липсватъ птища. Налагало се предварително заемане Грунишката висота сев. отъ Будимирци, съ цель — осигуряване дѣсния флангъ на тази посока.

Загуби: Убити оф. — 2, войн. — 22; ранени оф. — 4, войн. — 169.

Изстреляни: Пушечни патрони — 120,000, картечни — 65,000, снаряди — 3,672.

Дунавската дивизия

Презъ нощта, 11/12, пушечна и картечна престрелка, хвърляне бомби и артилерийски изстрели. Презъ деня — слаба артилерийска и пехотна стрелба. Между 17 и 18 часътъ, българската тежка артилерия, отъ голѣмо разстояние, стреля центъра на лѣвата колона (3/9 батальонъ). Употребиха се всички срѣдства за откриването ѝ, но безъ успѣхъ.

Загуби: Убити: войн. — 18; ранени оф. — 6, войн. — 90, изч. — 2.

Изстреляни: Патрони — 67,000, картечни — 12,000, снаряди — 761.

II. СРЪБСКА АРМИЯ

Армейското командуване

На армейската ескадрила бѣ възложено³⁾ да разузнае: какви по-значителни промѣни сж станали на Кожухъ, кѫдето е забелязано изтеглянето на две дружини. За следния денъ, командуващиятъ армията заповѣда⁴⁾: Шумадийската и Тимошка дивизии да продължатъ на 13-и атаката.⁵⁾

¹⁾ О. № 3162, 23 ч., 12. X., Дрин. дивизия ²⁾ О. № 3137, 23:30 ч., 12. X., Дрин. дивизия. ³⁾ О. № 2801, 8:35 ч., 12. X., II армия. ⁴⁾ О. № 2815, 18:55 ч., 12. X., II армия. ⁵⁾ Споредъ о. № 2787, 11. X., II армия.

Тимошката дивизия

Дивизионниятъ командиръ бѣ уведоменъ отъ Шумадийската дивизия, че предния денъ, къмъ 18 часа, отъ предъ Ковиль, била забелязана да се изтегля една колона отъ две дружини, отъ Кожухъ, на северъ.

Въ 12 ч., същиятъ заповѣда¹⁾): командирътъ на лѣвата колона да продължи борбата²⁾, безъ да чака действието на съседните части отъ Шумадийската дивизия.

До пладне, артилерията на дѣсния участъкъ би пехотни окопи на Дудица, после батареите при Тушинъ, чието място презъ изтеклата нощъ бѣ открыто. На лѣвия участъкъ водиха борба разузнавателните отдѣления.

Следъ пладне, огневата борба продължи. Артилерията на лѣвото крило оживено би българските окопи на третия ридъ при Сборско, а тази — на дѣсното крило — окопите на юго-източ. склонъ на Кожухъ.

Неприятелската артилерия не отговаряше. Изпратените, обаче, разузнавателни отдѣления отъ лѣвото крило сж били изчакани до стотина метра и посрѣдната съ огънь отъ всички окопи. Тѣ спрѣха предъ телените мрежи. Надвечеръ, тукъ стрелбата бѣше много ожесточена (17 ч.).

Въ състава на дивизията пристигна 1. гауб. батарея.

Споредъ получената заповѣдь отъ армията — дивизионния к-ръ заповѣда³⁾: „Утре (13. X.), отъ 8 ч., действието да продължатъ, съ цель да се разузнае силата и състава на противника“.

Загуби: Нѣма.

Шумадийската дивизия

Отъ 8 ч., артилерията биеше непр. окопи и телени мрежи на Добро-поле.

Къмъ пладне, бѣха насочени разузнавателни отдѣления срещу Добро-поле, Соколь. Къмъ Голо-било (Кукурузъ) и Вѣтреникъ — силенъ, пехотенъ и артил. огънь. Българската артилерия отговаряше непрекъснато.

За следния денъ, дивиз. командиръ заповѣда⁴⁾:

1) Командирътъ на лѣвия участъкъ, на 13. окт., отъ 8 ч., да започне най силна подготовка на атаката и артилерийска стрелба по Добро-поле.

2) Подъ защитата на тази стрелба, пехотата да започне постепенно движение за приближаване и извѣршване на решителна атака на Добро-поле, когато, споредъ положението, ще биде възможно.

3) Командирътъ на лѣвия участъкъ, на 13, на пладне, да донесе: какви сж резултати съ постигнати отъ артил. огънь

¹⁾ О. № 2079, 12 ч., 12. X., Тим. дивизия. ²⁾ Споредъ о. № 2062.

³⁾ О. № 2900, 19:40 ч., 12. X., Тим. дивизия.

⁴⁾ О. № 2036, 19:50 ч., 12. X., Шумад. дивизия.

срещу противника на Добро-поле и има ли изгледи за успешна решителна атака тамъ или не?

4) На останалия дивизионенъ фронтъ, отъ време на време, да се произвежда мощнъ натискъ надъ противника.

* * *

Споредъ донесението на командира на лъвия участъкъ презъ деня сѫ били забелязани: 1 група (2 батареи) на с.-и. седловина на Добро-поле; 1 гауб. батарея между Кравица и Добро-поле; две ордия на западъ отъ Вѣтреникъ.

Загуби: Убити войн. — 1; ран. войн. — 6.

Изстреляни: Патрони — 147,000; картечни — 1,500, бомби — 276; мини — 166; снаряди — 3,616.

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕТО НА XI. ГЕРМАНО-БЪЛГАРСКА АРМИЯ

Командуващият армията заповѣда¹⁾: „Упорито да се защища всѣко парче земя и нищо доброволно да не се отстѫпва на противника. При проникване на сѫщия въ часть отъ собствената позиция, веднага да се взематъ мѣрки за преградни позиции и за ограничение на неприятелския успѣхъ. При всѣки случай, да се употребяватъ бомбитѣ.“ А съ инструкция отъ щаба на армията се препоръчваше — въ най-скоро време да се маскиратъ направените нови окопи, за да се намали точността на артилерийския огнь и съ това — понасянитѣ загуби. Втората линия окопи да се строи на 90 крачки отъ първата, гдѣто да се поставятъ тревожни уреди, за въ случаи на неприятелско нападение.

2-а П. ДИВИЗИЯ

Дивизионното командуване Поради тежкото положение на 33. п. п., който страдаше отъ артилерийския огнь, възложи се на германската тежка група да противодействува. Освенъ това, да се засили укрепяването, чрезъ направа лисичи дупки. Презъ деня, дивиз. к-ръ посети, на наблюдателното му място, к-ра на 1/6 бригада, комуто обясни причинитѣ за слабата подкрепа на собствената артилерия:

1) Ежедневнитѣ нужди въ подвозъ на XI армия възлизали на 850 тона, а превозоспособността на въжевисящата линия Градско—Прилепъ — на 350 тона дневно;

2) Липсата на снаряди за тежките 105 см. ордия и др.

Вечерът, бригадитѣ бѣха предупредени²⁾ за вѣроятността на едно неприятелско нападение срещу участъка Меджетлий-Кенали.

1) О. № 421, 12. X., XI армия. 2) О. № 14602, 12. X., 2. дивизия

2/9-а п. бригада Неприятелски артилерийски огнь по позицията на бригадата.

Загуби: Ранени войници — 8

3/6-а п. бригада Артилерийски огнь по позицията на 51 п. п. и по лѣвия флангъ на 27 п. полкъ.

Загуби: Убити войници — 5; ранени войници — 6.

1/6-а п. бригада 2/4 опълч. дружина се завърна въ с. Породень (1 ч.), идваша отъ участъка на 8. дивизия и застана въ бригададъ резервъ. Презъ изтеклата ноќь, отъ непр. артилерийска стрелба по позицията на 33 п. п. бѣха причинени значителни разрушения.

До пладне, непр. артилер. стрелба бѣ твърде силна, особено по с. Меджетлий, при мѣлчанието на българските и германски батареи. За това, бригадниятъ командиръ не бѣ доволенъ и донесе въ дивизията. Той поискава една нова тежка батарея.

Следъ пладне, силна стрелба отъ непр тежки батареи по с. Велушино и особено по лѣвата половина на бригадния участъкъ.

Вечерътъ, 2. несс. позиц. батарея зае нова позиция — западно отъ възвода на 5/12 батарея (с.-и. отъ Меджетлий).

Артилерията на бригадата, презъ деня, бѣ бита отъ неприятелските батареи. Особено бѣха засѣгнати: 2/12, 3/12 най-вече 3/19 батарея въ Меджетлий. За това, бѣ поискано (11-10 ч.) съдѣствие отъ герм. тежка група А — да се обезвредятъ непр. батареи при к. 589 — съ герм. батарея № 110 (группа Б). Това се изпълни, но само съ едно ордие.

Загуби: 15 п. п. — ранени оф. — 1, изчезнали войници — 2. 33 п. п. — убити войн. — 10, ранени войници — 48. 4 оп. п. — нѣма.

Артилерията — нѣма.

Изстреляни: 15 п. п. — ?, 33 п. п. — ?, артитерията — ?

8-а П. ДИВИЗИЯ

2/8 а п. бригада Презъ изтеклата ноќь, непр. артилер. огнь продължи на периоди по Кенали и по пехотните окопи. Въ сѫщото време, освенъ че бѣха засилени сѫществуващите укрепителни постройки, но се започнаха и такива на лъвия бригададъ флангъ, съ фронтъ къмъ с. Бродъ. Това се наложи отъ нуждата за готовност да се посрѣдни единъ неприятелски успѣхъ, източно отъ Черна.

Презъ деня, артилерийския огнь продължи. Отъ донесенията на наблюдателите се установи, че срещу участъка Кенали, Меджетлий противникътъ е масиранъ силна артилерия, разположена около Орта-оба, Каленикъ. Тя силно биеше батареите и окопите. А Кенали непрекъснато се обстреляваше отъ една 15 см. гаубична батарея.

Понеже, при това положение, полските батареи и двете 105 см. дълги ордия при Горно-Егри неможеха да водят борба съ непр. батареи и съ това да облекчат положението на пехотата, бригадният командир помоли (10:30 ч.) този на 1/6. бригада — да премъсти една от двете си 105 см. дълги батареи от Велушина, към Горно-Егри — при батарея № 110, т. е. към центъра на равнината.

При такова положение, споредът него, би могло да се обезвреди неприятелската артилерия, което било въ интереса и на двете бригади.

Същата молба той отправи и до дивизионния командиръ (10:45 ч.) съ добавката, че повредите по окопите от артил. огънь били големи. Освенъ това, поискава да се премъсти германската 15 см. гауб. батарея отъ позицията при Тевавци — напредъ и то на дясната бръгъ на Черна, при с. Букри, за да бие долината на Черна и батареите на Орта оба.

За същата цел — да се засили центъра — той съмътеше да премъсти 4/18 гауб. батарея отъ Букри към Горно-Егри. Най-после, той поискава, чрезъ самолети, да се узнаятъ местата на непр. гаубични батареи, стрелящи по Кенали.

Следът пладне, поради засилване стрелбата по дясната флангъ на бригадата, бриг. командиръ предполагаше, че противникътъ възnamърява да предприеме ударъ въ тази посока. За това, на мяркване, изпрати 6/23 рота (изъ бригаден резервъ) къмъ този флангъ, само за презъ нощта, и нареди: 8 артил. полкъ, да насочи къмъ тази точка всички батареи за преградна стрелба.

Презъ деня, отъ артилерийския огънь бъха засъгнати: 1/8 и 2/8 батарея и № 110 герм. батарея, на която отъ непр. снарядъ бѣ повредено едното ордие. По същия начинъ, и 2/8 батарея, отъ снарядъ, имаше 4 войници убити, въ окопа имъ. Тази точна стрелба се обсняваше съ издигнатия непр. привързанъ балонъ.

Българската артилерия, отъ своя страна, би: батарея въ Дол-Кремиянъ (съ 4/18 б.), Гара Кенали (съ 15 см. гауб.), окопи и минохвъргачки предъ 12 п. п.

Загуби: 23 п. п. ранени войници — 1.

12 п. п., убити войници — 1, ранени войници — 8.
1/21 друж., убити войници — 2, ранени войници — 3.

Артилерията, убити войници — 5, ранени войн. — 1.

Изстреляни: 23 п. п. — ? 12 п. п. — ?

Артилер. снаряди — 426 (1/8 — 84, 2/8 — 106, 3/8 — 91, 4/8 — 75, 4/18 — 142).

1/8-а п. бригада Неоправданата и безуспѣшна контратака презъ изтеклата нощь, при 30 п. п., съ петътъ роти на 1/28 дружина¹⁾, завърши съ оттегляне на дру-

¹⁾ Безъ 1/28 рота.

жината (до разсъмване). Следът това, 1/28 рота зае участъка на 2/30 рота (вис. сев. отъ Бродъ), а останалите три роти и 1/30 дружина бъха изтеглени въ резервъ на полка и дружината (4/30). Презъ същото време, въ участъка на 10 п. п. имаше оживена пехотна бомбова и минна стрелба, а на разсъмване — и артилерийска.

До пладне — рѣдъкъ непр. артилерийски огънь. Следът това, огъня се засили къмъ центъра на бригадата.

Въ резултатъ на станалия разговоръ по телефона, между командира на 1/2 бригада съ щаба на дивизията, взе се решение, частитъ отъ бригадата да се затвърдятъ на заеманите места, като се изтеглятъ излишните отъ тяхъ, а съмъната на бригадите (1/8 отъ 1/2) да стане на 12, срещу 13. октомврий.

Но неокопаната позиция на 10 п. п. и на лѣвия флангъ на 30 п. п., поради скалистия теренъ, бавно се укрепяваше, още и поради непрекъснатия непр. натискъ. Източно стъ Бродъ липсаха телени мрежи, стрелкови и резервни скопи. За закрития служеха скалите, увразитъ и сръзани склонове.

Презъ цѣлия денъ — рѣдъкъ артилерийски огънь по бригадния участъкъ, по-силенъ въ центъра му (13:30 ч. до 14:30 ч.). А две планински ордия¹⁾ отъ сев. на Сливница, бѣха вдълъжъ окопите на 10 п. п. Тѣ, обаче, бъха замълчани 1/8 гауб. батарея.

Вечерът започна съ съмъната съ полковете отъ 1/2 бригада.

Артилерията на бригадата презъ деня (11 ч.) стреля (преграден огънь) по пехотни части на лѣвия бръгъ на Черна и по открыти картечници и батареи (ю. отъ Сливница — 1/18) и Бродъ (6/8). Отъ неприятелския артилерийски огънь връзката съ предните артилерийски наблюдатели често се късаше. Нѣкои отъ батареите бѣха обстреляни и дадоха загуби (3/18).

Загуби: 30 п. п. убити войници — 7; ранени войници — 19.

10 п. п. ранени войници — 5

2/44 др. — ?

3/21 дружина убити войници — 12; ранени войници — 40; изч. войници — 2.

Артилер. убити войници — 1; ранени войници — 5.

Изстреляни: 30 п. п. патрони — 37,800, карт. — 5,000; бомби — 56

2/44 др. — ?

10 п. п. патрони — 2,200

3/21 др. патрони — 28,800, картечни — 2,000 бомби — 80

Артилер. снаряди — 918 (1/18 — 375, 3/18 — 210 2/18
отд. — 135, 12 см. гауб. въз. — 19, 6/8 — 179).

3/8-а п. бригада. Презъ изтеклата нощь, усилена неприятелска пехотна, артилерийска и минна стрелба въ участъка на 55 п. п. Предприетите опити за на-

¹⁾ Въ същностъ — окопни.

стъпление на сърбите бѣха отбити. До пладне, артилер. огънь продължи особено по участъка на 55 п. п. и лѣвия на 56 п. п.

Следъ пладне — рѣдка стрелба. Сърбите на групи минаха Черна. Дѣснината флангъ на 55 п. п. (1/44 дружина) бѣ засилен съ нови окопи и съ поставените две мортири за хвърляне на бомби,

Поради намаления съставъ (3/56 дружина броеше 4 офицера и 206 пушки), 56 п. п. бѣ съведенъ въ две дружини — 1. и 2.

Артилерията на бригадата. Батареите всдиха умърена стрелба по разни точки и по прикрити задъ скалитѣ групи, както и по батареи (при Сливница). Поражавани бѣха и преминаващите р. Черна групи, моста при Скочивиръ и др.

Командирът на артилерията заповѣда — единъ възводъ отъ 7/6 батарея да се премести на позиция задъ редута ю.-и. отъ Тевавци съ задача, да бие с.-изт. склонове при Сливница.

Загуби: 55 п. п. убити войници — 3; ранени офицери — 1, войници — 23

1/44 друж. убити войници — 7, ранени войници — 32 изчез. войници — 2

56 п. п. ранени войници — 6.

Артилер. — ранени войници — 1.

Изстреляни: 55 п. п. патрони — ? 1/44 др. — ?

56 п. п. патрони — 2,400, бомби — 10.

Артилерийски снаряди — 264 (2/6 — 106, 7/6 — 36, 8/6 — 0, 3/2 гауб. — 50, 5/2 гауб. — 6, 1/10 австр. — 66).

3-а ПЕХ. ДИВИЗИЯ

Краенъ дъсенъ участъкъ Отъ 8 ч. 30 м. въ участъка на 3/2 а. п. бригада. 43 п. п.¹⁾ (Търнава) силна неприятел. артилерийска стрелба. Тя бѣ последвана (12 ч.) отъ настѫплението на слаби пехотни части къмъ в. Борецъ, при подкрепата на силенъ пехотенъ огънь. Следъ като стигнаха на 500—600 кр., сърбите почнаха окопаване. Следъ пладне (18 ч.) бѣ отбитъ единъ опитъ за атака срещу 2/28 дружина на Скалистата висота.

Загуби: 43 п. п. убити войн. — 1; ранени офиц. — 1; войн. — 14. 2/28 др. убити войници — 2, ранени войници — 6 1/23 др. убити офиц. — 1, войници — 10; ран. войн. — 37 46 п. п. убити офиц. — 1, войници — 11; ранени войн. — 91; изчезнали войници — 9

1/49 друж. убити войници — 1, ран. войн. — 1.

Изстреляни — ?

Дъсенъ участъкъ При 49 п. п. рѣдка двустранна пехотна и артилерийска стрелба. При 29 п. п. — стрелба съ тежки мини бомби и

¹⁾ Полка безъ придадените дружини броеше 600 пушки.

артилерийски огънь по Димова-поляна, Баховски ридъ. Българските батареи биха: предъ Търнава (5/3 пл. взв. и 12/16 батр.), батареи на в. Голашъ (3/6 батар.) и на Пожарски ридъ (3/6 и 10/16 батр.).

Загуби: 49. п. п. убити войници — 3; ран. войници — 6

29 п. п. убити войници — 1, ран. войници — 9.

Артилер. убити войници — 1; ран. войници — 2 (отъ 6/2 гауб. б.)

Изстреляни — ?

Сръденъ участъкъ До пладне, слаба двустранна пушечна и артилер. стрелба, и мини отъ Кукурузъ и Димова поляна. Вечеръта, 1/24 дружина и 11 п. п. (отъ див. резервъ) смениха 3/32 дружина и 32 п. полкъ.

Загуби: 29 п. п. убити войници — 1, ран. войници — 9.

32 п. п. ран. офицери — 2; войници — 5.

Артилер. убити войници — 1 (6/2 гауб.) ранени войн. — 2 (6/2 гауб.)

Изстреляни снаряди — 359.

Лъвъ участъкъ Рѣдъкъ огънь отъ противника по 3/3-а п. бригада Нжете, Тушинъ и Тимовъ-ръхъ.

Загуби: 45 п. п. — нѣма, 58 п. п. ранени войници — 2.

Изстреляни — нѣма.

13-И ОКТОМВРИЙ АРТИЛЕРИЙСКА ПОДГОТОВКА НА АТАКАТА

3-Г ФРЕНСКО-РУСКАТА АРМИЯ (Ф. Р. О.)

Презъ цѣлия денъ, артилерията на армията извѣрши предвидените стрелби по българските позиции въ равнината, като подготовка за атаката (на 14. X.).

I. СРЪБСКА АРМИЯ

Армейското командуване Презъ нощта 12/13, 33 фр. колониална бригада смѣни Вардарската дивизия. На по-следната, следъ това, предстоише да заеме лѣвия участъкъ на Моравската дивизия, която пъкъ щеше да се смѣсти въ своя дъсенъ участъкъ. Конната дивизия — въ армейски резервъ¹⁾.

¹⁾ О. № 2374, 0. 30 ч., 13 X, I. армия и О. № 2407, 21 ч. 40, 13. X, I армия.

Командуващият армията, съобразно заповеддата на командуващия съюзнически армии, още предния ден бѣ съобщилъ¹⁾ на дивизионните командири, че общата атака по цѣлия сръбски и френско-руски фронтъ ще почне на 14. X, 12 ч. До него моментъ ще се бомбардиратъ и сринатъ неприятелските укрепления, препятствия, батареи и видими войски, съ цель, да се създадатъ условия за атака. Главната ѹ посока (на I армия) ще биде — участъка между Рибникъ и потока източно отъ Гардилово.

Планът на атаката бѣ следниятъ²⁾:

Моравската дивизия, опирачки дѣсното си крило до дѣсния брѣгъ на Рибникъ — ще атакува и пробие участъка между този потокъ и източната страна на Веле-село.

Вардарската дивизия — ще пробие участъка: отъ Моравската дивизия до западната ивица на Гардилово и Балденци. Съ една малка частъ ще държи здрава свръзка съ 33. фр. бригади (Фуркадъ).

Първият обектъ на дветѣ дивизии въ атаката на 14. X. ще биде: безусловно заемане платото на линията Веле-село, а после енергично и дружно втурване на северъ, съ задача — заемане гребена, който се простира отъ к. 1212 на юго-западъ, предъ дивизионните фронтове. Неприятелските части трѣбва да се отхвърлятъ на западъ, къмъ блатата на Черна.

Бригадата Фуркадъ (33. кол. фр.), като опре лѣвото си крило на ж. п. — ще атакува и пробие участъка между Букри и ж. п. линия. *Първият и най-важен обектъ е Кенали*, поради което да се групиратъ силите, като подържа по-слабо си дѣсно крило съ сила артилерийска стрелба. Следъ заемане на Кенали ще се постарае да отхвърли българските части въ блатата къмъ фронта Оптичаръ—Негоочани (лѣвия брѣгъ на Черна). Съ силенъ патруълъ да държи тактическа връзка на дѣсния брѣгъ, съ лѣвото крило на Вардарската дивизия. Връзка и съ частите на западъ.

Конната дивизия, като армейски резервъ — ще остави два ескадрона на коне задъ лѣвото крило на бригадата Фуркадъ (33) и ще се събере на закрито място, задъ фронта Бродскиятъ мостъ с.—Рахманлий.

На командирите на артилерийтъ се препоръчващъ съ голема енергия да помогнатъ напредването на пехотата.

Отначало да се държатъ силни резерви. *Начало на пех. атака 12 ч. на 14. X.*

Моравската дивизия Заповеддата за атаката (на 14 X) се получи въ 0 ч. 30 м.³⁾ въ изпълнение на която дивиз. кръг даде своите наредждания⁴⁾ съ добавка, че до глав-

¹⁾ О. № 2372, 21 ч. 10 м., 12 X, I армия. ²⁾ О. № 2386, 13 ч. 30 м., 13 X, I армия. ³⁾ О. № 2372, 21 ч. 10 м. 12 X, I армия. ⁴⁾ О. № 1367, 13 X, Морав. див.

ната атака не се изключватъ частичните атаки, споредъ условията, като пехотата засили и удълбочи окопите и увеличи линията на сѫщите и съ това засили своята нападателна упора.

Нощта 12/13, мина въ силна пушечна престрелка и артилерийски изтрели. Частите обаче отъ Вардарската дивизия, до разсъмване още не бѣха дошли. Следъ силна артилерийска стрелба, българите нападнаха 1/2 и 2/2 батальони (дѣсно крило на дѣсната колона) съ бомби. Тѣ бѣха отбити съ пущеченъ и картечень огнь, безъ задоволителено участие на артилерията¹⁾. По мнението на к-ра на 1. бригада, за да се подържалъ морала на пехотата на достойна висота, необходимо било артилерията да съсрѣдоточи своя огнь по българската пехота и артилерия, така че, собствената пехота да види, че артилерията усърдно помага, та да не стигне до убеждението, че е оставена сама на себе си. Това особено при *нощните атаки*, които въ последно време българите взеха да предприематъ. Накрай, той подчертаваше, че мъчно било ношемъ да се поискава отъ артилерията стрелба по определени точки.

Сутринта, българите нападнаха дѣсното крило на лѣвата колона безъ успѣхъ. Презъ деня слаба престрелка. Действието на българската артилерия бѣ слабо.

Планът за атаката, на 14 X въ 12 ч., бѣ следниятъ²⁾ Дѣсната колона³⁾ — ще атакува и пробие неприятелската позиция въ участъка между Рибникъ и потока западно на Сливица. Връзка съ съседите.

Лѣвата колона⁴⁾ — ще атакува и пробие въ участъка между дѣсната колона и източната страна на Веле село. Връзка съ съседите.

Дивизионенъ резервъ⁵⁾ — отъ лѣвия брѣгъ при Добровени ще се движи задъ лѣвата колона.

Артилерията⁶⁾ — съ сила артилерийска стрелба ще подгответи напредване на колоните, като имъ осигури по начатъшното движение.

Първи обектъ на дивизията за тази атака ще биде заемане платото на Веле-село, а после съ енергично движение

¹⁾ О. № 879, 13 X, 1. бригада.

²⁾ О. № 1388, 19 ч. 55 м., 13. X, Морав. див.

³⁾ 1. п. п., 5 пл. батарея всичко 3 батальона, 12 картч. 6 ордия.

⁴⁾ 1. п. п., 6. пл. батарея, възводъ окопни ордия, всичко 2 батал. 12 карт. 10 ордия.

⁵⁾ 16 п. п., отр. Бабунски, пионер, полу-батальонъ, възводъ кон.

⁶⁾ Полския дивизионъ (2 батареи 75), гаубичния дивизионъ (2 батареи 120 мм.) француз. тежък дивизионъ: 4 ордия — 120 мм., 2 ордия — 155 мм. а всичко 22 ордия.

на северъ да заеме гребена, който се очертава на хоризонта предъ фронта ѝ. Пехотната атака — на 14 X, 12 ч.

Загуби: убити войници — 1; ранени войници — 24.
Изстреляни: — ?

Вардарската дивизия Въ 3 ч. 10 м., започна смѣната на 2. бригада (заемаша до тогава позиция срещу Кенали) съ 54. фр. кол. полкъ, като до 6 ч. тя завърши¹⁾:

1/23 и 3/23 батальони, въ 4 ч. 30 м., тръгнаха къмъ новият дивизионенъ участъкъ и се разположиха тамъ на закрито, за отмора (западно на Живойна). Също и 2/24 батальонъ.

1/24 и 3/24 батальони, отъ 6 ч., останаха на закрито при бриг. резервъ, на лѣвия брѣгъ на Сакулева. Въ дивиз. резервъ 2/21 батал. и $\frac{1}{2}$ пион. батал. — с. з. Живойна.

Презъ деня, при дѣсната колона, слаба артилер. и пехотна стрѣла и силенъ непр. артлр. огънь по батареите.

Въ 18 ч. 30 м., частите на дивизията започнаха движение за смѣна на Моравската дивизия.

Артилерийската дейност през деня се изрази:

2. и 3. план. батареи и възвода отъ 2. пол. батарея стрѣляха по окопите и телените мрежи, въ посока на Кенали. 2. гауб. батарея се премѣсти при с. Живойна, въ дѣсно (източно) отъ безименната рѣка. Следъ това, съ изстрели, тя отбеляза мястността, въ посока на Бродъ, по окопите и българските батареи.

1. гауб. батарея стрѣля по пехотни групи къмъ Кенали. Възводътъ отъ 2. батарея и 5. батарея, въ 12 ч. и 16 ч. усилено стрѣляха по окопи и телени мрежи.

Слабо стрѣляха: 4., 6. и 1. батареи — по окопи и телени мрежи, а никакъ — французкия полски дивизионъ и трофеинътъ нѣмски ордия (10·5).

За атаката на следния денъ (14 окт.) дивизионниятъ командиръ заповѣда²⁾:

Общата пехотна атака да почне на 14. окт., на пладне. Бомбардировката на неприятелските окопи, препятствия и батареи ще почне днесъ въ 8 часътъ и ще обхване цѣлия фронтъ.

Дѣсната колона³⁾ ще атакува и напредне между безименния потокъ, източно отъ Бродъ, до източната окрайна на селото, въ посока на Челе-село и по на северъ.

¹⁾ О. № 603, 13 X — бригада.

²⁾ О. № 1892, 20 ч., 13. X. и о. № 1887, 18 ч., 13. X., Вард. див.

³⁾ 21. и 22. п. п., фр. пол. дивизионъ (2 батареи), взв. пол. ордия (2. батарея) и 3 окопни ордия, всичко 10 полки и 3 окопни ордия.

Лѣвата колона¹⁾ ще атакува и напредне въ участъка — източната окрайнина на Бродъ, устието на Сакулева — къмъ с.и. отъ Гардилово и на северъ.

Дивизионна артилерия: 2. гаубична батарея (3 ор.) ще застане с.з. отъ Живойна, по средата Бачъ—Живойна.

Дивизионниятъ резервъ²⁾ ще остане на определеното му място.

Свръзка съ съседите.

Предъ видъ нуждата да се биятъ съ точенъ артилерийски огънь неприятелските окопи, командирътъ на колоните ще отпогляда малко назадъ най-изнесените първи линии, като се окопаятъ, съ огледъ да се предпазятъ отъ случайни нежелателни поражения.

За почване на пехотната атака въ 12 ч., ще последва заповѣдъ, но това не изключва щото командирътъ на колоните да бѫдатъ активни и съ отдѣлни атаки да заематъ единични точки и преди времето за общата атака, ако условията позволятъ.

Лѣвата колона, още тази нощъ, да постави окопните ордия, за помагане при бомбардировката на Бродъ.

Командирътъ на артилерията, съ тежките ордия, ще помага въ борбата. Първата задача е бомбардировката на Бродъ (селото и неговия тилъ), а следъ това — бомбардиратъ останалата част отъ позицията, съобразно маневъра на пехотата.

Поради откритата мястносъ, за попълване артилерийските муниции, да се отбележатъ точки, близу задъ батареите, где да се докарватъ снарядите съ кола, отъ по-задните снабдителни източници.

Командно и наблюдано място — височините, южно на Бродъ.

Загуби: убити войници — 1, ранени войници — 6.

Изстреляни: артилерийски снаряди — 6137.

Конната дивизия

Презъ нощта, 12/13, 1. к. п. се присъедини къмъ дивизията, която бѣ разположена с.и. отъ к. 735 и южно отъ г. Кремиянъ и то³⁾:

2., 3. и 4. конни полкове (пеши) и 1. к. п. на коне (3 ескадрона), 5. к. п. на коне (2 ескадрона) при Сакулево, разпознава и държи допиръ съ противника въ района — Рахманлий, Негочани, съ огледъ да преследва въ посока на Битоля. Щабъ на дивизията при к. 735.

¹⁾ 23. п. п., 1 фр. пол. батарея, 3. пл. дебанжова батарея и 3 окопни ордия, всичко — 3 батальона, 4 пол., 3 план. и 3 окопни ордия.

²⁾ 24. п. п. и $\frac{1}{2}$ батальонъ пионери.

³⁾ О. № 2360, 12. X., I. армия и о. № 2186, 13 ч. 30 м., 13. X., I. армия.

Надвечеръ, тя получи заповѣдь¹⁾ за атаката на 14. октомври припаде: 5. к. п. — на французската бригада (33.), а 1. к. бригада да изпрати офицеръ за свръзка съ Моравската дивизия, а 2. к. бригада — съ Вардарската дивизия.

III. СРЪБСКА АРМИЯ

Армейското командуване

Командирът на артилерията въ армията поиска отъ командуващият армията, да нареди — да се събератъ и проверятъ всички данни за стрелбата за 14. октомври и се съставятъ планове въ дивизията за съсрѣдоточаване на огъня²⁾. Освенъ това, командирът на Дринската дивизия бѣ предупреден, че на 14. окт., Шумадийската и Тимошка дивизии ще предприематъ атака, за което да влѣзе въ връзка съ командира на първата, за съгласуване въ борбата³⁾:

Дринската дивизия

Дивизионниятъ командиръ предупреди к-ра на дивизионната артилерия, че днешния и утрешни дни да се считатъ като такива за усиленъ бой и, споредъ това, да се пригответъ муниции⁴⁾. Той му поставилъ следната задача⁵⁾: Точно да се установятъ мястата на българските батареи и пригответъ данните за стрелба по тѣхъ. Да се обезвредятъ онѣзи отъ тѣхъ, които фланкиратъ. Да се узнае отъ пехотата, где се намиратъ неприятелските резерви и периодично да се обстреляватъ. Да се помогне и на Шумадийската дивизия срещу Добро поле и се привлечатъ по-усилено муниции, за предстоящата борба.

При все това, армейските срѣдства не бѣха достатъчни да пренесатъ опредѣлените бойни припаси за дивизията, отъ Острово до Юрки-кюлбелери, тъй като било потребно време отъ два дни, за да се пренесатъ припаси за единъ боенъ денъ⁶⁾.

Презъ деня, имше слаба огнева дейност⁷⁾. Само надвечеръ (19 ч. 10 м.) последва сила пушечна и картечна стрелба по 5. п. п. (левото крило на дѣсната колона), а артилерията

1) О. № 2189, 19 ч., 13. X., I армия. 2) О. № 225, 8 ч., 55 м., 13. X., к-ръ арт. III армия 3) О. № 3396, 22 ч., 13. X., III армия. 4) О. № 3165, 13. X., Дринска дивизия. 5) О. № 3170, 8 ч., 13 X., Дринска дивизия. 6) О. № 3172, 10 ч., 13. X., Дринска дивизия. 7) Към 23 ч. на 13. X. наличността на снарядите при дѣсната артилерийска група бѣ: за полско оръдие — по 143, гаубица — 73, д-нгл. оръдие — 10. Поради това, дивизията, к-ръ донесе, че на 14. X. не ще може да се започне решителното действие. (О. № 3192 23 ч., 13 X., Дринска дивизия). 8) О. № 3174, 12 ч., 20 м., 13. X. и 3184, 19 ч., 10 м., 13. X., Дринска дивизия.

отговори съ преградна стрелба. Артилерията при Флока, презъ деня, мощно подпомогна атаката на Шумадийската дивизия.¹⁾

Загуби: убити войници — 5; ранени офицери — 2., войници — 21.

Изстреляни: пех. патрони — 140000, картечни — 60000, снаряди — 1343.

Дунавската дивизия Задачата на дивизията бѣ — да продължи атаката²⁾. За тази цел, дивизионниятъ командиръ заповѣда³⁾:

Дѣсната колона⁴⁾ — да продължи атаката въ опредѣления й участъкъ — Строшица, Скочивирски долъ.

Лѣвата колона⁵⁾ — да продължи атаката въ опредѣления й участъкъ Скочивирски долъ — Рибникъ. Презъ нощта да се направятъ приготовления за изтегляне частите на 14. п. п. отъ дѣсния брѣгъ на Рибникъ, който ще смѣни Моравската дивизия.

Дивизионниятъ резервъ⁶⁾ — задъ дѣсната колона, южно отъ Скочивиръ.

Дивизионната артилерия⁷⁾ — на 13. и 14. окт. да извѣрши потрѣбната артилерийска подготовка, като се пригответъ достатъчно снаряди, за помагане пехотната атака на 14. октомври, отъ пладне.

Конниятъ ескадронъ — въ Совичъ. Пионерниятъ полу-батальонъ — поправя пътищата.

Да се пази свръзка между колоните и съседните дивизии.

За поддръжане свръзката между пехота и артилерия: палене огньове, поставяне бѣли кърпи и огледалце на ранеца и даване светлинни сигнали.

За започване артилерийската стрелба и съсрѣдоточението ѝ по атакувания обектъ, ще се даде нареддане до команда на дивизията артилерия.

Начало на артил. подготовка — 14. окт. на пладне.

За извѣршване на пехотния ударъ, ще последва друга заповѣдь.

1) О. № 1145, 20 ч., 15 м., 13. X., к-ръ дивизионната артилерия.

2) Съгласно о. № 3337, 12. X. III. армия. 3) О. № 1218, 9 ч., 15 м., 13. X., Дунав. дивизия. 4) 8. п. п. (2 батальона), 3/1 батальонъ, Дунавски план. дивизионъ (2 батареи — 9 оръдия), взвод 4. морав. пл. батарея (данглисъ) — всичко: 3 батальона, 9 пл. оръдия. 5) 14. п. п. (2 батальона), 9. п. п. (3 батальона), 18. п. п. (1 батальон), 2. пол. артил. дивизионъ, (3. и 6. пол. батареи — 4 оръдия.) Дунавската окопна батарея, 6) 18. п. п. (2 батальона), Батальона сърби доброволци. 7) 2 полски Дунавски батареи (6 оръдия), Дунавскиятъ гаубиченъ дивизионъ (6 гаубили), 120 мм. фран. дълга батарея. Отъ тѣхъ: 3 пол. оръдия, 2 гаубици — на рида, южно отъ Скочивиръ, задъ дѣсната колона и 3 пол. оръдия, 4 гаубици — задъ лѣвата колона.

Шабъ на дивизията — гребена Старковъ-гробъ — 2 км южно Скочивиръ.¹⁾

Отъ своя страна, и командирът на дивизионната артилерия даде нареджданятия си, за 14. октомврий, които състояха въ:²⁾

4. полска батарея да се премѣсти на рида, гдето бѣ 3. гауб. батарея, съ същата задача и зона на действие — отъ Рибникъ на изтокъ.

120 mm, французка тежка батарея (капитанъ Бекиръ), на 13/14 окт. да се премѣсти на ю.-з. склонове на Старковъ-гробъ, съ задача — контъръ-батарея по артилерията на Чуке.

Всички полски и гаубични батареи да пригответъ данните и ги провѣрятъ. Да се опредѣлятъ зони за помагане по цѣлия фронтъ на дивизията и се подгответъ за по-голѣмъ бой батареи да съсрѣдоточатъ огъня по участъка на позицията „Чуке“ — отъ двата окопа (единиятъ бѣлъ) до кръстопътъ. Гаубичниятъ дивизионъ, съ необходимия брой ордия, да държи подъ огънь артилерията на Чуке. Батареята Пепенъ — сѫщия обектъ.

На 14 окт. до пладне, освенъ провѣрка на данните, контъръ-батареите ще иматъ задача — да неутрализиратъ или унищожатъ известните имъ батареи, а следъ това, отъ 12 ч., да подгответъ атаката, заедно съ всичката останала артилерия.

За свръзка съ пехотата, освенъ изпратените офицери- наблюдатели и за по-ясното и разпознаване, ще се използватъ: палене огньове, разтилане платница отъ палатки, поставяне бѣла кърга или огледалце на ранецъ, даване свѣтлинни сигнали.

Огнестрелниятъ обозъ — при Совичъ. Командно място — при това, на дивизията — рида Старковъ-гробъ, южно отъ Скочивиръ.

* * *

Въ този денъ, въ участъка на дивизията се извѣрши отбелязване на целите, съ изстрели и разузнаване за размѣстяване на батареите, особено тежките. Българската артилерия (тежка) отъ Тевавци и северно отъ Пологъ, периодически стреля по лѣвото дивизионно крило.

¹⁾ Въ 23 ч. на, 13. X., дивизията бѣ разположена:

Дѣсната колона: 8 п. п. (2 батальона, 3/14 батальонъ);

Лѣвата колона: 14 п. п. (2 батальона), 18. п. п. (3 батальона),

9. п. п. (1 батальонъ) 4 полски и 4 планински ордия.

Дивизионенъ резервъ: Батальона сърби доброволци, 9. п. п. (1 батальонъ) и конниятъ ескадронъ.

Дивизионна артилерия: задъ дѣсната колона — 3 пол. ордия и 2 гаубици — на рида, южно отъ Скочивиръ и задъ лѣвата колона — 3 пол. ордия, 4 гаубици и 8 дѣлги ордия.

²⁾ О. № 534, 15 ч. 50 м., 13. X., к-ръ дивиз. артилерия.

Загуби: убити — 3, ранени 17.

Изстреляни: пех. патрони — 34900, картечни — 16000, арт снаряди — 717.

II. СРЪБСКА АРМИЯ

Армейското командуване За действията на 14 октомврий, команда (дивация заповѣда¹⁾):

Шумадийската и Тимошка дивизии ще продължатъ на 14 окт. атаката (споредъ о. № 2787 отъ 11. X.).

Командирътъ на Шумадийската дивизия веднага да влезе въ връзка съ командира на Дринската дивизия, за да узнае ще ли е нужно, за подкрепа на настѫпленето на Дринската дивизия, да ангажира артилерията на лѣвото крило на Шумадийската дивизия и срещу кои точки, за да се съобрази.

Въ този случай, съ останалата артилерия, ще продължи, както до сега.

За горното, той уведоми и командуващи III армия.

Да явилия му се на армейското наблюдателно място к-ръ на Шумадийската дивизия, той обясни за целта, която се преследва — силно да се бие Добро-поле и не се позволи на противника да праща подкрепления срещу Дринската дивизия.

Тимошката дивизия Действията, които се развиха, почнаха въ 8 часът и продължиха презъ цѣлия денъ. На стрелбата на артилерията, българскиятъ батареи не отговориха. Бити бѣха: окопитъ на Тръстенишки ридъ, с. Тушинъ и артилерията, северно отъ селото. Изпратиха се и разузнавателни отдѣлния.

За следния денъ, дивизионниятъ к-ръ заповѣда — действията да продължатъ отъ 8 часът (споредъ О. № 2044 отъ 10 окт.).

Загуби — нѣма

Изстреляни — ?

Шумадийската дивизия Артилерията, отъ 8 ч., започна силна стрелба по Добро поле, за подготовка на атаката. Обаче (до 13 ч.), неизглеждаше, че окопите и теланите мрежи да сѫ вече разрушени. Лично, че българската позиция е много силно укрепена, а за атаката на Добро-поле дивизията не разполага съ по-тежки ордия, отъ 12 с. м. гаубици. Поради това не могло да се предприеме атака срещу тази точка.

По останалия участъкъ, къмъ Вѣтреникъ и Голо-било (Кукурузъ) се упражни огневи натисъкъ.

¹⁾ О. № 2859, 19.50 ч., 13. X., II армия.

Българската артилерия би окопитѣ на Катунецъ (Голашъ) и Пожарски-ридъ.

За следния ден (14 окт.), дивизионниятъ кръз заповѣда: отъ 8 ч., да продължатъ действията (споредъ О. № 2336 отъ 12 окт.).

Сѫщиятъ запита Дринската дивизия — коя точка на-
рочно да се бие отъ артилерията, за да се облекчи нейното
действие.

Загуби: убити войници — 5; ранени войници — 3.

Изстреляни: патрони — 61800, картечни — 1350, ръчни бомби — 104, мини — 157, снаряди — 2965.

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕТО НА XI ГЕРМАНО-БЪЛГАРСКА АРМИЯ.

Армейското командуване

Въ щаба на армията се получи телеграма отъ щаба на Д. А., че пристигналиятъ въ Скопие, генерал Беловъ, е встъпилъ въ командуването на армейската група (I и XI армии).

Командуващиятъ армията донесе, че за втора отбрани-
телна линия на 3. дивизия е избрана линията: отъ р. Черна
(южно монастира), с. Бешище, в. Козякъ, с. Тополецъ, в. Бла-
тецъ, к. 2024, в. Дрена.

Презъ деня, непр. самолети хвърлиха бомби надъ Топол-
чани, Градско, Прилепъ.

2-а ПЕХ. ДИВИЗИЯ

Дивизионното командуване

Конни разузнавателни групи въ с. Маликъ узнали, че италианци щѣли да пристигнатъ въ Корча (на 14 окт.). Получи се донесе-
ние, че били пленини отъ единъ български разездъ, изпра-
тенъ отъ Звезда къмъ Биклища, 3 конника, отъ едно фран-
цузко конно отдѣление.

Презъ деня, щабътъ на дивизията се премести, заедно
съ к-ра на артилерията, въ мон. Христофоръ.

2/9 п. бригада

Рѣдъкъ неприят. артилерийски огньъ.
Загуби: ранени войници — 5.

3/6 п. бригада

Рѣдъкъ артилерийски огньъ по позицията на 51 п. п.

1/6 п. бригада

Презъ изтеклата ноќь, рѣдъкъ артиле-
рийски огньъ по позицията и тила на 33. п. п.,
подъ който се извършваше поправката на разрушениетъ около
600 метра окопи и 300 м. телена мрежа.

До пладне (отъ 7 ч.), силенъ артилерийски огньъ по 33. п. п. Между разривите на снарядите имаше и 18 с. — метрови. Опитали са да приближатъ, подъ прикритието на праха и димътъ, неприятелски патрули бѣха отбити съ пехотенъ огньъ. А поради силния фланговъ огньъ отъ непр. тежки батареи откъмъ св. Петка — по 33. п. п. — и за облекчение положението на сѫщия, поискано се отъ тежката група А да открие стрелба по тѣхъ.

Следъ пладне, артилерийски огньъ отъ всѣкакви кали-
бри, пакъ по 33. п. п., бѣ становъ ураганенъ (14:30 ч.). Та-
къвъ имаше и по с. Меджетлий. Вследствие на това, бригад-
ниятъ командиръ, чрезъ дивизията, отново поискано са намѣсата
на тежката група А — по тежките батареи при Клещино и
Клабучища. Обаче, поради лошиятъ условия за наблюдение
стрелбата не бѣ задоволителна.

Ураганниятъ огньъ продължаваше, обхващайки и учас-
тъка на 15. п. п. Въ сѫщото време, поради сведенияята, че
непр. стрелци, необезпокоявани се разхождали прави при око-
питъ, бригадниятъ кръз заповѣда на артилерията да стреля по
тѣхъ.

Надвечеръ непр. артилерийски огньъ намаля и на пери-
оди продължи презъ цѣлата ноќь.

А пристигналата пионерна полурота се изпрати да ра-
боти въ участъка (Лажецъ — шосето за Негочани), като пригот-
вениетъ презъ деня въ Породенъ и Канино телени мрежи
(отъ нея и отъ 2/21 герм. пион. рота) се използваха на пози-
цията. Сѫщевременно, 2. и. с. с. батарея зас новата си пози-
ция — западно отъ взвода на 5/12 батарея и северно на
Меджетлий.

Командирътъ на 33. п. п. помоли полкътъ му да бѫде
оттегленъ за нѣколко дни на почивка, поради продължител-
ниятъ мораленъ гнетъ, умората и невъзможността войниците
му да получаватъ храна, подъ непрекъснатия артилерийски
огньъ. Обаче отговорътъ на дивизионниятъ кръз бѣ: еконо-
мия на хора въ първа линия и бързо приготовление на здрави
скривалища и лисичи дупки.

Артилерията на бригадата презъ цѣлата денъ бѣ подъ
действителния огньъ на непр. батареи. Най-силно бѣха застѣг-
нати стрелящите 2/12 и 3/19 (последната въ Меджетлий) ба-
тареи. Наблюдалното място на 3/19 батарея — полусрутено
минаре въ селото — бѣ прицелна точка на французската
артилерия, кѫдето бѣ контузенъ и заглушенъ командирътъ
и поручикъ Недевски и разрушено едното ѝ оръдие. Сѫщо
така бѣ разрушено и противовъздушното оръдие на 1/12 ба-
тарея (отъ голъмъ снарядъ).

Загуби: 15. п. п. убити войници — 7; ранени войници — 1.
33. п. п. убити войници — 11; ранени войници — 25.

Артилерията убити войници — 1; ранени войници — 1.

Изстреляни: 15. п. п. — 0, 33. п. п. патрони — 17500, арт. снаряди — 28

8-а ПЕХ. ДИВИЗИЯ

Дивизионното командуване Поради събраните сведения, че противникът е съсредоточил срещу Кенали голъма артилерийска маса (около 12 леки и тежки (15 с. м.) батареи), поискано се от армията да бъдат притеглени въ участъка на 2/8 бригада (при Букри): една 15 с. м. батарея (от група С.) и една 105 с. м. дълга от групата А (при Велушино).

Въ Суходоль-Рая пристигна № 231 герм. картечно отдължение.

При това, дивизионният командир изпрати заповед до бригадите (споредът такава от армията) — да не се отстъпва нито крачка назад, когато противникът завладее въ страни части отъ окопа. За целта да се укрепят опорните точки задъ бойната линия, които предварително да се изучатъ. Да се пригответъ и чували съ пъсъкъ и избератъ и подгответъ войници за действие съ ръчните бомби.

2/8-а п. бригада Презъ изтеклата нощ, съ помощта на полковия резервъ, на 12 п. п. (3 роти), усилено се извършващо укрепяването на една отстъпна линия, съ фронтъ срещу Бачъ и се поправиха разрушенията въ участъка на същия полкъ, като неподвижните телени мрежи се запълваха съ испански ездачи.

Презъ деня, за противодействие на непр. артилерия, бригадният командир заповеда на командира на 8. артилер. полкъ — да се държатъ подъ огънь батареите, които постоянно стрелятъ по с. Кенали. За целта да се изпратятъ наблюдатели въ пехотните окопи. По този начин щъло да се постигне отслабване на непр. огънь по окопите. Освенъ това, той нареди да се пригответъ поне колко позиции за премъстване на батареите презъ следващата нощ, които презъ деня ще бъдат открити и поражавани.

Артилерията на бригадата, въ отговоръ на неприятелската артилерия, започна стрелба (9.30 ч.), по гарата Кенали (съ № 491 герм. брея), по батареите при к. 589 (10 ч. — съ № 110 герм. брея) и окопи (съ полските батареи). Но неприятелските батареи, съ много снаряди се нахвърлиха върху стрелящите: № 110, 1/8., и 2/8. батареи. По-късно (11 ч.) бъха бити: окопи и артилерийски запряжки около Дол.-Кремиянъ — задъ гребените.

Следът пладне (14 ч. и 16 ч.) — по батарея при Дол.-Кремиянъ (съ № 110 герм. батарея).

Изобщо презъ този ден, непр. артилерия съ непрестанна стрелба усилено би дъсния флангъ и центъра на 23. п. п., както и батареите въ участъка. Собствената артилерия слабо отговаряше. А впечатленията на бригадният командиръ, полковник Богдановъ Ст., отъ тази стрелба бъха:

„Голъмо въздействие върху войниците отъ барабанния огънь, който гнети духътъ имъ. Това ги кара да хвърлятъ несправедливи укори къмъ собствената артилерия, която имъ струвало, че почти не стреляла. Че командирите въ пехотата, ежечасно искаха отъ артилерията да стреля и я упръгваха въ бездействие. Но тя, обаче, безпирно стреляше и най-доброто противодействуващо. Обаче, по число на оръдията, противникътъ бъде четири пъти по силенъ и разполага съ бойни припаси въ несравнено по-голъмо количество. За това бригадната артилерия не можа да намали ефекта отъ неприятелския артилерийски огънь. Собствената артилерия се държа достойно, самоотвержено и храбро, съ същия героизъмъ, като този на пехотата и твърдо издържаща барабанния огънь. И въпреки жертвите успѣваща да води стрелбата, както по непр. пехота, така и по артилерията.“ Той препоръчва: „пехотата да се окопава по-добре и непрекъснато, още повече, че непр. пехота бъде слаба и неспособна за сериозни нападателни действия. Настъпващият противникъ да се дочаква на близко разстояние и поражава съ внезапенъ пехотенъ огънь. Отъ дневната стрелба, окопите бъха много разрушени. . .“

Презъ деня, бригадният командиръ заедно съ началникъ-щаба на дивизията и дивизионният инженеръ обиколи пре-градната позиция срещу Бродъ (на линията Кенали — Букри), която армейският инженеръ избрали безъ огледъ да се съгласува съ отбранителната линия на съседните участъци. И въпреки това, вместо самъ да я опредѣли, възложилъ тази задача на пионерния ротень командиръ. И бригадният кръ, много основателно, считаше това за неразумно и така донесе въ дивизията. Въ донесението си напомняше, че оръдията въ участъка му много намалиха (13 оръдия въ 5 батареи) и искаше да му се повърнатъ противовъздушните отъ Прилепъ, както и да се изнесатъ напредъ германските тежки батареи 1/8. и 2/8.

Загуби: 23 п. п. убити войници — 4; ранени войници — 2; 12. п. п. убити войници — 1; ранени войници — 2; изчез. войн — 1. Артилерията ранени войници — 1; повредени оръдия — 2 (1/8. б.).

1/2-а п. бригада. Следът станалата до 4 часъта смъртна, частитъ отъ бригадата заеха досегашния участъкъ на 1/8. бригада, така¹⁾:

¹⁾ 0.3 № 36, 13, X, 4 ч. 1/2 бригада

Дългъ участък — подполковникъ Тодоровъ Юр.: 2/44 и 3/44 дружини съ 6 картечници, 1/28 дружина (безъ 1/28 рота), отъ № 218 герм. карт. отдѣление (2 картечници), 1/8 пион. рота, 5 мортирики, или всичко — 2½ дружини, 8 картечници, 5 мортирики.

Лъвъ участък — полковникъ Раевъ: 4/28 дружина (съ 1/28 рота) и 6 картечници, 3/21 дружина (3 роти), 1 пион. взводъ, 3 мортирики и № 218 герм. картечно отдѣление (4 картечници), или всичко — 2 дружини, 10 картечници, 3 мортирики.

Бригаденъ резервъ — 2 роти (отъ 30 п. п.) — въ дерето на Веле-село; 2 роти (отъ 10 п. п.) — при скалистата висота сев. отъ редута (Н. М. на бригадата).

Бригадна артилерия — полковникъ Дочевъ Д.: 6/8 батарея (4 ор.), 2/18 арт. отд. (2. 5. 6. батареи — 7 ордия), 1/18 арт. отд. (1. и 3. батареи — 8 гаубици (10. 5 с. м.)), 12 с. м. гауб. взв. или всичко — 21 ордия и гаубици.

При това, задачата ѝ бѣ: Тежкиятъ германски батареи (неподчинени нему) — борба съ непр. артилерия, а леките — съ непр. пехота. А отъ всички да се организира действителенъ преграденъ огънь.

На 1/8 пионерна рота се възложи — да укрепи високата 500 м. южно отъ Н. М. на 1/2 бригада и да постави поне 1 метъръ широка телена мрежа въ участъка на 28. п. п.

Дивизионниятъ огнестреленъ обозъ — с. Балденци.

Наблюдателно място — редута — ю.-и. на Тепавци.

Споредъ преценката на бригадния командиръ, позицията на 44. п. п. бѣ голѣма (дълга 4½ км.), за наличните 11 роти. Дълбочината на окопите въ скалистата почва бѣ едва 30—40 с. м. Липсвала скривалища, ходове, наблюдателници и материали за укрепяване. Единствените закрития бѣха доло-
ветъ и увразитъ, които се наблюдаваха и поражаваха отъ артилерията по Старковъ-гробъ. Нѣмаше и ржчни бомби. Войнициятъ бѣха свидетели на предаването на нѣкои роти и възводове отъ 10 п. п. Позицията на 28. п. п. по каменистия теренъ се състоеше на мяста отъ стрелкови ровчета или къси и плитки окопи, безъ телена мрежа.

* * *

Още рано сутринта (5 ч.), следъ кратка бомбардировка сърбите доближиха позицията, като стигнаха до 20 крачки предъ 44. п. п. (предъ 1/28. дружина), но съ контърата, извършена отъ ротните резерви бѣха отхвърлени.

Следъ това презъ цѣля денъ, умѣрената артилерийска стрелба. Вечеръта (17.30 ч.), непр. пехотни групи, срещу 28. п. п., подъ закрилата на артилерийски огънь, настѫпиха най-вече къмъ дѣсния полкови участъкъ. Тѣ наблизиха на 40—50 крачки, нѣкакде на 15 крачки, обаче съ пехотенъ огънь и бомби бѣха отхвърлени, оставяйки много трупове.

Презъ деня (10—17 ч.), непр. самолети летяха надъ позицията.

Артилерията на бригадата води рѣдка стрелба къмъ: Сливица, моста на Черна, западно отъ Бѣлодѣ. Обаче, съ сполучливи попадения бѣ засѣгната 3/18 батарея, на която една гаубица бѣ повредена, една ракла разрушена отъ цѣлъ снарядъ и бѣха ранени трима души отъ прислугата.

Загуби: 44 п. п. — ?

28. п. п. убити войници — 12; ранени офицери — 1, войници — 28 изчезнали войници — 1.

Артилерията убити войници — 1; ранени войници — 3; коне убити — 2, ранени — 2. Разрушени гаубици — 1, ракли — 1.

Изстреляни: 44. п. п. — ?; 28. п. п. — ?

Артилерията снаряди: — 217 (1/18 отд. — 143, 2/18 отд. — 44, 6/8 ба.рея — 30).

3/8-а п. бригада На разсъмванѣ, силенъ артилер. огънь въ участъка на 56 п. п.

Презъ деня, при 55. п. п. слаба артилерийска и пехотна огнева дейностъ, а при 56 п. п. пакъ силенъ артилерийска стрелба. Следъ това, силенъ пехотна стрелба.

Артилерията на бригадата — презъ деня стреля по пехотни окопи къмъ Сливица, товарни групи обози по пътя Совичъ, Скочивиръ и по план. батарея при Петалико (съ 1/10 австр. б.-рея).

Вечеръта, възводътъ отъ 7/6 батарея зае пригответата позиция ю.-и. отъ Тепавци, а на 5/2 н. с. с. гауб. батарея отъ стрелбата се повреди и последната изправна гаубица.

Къмъ бригадата бѣха приадени 4 минохвъргачки отъ № 205 герм. пионерна рота, на които презъ изтеклата нощъ се готовѣха гнѣздата: въ участъка на 55 п. п. — 3 и въ 56. п. п. — 1.

Загуби: 55. п. п. ранени войници — 10

1/44 друж. ранени войници — 11

56. п. п. убити войници — 1, ранени офицери — 2, войници — 3.

Артилерията ранени коне — 1.

Изстреляни: 55 п. п. патрони — 21400, картечни — 1000.

1/44 друж. — ?

56. п. п. патрони — 2000, бомби — 8.

Артилерията снаряди: — 202(2/6—18 7/6—12, 1/6—40, 8/6—15, 3/2 гауб. — 32, 5/2 гауб. — 11, 1/10 австр. — 74).

3-а ПЕХ. ДИВИЗИЯ

Дивизионното
командуване

Дивизионниятъ командиръ заповѣда¹⁾ — Презъ настѫпващата нощъ да станатъ следните размѣстявания: Отъ дѣсния участъкъ (2/3 бригада) — 2/46 дружина (отъ Вѣтреникъ) — да

¹⁾ О. № 846, 15.30 ч, 13 X, 3 дивизия.

отиде на Добро-поле. Командирът на 46. п. п., заедно съ 3/46 дружина (отъ Душегубецъ) — да отиде на Добро-поле и смѣни 3/49 дружина и, 1/46 дружина (отъ Търнава) — да отиде на Зменица и смѣни 2/49 дружина. Смѣнените дружини (2/49 и 3/49) съ командира на полка да застанатъ задъ лѣвия флангъ на крайния дѣсенъ (подъ) участъкъ, — задъ Душегубецъ — Търнава. При това, този полкъ (49) да има една дружина въ първа линия, а две дружини въ бригаденъ резервъ и остане въ подчинение на к-ра 3/2 бригада.

Следъ смѣната си 46. п. п. да има две дружини въ първа линия и една въ резервъ.

Полковетъ да бѣдатъ на новите си мяста до 6 ч. на 14 октомврий.

3/32 дружина ¹⁾ (отъ Пуловецъ), презъ нощта ще отиде на Вѣтреникъ — въ резервъ на 2/3 бригада.

Отъ друга страна, поради станалите измѣнения въ сектора на дивизията, командирът на артилерията въ сѫщата, съ нова заповѣдъ ²⁾ установи групировката и задачите на единиците ѝ така:

I артилерийска група (за подкрѣпа на 46. п. п.) — подполковникъ Симеоновъ В. (10/16³⁾, 12/16⁴⁾, 3/6⁵⁾ полски и 4/2 н. с. с. гаубична ⁶⁾ батареи) — да прегради подстѣжитѣ отъ Зменица, Търнава, Добро-поле, Пожарски-ридъ, в. Голашъ и Междинъ грѣцки постъ, както следва:

Прѣцъ Зменица, Търнава — I взводъ отъ 12/16 батарея;

Прѣдъ Соколъ — II взводъ отъ 12/16 полска и 4/2 гаубична батареи;

Прѣдъ Добро-поле — 12/16, 3/6, 10/16 батареи;

По Пожарски-ридъ — 12/16, 3/6, 4/2 гауб. и 10/16 батареи;

По Голашъ — 3/6 и 10/16 батареи;

Прѣдъ межд. Грѣцки постъ — 3/6 и 10/16 батареи;

Долината Грѣцки постъ, Вѣтреникъ — 4/2 гауб. батарея.

II артилерийска група (за подкрѣпа на 29. п. п.) — майоръ Зимбилевъ Ив. (9/16⁷⁾, 11/16⁸⁾ и 6/2 н. с. с. гаубична батарея — да прегради подстѣжитѣ:

Отъ Пожарски-ридъ къмъ Добро-поле — 9/16 (1 ор.). 11/16 (3 ор.) и 6/2 гауб. (1 взводъ) батареи;

Отъ Межд. Грѣцки постъ и Голашъ — 6/2 гауб. батарея;

Склоноветъ на Ковилъ и Бююкъ-ташъ — 9/16 (2 ор.) и 6/2 гауб. батареи;

¹⁾ На майоръ К. Темноклиевъ! ²⁾ О. З. № 5, 16 ч., 12 X, 16 арт. п. ³⁾ На нова позиция на Вѣтреникъ. ⁴⁾ Нова позиция: единъ взводъ на вис. сев.-изт. отъ тригонометр. точка (Добро-поле) и другъ взводъ ю.-з. отъ сѫщия ч. дам. и къмъ к. 1881. ⁵⁾ Нова позиция с.-и отъ тригонометрич. точка. ⁶⁾ Нова позиция — с.-и. отъ полите на високата заемана отъ 3/6 батарея. ⁷⁾ Позиция на Баховски ридъ. ⁸⁾ Позиция на в. Петерникъ.

Да бие напр. батареи въ Мъгленската долина — 9/16 (2 ор.), 11/16 (1 ор.) и 6/2 гауб. ¹⁾ батареи.

III артилерийска група ²⁾ — 3/13 и 2/3 планински батери — да прегради Баховски-ридъ, Димова- поляна, Кукурузъ, Ковилъ, Бююкъ-ташъ.

IV артилерийска група ³⁾ — майоръ Поповъ Г. 3/3 и 5/3 планински батареи — да прегради съ флангова стрелба подстѣжитѣ къмъ Соколъ, Зменица, Търнава.

Краенъ дѣсенъ участъкъ 3/2 Въ участъка на 21. п. п., непр. артилерия обстреля полубатареята с.-и. отъ R. п. бригада.

По участъка на 43 п. п. — артилерийски картеченъ, пущеченъ и миненъ огнь, особено по в. в. Каменецъ и Борецъ. Сърбитѣ атакуваха (15 ч.) 3/49 рота (Търнава), но бѣха отбити. Едно по-късно нападение (17 ч.), срещу съседната на изтокъ 7/49 рота (Борови висоти) бѣ отбито съ подкрѣпата на два взвода отъ полковия резервъ.

Предъ окопите на в. Борецъ, сърбитѣ започнаха да палятъ боровата гора, което бѣ сериозна заплаха за защитниците и указа силно морално въздействие. За това, командирът на 49. п. п. отъ Добро-поле отиде на в. Търнава, съ цель чрезъ присѫствието си да повлияе върху морала на 1/49 дружина.

Презъ деня, на бригадата бѣха придадени съседната 7/49 рота, заемаща позиция източно отъ 1/49 дружина и 4 минхвъргачки, съ 4 прожектора (съ мощност до 1 кмл.).

Загуби: 21. п. п. — ?, 43. п. п. — ?

1/23 дружина убити войници — 1; ранени войници — 1.

Изстреляни: 21. п. п. — ?, 43. п. п. — ?

46. п. п. патрони — 2300, бомби — 11.

Дѣсенъ участъкъ 2/3 п. бригада Презъ деня, силна артилерийска,

пушечна и картечна стрелба отъ дветѣ страни. На Добро-поле (49. п. п.) бѣ отбито нападението на една рота, достигнала на 100 — 200 крачки предъ окопите. Въ сѫщото време, по Баховски-ридъ и Димова- поляна (29. п. п.) силна непр. огнева дейност. Настѣжили съ Баховски-ридъ 2 пехотни взвода бѣха разпрѣснати съ гаубиченъ и пущеченъ огнь. Вечеръта (8:30 ч.) по непр. окопи на Ковилъ и западно се запалиха огньове. Следъ това (19 ч. — 19:30 ч.), силна пехотна, артилерийска, минна и бомбова стрелба отъ противника по Димова поляна и Баховски-ридъ. Едновременно, слаби пехотни отделения настѣжиха къмъ последния. Тѣ бѣха отбити съ пущеченъ огнь.

¹⁾ Позиция на Вѣтреникъ. ²⁾ На в. Ковилъ. ³⁾ Въ участъка Зменица, Търнава, Душегубецъ (Каменецъ).

Загуби: 49. п. п. убити войници — 2; ранени войници — 4. 29. п. п. убити войници — 4; ранени войници — 19. Артилерията убити войници — 1 (3/6 бат.); ранени войници — 1 (6/2 бат.).

Изстреляни: 49. п. п. — ?, 29. п. п. — ?
Артилерията снаряди — 742.

Сръденъ участъкъ

1/3 п. бригада

При Кукурузъ и Димова-поляна силна непр. артилерийска стрелба (9-9 15 ч). Бъха засъгнати артилерийски наблюдателни места. При Ковилъ и Бююкъ-ташъ — пехотна и артилерийска стрелба (8:30 — 11 ч). По с. Сборско и в. Борисъ — неприятелски артилер. огънь изъ батареите при Неохоръ и южно отъ Севриянъ (9:30 — 10 ч.).

Загуби: 32. п. п. убити войници — 1; ранени войници — 3. 24. п. п. ранени войници — 1.

Артилерията ранени войници — 1 (3/13 б-рея).

Изстреляни: — ?

Лъвъ участъкъ

3/3 п. бригада

Презъ деня непр. артилер. огънь по скопитѣ при Нжте, Тушинъ, Тимовъ-връхъ и в. Дудица.

Загуби: 45. п. п. ранени войници — 8.

ГЛАВА VIII

14-И ОКТОМВРИЙ

ФРЕНСКО-РУСКАТА АРМИЯ (А. Ф. О.) АТАКУВА ВЪ БИТОЛСКАТА РАВНИНА И I И III СРЪБСКИ АРМИИ ВЪ ЗАВОЯ НА ЧЕРНА

(Схема № 4)

Върховното командуване на Съглашен- ските армии на изтокъ

Споредъ сведенията на Върховното съглашенско командуване на изтокъ, къмъ този денъ (14.), разположението и численността на дветѣ противни страни, на западъ отъ Дудица е било:

Отъ Дрена до Добро-поле (изключено): българи — 19 дружини; съглашенци (сърби) — 12 батальона ($\frac{1}{2}$ Тимошка и $\frac{1}{2}$ Шумадийска дивизии).

Отъ Добро-поле (вклучено) до Черна (изключено): българи — 10 — 13 дружини; съглашенци (сърби) — 24 батальона.

Отъ Черна (източна) до Кенали: българи — 28 $\frac{1}{2}$ дружини; съглашенци — 45 батальона (сърби — 30, французи — 6).

Отъ Кенали до Преспанското езеро: българи — 20 дружини; съглашенци — 40 батальона (французи — 34, руси — 6).

Между Преспанското езеро и езеро Маликъ: българи
 $1\frac{1}{2}$ дружини; съглашенци — 4 ескадрона.

Къмъ Прилепъ: българи — 7 дружини.

Или всичко: българи — 86 — 89 дружини и съглашенци — 121 батальона (французи — 40, сърби — 75, руси — 6).

Въ същия денъ, генералъ Сарай посети бойното поле предъ Битоля, за да провѣри, какъ сѫ изпълнени заповѣдите му отъ 12. октомврий, за днешната атака. Неговото твърдо желание бѣше — презъ равнината да подкрепи действията на сърбите, които при своите успѣхи бѣха заели Скочивиръ (7 окт.) и взели 800 пленици, между Бродъ и Добровени (8 окт.).

Тука обаче, той отбеляза, че отъ развиващата се артилерийска подготовка, немогло да се очакватъ положителни резултати, защото оръдията били отдалечени на 5 — 6000 метра отъ непр. мрежи. И неговото предварително убеждение бѣ, че предстоящиятъ ударъ не могълъ да не бѫде отблъснатъ.

ФРЕНСКО-РУСКАТА АРМИЯ (А. Ф. О.) АТАКУВА ВЪЗЪ УСПѢХЪ ВЪ БИТОЛСКАТА РАВНИНА

**Армейското
командуване** мията (А. Ф. О.), за общата атака бѣха при-
вършени. А споредъ отаденитѣ заповѣди
планътъ за атаката въ равнината на Битоля бѣ следниятъ:

Срещу Кенали ще атакуватъ два батальона отъ 33. коло-
ниална бригада, при подкрепата на: частъ отъ артилерията на
Вардарската дивизия; една батарея отъ 7·5 с. м. артилер. група,
придадена къмъ I сръбска армия; $1\frac{1}{2}$ — 15 с. м. батарея и
1 — 15·5 L. батарея, поставена при Рахманлий.

Между ж. л. линия и Меджетлий ще атакува и направи пробивъ 21. кол. бригада, засилена съ 372. п. п. (отъ 57. дивизия). Тя ще бѫде осигурена отлѣво — отъ 156 дивизия¹⁾,
която ще действува въ посока на Меджетлий, а още по-влѣво — отъ френско-руската дивизия (Дитрихъ), чийто секторъ на действие бѣ разширенъ до нѣколко стотинъ метра източно
отъ шосето Дол-Върбени, Битоля.

При това, действията на 57. дивизия трѣбва да се съобразяватъ съ нейните възможности, като задържи противника предъ себе си.

Отрядътъ „Преспа“ — ще задържи сѫщо противника предъ себе си.

* * *

Изпълнението на атаката²⁾ отъ пехотата започна въ оп-
редѣлението часъ (12), по цѣлия фронтъ.

¹⁾ Дивизията Бастонъ (156.), съ припадения и полкъ (отъ 57 див.) отпосле ще образува армейски резервъ — западно отъ ж.-п. линия.

²⁾ Ви. №№: 579, 576, 577, 578.

Надъсно, 33. колониална бригада (Фуркадъ), като зае нѣкои изнесени български окопи източно отъ Кенали, спрѣ на стотина метра отъ главната позиция.

Въ центъра, 21. колон. бригада (Сикъръ), съ успѣшенъ наскокъ, стигна на 150 метра, кѫдето бѣ посрѣщната съ буйна пушечна стрелба. Въ момента, когато първата ударна вълна стигна телената мрежа, тя намѣри проходитѣ за недостатъчни и се върна въ изходните си окопи, като понесе тежки загуби.

Налѣво, руската бригада стигна на 200 м. отъ телените мрежи и по-вече не можа да напредне.

57. дивизия, съ два отъ полковетѣ си приближи на 150 м. отъ българските окопи, които намѣри силно заети.

Очевидно, пехотната атака неуспѣ.

По преценка на Върховното съглашенско командуване на източните армии причините за това били¹⁾:

Почти пълната негодност на специалните № 4 гранати (газови!), макаръ че атмосферните условия да били благоприятни и че противникът не разполагалъ съ маски.

Здравината на непр. окопи, изградени съ дебели насили и, Малката видимост на маскираните съ трева телени мрежи.

Командуващиятъ френско-руската армия отъ своя страна намира причините на своя неуспѣхъ въ:

Голѣмото разстояние (400 м.), за преминаване отъ 21. колон. бригада.

Голѣмото отдалечение на артилерията отъ нейните най-близки обекти (една отъ 15.5 с. м. групи стреляла на разстояния между 5 и 6 км.).

Недостатъчната гжстота на стрелбата съ задушливи снаряди и нейната неточност поради липса на добро земно наблюдение.

Добре маскираните съ трева телени мрежи.

Солидността на българските окопи.

Обширниятъ (4 км) секторъ за атака на 33. колониална бригада, поставена подъ заповѣдите на командуващия I. сръбска армия, който не билъ натоваренъ съ главната атака.

А офицерътъ за свръзка отъ щаба на генералъ Сарай, при френско-руската армия, който следъ 37 дни (на 20 ноемврий) посетилъ току—що напуснатата българска позиция при Кенали, бележи: „Щастие е, че маньовъра презъ р. Черна успѣ и спомогна да падне българската отбрана въ равнината. Убеденъ съмъ, че съ разполагаемото количество ордия (гаубици) и уморена пехота, позицията не можеше да се завладѣе отъ фронта.“

* * *

Следъ пладне, генералъ Сарай дойде на командното място на А. Ф. О. при Сакулево и заповѣда атаката да се възстанови.

¹⁾ Ан. 607 (о. № 509/3, 19. X., с. А. А.).

Я презъ нощта, той телографически потвърди тази заповѣдъ, като предписа—артилерията да се изнесе по-напредъ, за стрелба на действителни разстояния и да подгответи нова атака.

Въ изпълнение на тази заповѣдъ, командуващиятъ френско-руската армия заповѣда²⁾:

1. Артилерийската подготовка на новата атака ще почне отъ сега и ще продължи до утрата (15 окт.) 10 ч., въ който частъ ще се извърши пехотния ударъ съ всички войски, срещу определените (за атаката на 14.) участъци.

2) Поската артилерия, 15.5 С. а 12 L ордия, въ най-голѣмъ размѣръ ще извършатъ систематична стрелба за разрушение въ непр. отбранителни постройки. Презъ нощта стрелбата не ще прекъсне.

Пехотата ще се възползува отъ тази подготовка, за да приближи своите изходни окопи до ударното разстояние, отъ непр. позиция и да ги устрои главно срещу направлените вече проходи.

3) Въ течение на тази подготовка, командирите на полковетѣ въ първа линия ще могатъ по тѣхно искане да преустановяватъ стрелбата предъ тѣхния фронтъ за атака, за да опитатъ (предприематъ) удари, ако съмѣтатъ условията за благоприятни.

За всички частични удари или за общъ такъвъ, необходимо е щото артилерията да може да стреля, чакъ до последния моментъ по обекта си. Трябва, прочие, връзката между артилерията и първите ударни вълни да биде колкото е възможно по-интимна и самата пехота да поисква — артилерията да удържи стрелбата си въ момента, когато последната ще стане опасна за нея.

4) 75 с. м. батареи ще се изнесатъ по-близу къмъ телените мрежи, които имъ предстои да разрушаватъ, по начинъ, че да не бѫдатъ по-далечъ отъ 3000 метра. Пехотата ще ги подпомогне въ изкопаване на необходимите окопи, за установяването имъ на новите позиции.

Обаче съ една нова заповѣдъ²⁾ командуващиятъ фр.—руската армия, поради нуждата отъ време, за премѣстване на артилерията, отложи изпълнението на тази заповѣдъ за една по-късна дата, която щеше да биде установена допълнително. Съ сѫщата, той нареджаше още:

Противникътъ трябва да се държи продължително подъ заплахата на една атака и нейната подготовка да бѫде извършена така грижливо и бързо, колкото това ще бѫде възможно.

¹⁾ О. № 1745/3, 17 ч., 14 X. AFO (Ан. 577).

²⁾ О. № 1746/3, 14 X., А. Ф. О. (Ан. 578).

Организирането на завладяния теренъ ще продължи, както и разузнаването на обектите и мястата на непр. картечници.

Ще се усъвършенствуватъ и попълнятъ връзките, като се осигури правилното действие на телефонните, оптическите, ракетните и др. такива.

Изходните за атака окопи ще бждатъ изнесени по близу до противника, на ударно разстояние и се поставятъ срещу отворените проходи въ телените мрежи. Ще се попръчи на последните да бждатъ преградени съ картечень огнь.

Артилерийските пристрелки по непр. отбранителни съоръжения ще бждатъ извършени и провърени съ най-голяма грижа. Артилерийските наблюдатели въ окопите ще бждатъ снабдени съ перископи и подслонени възможно по-добре. Проходитъ и разрушенията на окопите на противника ще бждатъ разширявани методично.

Разходът на бойни припаси за 7. 5. с. м. ордия ще бжде намаленъ на 150 изстрѣла на ордия (до нощта на 15 окт.), а на дългите ордия — пропорционално.

15 с. м. ордия ще бждатъ употребени по начинъ, да дадатъ най-голъмия максимумъ съ минималенъ разходъ на снаряди. Всички 12 с. м. ордия, чието действие, като контър батареи не ще бжде необходимо срещу непр. артилерия, ще бждатъ употребени да помагатъ на 7. 5 с. м., въ тѣхното действие за разрушение на непр. постройки.

ВЪРХОВНОТО СРЪБСКО КОМАНДУВАНЕ

Върховното сръбско командуване предупреди¹⁾ армиите, какво комадуването на въздухоплавателните части е отбелжало, че при изправление артилерийската стрелба съ помощта на самолети, въ някои случаи тя е била осуетявана поради това, че батарейните командири не сѫ пренасяли снопа на изстрелите споредъ искането на наблюдателя и продължавали да биятъ целта, която била изчезнала, когато наблюдателя е намиралъ други.

То нареддаше — при изправление стрелбата безусловно да се прави поправка, така както иска наблюдателя, безъ да се гледа на целта, която трѣбва да се бие споредъ уговорването съ наблюдателя. Презъ нощта, целта може да изчезне (или батареята да смѣни мястото си), или презъ време на изправлението да се появи нова, важна, цель, която трѣбва да се бие. Въ този случай, наблюдателя ще иска пренасяне на снопа, а батарейниятъ кръ ще трѣбва да се съобрази съ желанието на наблюдателя.

¹⁾ О. № 6384, 14. X. Върх. сръб. ком.

I. СРЪБСКА АРМИЯ АТАКУВА БЕЗЪ УСПѢХЪ ВЪ ЗАВОЯ НА ЧЕРНА

Моравската дивизия атакува безъ успехъ при Сливница

До пладне, артилерията на дивизията провърви данните си до различни точки на българската позиция. Въ 11:30 ч., тя започна сълна стрелба отъ всички ордия, за подготовка на атаката. Огънътъ бе разпределенъ¹⁾: 5. пл. батарея — по окопите на рида северо-източно отъ Сливница; 6. пл. батарея — предъ дѣсното крило на 1. п. п.; 1, 2, 3. полски батареи — по окопите и приближаващи резерви; 1. гауб. батарея — по батарея при бѣлите окопи, която бе замълчана, и по друга западно на редута, както и по-пехота въ движение отъ редута къмъ окопите; 2. губ. батарея — по пехотни окопи; 12 с. м. дълга батарея — по батарея с. з. отъ Бродъ и 15·5 с. м. дълга батарея — по батареи ю. з. отъ Букри и с. з. отъ Тепавци.

Пехотната атака започна въ 12 часътъ:

1. Моравска бригада²⁾ съ дѣсното си крило (1/2. батальонъ) се изнесе малко напредъ, но то бе спрѣно отъ страничен пехотенъ и артилерийски огнь, идващъ отъ къмъ Пологъ. Центъра — срещу Острия-камъкъ бѣ задържанъ отъ същия артилерийски огнь и отъ пехотенъ изъ каменистата чука, отъ преде му. Лѣвото крило (2/2. батальонъ) достигна на 100 метра. Бригадниятъ кръ считаше, че въпрѣки доброто артилерийско действие, нѣмаше успехъ поради упоритото държане на противника и неговото умѣло служене съ флангова артилерийска, картечна и пушечна стрелба. Особена прѣчка бѣ артилерийски огнь отъ посока на Пологъ. Общо, наскокътъ презъ деня бѣ 200 метра. А за успехъ необходимо било силенъ артилерийски огнь и постепенно приближаване. Поради това бѣ поискана артилерийска подкрепа отъ Дунавската дивизия, съ цель да се обезвреди артилерията при Пологъ.

2. Моравска бригада²⁾ бѣ спрѣна отъ артилерийски огнь, идващъ отъ къмъ Пологъ и отъ странична пехотна и картечна стрелба. Освенъ това и отъ огъня на тежки ордия отъ къмъ фронта. Пехотни групи, които бѣха излезли на гребена, съ огнь и бомби бѣха върнати назадъ. Въ 17:30 ч., единъ пех. взводъ отъ дѣсния флангъ доближи до 150 м. и се добра до гребена.

Загуби —?

Изстреляни: артилерийски снаряди — 3516³⁾.

¹⁾ О. № 612, 19 ч., 14. X. кръ арт. морав. дивиз. и № 1411, 19:30 ч., 14. X. Морав. дивиз.

²⁾ О. № 889, 18:40 ч., 1. морав. бриг.

Вардарска дивизия Къмъ 0 часътъ, съ части отъ диви-
атакува безъ ус-
пъхъ източно отъ
с. Бродъ

огънъ. Въ 3 ч., 1. бригада пристигна на новото си място, а до 5 ч. смѣни 3/2. батальонъ и 3 роти отъ 1. п. п., които се изтеглиха.

Бригадата (1.), съ 4 батальона се намираше на лѣвия брѣгъ на Черна, въ свръзка съ 1. п. п. Въ резервъ — 2 батальона, на дѣсния брѣгъ, задъ дѣсното крило. Щабътъ на бригадата — източно на Бачъ, близу до Черна.

Планътъ за действие на дивизията бѣ³:

Начало на артилерийската бомбардировка отъ 7:30 ч. Пехотната атака — въ 12 ч. — съ цель: Въ началото пробивъ при дѣсното крило, въ свръзка съ Моравската дивизия. Каждото се срещне силенъ отпоръ — да се съсрѣдоточи силенъ артилерийски огънъ. При това, въ сѫщото време (12 ч.) и Моравската дивизия ще почне атаката.

* * *

Дивизионната артилерия: 2. гауб. батарея, французкиятъ пол. артил. дивизионъ (3 батареи), 1 — 10·5 с. м. франц. оръдие. 1 взводъ отъ 2. батарея, 47. франц. батарея, (на рида сев. отъ с. Бачъ) и гауб. батарея южно отъ Живойна — въ 6:30 ч. започна провѣрка на данните, а отъ 8 ч. тя засили стрелбата, която достигна най-голямата си сила въ 11·45 ч. Стрелбата обхвана с. Бродъ, окопитъ и склоноветъ на Каменистата чука, Обла-глава и Обла-чука, а взводътъ отъ 2 пол. батарея — и по резерви, спущащи се по рида на с. Бродъ.

Въ 12·05 ч., дѣсното крило на дѣсната колона започна движение, но веднага бѣ спрѣно отъ пехотенъ и картечень огънъ. Артилерийската стрелба продължи. Движенето бѣ подновено въ 12·40 ч., но пакъ безъ успѣхъ, понеже бѣ бито отъ дѣсно (Каменната кариера). Въ сѫщото време бѣ забелязано движение на български части къмъ с. Бродъ, които бѣха бити отъ гаубичната батарея.

Командирътъ на колоната изобщо се оплаква отъ силна пехотна, картечна и артилерийска стрелба, идваща отъ фронта и отъ фланговете⁴.

Лѣвата колона⁵ имаше на лѣвия брѣгъ прехвърлени само три роти, а минаването, което ставаше само на едно място, бѣ бито съ артилер. огънъ. Поради това за единъ

¹⁾ О. № 1107, 17·50 ч., 14 X. 2. морав. бриг. ²⁾ О. № 612, 19 ч., 14. X., к-ръ артилер. Морав. дивиз. ³⁾ О. № 1903, 14. X., Вардар. дивиз. и О. № 1908, 23·45 ч., 14. X., Вардар. дивиз. ⁴⁾ О. №№ 884 и 885, 14. X., Дѣсна колона. ⁵⁾ О. № 1612, 14 ч., 14. X., Лѣва колона.

часть бѣ минала само половинъ рота. А следъ силенъ артилерийска подготовка, два опита за атака съ тритѣ роти оттатъкъ рѣката непостигнаха никакъвъ резултатъ. Командирътъ на колоната преустанови действията до като непредната войскитѣ отъ дѣсно.

Така, българитѣ продължаваха да държатъ източната окрайна на с. Бродъ, развивайки силенъ пехотенъ и картечень огънъ. Българската гауб. батарея, стреляща отъ посока на Веле-село, нанасяше силни загуби на дивизионната артилерия, поради което се поискава помошь отъ французките дѣлги оръдия¹⁾.

Загуби: Убити офицери — 1, войници — 32; ранени офицери — 2, войници — 68.

Изстреляни: пех. патрони — 22500, картеч. — 15700, артил. снаряди — 7608.

Конната дивизия Въ 13 ч. дивизионниятъ к-ръ започва²⁾: 2. конна бригада веднага да изпрати 2. коненъ полкъ (пешаци) въ посока на Д.-Кремиянъ, задъ дѣсното крило на 33. фр. бригада (Фуркадъ), което е при устието на Сакулева рѣка, като се спре по средата на досегащото му място и Д.-Кремиянъ. А въ 14·30, ч. — 1. коненъ полкъ да тръгне за Живойна и бѫде готовъ за действие въ посока на с. Бродъ и Негочани (на лѣвия брѣгъ на Черна).

Полковетѣ нощуваха: 2. конни полкъ (пешаци) — на 1 км. ю.-и. отъ Д.-Кремиянъ и 1. коненъ полкъ (на коне) — при с. Живойна.

33. фр. кол. бригада извѣрши арт. подготвка срещу с. Кенали

Бригадата имаше задача (отъ к-щия фр.-рус. армия) да атакува въ участъка отъ устието на Сакулева (кѫдето 56. фр. полкъ презъ нощта смѣни частите отъ Вардарската дивизия) до ж.-п. линия.

Подготвката започна отъ б частъ и се извѣрши отъ находящата се въ участъка ѝ частъ отъ артилерията на Вардарската дивизия, а именно: 1., 4., 5. и 6. полски батареи и взводътъ отъ 2. пол. батарея, 155 с. м. фр. батарея, плененитѣ 10·5 с. м. герман. оръдия и 1. гауб. батарея. Огънятъ бѣ насоченъ по окопитѣ и препятствията предъ тѣхъ, като до 8 часътъ се извѣрши съ обикновени снаряди, по 100 на оръдие. Отъ 8 до 11·30 ч., съ специални (газови!) снаряди, по първите окопи и тилътъ имъ, както и по резервите. Следъ

¹⁾ О. № 1902, 14. X., Вардарска дивизия. ²⁾ О. № 2203, 14. X., Конна дивизия.

това, огъня бѣ пренесенъ и групиранъ по отдѣлни точки отъ фронта къмъ с. Кенали, за да се помогне на французската пехота, застѣгайки и непр. резерви, които отиваха за с. Кенали. Отъ своя страна, българската артилерия застѣгна 4. батарея и 2. франц. 15·5 с. м. батарея. Една българска батарея, забелязана на 700 — 800 м. сев. на Кенали презъ целия денъ стреляше. Французските батареи я обстреляха, но повечето отъ изстрелитѣ я прехвърляха. Крайниятъ резултатъ отъ действията презъ денъ бѣ — Бригадата се намираше и остана предъ теленитѣ мрежи на отбраната.

Атаката бѣ отложена за 15 октомври¹⁾.

Загуби²⁾: убити войници — 55; ранени офицери — 9, войници — 189; изчезнали войници — 27.

* * *

За действията презъ този денъ, командуващиятъ I. сръбска армия прави следната *оценка³⁾*: „Отъ днешните действия на Моравската и Вардарска дивизии съмъ много недоволенъ. Въпрѣки необикновено силната и точна стрелба на артилерията срещу непр. войски и окопи, като лично наблюдавахъ по цѣлия фронтъ, както и създаденитѣ добри условия за енергично настѫпление на пехотата, тя се спираше предъ слабата артилерийска и пехотна стрелба”... „Общиятъ резултатъ е — неуспехъ. Неприятелската артилерия действуваше съ средна сила. Пехотната и картечната му стрелба бѣ сила Но нито въ пехотата, нито въ артилерията противникътъ не е по силенъ отъ насъ“.

* * *

За следниятъ денъ (15 октомври):

Командуващиятъ армията (I. сръбска) *заповѣда⁴⁾*: „... презъ текущата ноќь, артилерията ще стреля по непр. позиция като разрушитѣ и препятствията предъ нея. На к-ритѣ на Моравската и Вардарска дивизии се дава пълна свобода да се споразумеятъ за времето презъ което ще предприематъ задружна атака, за отхвърляне противника съ по голѣма енергия безъ да се отлага по късно отъ 6 часътъ. К-рътъ на 33. франц. бригада презъ ноќьта да разшири и засили пехотните окопи и извѣрши постепенно приближаване. Атаката на тази бригада да не започва преди 10 часътъ, като съобразява движението си съ французите отъ лѣво, които ще започнатъ атаката въ 10 часътъ.

А командирътъ на Вардарската дивизия заповѣда, атаката да продължи, като бомбардировката започне въ 8 часътъ⁵⁾.

¹⁾ О. № 1746/3, 14. X., А. Р. О. ²⁾ О. № 2674, 11·25 ч., 21. X., I. армия (стр. 566). ³⁾ О. № 1002, 14. X., I. армия. ⁴⁾ О. № 2449, 21·50 ч., 14. X., I. сръб. армия. ⁵⁾ О. № 1919, 14X., Вардар. дивизия.

III. СРЪБСКА АРМИЯ АТАКУВА БЕЗЪ УСПѢХЪ ВЪ ЗАВОЯ НА ЧЕРНА

Дринската дивизия отби българското нападение при Търнава.

По сведения отъ пленникъ (13 окт.)¹⁾ 21 български п. п. се намиралъ съ 1. и 4. дружини на Грунишката висота безъ две роти (отъ 1. дружина) — насочени за Градешница. 3. дружина била срещу Крапа. 2. дружина — неизвестно где, но се предполагало че е сев. отъ Сливица.

Презъ изтеклата ноќь — периодична стрелба. А поради неготовността на средствата за продължение на действията, дивизионниятъ к-ръ *заповѣда*²⁾:

Дѣсната и срѣдна атакуващи колони да довършатъ подготовката, така че, атаката да може да се подхване веднага щомъ се нареди това. Презъ това време, да се види где и какви препятствия се намиратъ предъ непр. окопи и на какво разстояние отъ тѣхъ. Артилерията да направи проходи въ теленитѣ мрежи предъ сѫщите на източния край на Рововската висота. Батальонътъ отъ б. п. п., който е прехвърленъ на дѣсния брѣгъ на Бѣла-вода, за осигуряване на лѣвия флангъ на Срѣдната колона, да се укрепи солидно.

* * *

До пладне, действията се изразиха само въ артилерийска дейност, въ участъците на Дѣсната и Срѣдна колони³⁾ като стрелбата на артилерията отъ лѣвото крило, по чуките сев. отъ устието на Строшица била добра, но трѣбвало да се удължи мѣрника, защото снаряди падали въ своите линии⁴⁾. Съ тежка артилерия бѣ бито Доброто поле.

Следъ пладне отъ дивизията бѣ съобщено (13·45 ч.), че българите отъ чуките, следствие огъня на планинските и дебанжови батареи били *отстъпили* (13·30 ч.). По късно — слаба пушечна и двустранна артилерийска стрелба. Раненъ бѣ к-рътъ на 5. п. п.⁵⁾ При Търнава, следъ силна артилерийска подготовка, 19 ч., българите излязоха изъ окопите си и нападнаха частите на дивизията, но бѣха повърнати.

Артилерията използва този денъ за подвозъ на снаряди⁶⁾

За следниятъ денъ (15 окт.), дивизионниятъ к-ръ *заповѣда*⁷⁾: На 15. ще се извѣрши подготовката за атака на Соколь, като на 15 срещу 16, 17 п. п. изъ дивизионния резервъ ще сѣмътъ 5 п. п., отъ дѣсната колона, при което:

¹⁾ О. № 6377, 10 ч., 14. X., Върх. сръб. ком. ²⁾ О. № 3193, 0·10 ч., 14. X., Дринска дивизия. ³⁾ О. № 3412, 14·25 ч., 14. X. III. армия. ⁴⁾ Разговоръ съ полков. Димитриевичъ въ 8·10 ч. на 14 окт. ⁵⁾ полковн. Миушковичъ. ⁶⁾ Докладъ на к-ра на арт. по телеф. въ дивиз. щабъ (8·45 ч.). ⁷⁾ О. № 3217, 20·30 ч., 14. X., Дринска див.

17 п. п., съ 3/12 батальонъ да се приготви за атака на Соколъ, като се произведе комбинирана фронтална атака съ обхватъ на лъвото крило на „Соколска греде“ и донесе.

К-рътъ на артилерията да подготви тази атака, като не оставя фронта на трите колони.. .

Въ нощта на 14 срещу 15, 12. п. п. да смъни 5. п. п. Картечните отдѣлени на двата полка оставатъ на мястота си.

5. п. п., следъ смъната да отиде въ резервъ на Милетинъ ридъ (гдето бѣ 17 п. п.).

На дивизията липсваха муниции¹⁾ за предстоящата решителна борба.

Загуби: убити войници — 5; ранени офицери — 2, войници — 21.

Изстреляни: пех. патрони — 115000; картечни — 20000; снаряди — 1222.

Дунавската дивизия атакува безъ успехъ при Скопие. Презъ нощта (13 срещу 14) пехотна и артилерийска стрелба. Следъ това, до 11 ч. само слаба двустранна артилерийска стрелба.

Въ 11:45 ч. дивизионниятъ к-ръ заповѣда, артилерията веднага да започне стрелба (по 50 снаряда на полско оржdie), а после да я засили.

Дивизионната артилерия насочи огъня си по окопите и по определенитѣ точки за атака, като съсрѣдоточи стрелбата съ най голѣма сила предъ лъвото крило на лъвата атакуваща колона, за подготовка на атаката. Гаубичните батареи биха²⁾ много усилено батареята източно отъ Пологъ, която бѣ замълчана и после презъ цѣляя денъ не се обади. Обаче, непр. артилерийска група сев. отъ Пологъ, която биеше центъра на Моравската дивизия, неможа да бѣде намѣрена и да се застави да мълкне. Трудността въ откриване на неприятелските батареи бѣше много голѣма, защото самолетите не дойдоха. Обаче, ангажиранитѣ по цѣляя фронтъ предни пехотни части срещнаха упорита съпротива.

При силната закрила на артилерията, изпратените (13:30 ч.) отъ 8 п. п. усиленъ патрулъ, срещу чуката „Г“, се натъкна на едно българско отдѣление, застанало задъ една скала и хвърлило по него две бомби. Последното отговори съ двадесетина бомби и веднага изкочи на гребена, източно и западно отъ чуката. Но обсипани съ пушеченъ, картеченъ и артилерийски огънь, бойците се поколебаха. Командирътъ имъ съ пистолетъ ги задържа. Следъ това на два пъти се изпратиха патрули, които приближаваха подъ самия гребенъ източно отъ „Г“. Отъ сѫщата чука българите пакъ почнаха да хвър-

1) Съобщено въ армията по телефона 21:10 ч. 2) О. № 1240, 16:45 ч., 14. X., Дунавска дивизия.

лятъ бомби и се съпротивляватъ съ пушченъ огънь (18:30). Артилерията продължаваше да бие батареята при Пологъ, която поражаваше Моравската дивизия^{1).}

Къмъ 18:45 ч., на лъвото крило на Дѣсната колона се разви силна пехотна борба съ бомби, но атакуващите не успѣха да излѣзатъ на българската позиция. Борбата стихна въ 19 ч. Лъвата колона остана на мястото си, при слабо огнево действие. Тя се стремеше да се подранява съ Моравската дивизия (въ лѣво), която не бѣ настѫпила.

Загуби: убити войници — 2; ранени офицери — 2, войници — 30.

Изстреляни: пех. патрони — 90000, картечни — 22000, ржчни бомби — 133, мини — 30, арт. снаряди — 3963.

II. СРѢБСКА АРМИЯ.

Армейското коман- дуване. Следъ пладне, командуващиятъ арми- ята заповѣда²⁾: На 15 окт., Шума-

дължать атаката (според О. № 2859, отъ 13. окт.). Тимошката дивизия, щомъ вкара въ действие гаубичната си батарея, да развие силна стрелба, особено въ посока на Сборско и уси- лено разузнаване за противника.

На армейската ескадрила се възложи³⁾: Утре (15.) и следъ това всѣки денъ, да извѣршва усилено разузнаване на посоченитѣ и съобщения у противника, особено на Добро- поле, Градешница, Зовикъ.

Тимошката дивизия. До пладне, оживена артилерийска стрелба съ прекъсвания. Българската артилерия не отговаряше.

Следъ пладне, артилерийската стрелба продължи (16 ч.). Съ силенъ огънь бѣха бити непр. закрития, на западния край на с. Сборско. Отговори непр. арт. група отъ Прашникъ, Дудоникъ и план. гаубици отъ Кожухъ, които биха планин. батарея и полското оржdie на първия Сборски ридъ.

За следниятъ денъ (15 окт.), дивизионниятъ к-ръ заповѣда — действията да продължатъ съ силна артилерийска стрелба и усилено разузнаване на непр. разположение, при помощта и на гаубичната артилерия. Начало — 8 часътъ.

Загуби: — нѣма.

Изстреляни: — ?

1) О. № 3438, 22:20 ч., 14 X., III. армия. 2/О. № 2883, 16:30 ч., II. срѣб. армия. 3/ О. № 2884, 14 X., II. срѣбска армия.

Шумадийската дивизия.

Отъ 8 ч., дивизионната артилерия започна стрелба по непр. окопи.

Следът пладе (12 до 16 ч.), батареите стреляха за разрушаване теленитъ мрежи и окопи на Добро-поле. Следът това, при намалена сила, стрелбата продължи до 19 ч.

Вечеръта, дивизионният к-ръ заповѣда: Презъ нощта отъ дѣсния участъкъ да се прехвърлятъ въ лѣвия (въ с. Дол. Пожаръ): 2 полски и 2 Данглисови ордия и 1, 15 с. м. ордие за мощно биене на Добро-поле.

За следния денъ (15 окт.), сѫщиятъ зановъд — действиета да продължатъ срещу Добро-поле.

Загуби: убити войници — 1; ранени войници — 6.

Изстреляни: пех. патрони — 94000, картечни — 1250, ръчни бомби — 266, мини — 129, артилерийски снаряди — 4768.

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕТО НА XI. ГЕРМ.-БЪЛГАРСКА АРМИЯ**2-а пех. дивизия отби атаката на френско-руската армия предъ Меджетлий****Дивизионното командуване**

Поради несигурността по запазване на охранителната линия южно отъ Поградецъ, заповѣда се — мостоветъ на р. Дѣвъль при Маликъ и Звезда да се пригответъ за разрушаване.

2/9-а пех. бригада Рѣдъкъ артилерийски огънь. Две малки пехотни групи настъпиха (9 ч.) срещу дѣсния флангъ на бригадата — при Преспанското езеро и приближиха до 700 метра предъ 2/15 рота. Следът това, презъ цѣля денъ, силенъ артилерийски, пущеченъ и картеченъ огънь по дѣснофланговата — 1/15 дружина.

Загуби: 1/15 дружина ранени войници — 3.

3/6-а пех. бригада Отъ 6:35 часътъ започна рѣдка непр. артилерийска стрелба по лѣвия флангъ на 27. п. п. и по 51. п. п. Обаче, по центъра и лѣвия флангъ на последния (4/15 дружина и особено по 14/15 рота) огъня бѣ барабанень. Следът това (11:30 ч.), 2—3 непр. пехотни роти започнаха да настъпватъ въ посока на тази рота (Велушино), но насъкоро спрѣхаха, поради насочения по тѣхъ артилерийски и пехотенъ огънь и се върнаха въ изходнитѣ си окопи. Едно ново настъпление (12 ч.), съ по-голѣми сили бѣ отбито съ артилерийски и пехотенъ огънь.

Загуби: 4/15 дружина убити войници — 2, ранени войници — 1.

Изстреляни: — ?

1/6-а пех. бригада
отби атаката на 156. франц. дивизия при Меджетлий

Разположението на бригадата бѣ:
15 п. п. (3. и 2. дружини и 3/4 опълч. дружина, 10 картечници) и 2 позиц. н. с. с. ордия, заемаше участъка отъ пътя Холевенъ, Клещино, до 500 м. западно отъ шосето Битоля, Негочани.

33. п. п. (4 дружини, 8 картечници и № 219 герм. карт. отдѣление — 5 картечници) заемаше (съ 3 дружини) участъка отъ 500 м. западно на шосето, до ж. п. линия — южно отъ Кенали и една дружина (?/33.) въ резервъ — сев. на с. Меджетлий.

Бригаденъ резервъ — 2/4 опълч. дружина и № 211 герм. карт. отдѣление — дадено на бригадата въ този денъ.

Артилерията на бригадата бѣ извършила нѣкои промѣни въ разположението си. Така: 4/12 батарея се бѣ измѣстила отъ с. Лажецъ, по източно, съ посока — дола на Грашница; н. с. с. батарея — бѣ засела позиция при ж. линия, с. и. отъ Меджетлий и 6/12 батарея и се бѣ отдръпнала на 600 м. сев. отъ к. 588.

Въ окопите отъ 1-а линия се оставиха по едно дежурно отдѣление отъ взводъ, които поставиха наблюдатели (4 до 8 на рота). Всички останали хора се намираха въ втора линия окопи и въ блиндажитѣ на тилнитѣ траверси. А презъ нощта, усилени патрули, съ бомби, при офицери се намираха на 100 — 800 м. предъ телената мрежа. На позициите си батареите разполагаха съ ограничено число снаряди, при невъзможенъ дневенъ подвозъ на такива.

Споредъ сведенията отъ постоянно заставяните пленници въ щаба на дивизията и въ този на бригадата, за противника се знаеше:

156. дивизия съ 1. R. M. A. и 175. п. п. (последниятъ въ резервъ) — заема отъ ж. п. линия до шосето. Отъ полковетъ й — по две дружини въ бойна частъ, а веригитѣ и резервите й въ окопи.

Руската особенна бригада: 4. руски полкъ (единъ батальонъ въ 1-а линия и дава резервъ) и 3. руски полкъ — отъ шосето до пътя Холевенъ, Клещино.

По назападъ — 260 п. п. отъ 57. дивизия. Освенъ това:

Отъ 10. октомври забелязано постоянно прииждане на пехотни части (14. колониална дивизия¹), къмъ Сакулево и Дол. Каленикъ, като следът това (до 13 окт.) били притеглени къмъ Негочани, въ окопите между ж. п. линия и шосето. Съставътъ на 14. колон. дивизия билъ: 24., 34., 35., и 44. колон. полкове, или срещу бригадата се намирали 9 пехотни полка (27 батальона и 27 картечни роти).

¹⁾ Въ сѫщностъ — 17. колониална дивизия,

А отъ събраните до 13 окт. вечерта съобщения отъ пехотните и артилерийски наблюдатели съз открили следните стрелящи батареи:

а) Въ района на с. с. Драгошъ, Обсирино, до пътя Холевънъ, Клещино — петъ батареи (едната 10·5 с. м.).
б) Въ и около с. Клабучища — три батареи (едната 12 с. м. гаубици).

в) Около с. с. Гор. и Дол. — Каленикъ — три батареи (12 и 10·5 с. м. дълги).

г) Между с. с. Гор. и Дол. — Каленикъ — три батареи (между тъхъ и 18 с. м.).

д) Ю. и. отъ Негочани — две 75 с. м. батареи.

— всичко 23 батареи, обилно снабдени съ бойни припаси.
На тази неприятелска артилерия предстоеше да се противопоставят:

Отъ 1/6 бригада — 5 батареи (едната н. с. с.).

Отъ 2/8. бригада — 2 пол. ордия и 2 — 105 с. м. дълги.)

Отъ 3/6. бригада — 2 полски и 1 гаубична батарея.

Отъ армейската артилерия — 3 тежки батареи, или — всичко 12 батареи, при ограничено количество бойни припаси.

* * *

Презъ изтеклата ноќь, французската артилерия води стрелба по бригадния участъкъ и тила му. Въ това време, (4 частътъ), предъ 15 п. п. бѣ забелязано предвижване у противника, а между патрулитѣ се водеше престрелка. Тежката му артилерия продължаваше усилено да бие позицията на 33. п. п., при което бѣ разрушено и наблюдателното място на командира на полка.

При настъпването на деня, утринната мъгла леко застилаше влажното Битолско поле, а на изтокъ при Черна пропъясваха блатата, отражавайки първите промъкнали се лъчи на есенното слънце. Тѣ още не бѣха успѣли да я разпръснатъ, когато (6·30 ч.) внезапно засиления непр. артилерийски огънь, изъ невидимите батареи, дойде да разкрие нападателните намѣрения на противника срещу бригадата.

33 п. п. отбива първата атака — на 156. франц. дивизия (7·30 ч.)

Започналата отъ 6·30 ч., силна артилерийска стрелба скоро се превърна въ ожесточенъ барабаненъ огънь, съ сила, каквато не бѣ виждана никога до тогава. Тя засъгаше най-вече центъра и лѣвия флангъ на 33. п. п. Отдѣлните тръстъци на снарядите се сливаха и не бѣ възможно да се разпознаватъ (7·30 ч.).

За бригадниятъ командиръ бѣ вече ясно мястото на предстоящия ударъ. Поради това срѣдниятъ полкови участъкъ бѣ засиленъ съ 8/33. рота, а на полските батареи се запо-

вѣда да бѫдатъ готови за преградна стрелба източно отъ шосето, кѫдето почнаха да се прѣскатъ и газови гранати. Взетата мѣрка за случая бѣ — бѣзрото поставяне на маскитѣ.

А когато позицията вече се изгуби отъ погледа на артилеристите, забулена въ непроницаема завѣса отъ прахъ и димъ, веригите на 156. франц. дивизия (два батальона отъ 1. R. M. A. и единъ отъ 2. R. M. A.) започнаха движение срещу 3/33. дружина на подполковникъ Магерановъ (7 ч.). Наредени въ нѣколко последователни линии, почти незабелязано отъ наблюдателите тѣ достигнаха телените мрежи (7·20 ч.). И едвамъ въ този моментъ сѫщите бѣха открити отъ 3/33. дружина, която вля резерва си въ бойната си частъ. Съ мощната пушечка и картечна стрелба и преградна отъ полските батареи, французките вериги, стигнали вече телените мрежи, бѣха спрѣни и разколебани. И като не можаха да издѣржатъ огнената стихия, тѣ повърнаха и въ безредие отстъпиха къмъ окопите си, като изоставиха при телените мрежи множество убити и ранени. Българскиятъ артилерийски огънь за малко поутихна (7·35 ч.). Той бѣ възобновенъ насокро (7·40 ч.), следвайки отстъпащия противникъ.

Така бѣ смазана първата атакуваща вълна, която целеши да провѣри постиженятията на своя барабаненъ огънь.

Следъ този неуспѣхъ, непр. барабаненъ огънь отново се засили по цѣлия бригаденъ фронтъ (9 ч.) при рѣдка пехотна стрелба.

Отъ бригадното наблюдателно място, презъ обширната гъста, непрогледна завѣса, пакъ не се виждаше вече нищо, дори и с. Меджетлий. Донасяйки за това (9 ч.), бригадниятъ к-ръ съобщаваше, че било въроятно днесъ противника да атакуви неговия участъкъ¹⁾.

15. п. п. отбива втората атака — на 3. руски полкъ (10 ч.)

И наистина, насокро (9·45 ч.), французската артилерия съсрѣдоточи барабанния си огънь по дѣсния подучастъкъ на 15. п. п. (3/15. дружина). Тукъ 3. руски полкъ (2 батальона въ първа линия и единъ въ резервъ) се бѣ угвърдилъ на 300 — 600 крачки отъ защитниците.

Чувствувайки явната заплаха, бригадниятъ к-ръ поиска отъ к-ра на артилерията си да подгответи преграденъ огънь юго-западно отъ Лажецъ. Той помоли и к-ра на 3/6. бригада да му съдействува съ артилерията си, за отбиване очакваното нападение, южно отъ селото. За сѫщата целъ бѣха предупредени батареите отъ 1/12 арт. отдѣление и гаубичните отъ тежката група А.

Барабанниятъ огънь продължаваше съ прѣкомѣрна сила. Но веднага той се измѣсти въ тилътъ на позицията (10 ч.)

1) О. № 742, 9 ч., 14. X., 1/6 бригада.

и всрѣдъ трѣска и непроницаемия облакъ отъ прахъ и димъ, все срещу 3/15. дружина, трѣгнаха първите руски вериги (2/3. и 3/3. батальони), послѣдвали отъ 1/3 батальонъ. Щомъ стигнаха теленитѣ мрежи, тѣ бѣха срещнати съ вихровъ картетенъ и пущенъ огнь отъ защитниците Ломци. Намѣсиха се и батареитѣ съ преградна стрѣлба. Атакуващите бѣха спрѣни. Тѣ не можеха да издѣржатъ стрѣлбата и въ паническо бѣгство се оттеглиха въ изходнитѣ си окопи, оставяйки много убити и ранени, предъ теленитѣ мрежи.

4. руски и 260. французки, полкове не взеха участие въ атаката.

Отъ заловенъ пленникъ се узна че нѣкои отъ руските роти останали съ по 20 — 60 човѣка и че французските батареи били разположени: въ гората, източно отъ мон. св. Петка (4), задъ с. Битуша (1 теж. оръдие) и при Дол. Каленникъ (други батареи).

Слѣдъ като бѣ отбита и тази — втора атака, — отъ възобновенія непр. барабаненъ огнь, за бригадните крѣстана ясно, че трѣбва да се очаква и трета атака. Сѫщото убеждение имаше и въ щаба на дивизията, за което отъ последния бѣ насоченъ резервъ на 3/6. бригада, къмъ мон. Велушино. По този случай, до бригадата се нареди да се свърже съ него чрезъ телефонъ и за съдействието му, да се изиска чрезъ щаба на дивизията.

По този поводъ, пжтя с. Породенъ, мон. Велушино бѣ разузнанъ отъ конници, които се назначиха и за водачи на казания резервъ. А въ случай на пробивъ, бригадните крѣсмѣташе съ помощта на този резервъ да действува въ флангъ на противника.

33. п. п. отбива третата атака — на 17. колониална дивизия (12 ч.)

Отъ 10 ч., барабанниятъ огнь изъ всички непр. тежки и леки оръдия бѣ съсрѣдоточенъ предимно по участъка на 33. п. п., между шосето и ж. п. линия. Отъ това, бригадните участъкъ отново бѣ задименъ и всѣкакво наблюдение, къмъ противника стана невъзможно. За това се съобщи въ дивизията, съ молба, да се възложи на съседнитѣ бригади да наблюдаватъ предъ бригадните участъкъ и своевременно уведомяватъ за всички прояви у противника.

Наскоро обаче се узна (10-15 ч.), че французската артилерия отново стреля съ газови гранати, че имало задушени (2) и че войниците отъ полка поставили наличнитѣ маски. Освѣнъ това — че срещу полка (на фронтъ $1\frac{1}{2}$ км.) се намирала цѣлата 14 колониал. дивизия¹⁾. Това предизвика намѣсата на тежката герм. група А.

По-късно (10-30 ч.) отъ Кеналския участъкъ бѣ забелязано и съобщено за настѫпленietо на гжсти маси.

¹⁾ Въ сѫщностъ — 17 колониална дивизия (по сведение въ съставъ: 24, 34, 35. и 44. п. полкове).

Най-после (11-20 ч.), бригадните крѣ получи донесения отъ полковете, че противникъ настѫпвалъ срещу центъра на 33. п. п. (с. Меджетлий).

Въ 12.15 ч., сѫщото бѣ повторено отъ 15. п. п., съ указание, че неприятелските вериги достигнали на 300—400 кр. предъ теленитѣ мрежи. Поради това бригадните крѣ, по телефона, поискава — резервътъ на 3/6. бригада, отъ Велушино, да се насочи за Породенъ.

А когато атакуващите вериги стигнаха на 200 — 300 крака отъ телената мрежа, тѣ бѣха забелязани отъ наблюдателите на 11/33 и 12/33 роти. Точно въ това време барабаниятъ огнь бѣ премѣстенъ по втората линия окопи и къмъ Меджетлий, когато и димната завеса при окопите се повдигна. Наблюдателите отново можаха да видятъ първата неприятелска верига, която съ особени ножове бѣ почнала да сече телената мрежа.

Веднага преднитѣ петъ роти отъ срѣдния подучастъкъ на полка бѣзо заеха окопите и заедно съ картечниците отъ съседните подучастъци, въ флангъ откриха вихрова стрѣлба. Последва и преградните огнь отъ полските и тежки батареи. Участъкътъ бѣ засиленъ и съ 5/33 рота.

Едновременно съ боя въ срѣдния подучастъкъ произлѣзе и такъвъ въ дълсния подучастъкъ. Тукъ, единъ батальонъ отъ отъ 44 колон. полкъ бѣ настѫпилъ срещу лѣвия му флангъ — източно отъ шосето. Командирътъ на подучастъка заповѣда — хората да се сгъстятъ по окопа отъ западъ на изтокъ и съ пущенъ и картеченъ огнь да поддѣржатъ срѣдния участъкъ. Тамъ бѣ премѣстенъ и дружинните резерви. Съ тѣзи мѣрки се спомогна за отбиване на неприятелската атака срещу дълсния участъкъ.

Но непр. барабаненъ огнь продължи въ тила. Находящите се при теленитѣ мрежи вериги бѣха вече покосени, когато пристигна трета вълна, която сѫщо почна да сече мрежите. Пристигна и четвърта вълна.

Обладани отъ високъ духъ, повишенъ отъ силата на огневата си мощь, защитниците взеха връхъ надъ атакуващите. Последнитѣ, вече разколебани, повърнаха назадъ. А когато пристигна и последната вълна, тя успѣ да увлече частъ отъ отстѫпващите — къмъ мрежите. Тукъ настѫпи една истинска лутаница, въ която блясъка на саблите на офицерите издаваше усилията имъ да тласнатъ всички въ последния напѣнъ.

Задиците, обаче, продължаваха да косятъ. Купчини отъ трупове и ранени вече осейваха теленитѣ мрежи, а изъ образуваниетѣ проходи блуждаеха отдѣлни бойци, зашематени отъ стрѣлбата на *Свищовци*.

Отново, атакуващите не издържаха огъня и удариха въ бъгът назадъ, поражавани съ пехотенъ, кратеченъ и артилерийски огънь на защитниците. Тукъ, източно отъ шосето, артилерийската стрелба бѣ образувала гъста огнева завѣса, която недопустна прииждащите подкрепления.

Отстъпващите се прикриха въ с. Негочани. Тукъ тѣ, бѣха бити (12:45 ч.) отъ огъния на тежките германски батареи.

Следъ като окончателно пропадна и тази атака (12:50 ч.), къмъ страната на противника бѣ забелязано движението на двата батальона (175. фр. полкъ) отъ к. к. 589 и 519 къмъ Негочани. И тѣ бѣха разпръснати отъ огъния на германската тежка група А. Въ сѫщото време и французската артилерия съ барабаненъ огънь биеше окопите и преграждаше тила на срѣдния подучастъкъ.

Следъ 13 ч., настъпи затаищие, когато се забелязваше прибиране на ранени и движение на отдѣлни изостанали хора. Атакуващите бѣха отстъпили и се намираха на 1500 крачки отъ 33 п. п.

До това време, бригадниятъ кръгъ не бѣ вкаралъ въ боя своя резервъ. Стана ненуждно и присъствието въ с. Породень на резерва на 3/6. бригада, който бѣ освободенъ за връщане обратно въ Велушино.

По късно (13:25 ч.), групата А. (съ 1 батарея) обстреля единъ неприятелски батальонъ, настъпващъ отъ Негочани за Меджетлий.

А на пристигналото № 211 германски карт. отдѣление бѣ поставено (13:30 ч.) задача — да разузнае пътищата за с. Лажецъ и с. Меджетлий и позиция, за фланкиране подсѫпите къмъ последното.

33. п. п. отбъти четвъртата атака — на 4. руски полкъ (22 ч.).

До това време, (15 ч.), 4. руски полкъ, отъ дветѣ страни на шосето, не бѣ взель участие въ произведениетъ атаки и допустна 1/33. дружина да се сгъсти на изтокъ и съ огъня си да подкрепи срѣдния подучастъкъ въ отбиване атаката на 17. колониална дивизия. Обаче, наблюдалите на 33 п. п. съобщиха (16 ч.), за пристигане на пехотни части отъ к. 619 и Негочани къмъ предлежащите окопи. То продължи до мръкване, подъ прикритието на огъния отъ французската артилерия, която биеще усилено бригадата.

Въ това време, 5/33. рота, отъ полковия резервъ, се изпрати къмъ дѣсния подучастъкъ (1/33. дружина), която отъ своя страна съ два взвода засили окопите. А за охранение презъ нощта, отъ всѣка рота се изпрати по единъ взводъ, които пъкъ изнесоха напредъ патрули.

Но въ 19 ч., русите (4 п. п. — 2 батальона) съ „ура“ почнаха да настъпватъ къмъ съседните флангове на 15. и 33. п. полкове (2/15. и 1/33 дружини). Първите вериги бѣха от-

крыти отъ патрулите, които се отеглиха въ окопите. Веднага следъ това, полските и тежки батареи откриха преградна стрелба. Последва пушечна и картечна такава, съ участието и на № 219 германски картечни отдѣление (въ флангъ). Отъ този огънь настъпващите спрѣха на 150 крачки, отъ телените мрежи. Следващите ги вълни наблизиха на 50 крачки, но тукъ тѣ спряха. Завърза се оживена двустранна пехотна и бомбова стрелба, която продължи до 23 ч., когато въ бъгъ русите отстъпиха въ изходните окопи. По-наизтокъ и подъ прикристието на 156 дивизия, отстъпиха къмъ Сакулева и атакуващи полкове отъ 17. колониална дивизия.

Следъ боя, предъ участъка на една отъ ротите отъ срѣдния подучастъкъ, бѣха преброени 485 трупа, отъ които на 4 офицери (1 батальоненъ кръгъ съ адютанта си). А въ телените мрежи бѣха заловени бруси, а отъ французите — 1 картечница и 7 автом. пушки.

Артилерията на бригадата. Командирътъ на артилерията, полковникъ Ценовъ Р., още отъ разсъмване, наблюдаваше бойното поле въ наблюдателното си място — монастира при Канино, заедно съ германския кръгъ на тежката група. Селата Кенали, Меджетлий и Лажецъ, както и пехотните позиции бѣха обхванати отъ непр. разрушителенъ огънь, отъ който високо надъ полето се издигаха гейзери отъ димъ и прахъ.

Споредъ неговите наблюдения, съ най-голема гъстота и сила, стрелбата бѣ съсрѣдоточена по участъка на 33. п. п. и лѣвата дружина на 15. п. п. (2/15). Сравнително по-малко бѣ засъгната участъка между Лажецъ и Градешница. Най-усилено стреляше напр. артилерийска маса отъ при к. 589 и батареите при Клабучища. Подъ артилерийски огънь попадна (6:45 ч.) германската № 219 батарея и окопите източно отъ Лажецъ.

За противодействие, по указание на дивизията, насочиха стрелбата си:

По артилер. група въ с. Клабучища — теж. група А.

По батареите при к. 589 — теж. група В.

По пехотни части въ Негочани — теж. батарея № 219

По окопите предъ Лажецъ — 1/12. батарея,

Но тежката група А и 2/12 батарея попаднаха подъ ударите на дългите батареи при Битуша.

За отбиване на първата атака, срещу Меджетлий, съ унишожителенъ огънь участвуваха: 5/12, 6/12, 3/19. и 2/33 (германска) батареи. Отъ тази стрелба се издигнаха гъсти облаци пушекъ и прахъ (8 ч.).

Следъ това (9:30 ч.), бѣ бита една рота западно отъ мон. Драгошъ и една батарея по-източно (съ 3. гауб. батарея) и батареите въ Клабучища (съ 5/12 батарея).

А щомъ се узна за непр. стрелба (отъ къмъ св. Петка) съ газови снаряди, заповѣда се да се открие стрелба (10:25 ч.):

По батареята св. Петка — съ 1/12. арт. отделение.
По батареите въ Клабучища — съ теж. група А. (1/8 и 7/2. герм. батареи).

По пътищата водещи от югъ къмъ с. Негочани — съ № 219 герм. батарея.

Обаче, още въ самото начало на стрелбата бѣха засъгнати от непр. батареи: 1/12. полска и 7/2. германска тежка батареи (11 ч.).

При третата атака (11:30 — 12 ч.) съ преграденъ и унищожителенъ огънь участвуваха:

Предъ участъка на 33 п. п. — групата Тимовъ (2/12. отд.) и групата А.

Предъ Лажецъ — 4/12. батарея.

По долината на Градешница и на изтокъ — групата Карадимовъ (1/12. отд.)

Източно от Лажецъ — 2/12 батарея.

Сев.-западно отъ Негочани — 1/12 батарея.

По Негочани — 3/3 гаубична батарея и № 219 германска батарея.

Предъ Меджетлий, Кенали — герм. група А.

Когато, обаче, първите вълни стигнаха на 200 крачки отъ телените мрежи (11:30 ч.) и на мяста викаха „ура“ (2-а руска бригада), батареите минаха въ преградна стрелба, а следъ отстъплението имъ, ги поразяваха до крайния предѣлъ.

Следъ пладне, бѣха бити (13:45 ч.) непр. пехотни колони, при к. 619, движущи се къмъ Кенали и други на ю.-и. край на Негочани (съ 7/2 тежка германска батарея).

Презъ това време, 2/12 батарея попадна (16:15 — 16:40 ч.), подъ силния огънь на две непр. батареи, отъ който бѣ разрушенъ щита на едно отъ оръдията й и убитъ единъ прислужникъ. Обаче, 3/3 гауб. батарея, съ сполучлива стрелба, запали една ракла на батареята при с. Битуша.

Следъ пладне, 16:50 ч., бѣха бити пехотни части (1 батальонъ) настъпващи къмъ Кенали (съ 1/8 и 7/2 тежки германски батареи).

Презъ последвалите нощи атаки стреляха:

В 21:30 ч., предъ съседните флангове на 15. и 33. пех. полкове, когато русите викаха „ура“: 5/12, 6/12, 2/12 полски, 3/3 гауб. и дългите батареи отъ тежката група А (1/8 и 7/2) и

Въ 22:30 ч. — по атакуващите руси (1 батальонъ) срещу 1/33 рота — съ 6/12 батарея.

Обаче, поради голъмия разходъ на снаряди, липсата на такива въ складовете и трудния превозъ, предупредиха се артилеристите да ги пестятъ.

За този бой, бригадниятъ к-ръ, полковникъ Николовъ Ясенъ, прави следната преценка: „Най-главниятъ постигнатъ резултатъ е, че благодарение стойкостта, храбростта и се-боготворицанието на 1/6 бригада, предприетата съ грамадни сили

и подгответа съ могъща артилерия французска офанзива за завладяване на Битоля, по най-краткото разстояние, е осуетено. Претърпяниятъ неуспехъ ги застави да установятъ, че за пробиване на нашата отбранителна линия, сегашните имъ средства сѫ недостатъчни. Тѣ видѣха, че нашите части издръжатъ и най-продължителния барабаненъ огънь... Тѣ отдаватъ неуспѣха си на силната ни отбрана...“

„Така безуспешно завърши французската атака, въ която по приблизителни пресмятания, въ този денъ, на единъ фронтъ отъ 8 км., за 4 часа, непр. артилерия изстреля повече отъ 50,000 снаряда. А предприетите неприятелски частични атаки позволиха да се съсрѣдоточатъ по застрашения участъкъ всички сили“.

Загуби: 15 и п. п. убити офицери — 1, войници — 19; ранени офицери — 1, войници — 19.

33-и п. п. убити офицери — 3¹⁾, войници — 77, ранени офицери — 1, войници — 98; задушени войници — 1; изчеснали войници — 3. № 219 герм. карт. отд. убити офицери — 1.

Артилерията убити войници — 2; ранени войници — 8; разрушени оръдия — 1 (2/12 батарея), разруш. ракли — 1 (3/19 батарея)

Преброени загуби у атакуващите:

Руси — убити — 52.

156 фр. дивизия — убити — 485, (въ участъкъ отъ 360 крачки). **Изстреляни:** 15 п. п. пех. патрони — 49,900.

33 п. п. пех. патрони — 251700, картечни — 12000, бомби — 167.

Артилерията снаради — 2589 (1/12 отд. — 343, 2/12 отд. — 1664, 2-а и. с. с. батарея — 367, 3/3 гауб. батарея — 199, 9/1 план. бат. — 16.)

8-А ПЕХ. ДИВИЗИЯ ОТБИ АТАКТА НА I-А СРЪБСКА АРМИЯ (33-А ФР. БРИГАДА) ПРЕДЪ КЕНАЛИ

Дивизионното командуване

Въ дивизията станаха следните про-
мѣни: Придадоха се герм. картечни от-
дѣления — № 210 (на пътъ отъ Битоля за
Сукодоль — Раја); № 218 — на 1/2 бригада и № 231 — на
3/8 бригада.

Въ нейно разположение оставаше 1/8 бригада — при
Орѣхово.

При 23-и п. полкъ се върнаха 4/23 рота и полурута отъ
14/23 рота (отъ 3/2 бригада).

1/21 и 4/21 роти (отъ 2/8 бригада) презъ Букри, зами-
наха за Тепавци (въ дивизионенъ резервъ).

3/28 дружина пристигна въ Балденци (отъ Средно-Егри,
презъ Букри).

При това, за 2/8 бригада бѣ избрана втора позиция —
зажната окрайна на Вакуфъ-егри и сев. край на Букри.

¹⁾ Между тѣхъ и К-рътъ на 2/33 рота, поручикъ Боровъ Петъръ.

**2/8-а пех. бригада
отбий атаката на
33-а фран. колон.
бригада презъ
Кенали**

Разположението на бригадата, рано сутринната бъл.

Дългъ участък — 23. п. п. (2^{1/2} дружини) и 2 роти отъ 21-и пех. полкъ (1 и 4).

Лявъ участък — 12-и п. п. (3 дружини — всички въ първа линия).

Артилерия — 8. артилерийски полкъ (5 полски батареи — 12 ордия), 1 гаубична батарея (4/18), № 491 — 15 см. гаубична и № 110 — 105 дълга германски батареи.

Бригаден резерв — 2 роти (6/23 и 7/23).

Нощта премина въ пушечна и артилерийска стрелба. Отъ б частът артилерийският огънь се засили до барабанен и то главно къмъ дъясния флангъ на бригадата (23 п. п.) западно отъ Кенали.

Понеже презъ това време бъл забелязано увеличение на стрелците въ центъра на бригадния участъкъ, бригадниятъ к-ръ счете, че противникътъ готовъ атака. Затова, той предупреди — да се следи за движението му и заповѣда на бригадния резервъ — да биде въ постоянна готовност да отиде на помощъ. Същевременно влѣзе въ телефонна връзка и съ к-ра на 1/6 бригада — за размѣна на сведения и за взаимна подкрепа.

Въ центъра на 23 пех. полкъ, до 11 ч., отъ стрелбата бъха разрушени частъ отъ окопите и ходовете, а телефонната мрежа — изпокъсана. Имаше и затрупани войници. А единъ тежъкъ снарядъ зарови четиримата телефонисти на дружинния к-ръ и прекъсна връзките. Въ това време, непр. патрули откъмъ гарата настъпиха срещу 10/23 рота. По-късно, (11:30 ч.), срещу нея и 1/21 дружина настъпиха 2 батальона (33 колон. бригада) и спрѣха на 300 крачки.

Окопите на ротите бъха вече съвършено сринати (12 ч.), но застаналите въ скривалищата си защитници, въ по голъмата си частъ, останаха незасегнати.

Къмъ това време 12:30 ч., отъ снарядъ бъл убитъ командирътъ на 1/21 дружина, подполковникъ Златаровъ Константинъ, и зарити — оф. кандидатъ Кръстевъ Кръстю и нѣколко войници. А наблюдателътъ, ефрейторъ Атанасъ Бечковъ — полузаритъ въ окопа, продължаваше да наблюдава до отридането му.

Следътъ продължителна артилерийска стрелба, посрѣдъ обилния гъстъ пушекъ и димъ, отдалечената на 300 — 600 крачки непр. пехота, отново настъпила срещу дъясния и срѣденъ участъкъ на 23 п. п. (12:30 ч.)

На дъясния флангъ, тя бъла прищакана и отбита съ вихрова пехотна стрелба и особено отъ фланговия огънь на 8/23. рота, която до тогава бъла прикрита и запазена въ скривалищата си.

Въ центъра, издаденъ като клинъ напредъ, атакуващъ французи (1 батальонъ, въ четири последователни линии) стигнаха телената мрежа. По-задните вълни попаднаха подъ унищожителния шрапнеленъ огънь на българските батареи. Бити и отъ пехотенъ огънь, въ веригите настъпили колебания, което предизвика намъсата на началниците имъ, нѣкои отъ които съ лопати въ ръце, биеха непокорните, тласкайки ги напредъ. Поради всичко това, въ подкрепа на 1/21. дружина бъха изпратени два взвода (отъ 11/23. рота).

Къмъ 15 часътъ, к-рътъ на бригадата заповѣда: 7/23 рота (отъ бригадния резервъ) да се приближи и влѣзе въ разпореждане на к-ра на 23. п. п., където срещу центъра му (1/21. дружина) имало 6 непр. роти.

Изпълнявайки горната заповѣдь, ротата подъ прикриятието на праха и дима отъ непр. снаряди, незабелязано се приближи до бойната линия, по съвършено равната местност. Презъ сѫщото време, бригадната артилерия (съ № 110 — 105 см. герм. батарея (2 ордия), фланкиращъ 2 ордия на 5/8. батарея и 2/8. батарея) съ огънь съдействуващъ предъ 23. п. п. и 1/6. бригада, въпрѣки че около нея земята кипѣше отъ сипящите се безчетъ снаряди на непр. артилерия.

Адътъ бъл такъвъ, че отдалечения наблюдателъ, който следеше ефекта на непр. стрелба, би помислилъ, че всичко е унищожено, заровено, или задушено. Въпрѣки това, съ направъмната си стрелба, артилеристите свидетелствуваха, че сѫ болри и твърдо стоятъ на местата си.

Къмъ 16 ч., атакуващите (2 батальона) бъха вече доближили телените мрежи, предъ 1/21. дружина (1. и 4. роти). Тѣ почнаха да я рѣжатъ и да се окопаватъ.

Нѣмайки сведения за положението въ първа линия, поради прекъсване на връзките, к-рътъ на полка (23.), следъ като бъл изпратилъ едната полурутата отъ 7/23. рота къмъ дъясния си флангъ, изпрати и другата къмъ центъра, съ задача — да контратакува, ако противникътъ е навлязълъ въ позицията.

Същевременно, бригадната артилерия започна усиленъ преграденъ огънь. Съ помощта и на пехотенъ огънь, атакуващите францизи бъха отблъснати и принудени да се оттеглятъ (18:30 ч.) на 400 крачки предъ защитниците (дъясниятъ флангъ и центъра) и на 1100—1200 кр. по останалия фронтъ. Следътъ това, непр. артилерийски огънь престанал.

Въ участъка на 12. п. п., презъ цѣлия денъ, имаше рѣдка артилерийска стрелба и относително затишие.

Артилерията на бригадата. Започнатиятъ, отъ 6 часътъ, непр. артилерийски огънь се очертаваше съ най-голъма сила въ междината Кенали — Меджетлий. Отъ високо вдигнатиятъ облакъ димъ и прахъ, артилеристите нищо не можеха да виждатъ напредъ си. Къмъ 11 часътъ, барабаниятъ огънь бъл въ разгара си, особено по дветъ страни на ж. п.

линия. По 1/8. и 2/8. батареи се сипъха неизброимо и число 12 и 15 с.м. снаряди. Отъ тази стрелба едно оръдие бѣ разрушено и 7 прислужници тежко ранени (въ 1/8. батарея). Въ същото време (11 ч.), презъ димната завѣса, к-рътъ на 2/8. арт. отд. забеляза неприятелското настъпление. Това се съобщи въ 1/6. бригада и се заповѣда на всички батареи да откриятъ преграденъ огънь. Такъвъ бѣ насоченъ:

Къмъ гара Кенали — отъ 1/8. и 2/8. батареи;

Фланговъ, предъ 33. п. п. — отъ 5/8. батарея — по гъсти пехотни маси.

По батареите при Дол.-Каленикъ и южно на гара Кенали — отъ тежкитъ герм. батареи (№№ 110 и 491).

Отъ тази стрелба атакуващите бѣха повърнати (13 ч.). Презъ това време, много оръдия, отъ пресилената стрелба, излѣзоха отъ работа, та батареите останаха общо съ 11 оръдия (1/8 — 2, 3/8. — 3, 3/8. — 3, 4/8. — 1, 5/8. — 2).

Надвечеръ, бригадниятъ к-ръ изпрати и останалата рота (6/23) отъ резерва си — на 23. п. п., очаквайки да я замѣсти съ пристигащите презъ нощта 4. и 14. роти отъ 23. п. полкъ.

* * *

Въ едно отъ донесенията¹⁾ си, к-рътъ на 23. п. п. оказъваше положението като сериозно, съобщавайки, какво жертви тѣ на защитниците били голѣми; че противникътъ миналъ теленитъ мрежи и настѫпвалъ отъ всички страни.

На това, бригадниятъ к-ръ отговори²⁾, като го упрѣкна, и че съ дадената му 7/23. рота и току що пратената му 6/23. рота — да поправи разрушените окопи и телени мрежи. „И ни стѫпка назадъ. Началниците да обиколятъ участъците (особено застрашениетѣ) и съ личенъ примѣръ да подигнатъ духътъ“.

Презъ нощта, отриваха се затрупанитѣ, прибираха се раненитѣ и убититѣ. А загубитѣ на французи тѣ бѣха голѣми. Така, предъ двестъ роти на 1/21, дружина бѣха преоброени повече отъ 300 трупа. А сѫщите роти имаха загуби: убити офицери — 2, войници — 18 и ранени офицери — 4, войници — 78. При тѣхъ дойде к-рътъ на 23. п. п., който лично благодари за доблестното имъ държане.

* * *

Въ 20 ч., въ Ср.-Егри пристигнаха: 4/23. рота и полуорота отъ 14/23. рота.

Въ донесението си бригадниятъ к-ръ съобщаваше за голѣмите разрушения на окопи и мрежи и че за поправката имъ били нужни греди и дъски.

1) 0. № 415, 14. X., 23. п. п. 2) 0. № 398, 19:30 ч., 14. X.. 2/8 бригада.

А когато получи заповѣдта отъ Армията, за пестене на бойнитѣ припаси, поради липса на превозни средства, той я намѣри за „много обезкуражителна“ и че въобще „когато се съобщава за липса на подкрепления и на средства, такива предупреждения, въ разгара на боеветъ сѫ като ножъ въ сърдцето“.

Загуби: 23. п. п. убити офицери — 1, войн. — 9; ранени войници — 35; избѣгали войници — 4.

1/21. дружина убити офицери — 1, войници — 18; ранени офицери — 3, войници — 80; избѣгали войници — 2.

12. п. п. убити войници — 2; ранени войници — 8.

Артилерията убити войници — 4, ранени воиници — 18.

Изстреляни: 23. п. п. патрони — 86000, бомби — 20, ракети — 15, 12. п. п. патрони — ?

Артилерията снаряди — 2943 (1/8 — 760, 2/8 — 638, 3/8. — 437, 4/8. — 110, 5/8. — 935, 4/18. — 63).

1/2-а пех. бригада Разположението на бригадата¹⁾ на отби атаката на 13 срещу 14 окт. бѣ:

Вардар. дивизия **Дясната участъкъ.** Подполковникъ Тодоровъ Юрд. — 44. п. п. (2/44 и 3/44

дружини и 6 картечници), 1/28. дружина (3 роти²⁾), отъ № 218. герм. карт. отд. — 2 картечници. 1 пион. взводъ (отъ 1/8. пион. р.) и 5 мортирки — всичко: 2½ дружини, 8 картечници, 1 пион. взводъ и 5 мортирки — отъ р. Черна, по висотите на сев. отъ Букри до Скалистата висота.

Лявъ участъкъ. Полковникъ Раевъ. — отъ 28. п. п. — 5 роти (4/28. др. и 1/28. рота) и 6 картечници; отъ 21 п. п. — 3 роти (3/21. друж.³⁾), 1 пионеренъ взводъ (отъ 1/8. пион. р.), отъ № 218. герм. карт. отд. — 4 картечници, — всичко: 2 дружини, 10 картечници, 1 пион. взводъ и 3 мортирки — отъ Скалистата висота до р. Рибникъ включително.

Бригаденъ резервъ — отъ 10 п. п. — 1 сборна дружина, отъ 30. п. п. — 1½ дружина разпределени: 2 роти (отъ 30. п. п.) — въ дерето при Велес-село; 2 роти (отъ 10 п. п.) — въ долътъ западно отъ редута; 2 роти (отъ 10 п. п.) — при скалата (сев. редута).

Артилерия. Полковникъ Дочевъ Дим.; 6/8 батарея (4 оръдия), 2/18 арт. отд. (7 оръдия), 12 с. м. гауб. взводъ (отъ 18. арт. п.) и 1/18. арт. отд. (1/18. и 3/18. гауб. батареи — 8 гаубици) — всичко: 21 оръдия и гаубици.

Пионерниятъ взводовъ дадени на полковетъ за укрепяване. На к-рътъ на 1/8. пион. рота възложено да укрепи височината 500 м. южно отъ наблюдателното място на бригадата

1) 0.3. № 36, 16 ч., 13. окт., 1/2. бригада. 2) т. е. безъ 1/28 рота

3) Безъ 9. рота.

и да постави телена мрежа въ участъка на 28. п. п., до 1 м. широка.

Наблюдалено място на бригадата — редута (ю. и. отъ Тепавци).

* * *

Въ участъка на 44 п. п.¹⁾ още презъ изтеклата нощъ, срещу 3/44. дружина, сърбитѣ бѣха заели канаритѣ предъ Скалистата чука, и почнаха да биятъ съ бомби лѣвия флангъ на 9/44. рота. Предприетото следъ това тукъ, непр. нападение бѣ отбито съ пехотенъ и фланговъ картеченъ огънь (на № 218. герм. карт. отделѣние) и съ търкаляне на камъни.

За противодействие, въ междината на двата полка, бѣ изпратена 11/44. рота.

Следъ разсъмване, непр. натискъ спрѣ до 8 часътъ. Следъ това силенъ артилерийски огънь и миненъ такъвъ, при Бродъ и сев.-западно. На два пъти, (около 10 часътъ и отъ 11:30 до 12 часътъ), той бѣше барабаненъ, когато въ нѣколко линии сърбитѣ настѫпиха къмъ селото и 9/44. рота. Тукъ тѣ стигнаха на 150 крачки, а артилерийската стрелба се пренесе по 10/44. рота и по Скалистата чука, кждето сѫщо имаше настѫпление.

Размахвайки бѣли флагчета, атакуващите бѣха посрещнати и на три пъти отбити съ пехотенъ и картеченъ огънь, както и отъ огъня на артилерията. Накрая тѣ отстѫпиха въ безпорядъкъ, бити отъ посledната.

Презъ това време, по 1/28. дружина имаше само силенъ артилерийски огънь.

Въ участъка на 28 п. п., следъ полунощъ, затишието бѣ нарушено (0.30 ч.), отъ оживена стрелба. Цѣлиятъ участъкъ пламна. Ракети непрекъснато освѣтляваха мѣстността. Последва настѫпление на малки части срещу 10/21. рота. Наскоро следъ това, мѣстността се покри съ вериги, които настѫпиха. Най-силно бѣ застрѣшенъ центъра на дѣсния участъкъ на полка (1/28. рота). Защитниците оживено стреляха съ пушки и картечници.

Нападащите последователни вълни биваха отбивани, съ убийственъ пехотенъ огънь и бомби, въпрѣки че бѣха увличани отъ следващите ги.

Следъ като огъня намаля, защитниците се изправиха надъ окопите съ викъ „на ножъ“. Атакуващите повърнаха и отстѫпиха, преследвани съ огънь (3 ч.). Мѣстността отпредъ бѣ покрита съ непр. трупове. Така, предъ 10/28. рота бѣха преоброени 170 убити.

¹⁾ Полкътъ заемаше своя участъкъ така: 3/44. друж., 1/28 друж., и 2/44. дружина.

Следъ това и до разсъмване, слаба пехотна стрелба, а отъ 8 часътъ, непр. артилерийски огънь, на който българската артилерия отговори.

Следъ продължителенъ барабаненъ огънь, главно по дѣсния участъкъ на полка, последвалата пехотна атака на това място бѣ отбита съ пехотенъ огънь.

* * *

Следъ пладне, силниятъ артилерийски огънь (отъ 14 ч.) бѣ насоченъ по участъка на с. Бродъ, кждето по късно (16:30 ч.) бѣха забелязани пехотни групи да минаватъ Черна. Тѣ се събраха задъ каменнитѣ сгради, предъ лѣвия флангъ на 7/44. рота, кждето българи и сърби заемаха единъ и сѫщи окопъ, отъ който последнитѣ действуваха съ бомби.

Друго настѫпление срещу лѣвия бригаденъ участъкъ (19 ч.), подкрепено съ силенъ артилерийски огънь, бѣ отбито на дѣсния му флангъ, но на нѣкои мѣста атакуващите се задържаха на 20—30 крачки отпредъ.

Късно вечерта (21 ч.), следъ силенъ барабаненъ огънь по Скалистата чука, едно ново нападение бѣ отбито съ огънь.

Въ този бой бѣ раненъ к-ра на 3/44 дружина, капитанъ Генков Ст.

Следъ боя, сърбитѣ се намираха: предъ 44. п. п. — на 300—400 кр. и предъ 28. п. п. — на 200—250 кр., а нѣкажде и на 30 крачки.

Презъ време на боя, отъ бригадния резервъ, 1/30. дружина (1. и 2. роти), получи заповѣдъ (13 ч.) да се прехвърли отъ Тепавци въ голѣмия уврагъ, с. и. от Веле село. На мръкване, ротитѣ заеха високата между 4/28. и 3/21. дружини.

4/30. рота получи заповѣдъ (отъ к-ра на 44. п. п.) да заеме позиция въ участъка на този полкъ. Обаче, войниците отказаха, подъ предлогъ, че резервите на последния не били използвани. Обаче, следъ бѣрзата и лична намѣса не дружиния си к-ръ, тѣ се подчиниха.

Артилерията на бригадата. Презъ изтеклата нощ (0 ч.) бѣ даденъ преграденъ огънь отъ 1/18. батарея, предъ участъка ѝ (28. п. п.).

За противодействие на непр. нападения, батареите водиха (отъ 9 ч.) разрушителни и преградни стрелби, предъ: 44 п. п., дѣсния флангъ на 28. п. п. (отъ 2/18. арт. отд.) — по южния склонъ на Бродската висота и предъ 28. п. п. (съ 1/18. арт. отд. — 1 и 3 батареи), всѣкога щомъ непр. арт. огънь се пренасяше въ тила на защитниците. Следъ 13 часътъ, огневата дейностъ намала.

Освенъ това, презъ цѣлия денъ, 12 с.м. гауб. взводъ стреля: предъ центра на 28. п. п.; долината на Сливница; моста при Доброполски и по батарея южно на Бачъ (20:30 ч.).

Отъ усилената стрелба много ордия се повредиха. Така,

300 Есенното сражение — 1916 г. — Борбата за Битоля

2/18. арт. отд. (4 батареи) остана съ 8 изправни ордия (отъ 16).

* * *

Вечеръта, бригадният кръг донесе, че изпратените на 44. п. п. две роти отъ бригадния резервъ отказали да настъпят.

Загуби: 44 п. п. (3/44. друж.), убити войници — 22; ранени войници — 47; изчезнали войници — 3.

28 п. п. убити войници — 31; ранени офицери — 4, войници — 110.

1/30. друж. ранени войници — 2.

10. п. п. убити войници — 1; ранени войници — 5.

Артилерията ранени войници — 1.

Изстреляни: 44. п. п. — ?

28. п. п. — ?

1/30. друж. — ?

10. п. п. — ?

Артилерията снаряди — 1977 (1/18. б. — 282, 3/18. б. — 489, 2/18. арт. отд. — 813, 6/8. б. — 232, 12 с.м. взв. — 161.)

3/8-а пех. бригада

През изтеклата нощ — непр. пу-
отби атаката на шечна, картечна и артилерийска стрел-
Дунавската диви- ба съ промънлива сила.
зия при Крапа

Следът разсымване, артилерийска-
та стрелба продължи, а отъ 11 ч. се
усили и достигна най големата си сила въ 12 часът. Собствената артилерия редко отговаряше.

Въ участъка на 55. п. п. непр. пехота, през това време, поддържащо силна пушечна, картечна и мина стрелба. Опитът да настъпи бъде отбитъ. Само отдълни групи се бъха промъкнали до близките скали.

Отъ 18:30 ч., силен артилерийски и минен огънь бъде насочен по лъвия флангъ на 1/55. дружина. Тукъ, до 19:30 ч., 3/55. рота отбие три последователни атаки. А презъ нощта, скрити сърби бъха прогонени съ бомби.

Въ участъка на 56. п. п., кждето 10/43. рота бъде заела (1 ч.) част отъ позицията на 9/43. рота, непр. артилерийска стрелба бъде продължителна (8—11 ч.). Последвалото, следът това, затишье бъде прекъснато (12 ч.), когато стрелбата бъде възстановена и стана барабанна (12:15 ч.) — особено по дяснния участъкъ (10/43. рота), като продължи до 14 ч.

Позицията на полка бъде вече забулена отъ гъстия пушекъ, когато (14:30 ч.) сърбите тръгнаха въ атака, срещу лъвия флангъ на 10/43. рота. И тъ успѣха да завладеятъ чуката. Веднага обаче, дружинниятъ кръг, майоръ Тодоровъ заповѣда — ротитъ, като използватъ свояте поддръжки, да контраратакуватъ. Самъ той тръгна къмъ тъхъ. А крътъ на 10/43. рота,

подпоручикъ Балтаджиевъ, поведе ротната поддръжка, отхвърли сърбите и зае изгубената позиция. Въ същото време, въ дясното, подпоручикъ Каблешковъ, съ 9/43. рота и част отъ 10/43. рота, съ адютанта — подпоручикъ Бъчваровъ, подъ управлението на дружинниятъ кръг, извърши контратака съ бомби и също успѣ да отхвърли сърбите.

Но майоръ Тодоровъ падна тежко раненъ. Замѣсти го подпоручикъ Балтаджиевъ (отъ 10/43. рота). Обаче следъ половинъ часъ и той бъде тежко раненъ. Дружината тогава пое подпоручикъ Каблешковъ (9/43. рота), а ротитъ — отъ офицерскиятъ кандидатъ Поповъ Никола (9. рота) и Павловъ Иванъ (10. рота).

Неприятелската артилерия отново откри стрелба. Една нова атака (16:30 ч.), срещу 9/43. и 10/43. роти, бъде отбита съ бомби и картечна стрелба, подъ ржководството на ранения майоръ Тодоровъ, който до късно остана при дружината си. Последната атака (19 ч.) бъде отбита съ картеченъ и бомбовъ огънь.

Обаче, отъ непр. снаряди бъха ударени дветъ картечници, а прислугата имъ — почти избита.

За успѣшната отбрана много допринесоха, съ фланговата си стрелба, дветъ картечници отъ 55. п. п., които бъха пратени тукъ както и 1/10. австро-германски план. гауб. батарея. Но ротитъ (9/43. и 10/43.) дадоха много жертви.

За това, тъзи роти се засилиха съ 9/21. рота (3 възвода), като участъка на 10/43. рота (за връзка съ 21. п. п., източно отъ Черна) се зае отъ 5/56. рота (изъ полковия резервъ). А вместо ранения майоръ Тодоровъ, за кръг на дясната полкови участъкъ бъде назначенъ крътъ на 1/56. др. Пристигна и новъ картеченъ възводъ (23 ч.).

Срещу лъвия полкови участъкъ (11/43. и 12/43. роти), презъ този денъ, непр. групи предприеха безуспѣшни опити да минатъ Черна.

Артилерията на бригадата. Презъ деня (5—18 ч.), батареите водиха редка стрелба по пехотни части, скрити изъ скалитъ и окопитъ с.-и. и с.-з. отъ Скочивиръ и Сливница. Освенъ това:

1/10 австр. пл. гауб. бат. би батарея ю.-и. отъ Скочивиръ и пех. части задъ скалитъ с. з. отъ същото село, както и батарея с. з. отъ устието на Конярка.

1/6. батарея съдействуваща (8 ч.) предъ 28. п. п. (с. Сливница и Чукитъ). Тя принуди сърбите да отстъпятъ отъ нѣкои точки.

Тукъ (при Сливница) съдействуваще и 2/6. батарея (1 възводъ).

7/6. батарея (отъ 11:30 ч.) биеше непр. части с.-з. отъ Скочивиръ — предъ 3/56. рота.

5/2. н. с. с. гауб. и 1/6. пол. батареи — биеха въ участъка на Сливица.

А другият възводъ от 2/6 батарея (премѣстенъ на нова позиция ю.-и. отъ Тепавци) се пристреля по скалитѣ с.-и. отъ Сливица.

Вечерта пристигнаха поправените ордия на 5/2 н. с. с. гаубична батарея, като застанаха въ окопите ю.-и. отъ Пологъ, съ задача — да биятъ въ участъка на 56 п. п., отъ Петалино до устието на Конярка и до с. Скочивиръ.

Загуби: 55 п. п. убити войници — 2; ранени войници — 16. 1/44 друж. убити въйници — 5; ранени войници — 19.

56 пех. полк убити войници — 45; ранени офицери — 4, войници — 82.

3/43 дружина — ?

Артилерията ранени войници — 2 (отъ 2/6 отд.); повредени ракли — 1 и мѣрникъ — 1.

Изстреляни: 55 п. п. патрони — 13.900, картечни — 1000.

56 п. п. патрони — 29500, бомби — 141.

Артилерията снаряди — 1107 (2/6 батарея — 63, 7/6 батарея — 140, 3/2 гауб. — 80, 8/6 — 584, 1/6 — 68, 1/10 австр. 272).

3. ПЕХ. ДИВИЗИЯ

Краенъ дълсенъ участъкъ. 3/2-а пех. бригада

Периодична и умѣренна стрелба отъ непр. пехота и артилерия. Вечерта, (19—19:30 ч.), единъ опитъ за настѫплеление срещу участъка на 43 и п. п., подкрепенъ отъ артилерийски и картеченъ отънъ, пропадна отъ огъня на защитниците.

Дълсенъ участъкъ. 2/3-а п. бригада Сутринната, до 11 ч., противникътъ хвърли повече отъ 800 снаряда по участъка на 49 п. п. Едно настѫплеление (20—30 човѣка), къмъ скалата на Димова поляна, бѣ отбито съ пушечна, минна и бомбова стрелба.

Срѣденъ участъкъ. 1/3-а п. бригада Отъ 9 часа, артилерийски, миненъ, картеченъ и пушеченъ огънь по позицията на 32 п. п. и особено по Биюкъ-ташъ. Бѣлгарските батареи отговориха. Следъ пладне (17:30 ч.) силна неприятелска артилерийска стрелба.

Лъвъ участъкъ. Въ участъка на 45 п. п., до пладне, не- 3/3-а п. бригада приятелска артилерийска стрелба (8:15 — 11 ч.) по: Пиловъ-връхъ, Тушинъ и Дудица. Следъ пладне (15:30 ч.), артил. огънь по Дудица. 1/16-а батарея, отъ Дудица, стреля (17 ч.) по батарея южно на Сборско.

Въ участъка на 58 п. п. — непр. батарея отъ Ошинъ стреля по с. Нонте (17 ч.).

Загуби: 45 п. п. убити войници — 1; ранени войници — 6.

ГЛАВА IX.

ЗАЩИТАТА НА МЕЖДУЕЗЕРНИЯ УЧАСТЪКЪ

(1—14 ОКТОМВРИЙ 1916 ГОД.)

Отъ края на месецъ септември, за защитата на междуезерния участъкъ, бѣ образуванъ единъ отрядъ¹⁾ въ съставъ: 7-а погранична дружина (4 роти, съ к-ръ майоръ Ивановъ 3), 1/10 ескадронъ и две н. с. с. ордия.

Избраната и предварително укрепявана позиция минала по линията: с. Трапезица, к. 1043, с. Отешево.

На 2 $\frac{1}{2}$ —3 км. предъ нея, бѣ избрана и очертана една друга — предна позиция.

Освенъ това, 4/23 рота, усилена съ една полуруота отъ 14/23 рота, охраняваща сѫщия участъкъ, като заемаше за отбрана прохода Звезда (съ три възвода) и с. Маликъ (съ единъ възводъ).

При това, 1/10 ескадронъ, отъ 1 октомврий, се намираше въ с. Пустецъ, съ задача²⁾: „Да разузнава по посока на Капищица и Корча и охранява линията Свирина, Лозица отъ проникване на шпиони въ вътрешността“.

На 3 октомврий, отъ щаба на XI армия бѣ насоченъ за Поградецъ 7. коненъ полкъ³⁾, който отъ Битоля, презъ Рѣсенъ и Охридъ, трѣбваше да стигне въ този градъ на 7 октомврий.

Нему бѣ поставена задачата: „Да прегради теснините при Маликъ и Звезда, срещу слаби неприятелски сили и да пази всички пътища, които отиватъ на северъ и минаватъ презъ линията Стрелча (18 км. западно отъ Маликъ), Лайчица (Лешка) на Преспанското езеро — противъ неприятелски патрули и агенти (прокуратори, шпиони и др.“)

При това, на командира на полка се съобщаваше, че:

Понеже дѣсното крило крило на XI армия е спрѣно южно отъ Дол.-Дупени (на Преспанското езеро), необходимо е едно охранение срещу неприятелски части, които могатъ да се промъкнатъ около Кула, Перово (между голѣмото и малко Преспански езера).

Споредъ донесенията на разузнавателните бюра, приготвявани сѫ четнически нападения въ тѣснините, при Маликъ и Звезда, както и върху мѣстностите които се намиратъ се-

¹⁾ Отрядътъ подчиненъ направо на командуващия XI армия.

²⁾ О. № 75, на XI армия, полученъ на 30 септ.

³⁾ безъ 2-и ескадронъ.

верно отъ тамъ. Въ много села имало още доста скрито оржие.

За Струга, въроятно тези дни, ще замине 3/5 хусарски ескадронъ.

Въ Струга, Охридъ, Поградецъ и Пустецъ се намиратъ германски, а в Охридъ, Поградецъ и Маликъ — български телефонни станции.

Въ случай, че настъпва по-силенъ противникъ, веднага донасятъ въ щаба на армията. Полкът редовно да поддържа свръзка по телефона съ намиращата се при Лѣсковецъ (на Преспанското езеро) 7-а погранична дружина и по-късно съ ескадрона въ Струга. Предъ по-силенъ противникъ трите ескадрона отъ полка ще отстъпватъ на заетата отъ 7-а погранична дружина позиция при Лѣсковецъ, която тръбва да отбранява упорито...“

Въ опредѣлния денъ (7 окт.) ескадронътъ пристигнаха въ Поградецъ (1/7 и 4/7) и въ Лапища (3/7). Тукъ, тъ получиха задача⁴⁾:

3/7 ескадронъ, отъ 9 окт., да охранява участъка Травова, Суечь, в. Чернокъ, к. 1309, прохода Звезда, с. Пояни, с. Нижовецъ включително. Въ последната точка да държи сръзка съ другите части отъ полка. Въ случай, че настъпи по-силенъ противникъ, да донася въ полка (с. Нижовецъ) и на 7-а погранична дружина въ с. Лѣсковецъ. Предъ по-силенъ противникъ, ескадронътъ да отстъпи на заетата отъ 7-а погр. дружина позиция при с. Лѣсковецъ. Да обърне особено внимание върху прохода Звезда и пътищата, които водятъ къмъ Рула, Перово, по западния брѣгъ на езерото Мала-Преспа. Ядрото на ескадрона — с. Пустецъ. Ескадронътъ ще съмѣни полуротата, отъ 23 п. п.

1/7 ескадронъ, отъ 9 окт., сутринта, да охранява моста Маликъ (на шосето за Корча), на западъ по течението на р. Дѣволъ, до буква Т отъ надписа „Tresova“ и оттамъ на западъ до с. Стрѣлча. Предъ по-силенъ противникъ, ескадронътъ да отстъпва къмъ ядрото на полка, около с. Поградецъ.

4/7 ескадронъ — въ резервъ въ Поградецъ.

* * *

Следъ смѣната на заварените части, последните — 4/23 рота, полуротата отъ 14/23 рота и 1/10 ескадронъ заминаха за присъединяване къмъ своите части въ с. с. Острецъ и Буково (при Битоля).

Трите ескадрона на 7-и коненъ полкъ брояха общо 184 сабли (156 карабини).

Въ мон. Сингерикъ се постави телефонна станция.

⁴⁾ О. № № 136 и 137, 5 окт., 7 коненъ полкъ.

Въ същия ден, 9 окт., въ Поградецъ пристигна единъ австро-германски патрулъ (б човѣка егери) за свръзка, идващи отъ Шина, изпратенъ отъ 3-а егерска погранична дружина (47-а пех. дивизия).

Този патрулъ продължи за Маликъ, следъ което се върна обратно.

При това, ескадронътъ при Звезда (3/7) бѣ засиленъ съ 1 пех. взводъ отъ 7. погр. дружина (отъ 11 окт.).

Отъ 9 октомврий, войските отъ участъка минаха въ подчинение на на 2. пех. дивизия, подъ името „Краенъ дѣсенъ участъкъ“.

Къмъ този денъ, тѣ бяха разположени:

7-и коненъ полкъ — единъ ескадронъ — въ Поградецъ, единъ ескадронъ — на моста Маликъ, единъ ескадронъ, 1 пех. взводъ и 2 планински и 2 н. с. с. ордия — въ Звезда.

7-а погр. дружина — въ Лѣсковецъ.

Новата задача на отряда бѣ: Да охранява фланга на дивизията и разузнава за противника. При силно непр. нападение, упорито да защищава тѣснината между Охридското и Преспанско езеро.

А сведенията, които бѣха събрани отъ разузнавателното бюро при Звезда гласъха:

Есадъ паша съ 1500 албанци, на 7 окт. стигналъ въ Костуръ и на 9 окт. заминалъ на западъ.

Единъ ескадронъ французи дошълъ също въ Костуръ (на 8 окт.) и на 9. продължилъ следъ албанците.

* * *

На 14 окт. охранителната линия южно отъ Поградецъ включи и мостовете на Дѣволъ, при Маликъ и Звезда.

До този денъ — 14 окт., вкл., предъ отряда противникъ не се появи.

Край на книга I-а.

¹⁾ О. З. № 41, 9. X., 2-а дивизия.